CARPICA

XXIV

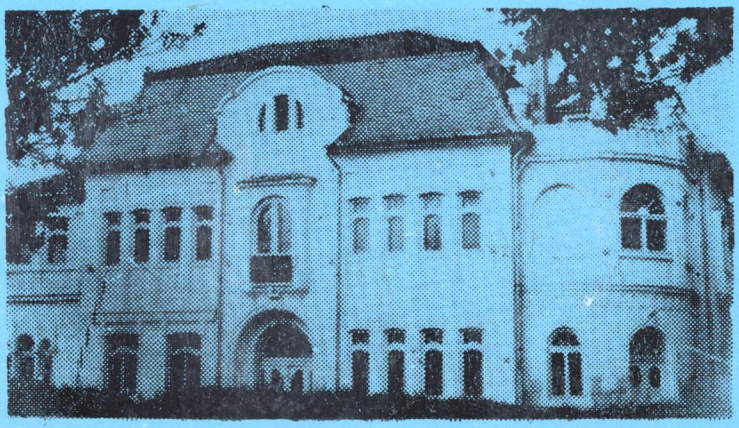

1993

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MUZEUL JUDEŢEAN DE ISTORIE „IULIAN ANTONESCU"
B A C Ă U

C A R P I C A

XXIV

1993

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CARPICA

Fondator : IULIAN ANTONESCU (1968)

Vol. I	— 1968	Vol. XIII	— 1981
Vol. II	— 1969	Vol. XIV	— 1982
Vol. III	— 1970	Vol. XV	— 1983
Vol. IV	— 1971	Vol. XVI	— 1984
Vol. V	— 1972	Vol. XVII	— 1985
Vol. VI	— 1973 — 1974	Vol. XVIII —XIX	— 1986 — 1987
Vol. VII	— 1975	Vol. XX	
Vol. VIII	— 1976	Vol. XXI	— 1991
Vol. IX	— 1977	Vol. XXII	
Vol. X	— 1978	Vol. XXIII	— 1992
Vol. XI	— 1979	Vol. XXIV	— 1993
Vol. XII	— 1980		

Coperta : Muzeul Județean de Istorie „Iulian Antonescu", sediul central (Foto Alexandrina Cocolea)

CARPICA
Publicație a Muzeului Județean de Istorie „Iulian Antonescu" Bacău Str. Nicolae Titulescu, nr. 23 Cod 5500, BACĂU—ROMÂNIA.

CARPICA
Revue du Musee d'histoire „Iulian Antonescu" Bacău. La rue N. Titulescu, 23 5500, BACĂU—ROMÂNIA.

Redactor responsabil : VIOREL CÂPITANU
Secretari științifici ALEXANDRU ARTIMON și IOAN UNGUREANU

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CARPICA

SUMAR

IN MEMORIAM — VASILE PÂRVAN

ALEXANDRU ZUB, Vasile Pârvan, un posibil candidat la Primatul României. 9

ALEXANDRU SUCEVEANU, Cercetările lui Vasile Pârvan de la Histria. 17

EUGEN MARIUS CONSTANTINESCU, O floare pentru Vasile Pârvan. 23

ISTORIE — CULTURĂ — CIVILIZAȚIE

LIVIA SIBIȘTEANU, Pătrunderea creștinismului în Dacia. 27

VICTOR SPINEI, Restructurări etnice la nordul gurilor Dunării în secolele XIII—XIV. 37

ALEXANDRU ARTIMON, Considerații istorico-arheologice privind geneza și evoluția orașelor medievale din sud-vestul Moldovei. 67

NICOLETA ARNĂUTU, Contribuții la cunoașterea produselor artistice ale aurarilor din Transilvania din secolul al XVII-lea. 91

IOAN MURARIU, Documente privind prețurile unor mărfuri în Moldova la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea. 103

CORNELIU STOICA, Dezvoltarea economico-socială a orașului Tg. Ocna 129

IOAN MURARIU, Numărul și felul unor ateliere meșteșugărești din orașele și tîrgurile Moldovei în anul 1832. 153

IOAN UNGUREANU, Unele considerații cu privire la aplicarea legislației agrare și administrative în comuna Călinești, județul Roman, între anii 1864—1892. 157

ELENA ARTIMON, Ordine, medalii și decorații din timpul primului război mondial aflate în colecțiile Muzeului de Istorie din Bacău. ... 165

LUCIA ANTOHI, Cîteva date privind distrugeri ale căilor de comunicație și transport din județul Bacău în anii 1916—1918. 177

ELENA ARTIMON, Gheorghe Glod, erou al primului război mondial... 181

IOAN CIUTĂ, Caracterul plebiscitar al actului Marii Uniri. 189

EUGEN ICHIM, Generalul de corp de armată Nicolae Șova, strălucit fiu al oștirii române. 195

ION DĂSCĂLESCU, Generalul Nicolae Șova. 201

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LUCIA ANTOHI, Istoricul teatrului din Bacău. 203
ECATERINA MĂGIRESCU și CEDRIC N. MĂGIRESCU, File din cartea Scorțenilor (1900—1950) — II —. 213
VILICĂ MUNTEANU, Un fiu al Bacăului : Mircea Cancicov. 239
LUCIA ANTOHI, Parcul Eminescu (Libertății) din Bacău. 243
IOAN UNGUREANU, Istoricul unui fost edificiu băcăuan : „PAVILIONUL" din Grădina Publică. 247
CORNELIU CHIRIEȘ, Prezenți în focul Revoluției din Decembrie 1989. 263
ALEXANDRU ARTIMON, Colecția muzeală a profesorului Paul Țarălungă de la Prăjești. 265

ÎN MEMORIAM — MIHAIL KOGĂLNICEANU

GABRIEL LEAHU, Mihail Kogălniceanu — 100 de ani de la moarte. 273
IULIAN NEGRILĂ, Mihail Kogălniceanu — Centenar. 277
EUGEN BUDAU Relațiile lui Mihail Kogălniceanu cu băcăuanii. 279
IOAN DĂNILĂ, Mihail Kogălniceanu — omul renașterii românești sau eterna datorie față de înaintași. Omagiu la centenar. 283

RECENZII

VASILE GOLDIȘ, CORESPONDENȚA (1888—1934), Scrisori trimise, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1992, 311 p ; 16 p. cu fotografii (Lucia Antohi). 290

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE ȘI CULTURALE

IOAN UNGUREANU, Cronica activității Muzeului județean de istorie „Iulian Antonescu" Bacău, în perioada anilor 1990—1992. ... 295

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CARPICA

SOMMAIRE

IN MEMORIAM — VASILE PÂRVAN

ALEXANDRU ZUB, Vasile Pârvan, un posible candidat au Primat de la Roumanie. 9
ALEXANDRU SUCEVEANU, Les recherches de Vasile Pârvan à Histria. 17
EUGEN MARIUS CONSTANTINESCU, Une fleure pour Vasile Pârvan. 23

HISTOIRE — CULTURE — CIVILISATION

LIVIA SIBIȘTEANU, La pénétration du christianisme dans la Dacia. 27
VICTOR SPINEI, Restructurations ethniques au nord des bouches du Danube aux XIII-e — XIV-e siècles... 37
ALEXANDRU ARTIMON, Considérations historiques et archéologiques concernant la génése et l'évolution des villes médiévales de sud-ouest de la Moldavie. 67
NICOLETA ARNĂUTU, Contributions à la connaiseace des produits artistiques des orfèvres de la Transylvanie de XVII-e siècle. 91
IOAN MURARIU, Documents concernant les prix des marchandises en Moldavie à la fin de XVIII-e siècle et le début de XIX-e siècle. 103
CORNELIU STOICA, La développement économico-sociale de la ville de Tg. Ocna pendant l'époque moderne. 129
IOAN MURARIU, Nombre et variété des ateliers artisanals des villes de la Moldavie en 1832. 153
IOAN UNGUREANU, Quelques considérations concernant l'application de la législation agraire et adminitrative à Călinești. dép. de Roman, entre 1864—1892. 157
ELENA ARTIMON, Des ordres, des médailles et des decorations de la premiére guerre mondiale existans dans les colléctions du musée d'histoire du Bacău. ... 165
LUCIA ANTOHI, Quelques considerations concernant les distructiones des chemins de communications et de transport en département de Bacău pendant 1916—1918. 177
ELENA ARTIMON, Gheorghe Glod, un héros de la Première guerre mondiale. 181
IOAN CIUTĂ, Le caractére plébiscitaire de l'acte de la Grand Union. 189
EUGEN ICHIM, Le général Nicolae Șova, éclatant fils de L'armée roumaine. 195
ION DĂSCĂLESCU, Le général Nicolae Șova. 201

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LUCIA ANTOHI, L'histoire du theatre de Bacău. 203
ECATERINA MĂGIRESCU et CEDRIC N. MĂGIRESCU, Pages du livre de Scorțeni (1900—1950) -II-. 213
VILICA MUNTEANU, M. Cancicov, fils de Bacău. 239
LUCIA ANTOHI, Le jardin public Eminescu (de la Liberté) de Bacău.
IOAN UNGUREANU, L'histoire d'un édifice de Bacău disparu Le Pavillion du jardin Publique. 243 247
CORNELIU CHIRIEȘ, Presents dans le feu de la Révolution du Decembrie 1989. 263
ALEXANDRU ARTIMON, La colection museale du profeseure Paul Țarălungă de Prăjești. 265

IN MEMORIAM — MIHAIL KOGĂLNICEANU

GABRIEL LEAHU, Mihail Kogălniceanu — 100 ans depuis sa mort. 273
IULIAN NEGRILĂ, Mihail Kogălniceanu, Centenaire. 277
EUGEN BUDĂU, Les rélations de Mihail Kogălniceanu avec les citoyens de Bacău. ... 279
IOAN DĂNILĂ, Mihail Kogălniceanu, l'homme de la Renaissance roumaine au l'éternel devoir vis à'vis de précurseurs. Hommage au centenaire. 283

COMPTES RENDUS

VASILE GOLDIȘ, Corespondence (1888—1934), Lettres envoyées, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1992, 311 p. 16 p. photo (Lucia Antohi). 291

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE ET CULTURELLE

IOAN UNGUREANU, La chronique des activités du Musée d'historie „Iulian Antonescu" de Bacău, entre 1990—1992. 297

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

In memoriam
VASILE PÂRVAN

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VASILE PÂRVAN, UN POSIBIL CANDIDAT LA PRIMATUL ROMÂNIEI

de ALEXANDRU ZUB

Contemporanii au fost şocaţi de prezenţa nespus de austeră a lui Vasile Pârvan, percepută de cei mai profunzi ca un mesaj cu totul aparte, menit să zguduie conştiinţe, să impresioneze şi dincolo de existenţa fizică a savantului. Sinceritatea atitudinii, „fierberea problematică" [1], incursiunile făcute în zonele abisale, fie şi la ocazii solemne, totul indică un „personaj" ieşit din comun, a cărui bibliografie nu făcea decît să-i confirme excepţionalismul.

Idealul său intim, s-a mai spus [2], era să îngemăneze erudiţia de tip renanian cu o bună deschidere filosofică şi o dicţie festivă, menită să impresioneze. Analogia cu Ernest Renan nu trebuie limitată însă la erudiţie. Ea poate fi extinsă legitim asupra interesului pentru spiritualitate, mistică, interferenţele religiei cu arta etc. Impresia de spirit mistic, preocupat de „sensul religios al vieţii" [3], era destul de răspîndită şi o regăsim, sub o formă sau alta, la mai toţi cei care l-au portretizat. Nu interesează aici exactitatea impresiei respective. Menţionăm numai că ea a făcut carieră, prin contagiune şi clişeizare, constituind apoi un handicap serios în restituţia operei sub regimul comunist.

Unii contemporani se arată alergici faţă de mesajul pârvanian, uitînd poate că marele învăţat pornea de la nevoia reconsiderării istoriei în sens spiritualist, ca „devenire şi ακμή a vieţii" [4]. Căci „unde nu e viaţă spirituală, nu e istorie". Iar a profesa în acest domeniu presupune „darul de a percepe spiritualul", atitudine creatoare [5]. Toată istoria e, în fond, o transcendere a biologicului, spiritualizare continuă. Aici trebuie să căutăm şi temeiul rezistenţei lui Pârvan la eroziunea timpului.

Deşi nu l-a putut asculta, generaţia următoare a fost mai puternic marcată de aşa-zisul lui misticism, deloc teologic", cum îl ştia G. Călinescu, mare exeget căruia Magistrul de la Roma îi amintea de „pastorul Brand al lui Ibsen, cu haina neagră, încheiată auster pînă sus" [6].

1. G. Călinescu, *Istoria literaturii române,* Madrid, 1980, p. 862.
2. *Ibidem.*
3. V. Pârvan, *Scrieri,* Bucureşti, 1981, p. 173.
4. Vîrf, plenitudine (gr.).
5. G. Călinescu, *op. cit.,* p. 863.
6. *Ibidem,* p. 863-864.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În același timp, T. Arghezi îl definea ca „un pastor de congregație calvină“ [7], iar în altă parte evoca „pelerina lui de dominican“ [8]. Nu e de mirare că a continuat să intrige pe comentatori, de la E. Lovinescu [9] pînă la ultimii interpreți ai operei [10].

E o dispută deschisă pe care noi lecturi ar putea-o, desigur, nuanța și spori. O cale, în acest sens, poate fi analiza textelor pârvaniene deja în circulație. Alta, mai puțin spornică și mai rară, e aceea a textelor inedite pe care hazardul cercetării le-ar mai pune în lumină. Această a doua șansă ni se oferă acum prin cîteva scrisori încă nepublicate.

Este vorba de cinci misive adresate de Pârvan preotului I. D. Petrescu din București, cunoscut muzicolog și om de cultură implicat în dezbaterile pentru înnoirea bisericii după primul război mondial.

Am atras deja atenția asupra lor, nu doar. bibliografic, mai demult. [11] Ele au mai fost utilizate într-un scurt istoric al creării patriarhatului român [12]. Iată împrejurările.

La 1 ianuarie 1919, mitropolitul Ungrovlahiei, Conon Arămescu-Donici, se retrăsese la Cernica și scaunul de primat era liber. Îl suplinea arhiereul Platon Ciosu Ploieșteanul [13], însă circumstanțele de după război reclamau o limpezire și în acest domeniu, mai ales că la Congresul preoțesc de la Sibiu (6—8 matrie 1919) se și preconiza înființarea patriarhatului românesc, iar Consfătuirea bisericească de la Sinaia (12—15 iunie) reunea delegați din toate eparhiile țării, stabilind ca arhpăstorul din București să fie și *protos* al tuturor [14]. În intervalul de la amintita retragere pînă spre finele anului, cînd avea să fie pus în scaunul vacant Miron Cristea, fost episcop de Caransebeș [15], unii clerici mai luminați din capitală s-au gîndit că ar fi bine să sprijine o eventuală candidatură a lui Vasile Pârvan. Distinsul istoric, profesor la Universitate din 1909 și membru al Academiei Române din 1911, era o personalitate de prim rang a vieții noastre culturale. De curînd rămăsese văduv, căci i-a murit soția în refugiu, astfel că se putea închipui o rapidă ascensiune a lui pe treptele monahale, ca să candideze apoi pentru scaunul de primat.

Cum s-a ajuns la acest proiect mirobolant? Nu se prea cunoaște. Cei din apropiere știau de el. Ar fi putut conduce un mare partid politic sau o mare religie, observa Călinescu [16]. Mai exact încă e J. Car-

7. T. Arghezi, *Lume veche, lume nouă*, București, 1958, p. 230-231.

8. *Luceafărul estival, almanah 1982*, f.p.

9. Cf. Vladimir Dumitrescu, *Ce n-a înțeles d-nul E. Lovinescu din personalitatea lui Vasile Pârvan*, București, 1931. Vezi și P. Constantinescu, *Opere și autori*, București, 1928.

10. Cf. G.S., *Nedumerire*, în *Luceafărul*, XXVIII, 1985, 9, p. 6; E. Simion, *Sfidarea retoricii. Jurnal german*, București, 1985, p. 369-370.

11. Al. Zub, *Vasile Pârvan, bibliografie*, București, 1975, p. 332-333, nr. 2715, 2716, 2721, 2722, 2723; *Almanahul Ateneu*, 1, 1986, p. 22-24.

12. Nestor Vornicescu-Severineanul, *Încercări, posibilități și propuneri în vederea înființării patriarhatului înainte de 1925*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1975, p. 19.

13. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, III, București, 1981, p. 518.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

copino, prietenul clasicist din Franța, care evocă „posibilitatea ce îi fusese oferită de a accede la patriarhatul bisericii sale autocefale“ [17].

Numeroși contemporani au sesizat de altfel aerul călugăresc al savantului. Martha Bibescu îl numea, într-o misivă, „mon ami franciscain“ [18], iar cei care i-au ascultat prelegerile sau conferințele au rămas cu impresia că marele savant *oficia* pe altarul credinței în spiritualizarea omului.

Este o atitudine pe care detractorii săi de mai tîrziu aveau să o numească „romantism amestecat cu concepții teologice“ [19]. Se voia astfel, în anii dictaturii comuniste, abolirea unei tradiții, aceea a idealismului activ pe care Pârvan o reprezenta, ca nimeni altul, în istoriografia și cultura noastră. Cu toate astea, imaginea de ascet al științei și devot al plenitudinii spirituale a rămas legată intim de numele său, deși ultimele decenii au pus mereu o „surdină“ rațională, spre a-l scuza parcă în fața cenzurii ideologice. [20].

S-ar putea întreprinde o lectură a operei lui Pârvan în lumina acelei experiențe. Ce a nutrit, în fond, nădejdea unor clerici că marele învățat ar putea contribui și altfel decît pînă atunci la înviorarea spirituală a națiunii române ? Cursurile de istorie a religiei și doctrinele salvării ? Cele despre drama antică ? Evocarea inspirată a „Suferitorului tragic ?“ Conferința despre *mistica antică*, unde creștinismul era definit ca identificare în suferință cu divinitatea ? [21] Desigur că toate astea și încă altele [22], fără să uităm însăși opera publicată, pe care se puteau sprijini asemenea speranțe.

Spiritul ce se degajă, spre exemplu, din eseul *Ideile fundamentale ale culturii sociale contemporane*, conceput ca doctrină a sistemului de reforme preconizat după război, e unul esențialmente creștin îndemn la dăruire, la tensiune spre idealitate. „Fiecare cîrtire e o boală. Fiecare gînd pesimist e o erezie împotriva principiului vieții. Scopul și sensul vieții e lupta împotriva morții ; nu în nepăsare barbară, ci în afirmare creatoare a vieții, perpetuu multiplicate spiritual. Fiece neglijență, fiece slăbiciune, fiece adăstare, fiece îndoială înseamnă lașitate, fiece neluptă e necreare, e dezertare de la demnitatea umană. Oamenii care nu spri-

14. Nestor Vornicescu-Severineanul, *op. cit.*, p. 18—20.

15 Mircea Păcurariu, *op. cit.*

16. G. Călinescu, *Vasile Pârvan*, în *Viața literară*, III, 1928, nr. 88 ; *Faza monumentalului*, ibidem, nr. 93.

17. J. Carcopino, *Souvenirs sur Nicolas Iorga et Vasile Pârvan*, în *Revue des études roumaine*, Paris VII—VIII, 1961, p. 71 ; Vezi și *Revue archéologique*, Paris 1966, 2, p 356 *Lettres de Vasile Pârvan à la princesse Bibesco*.

19 C. Daicoviciu, *Poziția antiștiințifică a istoriografiei burgheze române cu privire la daci*, în *Studii și referate privind istoria României*, I, București, 1954, p. 160.

20. Radu Vulpe, *Vasile Pârvan ginditorul, savantul, profesorul*, în *Luceafărul*, IX, 1966 nr. 2.

21. Pentru formularea temelor respective, v. Al. Zub, op. cit., p. 39—49.

22. Cf. și Al. Zub, *Preocupări de istorie ecleziastică în opera lui Vasile Pârvan*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLVI, 1970, 7—8, p. 390—405.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

jină viața în ei înșiși și în aproapele sînt apostați și ei otrăvesc societatea, trădează viața, sprijină moartea“ [23].

Asemenea idei nu puteau trece neobservate într-o lume încă derutată, stoarsă, confuză după experiența războiului de întregire [24]. Ele l-au apropiat pe Vasile Pârvan, la Iași în plin refugiu, de D. Gusti și alți cărturari ce se interesau de felul cum va trebui să se pună, după război, chestiunea reformelor. El a întocmit și programul cultural pentru acea *Asociație,* din care s-a desprins apoi Institutul Social Român. În acest program, *biserica* își avea locul ei proeminent, alături de școală și alte instituții menite a întreține tripțul cult al adevărului, binelui și frumosului [25]. Se prevedea chiar, între cele opt reforme, și una a bisericii [26]. Era vorba de clerul de mir, însă și de monahism, de prelați, de seminarii și facultăți teologice, savantul urmărind în toate o „reformă a spiritului dominant“ [27].

De altfel, eseul *Ideile fundamentale,* scris în vara lui 1918 și publicat în primăvara anului următor [28], adică tocmai atunci cînd se țeseau în jurul lui Pârvan, discret, firele unui proiect de cointeresare a sa, la vîrf, în soarta bisericii, definea ideea religioasă ca factor socio-cultural, considerînd-o sub unghi *tradiționalist și novator totodată.* După opinia lui Pârvan, „reforma vechilor religiuni“ trebuia să țină seama de marile decepții ale spiritului modern sfîșiat de aporii ireductibile [29]. Dacă „filosofizarea diferitelor sisteme religioase“ era un fenomen cunoscut, istoricul înțelegea să-i adauge, complementar, un fenomen de „religiosizare a sistemelor filosofice“, insistînd pentru „aprofundarea lor socială, etică și metafizică“ [30]. În ce privește educația, el formula de pe acum unele rezerve, socotind că „ideea religioasă trebuie lăsată să crească natural, organic“, fără imixtiuni violente și premature. Abia „ușoare și delicate inspirații“ pe această linie ar putea fi utile sufletului tînăr [31].

Asemenea idei puteau avea o anume consonanță cu așteptările unei părți din corpul clerical, cea înclinată spre înnoirea bisericii. Sincronia lor cu ideile de reformă ce agitau și acest domeniu e semnificativă. Coincidența cronologică trebuie asociată însă cu afinitatea ideii ca atare, pentru a explica gîndul unor clerici de a-l propune pe Vasile Pârvan în fruntea mișcării de reformă ecleziastică. „Provocarea“ a venit prin preotul I.D. Petrescu, deja citat, care la 26 august / 8 septembrie 1919 celebra „toate slujbele“, la un an de la moartea soției lui Pârvan (v. *anexa),* iar la 10 octombrie, acesta din urmă îi explica, epis-

23. V. Pârvan, *op. cit.,* p. 374.
24. Asupra acestei etape, v. Al. Zub, *Vasile Pârvan, efigia cărturarului,* Iași 1974, p. 367—371.
25. V. Pârvan, *op. cit.,* p. 173—179.
26. *Ibidem,* p. 177—178.
27. *Ibidem,* p. 178
28. *Ibidem,* p. 353—375.
29. *Ibidem,* p. 368.
30. *Ibidem,* p. 369.
31. *Ibidem.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tolar, după o convorbire avută în ajun, cum înțelege el reforma bisericii și de ce crede inoportună ideea de a-l plasa pe emintent în fruntea mișcării. Inoportună, socotea Pârvan, fiind „ar produce mari turburări atît între clericii de mir, cît și între monahi". Reforma nu se putea mărgini la aspecte administrative. Concepția creștină însăși, după opinia sa, trebuia discutată, spre a se obține „o purificare a dogmelor", ceea ce nu era de așteptat de la o societate încă imatură sub acest unghi.

Se pare că lucrurile s-au oprit aici. Poziția lui Pârvan era inacceptabilă în situația de atunci. Peste două luni, la 18/31 decembrie 1919, a și fost ales mitropolit primat Miron Cristea, care la 4 februarie 1925 avea să devină întîiul patriarh al României [32].

Relația istoricului cu pr. I.D. Petrescu a continuat însă și după aceea, fiindcă preotul a slujit din nou, la trei ani de la moartea Silviei Pârvan, cum rezultă din ultima misivă reprodusă aici.

După moartea lui Pârvan, o polemică ivită între același preot (care l-a evocat și la mormînt) și Nae Ionescu a pus în discuție, deschis, natura creștinismului său. Preotul susținea că „trăirea" lui Pârvan a fost una autentic creștină [33]. Filosoful înclina să-i atribuie mai curînd o asceză de natură stoică. „L-am cunoscut în acele vremuri de aproape, conchidea acesta, și-mi pot da seama că creștinismul său nu era creștinism" [34].

Nu e cazul să insistăm aici asupra disputei în cauză, nici să definim în ce măsură ideea de autenticitate justifică, la Pârvan, apropierea de Kierkegaard [35]. O analiză a textelor și a contextului, cu toate precauțiile, cu toate dezvoltările de rigoare, ar fi nu numai utilă, însă și stringent necesară. Ea va contribui, neîndoielnic, la o mai bună cunoaștere a unei mari personalități, a cărei complexitate, profund interioară, e capabilă să ne stimuleze încă.

ANEXE

1918 iul. 29/aug. 10, Focșani — V. Pârvan către pr. I.D. Petrescu, în legătură cu pomenirea soției sale, Silvia, moartă la Odesa. Îi va trimite bani pentru cuvenita slujbă, la care va fi însuși prezent.

Focșani, 10 august 1918
Bulevardul Carol 39
la d. Marin Simionescu-Rîmniceanu

32. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 518.

33. I. D. Petrescu, discurs funebru, în *Universul*, XLV, 150 (2 iulie 1927), p. 3; *Societatea de mîine*, IV, 1927, nr. 29—30, p. 373—374; idem, *Modernismul în biserică*, în *Cuvîntul*, III, nr. 824 (31 iulie 1927), p. 3.

34. Nae Ionescu, *Duminică*, în *Cuvîntul*, III, 812, (18 iulie 1927), p. 1, V și nr. 824 (31 iulie 1927), p. 3, unde se continua polemica.

35. Emil Cioran, *Schimbarea la față a României*, București, 1937, p. 99.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.fo

Cuvioase Părinte,

Poate că vei fi aflat de nenorocirea care m-a lovit în timpul războiului prin pierderea soției mele, în ziua de 26 august 1917. Împrejurările grele prin cari am trecut au împiedicat îndeplinirea completă și punctuală a datoriilor creștinești către memoria de aici a soției mele. Rog dară pe Sfinția Ta să binevoiască a-mi confirma primirea acesteia, spre a-i trimite numaidecît prin mandat poștal suma de 200 lei în vederea cheltuielilor pentru serviciul divin de pomenire, de ținut anticipat datei de 26 august stil vechi = 8 septemvrie stil nou 1918, cînd se va împlini un an și voi căuta să vin și eu la București spre a asista. Rugîndu-vă pe Sfinția Ta să binevoiască a celebra toate slujbele consacrate de biserică, țin să adaog că înțeleg a pune la dispoziția Sfinției Tale, în afară de suma pomenită mai sus, ca necesară primelor cheltuieli, tot ce va fi de nevoie pentru împlinirea cu cinste a datoriilor de creștin față de soția mea.

Mulțumind anticipat Sfinției Tale pentru primirea binevoitoare a rugăminții mele, o încredințez de sentimentele devotate ce i le păstrez.

V. PÂRVAN
Profesor la Universitate

Biblioteca Națională (fostă B.C.S., infra *BN),* ms. 26387.

2

1918, aug. 10/23, Focșani — V Pârvan către pr. I.D. Petrescu, rugîndu-l să comunice cînd are loc slujba în amintirea soției sale.

Focșani, 10/23 august 1918
Bulevadrul Carol 39,
Casa Marin Simionescu-Rîmniceanu

Cuvioase Părinte,

Sunt recunoscător Sfinției Tale pentru răspunsul pe care a-i binevoit să mi-l trimiteți acum patru zile. Astăzi am trimis, pe numele Sfinției Tale, prin Banca Națională, suma de 200 lei și te rog să fii așa de bun să-mi comunici cît mai trebuie, special, în vederea zilei de 26 august st. v. (8 septemvrie nou). Aceasta pentruca, prin oamenii bisericii, pe care Sfinția Ta îi are la dispoziție, să se poată face și toate formele și pregătirile materiale în legătură cu serviciul divin, pregătiri pe care eu nu le pot face singur, avînd a veni la București numai pentru ziua însăși a slujbei. Rog totodată pe Sfinția Ta să binevoiască a-mi comunica precis ziua ceremoniei — întruct ziua de 26 cade duminică și poate Sfinția Ta crede mai potrivită ziua de sîmbătă — ca să pot veni la timp.

Încă o dată, cu toate mulțumirile mele, al Sfinției Tale devotat

V. PÂRVAN

BN, ms. 26386.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

3

1919, oct. 10, Bucureşti — V. Pârvan către pr. I.D. Petrescu, privitor la condiţiile în care ar admite să se citeze numele său în discuţia despre reforma bisericii.

Bucureşti, 10 oct. 1919

Prea Cucernice Părinte,

Ca o concluziune precisă la convorbirea noastră de ieri, îmi iau libertatea a atrage atenţiunea Sfinţiei Voastre asupra următoarelor puncte

1. Întrebuinţarea numelui meu în scrierile de propagandă pentru reforma bisericii, publicate de Sf(inţia) V(oastră), trebuie precedată, încă din primul articol, de o lămurire care să sune cam astfel

„Din discuţiunile ce am avut cu d. Pârvan, am înţeles că d-sa nu crede posibilă o folosire a persoanei sale, pentru opera de reformă a bisericii, din următoarele cauze :

a) D-sa crede că introducerea unui mirean ar produce mari turburări atît între clericii de mir, cît şi între monahi, cari n-ar putea avea nici o încredere în amestecul unui profan în biserică ;

b) Reforma bisericii nu poate fi pur administrativă. Ea trebuie să plece de la o revizuire a concepţiei religioase creştine despre lume şi viaţă. Dar societatea noastră, crede d-sa, nu e încă destul de matură pentru a discuta cu linişte o purificare a dogmelor de balastul politico-bisericesc şi tradiţionalist-păgîn pe care-l cuprind în idei şi în cult ;

c) În ce-l priveşte personal, concepţia d-sale filosofică (de caracter metafizic şi istoric-religios), deşi ar putea fi acceptată din punct de vedere filosofic-religios (general omenesc), nu poate fi însă admisă, crede d-sa, din punctul de vedere specific creştin, al religiei şi bisericii ortodoxe.

Eu însă (preotul Petrescu) cred...“

2. După cum am accentuat şi la plecarea Sfinţiei Voastre de la mine, înţeleg să nu vă opresc a întrebuinţa numele meu, numai ca o pildă pentru necesităţile discuţiei, dar nu ca o alegere a persoanei.

Fără incorporarea însă, în articolul Sf(inţiei) Voastre, a explicaţiilor de sub punctul 1, nu aş admite, în nici un caz, întrebuinţarea numelui meu în discuţia pe care doriţi să o începeţi.

Cu expresia celor mai alese sentimente ce vă păstrez, rămîn al Sfinţiei Voastre devotat

V. PÂRVAN

BN, ms. 26384 Almanahul *Ateneu*, 1, 1986, p. 23.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

4

1920, iul. 11, Bucureşti — Vasile Pârvan către pr. I.D. Petrescu, invitîndu-l la logodna comnatei sale.

11 iulie 1920

Prea Cucernice Părinte,

Astăseară aţi fost rugat să asistaţi la logodna cumnatei mele. Pentru că nu numai în calitate de preot, cît mai ales în aceea de inimă şi de gînd, au dorit să vă aibă la această sărbătoare familiară, cumnată-mea *vă roagă, prin mine, să citiţi cît mai puţin „din carte" şi să spuneţi, în locul celor obicinuite, Sfinţia Voastră cîteva cuvinte, ca pentru ceasul hotărîtor prin care trec cei doi tineri pentru o viaţă întreagă.*

Al Sfinţiei Voastre devotat

V. PÂRVAN

BN, ms. 26388

Băile Herculane, 26 august 1920
Hotel Carol

5

1920, aug. 26, Herculane — V. Pârvan către pr. I.D. Petrescu, cu rugămintea de a fixa ziua cînd va avea loc serviciul divin, la trei ani de la moartea soţiei sale.

Prea Cucernice Părinte,

Miercuri, la 8 septemvrie s.n. (26 august v), se împlinesc trei ani de la trecerea soţiei mele din viaţa aceasta. Dorind ca să fiu numaidecît prezent la serviciul divin făcut de Cucernicia Voastră la această tristă aniversare, vă rog să binevoiţi a-l fixa pentru ziua de joi, 9 septemvrie (27 august), ori, de nu veţi putea, una din zilele următoare.

Dacă familia soţiei mele v-ar ruga să fixaţi o dată anterioară lui 8 sept(emvrie), vă rog să binevoiţi a comunica, din partea mea, că nu am putinţa de a fi în Bucureşti înainte de 8 sept(emvrie).

Cu mulţumiri şi cele mai bune salutări, al Cucerniciei Voastre devotat

V. PÂRVAN

BN, ms. 26305

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CERCETĂRILE LUI VASILE PÂRVAN DE LA HISTRIA

de ALEXANDRU SUCEVEANU

Numele lui Vasile Pârvan a intrat în legenda neamului nostru de foarte multă vreme. A înțeles acest lucru și l-a spus atît de frumos cărturarul ieșean Alexandru Zub încît ar fi păcat să-l parafrazez și să nu-l citez, după merit „La moartea lui, survenită în 1927, la o vîrstă cînd altora abia le e dat să simtă gustul faimei, istoricul se bucura de un prestigiu imens. Legenda i-a însoțit ultimii pași, prelungindu-se în posteritate. Astăzi, încă, după mai bine de patru decenii de la sfîrșitul său prematur, contactul cu opera și frînturile biografice cîte s-au păstrat contaminează. În el se împlinește, exemplar, triplul sacerdoțiu al năzuinței spre adevăr, bine și frumos. Asceza cărturarului dedicat muncii fără istov, savantul și artistul sînt laturi ale unei personalități complexe invocate rînd pe rînd de cei care l-au cunoscut direct, ca și de cei care au avut bucuria să se împărtășească, cu vremea, din fructul acestei existențe prodigioase" [1].

Adresîndu-mă unui auditoriu care „a avut bucuria" acestei „împărtășanii" mi s-ar părea superfluu să insist aici asupra omului, asupra operelor sale filozofice, estetice, eseistice. S-au spus în această privință lucruri pline de miez și n-aș putea să nu reamintesc aici — memoria fiind ea însăși o chestiune de morală — efortul remarcabil al generației profesorilor noștri care au știut să-l reabiliteze destul de rapid pe Vasile Pârvan, interzis o vreme pentru idealismul său filozofic. Grație lor, Pârvan a reintrat, pe drept, în galeria marilor nume românești, și pilda sa a înălțat sufletește generații întregi. Și dacă tot vorbim de reabilitări, n-ar fi poate inutilă — acum cînd în fine idealismul nu mai trebuie condamnat, ba mai mult, aș zice, după decenii de materialism abrutizant, ar trebui chiar căutat — o anchetă doctă asupra idealismului lui Pârvan precum și a conexiunilor cu teoriile unui autentic filozof român, Vasile Conta, unchiul său.

Contribuția sa majoră — o recunosc fără excepție toți exegeții întregii sale opere — o constituie însă istoria și arheologia. Este suficient din acest punct de vedere, să reamintim că Vasile Pârvan ajunge în

1. Al. Zub, în introducerea la *Vasile Pârvan. Corespondență și Acte*, București, 1973, p. V—VI.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Germania în 1904, un an după ce se stinsese din viață cel mai mare romanist al tuturor timpurilor, Theodor Mommsen. Îi este dat astfel tînărului moldovean de numai 22 de ani să ia contact cu cea mai renumită școală istorică și arheologică a momentului, cea a confraților și discipolilor lui Mommsen. Ajunge să menționez aici nume ca Eduard Meyer, Ulrich von Willamowitz — Moellendorf, Otto. Seeck, Mihail Ivanovici Rostovțev, Herman Dessau, Otto Hirschfeld, Anton von Premerstein, Alfred von Domaszewski sau Conrad Cichorius față de care, în zilele noastre, mențiunea de specialist în cutare sau cutare epocă ne apare — sau cel puțin așa îmi apare mie — ca foarte discutabilă. Sub aceste auspicii celeste, Vasile Pârvan își trece doctoratul în 1908, cu Conrad Cichorius (cu lucrarea *Die Nationalität der Kaufleute in römischen Kaiserreiche*, apărută la Breslau în 1909), revine în țară și preia catedra de istorie antică și epigrafie de la Universitatea din București, după decesul lui Tocilescu (1909) și direcția Muzeului Național de Antichități, după demisia lui George Murnu (1910). În 1911 devine membru corespondent iar din 1913 membru plin al Academiei Române. În cei numai 19 ani cît s-au scurs între teza de doctorat și nedrept de timpuria sa moarte, Pârvan, marcat, cum s-a spus, de obsesia pionieratului, atacă toate problemele antichității greco-romane din Dobrogea, de la penetrația elenică și elenistică la începuturile vieții romane la gurile Dunării și în fine la istoria creștinismului daco-roman, aceasta fără a mai vorbi de numeroasele monografii (Salsovia, Ulmetum, Tropaeum, Tomis, Callatis, Durostorum și desigur Histria). Își încheie prodigioasa activitate științifică cu două lucrări de mare întindere, *Dacia* și *Getica*, ele însele solicitîndu-i o documentație și un efort pe care-l întîlnim mai rar spre sfîrșitul unei cariere științifice.

Revenind la contribuțiile sale dobrogene, adevărate biblii pentru noi cei care ne-am dedicat activitatea studiului vieții greco-romane dintre Dunăre și Mare, nu poți să nu constați larga cultură istorică, amploarea și profunzimea anchetei, onestitatea științifică și desigur nu în ultimul rînd, elanul și pasiunea mistuitoare pentru materia studiată. Nu există un rînd la Pârvan care să nu conțină un imbold o pistă de cercetare. Pînă și îndoielile lui — care n-au nimic din scepticismul rece al unora dintre urmași — sînt incitante, fertile.

Acesta era așadar omul și savantul care — după un preambul de trei ani la Ulmetum — are șansa să înceapă în 1914 prima campanie de săpături în vechea colonie milesiană de pe malul lacului Sinoe. Îi înțelege repede importanța din moment ce după două campanii (1914, 1915) afirmă „Descoperirile de la Histria constituie în istoria arheologiei române un punct hotărîtor. Din nici o altă localitate antică, săpată pînă acum la noi, nu s-au scos încă, în perfectă legătură cronologică și culturală între ele, documente de așa însemnătate ca cele de la Histria. O fărâmițare a rapoartelor noastre provizorii după campaniile de săpături, cum făcusem pentru *Ulmetum*, ni s-a părut aici și nemetodică și dăunătoare. Dimpotrivă, o împărțire a materialului de comunicat după

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cuprinsul lui (arte plastice, epigrafie, antichităţi mărunte), dar strâns din mai multe campanii, ni s-a părut cu atât mai folositoare, cu cât o sumă de descoperiri dintr-o campanie nu formau decât începutul unei intregi serii de cercetări, de făcut în campaniile viitoare" [2] Cu aceste intenţii — în care ordinea carteziană este concurată doar de profunzimea pătrunderii ştiinţifice — Vasile Pârvan, trasează, în anexa aceluiaşi memoriu citit în faţa Academiei în 1916, un plan de publicare exemplar şi anume

„I. *Viaţa antică în oraşele greceşti de la Pontul Stâng.*

II. *Situaţia generală a Histriei şi descrierea ruinelor desgropate în 1914—1916.*

III. *Fragmente arhitectonice, sculpturale şi picturale găsite în 1914 şi 1915* (apare în curând).

IV. *Inscripţii găsite în 1914 şi 1915* (apărută).

V. *Teracote şi vase greceşti din sec. VII şi VI. a. Chr. găsite în 1915 şi 1916.*

VI. *Descoperiri mărunte din anii 1914—1916*" [3]

Din păcate singurul volum din cele mai sus citate care a văzut lumina tiparului e al IV-lea, intrat în literatura de specialitate sub numele convenţional de *Histria IV*. Cantitatea de inscripţii descoperită din 1916 şi pînă în 1924 (în total circa 150 inscripţii) îl obligă pe marele învăţat să mai publice două memorii strict epigrafice (aşa numita *Histria VII* şi un ponderos articol în *Dacia*, II, 1925). Nu este locul să insistăm aici asupra valorii contribuţiilor primului mare epigrafist român. Ajunge să-l citâm pe cel mai demn urmaş al lui Pârvan în această materie, profesorul Dionisie Mihail Pippidi care afirmă: „Din sutele de texte editate de Pârvan, nici unul n-a fost publicat fără un comentariu adecvat, nici un fragment — oricît de neînsemnat — n-a fost comunicat publicului fără ca editorul să încerce să-i semnaleze importanţa, raportîndu-l unui moment precis din istoria cetăţii sau a provinciei de unde provenea. În acest sens învăţătura lui Pârvan a fost fertilă, în acest sens se poate spune că a făcut şcoală, deoarece dintre toţi epigrafiştii români şi care se consideră succesorii lui nu este unul care să nu ştie că epigrafia nu este un scop în sine, că ea nu este decît un domeniu specializat al istoriei antichităţii, al istoriei înţelese în sensul cel mai larg". [4]

Nu ştim cum ar fi arătat celelalte contribuţii plănuite de Pârvan. Nu numai că ele n-au văzut vreodată lumina tiparului dar nici măcar notele de săpătură eventual alte manuscrise nu ne-au parvenit. Straniul presentiment al morţii îl determină să dea dispoziţii ferme în această privinţă şi executorul său testamentar arde pînă şi cele mai neînsemnate note ale marelui dispărut, privîndu-ne de orice menţiuni

2 V. Pârvan, *Histria* IV în A.A.R.M.S.I., XXXVIII, 1916, p. 705.
3 *Ibidem*, p. 706.
4 D.M. Pippidi, *Parerga*, Bucureşti-Paris, 1984, p. 142.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

privind săpăturile propriu-zise. Şi n-au fost puţine. Le putem deduce din singurul memoriu arheologic al succesorului său, Scarlat Lambrino, la rîndu-i un remarcabil epigrafist dar un arheolog tot atît de avar cu posteritatea[5]. După ce degajează în doi ani conturul cetăţii romano-bizantine (de 7 ha!), Pârvan „pătrunde" în interiorul cetăţii cercetînd — la nivelul tehnicii arheologice a epocii — piaţa mare a oraşului tîrziu, cartierul oficial al acestuia, termele romane, una din basilicile creştine din colţul de S-E al cetăţii şi atinge, în ceea ce aveam să ştim mai tîrziu că era zona sacră a cetăţii greceşti, primele construcţii anterioare erei noastre.

„Stăpînul cetăţii moarte" — cum îl numea principesa Martha Bibescu în tandra lor corespondenţă — şi-a înţeles, ştiinţific vorbind, ultima sa pasiune, Histria, şi dacă urmaşii săi au mari merite, cel mai mare este acela că ne-au transmis infinita sa dragoste pentru cetatea de pe malul lacului cu unde albastre. Aveau dreptate elevii săi, care la anunţul morţii n-au putut să creadă că magistrul i-a părăsit. La Histria, cel puţin, Pârvan continuă să trăiască.

Realizările diadohilor sînt prea bine cunoscute pentru a mai insista aici asupra lor. Ne face sau nu ne face plăcere s-o recunoaştem — singura cale de a începe reconstrucţia pe care o dorim cu toţii este mai întîi o obiectivă radiografie a trecutului — anul 1949 înseamnă efectiv o a doua fondare — ca să parafrazăm două documente epigrafice histriene — a cetăţii, acumulărilor cantitative din vremea cît la conducerea şantierului s-a aflat Emil Condurachi (1940—1970) — cînd sute de muncitori excavau anual solul histrian şi cînd de altfel au şi fost publicate două volume din noua serie monografică Histria[6] — i-a urmat saltul calitativ din cea a profesorului Pippidi (1971—1981), care a asigurat — cumva în spiritul proiectului citat al lui Pârvan, altfel spus îmbinînd rapoartele definitive de săpătură, pe obiective, cu culegerile de materiale pe categorii — publicarea a încă patru volume monografice[7], aceasta fără a omite exemplarul corpus al inscripţiilor pe care el însuşi la oferit luminii tiparului (cu un număr triplat de inscripţii publicate).[8]

Ar fi poate mai interesant — pentru elevatul auditoriu al acestui conclav aniversar — să afle ce fac acum epigonii în cetatea descoperită de Vasile Pârvan, mai bine spus în cetatea lui Pârvan.

---

5 Sc. Lambrino, *Cetatea Histria* în Boabe de grîu, I, 10, 1930, p. 575—591.

6 Em. Condurachi, *Histria I*. Bucureşti, 1954 (cu contribuţia tuturor membrilor colectivului). II. Bucureşti, 1966 (cu contribuţiile Suzanei Dimitriu, P. Alexandrescu, C. Preda şi A. Doicescu).

7 C. Preda, H. Nubar, *Histria III. Descoperirile monetare 1914—1970*. Bucureşti, 1973. P. Alexandrescu, *Histria IV. La céramique d'époque archaique et classique*. Bucureşti-Paris, 1978; Maria Coja, P. Dupont, *Histria V. Ateliers céramiques*, Bucureşti-Paris, 1979; Al. Suceveanu şi colab., *Histria VI. Les thermes romains*, Bucureşti-Paris, 1982.

8 D.M. Pippidi, *Inscriptiones Scythiae Minoris, I*, Bucureşti, 1983.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Mă bucur aşadar să vă informez — în calitate de responsabil al acestui şantier, postură în care împart grijile cu dl. Petre Alexandrescu, directorul Institutului nostru — că în cele aproximativ 73 ha date de primăria comunei Istria, în exclusivitate în scopuri arheologice, în folosinţa Institutului de Arheologie din Bucureşti (revenind astfel la drepturile pe care Pârvan le obţinuse din 1915 pentru predecesorul nostru instituţional, Muzeul Naţional de Antichităţi) — avem realizări cu care ne putem mîndri.

Reluîndu-le în ordinea lor crescătoare aş menţiona mai întîi refacerea fondului locativ, care poate adăposti astăzi circa 30 de arheologi, situaţie în care visul lui Pârvan de a face din Histria o universitate de vară pare mai aproape ca oricînd. Beneficiem, pe de altă parte de şase depozite de materiale plus un lapidariu în subsolul actualului muzeu, muzeu care reprezintă dealtfel o mare reuşită a colegilor noştri constănţeni, angajaţi deopotrivă în reclădirea Histriei. Recent, echipa arheologică germană de la Milet, care ne-a vizitat cu prilejul coloqviului internaţional de la începutul lunii iulie a.c., ne-a asigurat că la Milet nu au condiţii mai bune de colectare a materialului arheologic. Comentariile sînt de prisos! În al treilea rînd n-aş putea să-mi ascund satisfacţia pentru reluarea consolidărilor (practicate, cu succes, între 1965—1977), concretizate, pentru început, în terminarea, în linii mari a edificiului convenţional denumit Terme II. Contînd în continuare pe înţelegerea şi generozitatea Direcţiei Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice ca şi pe elanul firmei „Alexandru-Construct S.R.L." din Năvodari, socotim că în circa un deceniu, lucrările de consolidare de la Histria, mă refer doar la monumentele descoperite pînă în prezent, pot fi considerate în mare încheiate.

Şi pentru că tot vorbim de decenii, să menţionăm — ca o ultimă dar şi cea mai importantă realizare a ultimilor ani, în contrast cu întunecatul deceniu opt al secolului XX — reluarea cercetărilor arheologice în nu mai puţin de şase sectoare de cercetare. Chiar dacă ele nu reprezintă urmarea unui plan coerent de cercetare — pe care intenţionez să-l creionez peste doi ani cu prilejul aniversării a 80 de ani de la începerea săpăturilor de la Histria — ci doar încercarea de a valorifica cercetări mai vechi, rămase în cel mai bun caz la faza documentaţiei de săpătură, circumstanţă negativă la care mai trebuie adăugată şi aceea, disperată, a publicaţiilor arheologice, n-aş putea să nu semnalez cu satisfacţie aceste sectoare ca şi arheologii implicaţi în cercetarea lor.

Este vorba mai întîi de reluarea săpăturilor în zona sacră a oraşului grecesc, cercetare în care sînt angajaţi d-nii Konrad Zimmermann din Rostock şi Al. Avram, ajutaţi de d-na arh. Monica Mărgineanu Cîrstoiu. D-na Catrinel Domăneanţu a reluat cercetările Suzanei Dimitriu din aşa-numitul sector X iar d-nii Piere Dupont de la Lyon şi Mircea V. Angelescu, împreună cu d-na Livia Buzoianu de la Universitatea din Constanţa pe cele ale Mariei Coja din zona cuptoarelor

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

greceşti. În ce priveşte epoca romană menţionez reluarea săpăturilor lui Iorgu Stoian, Emilian Popescu şi Mihail Sîmpetru din aşa-numitul cartier Domus de către d-nii Octavian Bounegru de la Universitatea ieşeană şi Virgil Lungu de la Muzeul din Constanţa, ca şi deschiderea a două noi puncte. Este vorba mai întîi de cercetările de la incinta din sudul cetăţii romano-bizantine, recent degajată de detritus-ul vechilor săpături, cercetări conduse de dl. Gheorghe Papuc, director adj. al Muzeului constănţean şi în fine, dar desigur nu în ultimul rînd, de uriaşa basilică, desigur episcopală, pe care o cercetez împreună cu d-nii Crişan Muşeţeanu, de la Muzeul Naţional de Istorie şi Octavian Bounegru.

Filozoful Pârvan a fost un pesimist visceral. O dovedeşte din plin următorul citat „Aşa precum natura este antinomică Dumnezeirii, aşa precum omul este antinomic Nemuririi, tot aşa viaţa noastră intimă este antinomică Fericirii. Cele trei concepte idealiste, născute tocmai din protestul revoluţionar al spiritului omenesc chinuit de realitatea bio-cosmică, rămîn un veşnic domeniu al revelaţiei metafizico-religioase, dăruite în rare străfulgerări geniului uman transfigurat prin suferinţă. De fapt, cel de pe urmă muritor este un genial descoperitor de mijloace şi motive spre a se face nefericit, şi cel mai strălucit creator de gânduri omeneşti luminoase este perfect neputincios în a găsi mijloace şi căi cari să-l ducă la fericire. De aceea înţelepciunea populară nu a născocit în miile de ani de cînd aleargă după fericire, fără a o putea găsi, decât un singur chip de a se apropia de ea uitarea. Uitarea nenorocirilor, uitarea temerilor şi a groazei de moarte, uitarea vieţii reale în întregimea ei şi afundarea în visul fantastic al entusiasmului dionysic, aphrodisic, apollinic".[9] Iar dacă entusiasmul apollinic nu ne este dat tuturor iar cel aphrodisic se diluează prin forţa împrejurărilor — ca să nu spun prin numărul anilor — (poate doar cel dionysic să ne mai fie accesibil şi, după cum s-a văzut, Pârvan ne-ar înţelege) este sigur că magistrul, cu sau fără bună ştiinţă, ne-a oferit calea celui mai robust optimism, acela de a merge pe urmele sale.

9 V. Pârvan, *Gânduri despre lume şi viaţă la greco-romanii din Pontul Stâng* în *Memoriale*, Bucureşti, 1923, p. 45.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O FLOARE PENTRU VASILE PÂRVAN

de EUGEN-MARIUS CONSTANTINESCU

...A fi arheolog e musai să mergi și în Arcadia să pui o floare la picioarele magiștrilor care au jalonat, au deschis căi în această splendidă profesiune — arheologia...

...Și ce floare poate fi mai parfumată pentru magistru decît un studiu, un articol sau o carte prin care-i continui, îi aprofundezi sau îi lărgești ideile, opera... Sau, dacă te ține puterile, pornind de la ideile magistrului, să deschizi noi drumuri... Dar cum asta nu este la îndemîna fiecăruia...

...În Pantheonul unui arheolog care ostenește întru cele ale breslei pe pămînt buzoian, tronează figura de patriarh a lui Alexandru Odobescu cel care, întîiul, înțelegînd rostul, valoarea și viitorul arheologiei, i-a fixat, prin magistrala monografie dedicată marelui Tezaur de la Pietroasa, statutul științific, academic pe care îl merită această știință de graniță.

...Și imediat, dar absolut imediat lîngă Al. Odobescu tronează chipul hotărît, ca tăiat în granit al lui Vasile Pârvan, cel care a înțeles atît de bine importanța cercetărilor de la Sărata Monteoru și Aldeni încredințînd șantierele respective regretaților profesori Ion Andrieșescu, Ion Nestor, Gh. Ștefan, între timp acceptați și ei cu drepturi depline în același Pantheon.

...Cum ținutul Buzăului a fost din totdeauna o veritabilă placă turnantă între marile provincii românești Muntenia-Moldova-Transilvania-Dobrogea, osteneala magiștrilor amintiți nu s-a oprit doar la acest colț de țară, încorporînd în național, în românesc drumurile deschise de ei arheologiei pe aceste locuri.

Vasile Pârvan nu a fost doar inițiatorul unor mari șantiere arheologice. El a deschis drum unor mari idei care jalonează și astăzi cercetarea arheologică românească. Multe din marile idei, din marile teme ale cercetării actuale își au originea în lucrări de pionierat ale lui.

...Menționarea, aici, a doar cîteva din șantierele arheologice inițiate de Vasile Pârvan — Histria, Piscu Crăsani, Aldeni, Sărata Monteoru, Poiana-Piroboridava, Bărboși, Drobeta Turnu Severin, Costești, Sarmizagetusa, — nu conturează doar un perimetru geografico-istoric în care s-a implantat puternica sa personalitate, ci și o sferă spiritual-științifică fecundată de sclipitoarea sa minte.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

...Iar dacă astăzi cercetători ca Victor Teodorescu, Emilian Popescu, Dan Gh. Teodor, Nicolae Gudea şi chiar modestul autor al acestor rînduri, urmînd altora precum Ion Nestor, C.C. Giurescu, C. Daicoviciu, Mihail Macrea, Ghenuţă Coman, Dimitrie Pippidi, I. Barnea ş. a. au ostenit şi ostenesc asupra începuturilor şi rostuirii creştinismului la daco-romani, efortul lor, ca şi al celor dinaintea lor, nu este altceva decît un modest omagiu adus magistrului care, primul, s-a aplecat sub povara acestei idei.

...Personal, încerc un sentiment deosebit la gîndul că, poate, de acolo de undeva, din sfere în care sufletul său s-a sublimat în luceferi, magistrul îmi călăuzeşte paşii pe acest drum... plin de osteneli... dar şi de stele...

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ISTORIE – CULTURA - CIVILIZAȚIE

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

PĂTRUNDEREA CREȘTINISMULUI ÎN DACIA

de LIVIA SIBIȘTEANU

Din punct de vedere cultural adoptarea creștinismului de către popoarele supuse Imperiului Roman sau aflate sub directa sa influență a reprezentat alcătuirea unei unități culturale în locul cultului oficial al împăratului și al zeiței Roma, iar din punct de vedere politic a însemnat transformarea creștinismului dintr-o mișcare de opoziție socială (am putea spune chiar ideologică) împotriva autocrației și administrației imperiale, într-o religie de stat. Aceasta s-a petrecut, începînd cu secolul al IV-lea, însă pînă atunci creștinismul s-a răspîndit liber prin misionari și din motive psihologice masele largi l-au adoptat. Un rol important în răspîndirea creștinismului l-au avut mișcările de populație din imperiu prin veterani, armată, coloni, sclavi care erau mutate din interese strategice, dar și economice, cît și prin negustorii evrei și greci care străbăteau orașele întregii lumi romane.

Creștinarea daco-romanilor a început mai devreme de Constantin cel Mare, dar nu avem suficiente izvoare arheologice pentru perioada respectivă. Cele mai vechi sînt cele din secolul al III-lea concretizate în descoperirile din orașele pontice, de la Turda, Alba-Iulia, Barboși ș.a.

Izvoarele teologice și cele istorice vorbesc însă de creștinarea dacilor. Eusebius argumentează prin interpretarea textului lui „Origine" că Sfîntul Andrei a propovăduit în Scythia [1].

Aceeași informație o găsim în „Viața Sfîntului Apostol Andrei" a călugărului Epifanie redactată în secolul al VIII-lea, în „Sinaxarul Bisericii Constantinopolitane" și la Dosoftei în „Viețile Sfinților". În sprijinul evanghelizării Scythiei de către Sfîntul Andrei vin unele colinde, obiceiuri și creații folclorice dobrogene și din stînga Prutului, toponimele (Peștera Sfîntului Andrei, pîrîiașul Sfîntul Andrei) [2]. De noaptea Sfîntului Andrei, la 30 octombrie, este legat în multe zone ale țării obiceiul ursitului. Fetele, în noaptea Sfîntului Andrei, folosind diferite mijloace (oglinzi, apă din fîntîni, cordoane răsucite, turte foarte să-

1. D.M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*. Editura Științifică București, 1967, pag. 480—496.

2. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Institutului Biblic și de Misionarism al B.O.R., București, 1980, pag. 61.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

rate etc.), îşi fac de ursită. Acest obicei este specific spaţiului românesc în care Sfîntul Andrei este socotit protector al tinerelor fete.

Din alt izvor şi anume „Epistola către romani" de Sfîntul Apostol Pavel, aflăm că acesta a dus o activitate misionară în Peninsula Balcanică, iar alte izvoare bisericeşti ne relatează că iarna anilor 65—66 a petrecut-o la Nicopole unde l-a chemat pe ucenicul său Tit. Apologetul Tertulian din Cartagina (160—240) în lucrarea „Impotriva iudeilor" face următoarea afirmaţie Hristos stăpîneşte şi în ţinuturile sarmaţilor, dacilor, germanilor şi sciţilor". [3] Lipsa izvoarelor epigrafice pentru această perioadă o putem explica prin faptul că religia creştină era o religie ilicită, iar credincioşii nu-şi ridicau monumente de frica prigoanei. Dacia Traiana era o provincie imperială de frontieră unde stăpînirea romană, prin administraţie, legislaţie, armată, era mai puternică. Aceeaşi explicaţie o putem da şi pentru lipsa reprezentării simbolurilor creştine ca : barca, peştele, ancora, harponul, porumbelul. Cît despre reprezentarea crucii, aceasta apare ca simbol destul de tîrziu pînă şi în catacombele romane pe la anul 450 [4].

Este cert că la daco-romani a pătruns creştinismul înainte de Edictul de la Milano pentru că acest popor era integrat în lumea romană, dar fenomenul în perioada respectivă a fost sporadic. Răspîndirea creştinismului a atins un punct culminant între Constantin cel Mare şi Valens, în acea perioadă de pace şi prosperitate, devenind un fenomen suprastructural al romanităţii tîrzii. Difuzarea creştinismului semnifica în realitate expansiunea supremaţiei imperiale pe cale religioasă [5]. Izvoarele pe care le avem la dispoziţie pînă în prezent ne permit concluzia că răspîndirea creştinismului în teritoriile ocupate de daco-romani şi apoi de români a fost inegală în sensul că s-a înregistrat o intensitate în ţinuturile scitice şi dunărene, în timp ce în celelalte ţinuturi urmele creştine erau mai rare. Acest lucru poate fi pus în legătură cu statutul politic al unor teritorii, cît şi cu relaţiile populaţiei băştinaşe cu lumea romană. Dacă analizăm problema religioasă în aceste teritorii, nu numai din punct de vedere al răspîndirii creştinismului, dar şi al religiilor păgîne (greco-romane, orientale şi ale sincretismului religios), observăm că fenomenul este acelaşi. Unii istorici (Sulzer, Röesler) adversari ai continuităţii au susţinut că încreştinarea daco-romanilor şi românilor s-a făcut în sudul Dunării, explicînd pe această cale păstrarea ortodoxiei românilor în mijlocul unor popoare catolice [6]. Însă împotriva acestor afirmaţii pe care le-au combătut is-

3. *Ibidem*, Pag. 54—59.

4. Georges Ory, *Originile Creştinismului*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981, pag. 82.

5 V.H. Bauman, *Nouveaux témoiggnages chétiens sur le limes nord — scythique : basilique a Martyrum de basse époque romaine découverte à Niculiţel (dep. de Tulcea)*, în Dacia N.S./XVI, 1972, p. 190.

6 N. Stoicescu, *Continuitatea românilor, Editura Stiinţifică şi Enciclopedică*, Bucureşti, 1980, pag. 148.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

toricii încă din secolul trecut, putem aduce astăzi, datorită descoperirilor arheologice, mult mai multe argumente convingătoare.

Nu putem să punem în discuție căile răspîndirii creștinismului la daco-romani și apoi la români, dacă nu analizăm situația politică, dar și cultural-religioasă din teritoriile stăpînite de aceștia.

În anii 271—275 Dacia Traiană a fost părăsită de armata și administrația romană, teritoriul rămînînd ocupat de o populație semiromanizată, liberă din punct de vedere politic. S-ar fi putut, ca după această perioadă, să se fi deplasat un număr mare de creștini din sudul Dunării în nordul Dunării pentru a scăpa de persecuțiile declansate în vremea lui Dioclețian și care au contribuit la răspîndirea creștinismului în această zonă. De asemenea, teritorii ocupate de daco-romani au rămas în stăpînirea romană sau au intrat temporar din nou sub această stăpînire. Astfel reforma administrativ-teritorială a lui Diocletian făcea din Dobrogea o provincie de sine stătătoare cu numele de Scythia cu reședința la Tomis care intra în dioceza Thracia împerună cu Moesia Secunda, Haemimontul, Rhodope și Europa, toate din Peninsula Balcanică. În împărțirea făcută de Constantin cel Mare dioceza Thracia intra în prefectura Orientul, învecinîndu-se cu noua capitală a imperiului, Constantinopol, beneficiind de avantajele pe care le conferă această vecinătate. Sub pericolul bulgar dioceza Thracia a devenit Thema sub Constantin IV Pogonatul (668—685)[7] În sudul Dunării s-au format Dacia Ripensis și Dacia Mediteranea cu scopul de a camufla pierderea Daciei propriu-zise. Opinia publică trebuia să fie liniștită pentru că Dacia continua să figureze în lista provinciilor Imperiului Roman. Însă, în ceea ce ne privește, din punct de vedere economic, cultural-religios, lingvistic, cele două Dacii au avut rol important în prelungirea și menținerea romanității din Dacia Traiană, dar și a răspîndirii creștinismului, în condițiile în care aceasta, lăsată fără apărare, a fost supusă atacurilor, jafurilor și stăpînirilor migratorilor între secolele III—VII. Ele au servit ca bază militară expedițiilor întreprinse de imperiu la nord de Dunăre, fie că acestea urmăreau recucerirea Daciei, fie că erau acțiuni de pedepsire a sarmaților și gotilor. Teritoriile nord-dunărene au fost stăpînite vremelnic de către Constantin cel Mare care și-a luat numele de Dacicus și de Iustinian care a refăcut unele cetăți a ridicat castre și a consolidat fortificațiile. Se poate spune că valea Dunării cu cele două maluri ale fluviului a fost axa teritoriului de închegare a romanității carpato-balcanice. Începînd cu secolul al VII-lea cînd slavii s-au așezat masiv în Peninsula Balcanică și cînd s-a prăbușit apărarea Dunării, rolul în menținerea romanității a revenit regiunilor nord-dunărene supuse de acum înainte atacurilor neamurilor turanice[8]. Alături de limbă considerăm că un factor de rezistență în fața năvălirilor

7 A. Rădulescu și I. Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și mare — Dobrogea*. Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, pag. 123—124.

8 *Istoria României*, Editura Academiei R.P.R. București, 1960, vol. I, pag. 579—580.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

l-a constituit și religia românilor. Este într-adevăr un miracol, după cum constata Brătianu, menținerea poporului român în condițiile năvălirilor barbarilor și dispariției din istorie a unor popoare prin asimilarea lor de către altele. Stăpînirile slavă, apoi bulgară, au întrerupt pentru un timp legătura cu Constantinopolul, dar, începînd cu Ioan Tzimiskes (969—976), Dobrogea a fost stăpînită periodic pînă în secolul al XIV-lea de bizantini, ceea ce a determinat influența culturii bizantino-creștine și dincolo de teritoriile dobrogene [9].

Aceasta a fost conjunctura politică în care s-a răspîndit creștinismul pe teritoriul ocupat de daco-romani și apoi de români. După cum am arătat anterior un rol important l-au avut veteranii, armata, coloniii, negustorii, permanentele legături economice și politice între ținuturile sud-dunărene și nord-dunărene. Începînd cu secolul al III-lea, cînd în ținuturile noastre au pătruns neamurile gotice, un rol important în răspîndirea creștinismului l-au avut captivii aduși de aceștia din Asia Mică din care mulți erau creștini. Creștinismul răspîndit în teritoriul fostei provincii Dacia Traiana a avut un caracter popular. Factorul care a întreținut menținerea lui aici a fost cel misionar. Misionarii veneau din sudul Dunării unde existau numeroase episcopii. Aceștia au predicat, fie la daco-romani în limba latină, fie la goți în limba greacă. Izvoarele amintesc în regiunile nord-dunărene, începînd cu secolul al IV-lea pe Andius din Mesopotamia, Eutyches, Wulfila, Sfîntul Sava Gotul, Sfîntul Nichta, Niceta din Remesiana. Andius din Mesopotamia a fost întemeietorul unei secte numită audiană caracterizată printr-un rigorism exagerat. În vremea lui Constantin cel Mare a fost declarat eretic și exilat în Scythia Minor. De aici el a predicat goților în nordul Dunării unde a ridicat și o mănăstire. A fost episcop și a hirotonisit pe Uranius (originar din Mesopotamia) și pe Silvanus (era localnic : aici trebuie să remarcăm numele lui latin). După moartea sa izvoarele nu mai amintesc nimic de audienii din nordul Dunării [10]. Vasile cel Mare într-o scrisoare amintește de un grec. Eutyches, predicator la goții din aceleași părți, iar Ioan Gură de Aur, patriarhul Constantinopolului între 398—404, a trimis misionari în Dacia tot pentru goți. Toți acești misionari erau greci, iar creștinismul nostru a fost latin. Misionarii trecuți în nordul Dunării urmăreau creștinarea barbarilor, nu a daco-romanilor care, probabil, în parte erau creștini. Dar, chiar și în condițiile în care aceștia predicau în limba greacă pentru goți, au avut legături cu creștinii de limba latină [11]. Un exemplu grăitor în acest sens este activitatea lui Wulfila (310—383). Acesta era originar din regiunea Dunării de Jos dintr-o familie de goți creștinați. În anul 340 la Constantinopol,

9. R. Theodorescu, *Bizanți, Balcani, Occident, la începuturile culturii medievale românești în sec. X—XIV* Editura Academiei RSR, București, 1974, pag. 49, 50.

10 M. Păcurariu, *Op. cit.*, pag. 96.

11 P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii românești;* Editura Științifică București, 1969, pag. 101.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

unde îndeplinea misiuni diplomatice, a fost consacrat episcop misionar, dar a răspîndit creștinismul sub formă ariană în nordul Dunării. Discipolul său, Auxentius din Durostor, ne informează că Wulfila a predicat în limbile greacă, latină și gotică, limbi pe care le stăpînea perfect. Însă creștinarea goților nu a fost o misiune ușoară, ea s-a lovit de rezistența regelui Athanaric care în anul 348 a deschis persecuțiile împotriva creștinilor, persecuții puse și în legătură cu războaiele geto-bizantine, cu înfrîngerea goților și răzbunarea acestora prin omorîrea creștinilor. S-au păstrat numele a 26 de creștini martirizați în anul 372 într-o biserică așezată undeva la vărsarea Argeșului în Dunăre. O parte din acești creștini purtau nume latine, aceasta dovedind conviețuirea goților cu daco-romanii, legăturile dintre creștinii arieni cu creștinii ortodocși. Printre cei martirizați au fost Sfîntul Nichita, la 15 septembrie, care era de origine greacă și ale cărui moaște se află în biserica Sfîntul Nicolae din Veneția și Sfîntul Sava, la 12 aprilie, care era tot de origine greacă și care a sfîrșit în apa Buzăului la vîrsta de 38 de ani în preajma sărbătorii Învierii. Aceștia doi nu erau arieni. Din „scrisoarea Sfîntului Sava Gotul" redactată după unii teologi de Sansala (care era probabil de origine daco-romană), prieten și martor al martiriului Sfîntului Sava aflăm că acesta a fost ascuns de niște țărani localnici păgîni. Din cele relatate putem concluziona că la nordul Dunării pulsa o viață creștină existau biserici, preoți, cîntăreți, se prăznuia Învierea. Țăranii păgîni priveau cu simpatie pe creștini, așa cum aflăm din „Scrisoarea Sfîntului Sava Gotul" [12]. Cel care a predicat printre daco-romani a fost Sfîntul Niceta din Ramesiana (localitate situată la 30 km. de Naissus, azi satul sîrbesc Bela Palanka) pe care Sfîntul Paulin, episcopul Nolei, îl considera de origine daco-romană (este vorba de daco-romanii sud-dunăreni). Din cele două poeme ale Sfîntului Paulin aflăm că Sfîntul Niceta a predicat în limba latină și că „alergau la tine geții și amîndouă felurile de daci ; cei ce cultivă pămîntul în interior și cei ce poartă căciuli de oaie și cresc turme bogate de vite pe malurile mănoase" [13]. Subscriem la interpretarea lui V. Pârvan asupra textului respectiv care considera că Sfîntul Niceta a predicat de o parte și de alta a Dunării și că a ridicat mănăstiri pe malul stîng al Dunării[14], dar nu sîntem de acord cu D.M. Pippidi care neagă activitatea misionară a Sfîntului Neceta în Dacia Traiană [15], argumentînd prin lipsa izvoarelor arheologice. Noi considerăm că a predicat și la nord de Dunăre pentru că știa că de o parte și de alta a Dunării exista același popor daco-roman vorbitor de limba latină, iar descrierea ținuturilor în care a predicat, aparținînd Sfîntului Paulin, se aseamănă cu descrierea făcută cu cîteva sute de ani înainte de către Ovidius.

12 Ovidiu Drîmbă, *Istoria culturii și civilizației*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, vol. II, pag. 123.

13 M. Păcurariu, Op. cit., pag. 96.

14 V Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, pag. 210.

15. D.M. Pippidi, *Op. cit.*, pag. 500.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Sfîntul Paulin „în părţile unde Crivăţul înlănţuie rîurile cu gheaţă groasă, acolo cu foc pogorît din în înalt, încălzeşte inimile împietrite de ger".

Ovidius, „Tristele", III, 10 „Ca marmura luceşte pămîntul friguros / Urgie peste plaiuri să cadă / Dezlănţuind potopul de vifori şi zăpadă (...) Şi aşa de tare-i vîntul ce bate în lungişuri / Că dărîmă turnuri-nalte, smulgînd acoperişuri". De asemenea, din relatarea lui Hieronimus în Epistole, CXXXXI („hunii învaţă psaltirea, clima rece a Sciţiei se încinge de dogoarea credinţei, armata roşcată şi blondă a geţilor înconjoară corturile bisericilor") se întrevăd bogatele roade ale operei de larg misionarism creştin la nordul Dunării de Jos la sfîrşitul secolului al IV-lea şi începutul secolului următor. [16]

Descoperirile arheologice ne demonstrează că, începînd cu secolul al IV-lea, creştinismul a început să se răspîndească nu numai în Dobrogea, Oltenia, Muntenia, ci şi în Transilvania, în unele părţi ale Moldovei. A existat o perioadă destul de îndelungată a convieţuirii credinţelor păgîne cu cele creştine. Era şi normal să fie aşa, avînd în vedere lipsa unor legislaţii pe aceste teritorii care să reglementeze şi să oficializeze religia de stat în condiţiile în care în aceste ţinuturi nu exista o organizaţie statală, în schimb erau supuse atacurilor permanente ale populaţiilor migratoare. A fost posibilă totuşi pătrunderea crestinismului şi răspîndirea lui în aceste regiuni, deoarece existau în Dacia si în Scythia religii care aveau puncte comune cu creştinismul. Însăşi religia geto-dacă făcea din Zalmoxis un zeu mesianic [17]. Din relatările lui Herodot aflăm că el a fost sclav al lui Pithagora, i-a iniţiat pe geţi în învăţătura sa, a clădit o casă pentru adunările bărbaţilor în care-i primea şi-i punea să benchetuiască pe fruntaşii tării. A mai făcut si o locuintă subpămînteană unde a dispărut timp de 3 ani, reapărînd în al patrulea an şi astfel „le-a fost vrednic de crezare geţilor". După ultima sa dispariţie geto-dacii îl mai aşteptau, de aceea îi trimiteau cîte un sol la cinci ani. Zalmoxis, după părerea multor istorici, a avut o existentă istorică la fel cu Orfeu, Zarathustra sau Iisus. Zalmoxis a propovăduit nemurirea, ceea ce l-a făcut pe Herodot să afirme că geţii se credeau nemuritori". În dialogul „Charmides" Platon ne vorbeste limpede despre credinta geţilor în existenţa sufletului, relatînd că ei credeau în existenţa în om a trupului si a sufletului, asa cum îi învătase Zalmoxis[18]. Cînd se trimitea la cinci ani un sol lui Zalmoxis era evident, după cum consideră M. Eliade, că sufletul solului se ducea la Zalmoxis şi numai sufletul, principiul spiritual îl întîlnea pe acesta şi-i transmitea rugămintile semenilor săi [19]. Multe precepte din doctrina lui Zalmoxis au puncte comune cu pi-

16 D.Gh. Theodor, *Crestinismul la est de Carpati*, Editura Mitropoliei Moldovei si Bucovinei, Iaşi, 1991, pag. 58.

17 V. Kernbach, *Biserica în invocaţie*, Editura Politică, Bucureşti, 1984, pag. 314.

18 I.H. Crişan *Spiritualitatea geto-dacilor*, Editura Albatros, Bucureşti, 1968

19 M. Eliade, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, vol. II, pag. 173.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tagorismul și creștinismul și anume nemurirea, omul-zeu fondator de religie, învierea. O altă zeitate în care mai credeau strămoșii noștri în momentul pătrunderii creștinismului a fost Gebeleizis, zeul fulgerului, cerului, furtunii. Faptul că în mitologia folclorică în jurul profetului Ilie sînt numeroase elemente propri unui zeu al furtunii ne confirmă acest lucru[20]. Multe elemente păgîne atît de origine geto-dacică cît și romană s-au păstrat în creștinismul românesc. O altă zeitate specifică geto-dacilor a fost Cavalerul trac sau dac răspîndit în multe zone ale țării, fie pe coifurile războinicilor, fie pe vase de ceramică, pe tăbliță votive etc. Cavalerul avea atribuții complexe ca binefăcător al oamenilor, al sănătății și bunăstării credincioșilor, el era, desigur, un ideal mereu prezent în viziune asupra vieții și de zi cu zi[21]. Întotdeauna Cavalerul este reprezentat călare, calul simbolizînd imortalitatea, apoteoza defunctului, eroizarea lui. Calul ca animal solar îl întovărășea pe stăpînul său și în mormînt, pentru că acesta nu putea coborî în Hades cu mijloace nedemne de rangul său[22]. uneori în preajma călărețului apar șarpele ca simbol al înțelepciunii, nemuririi, ca pe coifurile de la Băiceni[23], Coțofănești[24] sau doi lei ca simbol al puterii terestre și al forței, ca pe reprezentarea de la Răcătău[25]. În toate reprezentările Cavalerul este purtător de lance exceptînd pe cel de la Răcătău care poartă și o sabie akinakes. În creștinism găsim în tradițiile noastre și ale bulgarilor (unde, de asemenea, Cavalerul era răspîndit în antichitate) asemănări ale acestuia cu legendele populare despre Sfîntul Dumitru și Sfîntul Gheorghe. Putem spune, deci că ideea nemuririi nu a fost la geto-daci un caz particular în dogma lui Zalmoxis, ea era răspîndită și în alte culte ca acela al Cavalerului erou sau în acea a nemuririi dobîndite prin scăldarea războinicilor înainte de luptă în apa sacră a Dunării. De fapt, în memoria tuturor, eroul cel mort în luptă devine nemuritor. Mijlocul de a dobîndi nemurirea a fost un fenomen general în întreaga lume religioasă, începînd cu secolul al IV-lea și al III-lea î.e.n., deci înainte de apariția creștinismului și multe culte de inițiere în nemurire s-au dezvoltat apoi în paralel cu creștinismul, începînd cu mileniul I. Nemurirea obținută prin glorie datează de la Pitagora și era mult răspîndită în lumea greacă. Eroul era un semizeu aflat între divinitate și umanitate, avînd și el o dublă fire ca Iisus, diferența constînd în faptul că eroul devine divinitate nu prin tată, ci prin faptele sale. O zeitate care era și prototipul mîntuitorului binefăcător,

---

20 *Ibidem*, pag. 175.

21 R. Rațiu și I.I. Rusu, *Relief al Cavalerului trac din Potaissa*, în S.C.I.V.A., XXVIII, 4/1977, pag 601.

22. S.Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei în sec. II î.e.n. și III e.n.*, Editura Junimea, Iași, 1981, pag 209.

23 M. Petrescu-Dîmbovița și M. Dinu, *Le Trésor de Băiceni, în Dacia în* N.S. 19/1975, pag. 106.

24 D. Berciu, *Arta traco-getică*, Editura Academiei RSR, București, 1969, pag. 112.

25 Piesa se află în colecția Muzeului de Istorie „Iulian Antonescu" din Bacău și a fost semnalată de către V. Căpitanu în *Carpica*, 9/1975.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

așa cum era Iisus, a fost Hercules-Heracles[26]. Hercules a fost venerat în Dacia, așa după cum ne arată descoperirile arheologice la Sendreni-Galați unde se afla altarul lui Hercules Victor[27]. La Drobeta, Gîrla Mare, Răcari[28], Băile Herculane. Hercules era și o zeitate protectoare a armatei, iar unii împărați au legat cultul imperial de cultul lui Hercules datorită celor două principii ale dogmei nemurirea pămînteanului prin eroizarea lui și protejarea militarilor de acest zeu. Probabil, uneori din calcul politic, alteori printr-o concesie făcută misticismului mulțimii, împărații Caligula, Maximianus, Commodus și-au atribuit legenda lui Hercules, înfățișîndu-se în public îmbrăcați în piele de leu și înarmați cu măciucă[29]. O altă zeitate de care este legată nemurirea, eroizarea și cultul împăratului a fost, după cum am arătat anterior, zeul Soarelui sub varianta Sol Invictus consacrat ca zeu suprem în vremea lui Elagabal, dar mai ales în vremea lui Aurelianus. În Dacia cultul era răspîndit în special în Transilvania, Oltenia si avea, de asemenea, o reprezentare în comuna Mahmudia din județul Tulcea (Salsovia). Emilian Popescu consideră că introducerea acestui cult s-a făcut paralel cu persecuțiile creștinilor pentru că admitea adorația,[30] în timp ce creștinismul îl respingea. Una dintre zeitățile greco-romane adorate a fost Dionyssos-Bacchus. Dionyssos era un zeu de origine tracă adoptat de greci fie direct, fie prin filieră frigiană. Acest zeu reprezenta vegetația, vita de vie, vinul, fecunditatea si reînnoirea universală. Procesiunile sale erau zgomotoase si vesele, incitau credincioșii la extazul mistic, iar participanții la cortegiul dionysiac se asimilau bucuros legendarilor tovarăși ai zeului Satiric ori Facerii [31]. În Dobrogea au existat numeroase temple la Histria si Calatis, cultul oficiindu-se atît în mod public, cît și în secret. Tot în Dobrogea erau comunități si asociații ale dionysiștilor. La Calatis în calendarul local era trecută luna Dionisii[32]. Acest cult era practicat și în așezările din Moldova (Dinogetia, Bîtca Doamnei, Răcătău) în Transilvania (Potaissa, Apulum, Moigrad) și în Oltenia (Drobeta, Romula)[33]

În Dacia erau răspîndite, de asemenea, multe culte orientale și ale sincretismului religios, religia de aici fiind de o diversitate neatestată în alte provincii ale Imperiului Roman[34]. Cum a fost posibilă pătrunderea atîtor culte, așa a fost posibilă și pătrunderea creștinismului

26 D.M. Pippidi, *Studii în istoria religiilor antice*, Editura Științifică, București, 1969, pag. 185.

27 S. Sanie, *Op. cit.*, pag. 206.

28 D. Tudor, *Oltenia romană*, Editura Academiei RSR, București, 1963, pag. 389.

28 D.M. Pippide, *Op. cit.*, pag. 193

30 Emilian Popescu, *Inscripții din secolele IV-XIII descoperite în România*, Editura Academiei RSR, București, 1976, pag. 231.

31 D.M. Pippidi, *Op. cit.*, pag. 220.

32 *Ibidem* pag. 235—239.

33 M. Gramatopol, Dacia antiqua, Editura Albatros, București, 1982, p. 190.

34 S. Sanie, *Cultele orientale în Dacia romană*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 18.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

din vremuri timpurii, mai ales că multe puncte comune sînt între aceste culte și creștinism. Creștinismul a găsit în Dacia o pregătire spirituală făcută de religia tradițională, de cea greco-romană atinsă în acea perioadă de influențele pitagorice ale nemuririi, dar și de către cultele orientale și ale sincretismului religios. Cultele orientale ca și creștinismul atrăgeau îndeosebi pături cu situații modeste, pentru că ele susțineau că oferă adepților protecția în lumea aceasta, dar mai ales perspectivele unei vieți mai bune în „lumea viitoare", Salvarea sufletelor impunea un regim anume de viață, purificarea interioară devenind pentru adepți sensul principal al existenței terestre[35]. O zeitate care s-a bucurat de o mare favoare pînă la triumful creștinismului a fost Cybele (Mater Deum Magna), cultul acestei zeițe era răspîndit în întreaga Dobroge[36] cît și în Oltenia. Misterele ei promiteau o mîntuire într-o a doua viață. Zeitatea avea un sanctuar la Sucidava și un templu la Drobeta[37]. Însă, printre cultele orientale din Dacia și Scythia, de cea mai mare popularitate s-a bucurat cultul zeului iranian Mithra. În Dacia acest cult era mai mult răspîndit decît în Moesia Inferior, aceasta s-ar putea datora faptului că aici a existat o tradiție a cultelor legate de soarta sufletelor în lumea viitoare și posibilitatea mîntuirii și reînvierii[38]. Acest zeu „nebiruit" este atestat prin reliefuri și inscripții, aparținînd unor credincioși izolați sau unor comunități de credincioși dispunînd de lăcașuri în formă de peșteră. În Dobrogea s-au semnalat 10 astfel de locuri cele mai puternice fiind cele de la Troësmis, Tomis, Histria. La Histria lista celor care au subscris la comunitatea peșterii sfinte figura în plin plan al orașului[39]. Cultul era venerat la Dinogeția, Galati (unde s-a descoperit un sarcofag cu simboluri mithriace rozetele simbolizînd soarele și taurul simbolizînd nemurirea)[40], la Drobeta, Bumbesti, Sucidava[41] si la Apulum unde avea, de asemenea, un sanctuar subteran[42]. S-au descoperit tăblițe votive, vas cu simbolurile zeității la Romula, dar si la Aiud[43] în villa rustica si la Obreja într-o așezare rurală, ceea ce înseamnă că el a pătruns și la sate[44]. Cultului Mithra se identifică repede cu Soarele (Sol), era public, dar misterele erau rezervate numai pentru cei inițiați, supuși a trece prin numărul sacru de șapte grade[45]. Folclorul religios creștin al românilor păstrează cifra șapte în drumul mortului de-a lun-

35 Francois Chamoux, *Civilizația greacă*, Editura Meridiane, București, 1985 vol. I, p. 224.
36 S. Sanie, *op. cit.*, p. 20.
37 D. Tudor, *op. cit.*, p. 382.
38. D.M. Pippidi, *op. cit.*, p. 227.
39 S. Sanie, *Civilizația romană*... p. 213.
40 D.M. Pippidi, *op. cit.*, p. 392.
41 D. Tudor, *op. cit.*, p. 397.
42 S. Sanie, *op. cit.*, p. 219.
43. Gh. Popilian și Gh. Poenaru Bordea, *Date noi privind cultele de la Romula-Malva în lumina vaselor cu figuri în relief*, în SCIV, 24, 2, 1973, p. 256.
44 D. Tudor, *op. cit.*, p. 376.
45 M. Eliade, *op. cit.*, p. 392

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

gul celor şapte văi ale văzduhului şi despre vameşii care inspectează „marfa sufletului". De fapt aceste idei ale vămuirii sufletului au pătruns în creştinism prin secolul al III-lea în varianta maniheistă a ereticului Mani Profetul. Acesta a fost primul creştin care a observat pătrunderea în creştinism a elementelor păgâne[46]. Un cult rezultat al sincretismului religios răspîndit în secolul al II-lea a fost cel al Cavalerilor Danubieni, fiind o îmbinare dintre cultul eroului al Cavalerului trac cu cultele orientale. De la cutul iranian a luat lupta dintre bine şi rău din univers, iar de la cultul Cavalerului a luat eroizarea personajului. În ţara noastră s-au descoperit peste 200 de icoane dedicate acestor zei care reprezintă o Mare Zeiţă care priveşte un Cavaler Zeu şi-i hrăneşte calul, după ce acesta ieşise învingător în luptă ca un duşman reprezentat căzut sub copitele calului[47].

Acesta era în mare terenul spiritual religios al daco-romanilor cînd a început să pătrundă creştinismul. Am mai putea adăuga faptul că a existat pentru o perioadă scurtă de timp tendinţa introducerii în Dacia prin reforma lui Deceneu a monoteismului[46]. Dacă mai adăugăm şi declararea în anumite perioade a unui singur zeu ca religie de stat (Hercules sau Sol) în vremea lui Commodus ori Aurelianus, putem spune că a existat o oarecare obişnuinţă cu monoteismul. Însă nu numai afinităţile creştinismului cu religia geto-dacă sau cu cultele orientale au favorizat succesul lui în aceste teritorii, ci aşa după cum remarcase M. Eliade, succesul s-a datorat creştinismului însuşi. Aceasta era o religie optimistă care într-o lume şi o epocă dominată de disperare se distingea prin echilibru. El era singura speranţă de a dobîndi o identitate, de a găsi o semnificaţie existenţei. Nu cunoştea bariere sociale, rasiale, intelectuale şi mai presus de toate propovăduia bunătatea şi iubirea frătească [47].

46 D. Tudor, *op. cit.*, p. 396.

47 N. Gostar şi V. Lica, ***Societatea dacică de la Burebista la Decebal***, Editura Junimea, Iaşi, 1984, p. 78.

48 M. Eliade, *op. cit.*, p. 384

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

RESTRUCTURĂRI ETNICE LA NORDUL GURILOR DUNĂRII ÎN SECOLELE XIII—XIV

de VICTOR SPINEI

La fel ca întreaga parte meridională a Europei Răsăritene, în spațiul extracarpatic românesc perioada migrației s-a prelungit mai mult decît în alte regiuni ale continentului, ceea ce i-a marcat pregnant evoluția pe toate planurile. Această realitate explică notele specifice ce se surprind în dezvoltarea societății locale din zonele din afara arcului carpatic, unele dintre ele perpetuate pînă în epoca modernă. Dat fiind că fîșia de cîmpie din stînga Dunării de Jos este situată în extremitatea imenselor stepe ale Eurasiei, ea a constituit de-a lungul timpului o adevărată poartă de pătrundere spre vest și spre Peninsula Balcanică a triburilor de călăreți nomazi. Timp de aproape un mileniu teritoriile ponto-caspice s-au aflat sub controlul triburilor de neam turanic, a căror dominație a fost întreruptă de marea invazie mongolă din 1236-1242. Invazia a produs ample perturbații și în spațiul est-carpatic, atît din punct de vedere al echilibrului politic, cît și al structurilor etnico-demografice. Pentru mai multe decenii s-a pus capăt tendințelor expansioniste ale coroanei ungare, iar triburile cumane, care nu reușiseră să-și găsească refugiul în Ungaria sau în Balcani, au fost nevoite să se supună noilor stăpîni ai stepelor.

În ceea ce privește statutul politic al teritoriului delimitat de Carpații Orientali și Nistru în deceniile de după invazia din 1241-1242, acesta nu a fost unitar în întreg cuprinsul său, ca urmare a extinderii autorității directe a Hoardei de Aur pe ambele maluri ale Dunării de Jos. Părțile vestice și nordice ale Moldovei au rămas neocupate de mongoli, păstrîndu-și autonomia în schimbul acceptării obligațiilor tributare față de hani. În aceste teritorii s-au putut constitui mici formațiuni statale românești, asupra cărora, în cursul secolului al XIV-lea, s-au exercitat puternice presiuni din partea Ungariei regilor din dinastia de Anjou, astfel că ele au devenit la un moment dat o scenă de înfruntări militare între țările puternice din vecinătate.

În condițiile de relativă stabilitate impuse de așa-numita *Pax Mongolica*, cu toată fragilitatea și lipsa sa de durabilitate, au avut loc anumite schimburi de populație între regiunile românești. Principalul flux al mișcărilor demografice locale s-a produs din interiorul arcului carpatic spre sud și est de lanțul montan, sens care s-a menținut în general

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de-a lungul întregului ev mediu, ca și în epoca modernă. Împrejmuită de culmile Carpaților, care au constituit veritabile fortificații naturale, Transilvania a fost mult mai protejată decît Moldova și Muntenia de invaziile popoarelor străine și a dispus mereu de o rețea demografică mai densă, de unde s-au alimentat periodic și ținuturile învecinate. Tendințele de aservire a comunităților autohtone și de lichidare a vechilor organisme administrative și juridice, ca și presiunile de natură economică și confesională, venite din partea autorităților ungurești, au obligat un număr considerabil de români din Transilvania și Maramureș să emigreze la răsărit de Carpații Orientali, unde au întărit elementul local [1]. Acest transfer de populație este reflectat de mai multe categorii de izvoare. Între dialectul din Transilvania și Maramureș și acela din Moldova există numeroase particularități lingvistice comune. Totodată, au fost remarcate paralelisme între toponimia din interiorul arcului carpatic și aceea de la est de lanțul Carpaților [2], unde împrumuturi mai frecvente se întîlnesc mai cu seamă pînă pe cursul Siretului. S-au constatat, de asemenea, similitudini între materialul arheologic recuperat pe ambele părți ale Carpaților. Asemenea similitudini apar îndeosebi în cadrul inventarului ceramic din locuințe. În afară de aceasta, pe teritoriul Moldovei s-a descoperit un număr destul de mare de arme, unelte și piese de harnașament produse în centrele transilvănene, de unde au fost aduse prin schimburi comerciale sau prin emigrarea proprietarilor lor. [3]

În lipsa unor criterii precise de evaluare, estimarea în cifre absolute a populației din spațiul carpato-nistrean este extrem de dificilă, datele avansate pînă în prezent nefiind concordante între ele. Astfel, potrivit unei opinii, la mijlocul secolului al XIV-lea, cînd se constituia armătura statală, Moldova ar fi dispus de aproximativ 85.000 de locuitori [4]. Alți cercetători creditează Moldova cu 400 000 locuitori [5], deci cu un număr aproape de cinci ori mai mare. Adevărul pare să se afle pe undeva la mijloc. În orice caz nu putem admite că în secolul al XIV-lea rețeaua demografică să fi fost mai densă decît în 1591, cînd un

1 Șt. Ștefănescu, *Mișcări demografice în Țările Române pînă în secolul al XVII-lea și rolul lor în unitatea poporului român*, în *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, red. D. Berciu, București, 1968, p. 187—192, 197—200; Șt. Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX*, București, 1971.

2 Ch. Ivănescu, *Probleme capitale ale vechii române literare*, Iași, 1948, p. 185—188, 234—235, 358—362; idem, *Istoria limbii române*, Iași, 1980, p. 388—389; L.L. Polevoj, *Očerki istoričeskoj geografii Moldavii XIII—XV vv.*, Chișinău, 1979, p. 36—38.

3 V Spinei, *Moldavia in the 11th—14th Centuries*, București, 1986, p. 137—139.

4 L.L. Polevoj, în *Istoria RSS Moldovenești*, I, red. princip. V.L. Janin, Chișinău, 1988, p. 313—314.

5 Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini pînă în zilele noastre*, ed. a 2-a, Los Angeles, 1989, p. 28.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

recensămînt înregistra 86 860 de familii,[6] ceea ce însemna — avînd în vedere că în evul mediu familia se compunea în medie din cinci persoane — circa 234 300 de locuitori. În această cifră nu era cuprinsă populaţia din teritoriile răpite de turci incluse în raialele Chilia, Akermann şi Bender. Examinarea comparativă a hărţii cu descoperirile arheologice din secolele IX—XI din regiunile est-carpatice cu harta localităţilor din acelaşi spaţiu, atestate în actele interne din secolele XIV—XV, relevă masive perturbaţii pe plan demografic, în sensul că se constată că, în decurs de două-trei secole, dispar în mare parte aşezările din zonele de cîmpie lipsite de păduri, în timp ce în arealurile deluroase concentraţia lor devine mult mai accentuată. Aceste perturbaţii se datorează ravagiilor provocate de ultimile valuri ale nomazilor turanici şi de mongoli.

Cu toate că perioadele de stabilitate politică la est de Carpaţii Orientali nu au fost de lungă durată, fenomenele de colonizare cu elemente etnice alogene au fost destul de proliferate, ca de altfel în întreaga jumătate răsăriteană a continentului. Densitatea redusă de locuire era de natură să permită stabilirea de coloniști străini fără ca să fie lezate interesele localnicilor. Pe de altă parte, marile disponibilităţi pe care le oferea Moldova pentru agricultură, creşterea vitelor şi anumite meşteşuguri reprezentau puncte de atracţie pentru locuitorii unor regiuni cu un mediu ambiant mai puţin favorabil. Virulenţa invaziilor triburilor migratoare au împiedicat vreme îndelungată dezvoltarea firească a unor domenii economice, astfel că populaţia locală resimţea o acută necesitate de produse meşteşugăreşti de un grad calitativ mai înalt. De aceea, meseriaşilor şi negustorilor străini li se ofereau un cîmp de activitate extrem de larg.

Aspectul politic neomogen din teritoriul delimitat de Carpaţii Orientali şi Nistru de după marea invazie mongolă din 1241—1242 explică în mare parte diversitatea sensurilor curentelor colonizatoare şi particularităţile acestora.

Cele mai spectaculoase modificări în spectrul etnico-demografic s-au produs în sud-estul Moldovei, în arealul de cîmpie de la nordul gurilor Dunării şi a Mării Negre — aşa-numitul Bugeac —, pe care mongolii l-au inclus în hotarele Hoardei de Aur probabil încă în vremea lui Batu-han. Cuceritorii nu erau într-atît de numeroşi în stepele ponto-caspice, pentru a-şi permite să se dispenseze, de triburile de neam turcic care se stabiliseră acolo anterior. La rîndul lor, acestea din urmă nu au avut posibilitatea, decît într-o oarecare măsură, să-şi găsească locuri de refugiu în afara Deşt-i Kipciak-ului, astfel că au trebuit să accepte supunerea faţă de hanii Hoardei de Aur. Coabitarea dintre mongoli şi cumani (eventual şi alte grupuri turanice) s-a realizat şi în Bugeac, unde au fost semnalate mai multe morminte de călăreţi nomazi, datate

6 *Documente privind istoria României, A, Moldova, veacul XVI*, IV, Bucureşti, 1952, p. 4—6.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în secolele XIII—XIV [7]. Relevarea anumitor particularităţi rituale şi de inventar a permis concluzia că după 1241—1242 s-a produs o înlocuire a vechilor comunităţi turanice, refugiate probabil în Ungaria sau în Balcani, cu altele venite dinspre est [8]. Este greu de crezut că deplasarea lor s-a realizat spontan şi că nu s-a datorat iniţiativei căpeteniilor mongole.

In deceniile posterioare marii invazii din 1236—1242 concepţiile aristocraţiei mongole privind structurarea vieţii economice din cadrul imperiului Hoardei au cunoscut o evidentă evoluţie, cu tot ataşamentul faţă de vechile tradiţii ale nomadismului ecvestru. Schimbarea de optică sa datorat indubitabil contactului cu civilizaţia de tip urban din Horezm, de pe Volga Inferioară, din Caucaz şi Crimeea, pătura conducătoare ajungînd la concluzia că prin încurajarea meşteşugurilor şi a comerţului şi implicit a vieţii citadine se pot obţine venituri incomparabil mai ridicate decît de la păstorit. Cum mongolii înşişi aveau mai puţină apetenţă pentru ocupaţiile amintite, ei s-au folosit de populaţiile supuse, care deţineau deja o experienţă în acest sens. Pe lîngă vechile oraşe, parţial distruse de invazie, hanii au sprijinit întemeierea unor centre noi în zone cu disponibilităţi pentru dezvoltarea unor meşteşuguri şi pentru schimburi comerciale. În anumite cazuri căpeteniile mongole au concedat dreptul de a ridica oraşe şi cetăţi pe teritoriul stăpînit de ei reprezentanţilor puterilor maritime italiene, în altele însă au ţinut să se implice direct în procesul de urbanizare a unor aşezări. Ambele situaţii au presupus aportul consistent al coloniştilor străini, proveniţi din zone cu viaţă urbană prosperă mai apropiate sau mai îndepărtate [9].

La fel ca şi viaţa statală, fenomenul urban s-a manifestat în Moldova cu mare întîrziere comparativ cu situaţia din alte ţinuturi ale Europei. Faptul acesta nu miră cîtuşi de puţin dacă avem în vedere lipsa tradiţiilor în domeniul structurilor urbane şi bulversările provocate de invazii atît de păgubitoare pentru întregul sistem economic din zonă. După ce în faza tîrzie a antichităţii au dispărut aşezările întărite de tip semiurban ale geto-dacilor (Poiana, Brad, Răcătău, Bîtca Doam-

7 V. Spinei, *Realităţi etnice şi politice în Moldova Meridională în secolele X—XIII. Români şi turanici*, Iaşi, 1985, p. 123; idem, *The Turkish Nomadic Populations in the Romanian Countries in the 10th—14th Centuries*, în *X. Türk Tarih Kongresi'nden ayribasim*, Ankara, 1991, p. 987—988; A.O. Dobroliubskij, *Kočevniki Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja v epochu srednevekov'ja*, Kiev, 1986, p. 65—79.

8 A.O. Dobroliubskij, *Etničeskij sostav kočevogo naselenija Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja v zolotoordynskoe vremija*, în *Pamjatniki rimskogo i srednevekovogo vremeni v Severo-Zapadnom Pričernomor'e*, Kiev, 1982, p. 30—34.

9 B. Spuler, *Die Goldene Horde. Die Mongolen in Russland, 1222—1502*, ed. a 2-a, Wiesbaden, 1965, p. 264—270, 426—434; V.L. Egorov, *Pričiny vozniknovenija gorodov u mongolov v XIII—XIV vv.*, în *Istoria SSSR*, 4, 1969, p. 39—49; idem, *Istoričeskaja geografija Zolotoj Ordy v XIII—XIV vv.*, Moscova, 1985; G.A. Fedorov-Davydov, *Städte der Goldenen Horde an der unteren Wolga*, München, 1984.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nei-Piatra Neamț), ca și marele centru grecesc și roman de la Tyras, timp de un mileniu nici o urmă de viață de caracter citadin nu a avut condiții să se înfiripeze la est de Carpați [10]. Nu întîmplător terminologia referitoare la realitățile ansamblurilor citadine de origine latină din limba română este ca și inexistentă, spre deosebire de cea legată de viața rustică, care este foarte bogată. [11] Situația s-a putut modifica drept urmare a progreselor generale pe care le-a făcut societatea locală în cursul secolelor XIII—XIV. O anumită importanță a avut și înrîurirea centrelor urbane de pe malul drept al Dunării Inferioare, din aria civilizației bizantine.

Cele mai vechi orașe medievale apărute în sud-estul Moldovei au fost Cetatea Albă, Orheiul Vechi și Costești. Cea dintîi s-a dezvoltat pe țărmul vestic al limanului Nistrului, pe același loc strategic unde în antichitate fusese amplasată înfloritoarea colonie Tyras. Orheiul Vechi se afla pe o înălțime dominantă de pe malul Răutului, în apropierea confluenței sale cu Nistrul, în timp ce Costeștii se plasau la sud-vest, pe cursul mijlociu al Botnei. Problema genezei centrului urban de la Cetatea Albă — cunoscut în evul mediu sub mai multe denumiri Maurocastron, Moncastro, Asprocastron, Akkermán, Belgorod, Weissenburg etc. —a provocat controverse între specialiști. Unii dintre ei [12] au propus identificarea sa cu cetatea „părăsită" Aspron, localizată de Constantin Porphyrogenetos la vest de Nipru. [13] Supoziția este greu de verificat cu atît mai mult cu cît lipsesc mărturiile arheologice de la cumpăna primelor două milenii de după Iisus Christos. Cea mai veche atestare certă a orașului de la limanul Nistrului, sub numele de Malvocastro, este conținută într-un act din 1290, redactat de un notar genovez de la Caffa. [14] Patru ani mai tîrziu un alt act genovez menționează orașul sub denumirea de Maurocastro [15]. Începînd din ultima parte a secolului al XIII-lea depunerile arheologice de la Cetatea Albă redevin consistente, confirmîndu-se informațiile izvoarelor scrise. Faptul că italienii au adoptat un nume derivat dintr-un toponim grecesc conduce la presupunerea că ei s-au așezat într-un loc frecventat anterior de comercianții bizantini. De altfel, ceramica smălțuită cu inscripții grecești, cruciulițele duble relicviar [16] și alte piese produse de meșteșugarii bi-

10 M.D. Matei, *Civilizație urbană medievală românească. Contribuții (Suceava pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1989, p. 166—173.

11 S. Pușcariu, *Limba română*, I, *Privire generală*, ed. I. Dan, București, 1976, p. 361.

12 J. Lelewel, *Géographie du Moyen Âge*, III, Breslau, 1852, p. 172 ; N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe*, București, 1899, p. 23.

13 Konstantin Vagrijanorodnyi, *Ob upddvlenii imperi^j*, ed. G.G. Litavrin și A.P. Novoseltzev, Moscova, 1989, p. 156—157.

14 G.I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, București, 1935, p. 176 ; M. Balard, *Gênes et l'Outre-mer*, I, *Les actes de Caffa du notaire Lamberto di Sambuceto 1289—1290*, Paris-Haga, 1973, nr. 569.

15 G.I. Brătianu, *op. cit.*, p. 102.

16 V.A. Kunitzkij, *Predmety chudožestvennoj plastiki iz Belgoroda-Dnestrovskogo, in Zemli Južnoj Rusi v IX—XIV vv.*, Kiev, 1985, p. 124—125.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

zantini atestă în secolele XIII—XIV comerțul cu centrele din Imperiu și prezența în orașul portuar a unor comunități de limbă greacă. Cantitatea destul de mare de ceramică decorată cu smalț bicrom și policrom, în tehnica *sgraffito* și *champlevé*, cu motive geometrice, vegetale, antropomorfe și zoomorfe (fig. 1—4), având apropiate analogii în Imperiu și în tot arealul pontic, [17] este de natură să sugereze faptul că măcar o parte din ea nu era adusă pe calea schimbului, ci modelată de olarii greci și eventual de cei localnici. Cu toată drastica diminuare a circulației monedei grecești după 1204, aceasta nu încetează să fie prezentă la Dunărea de Jos. Pe lîngă monedele divizionare din bronz, au avut circulație hyperperii emiși de împăratul de la Niceea Ioan III Dukas Vatatzes (1222—1254), piese care au devenit etalon pentru anumite emisiuni monetare din bazinul pontic [18].

Cei cărora li se datorează în cea mai mare măsură prosperitatea așezării portuare de la Cetatea Albă în secolele XIII—XIV au fost genovezii. Toate hărțile nautice italiene și catalane din secolele XIV—XV o localizează la gurile Nistrului, redîndu-i de obicei numele cu culoare roșie, rezervată centrelor cele mai însemnate. [19] Un document emis în anul 1351 relevă explicit prezența la Mahocastro (Cetatea Albă) a genovezilor *(ubi Ianuenses sunt)*. [20] Chillebert de Lannoy enumeră pe gevezi *(Gênenois)* ca locuind la Cetatea Albă *(Mancastre ou Belleghard)* în 1421, [21] în timp ce din alte izvoare ar reieși că pozițiile lor în marele port de la limanul Nistrului ar fi fost și mai puternice. Astfel, în 1410, notarul Nicolae de Porta pretindea — desigur eronat — că între orașele deținute de Genova în teritoriile necredincioșilor *(super territoriis infidelium)* s-ar fi numărat și cîteva situate *in partibus Saracenorum*:

17 Gr. Avakian, *Săpăturile de la Cetatea Albă*, în *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, Secția din Basarabia*, III, 1931, p. 98—100 și fig. 117—123; N. Constantinescu, *Contribuție la cunoașterea ceramicii bizantine de la Cetatea Albă (Bokgorod Dniestrovscki)*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, X, 1959, 2, p. 441—446; V. Spinei, *Moldavia...*, p. 151 — 152 și fig. 33; A. A. Kravčenko *Srednevekovyj Belgorod na Dnestde (koreţz XIII—XIV v.)*, Kiev, 1986, p. 102—114.

18 O. Iliescu, *L'hyperpère byzantin au Bas-Danube du XI-e au XV-e siècle*, în *Revue des études sud-est européennes*, VII, 1969, p. 109—119. Cf. și G. I. Brătianu, *L'hyperpère byzantin et la monnaie d'or des républiques italiennes au XIII-e siècle*, în *Mélanges Charles Diehl*, I, Paris, 1930, p. 37—48 (retipărire cu mici modificări în idem, *Études byzantines d'histoire économique et sociale*, Paris, 1938, p. 221—239).

19 A.E. Nordenskiöld, *Periplus, an essay on the early history of charts and sailing-directions*, New York, 1897, *passim*; N. Grămadă, *La Scizia Minore nelle carte nautiche del Medio evo*, în *Ephemeris Dacoromana*, IV, 1930, p. 223—227; R. Almagià, *Planisferi, carte nautiche e affini dal secolo XIV al XVII esistenti nella Biblioteca Apostolică Vaticana (= Monumenta cartographica Vaticana*, I), Città del Vaticano, 1944, *passim*; A. Džurova și B. Dimitrov, *Slavjanski răkopisi, dokumenti i karti za Bălgarskata istorija ot Vatikanskata Apostoličeska Biblioteka i Sekretnija archiv na Vatikana (IX—XVII vek)*, Sofia, 1978, *passim*.

20 N. Iorga, *op. cit.*, p. 378; G.I. Brătianu, *Recherches...*, p. 74—75.

21 Ghillebert de Lannoy, *Oeuvres*, ed. Ch. Potvin, Louvain, 1878, p. 59.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

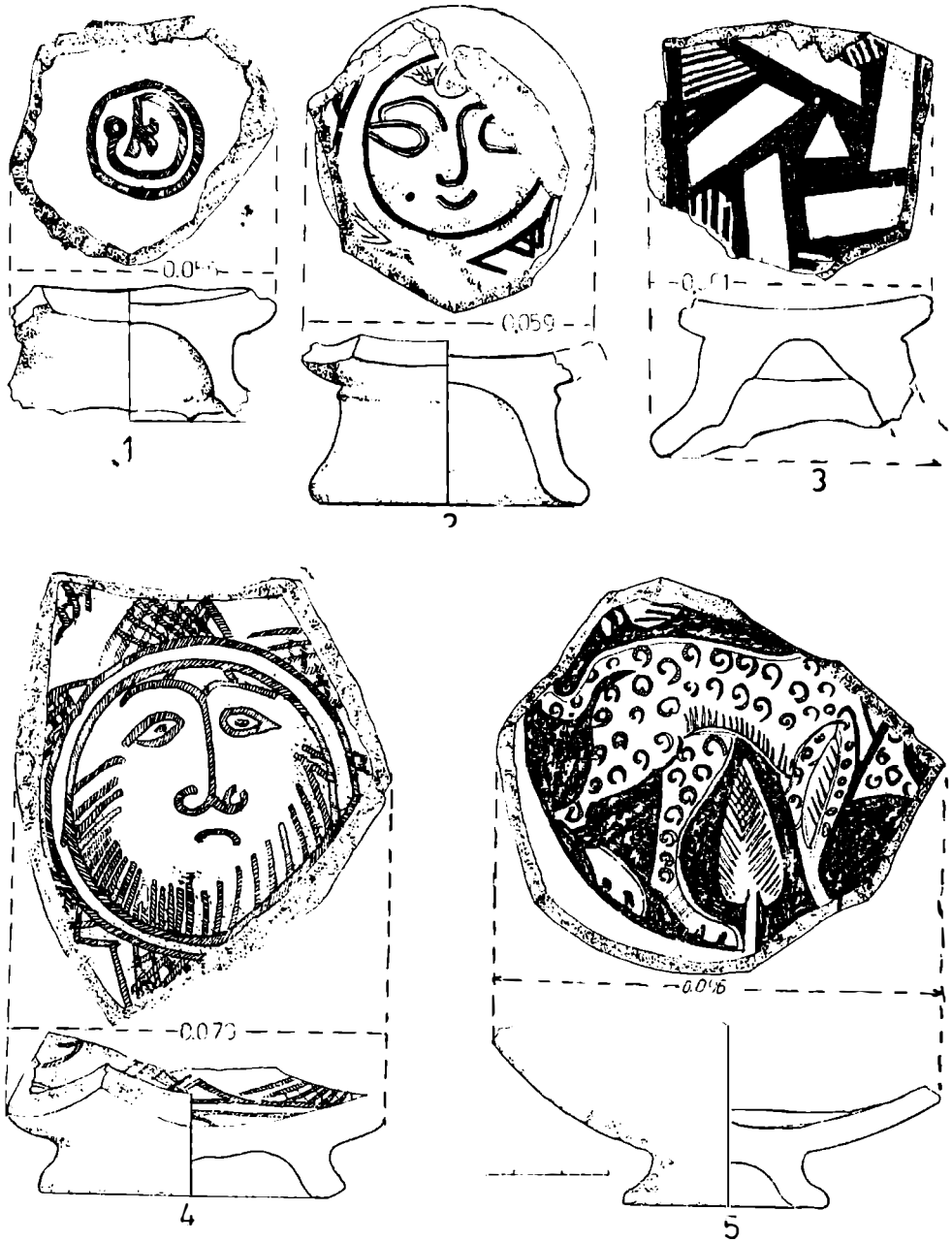

Fig. 1. Cetatea Albă. Fragmente ceramice emailate de tip bizantin din secolele XIII—XIV, decorate cu monogramă (1), motive antropomorfe (2, 4), geometrice (3) și zoomorfe (5) (Săpături P. Nicorescu).

Fig. 1. Cetatea Albă. Fragments céramiques émaillés de type byzantin des XIII-ème—XIV-ème siècles, décorés d'un monogramme (1) et de motifs anthropomorphes (2, 4), géométriques (3) et zoomorphes (5) (Fouilles P. Nicorescu).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

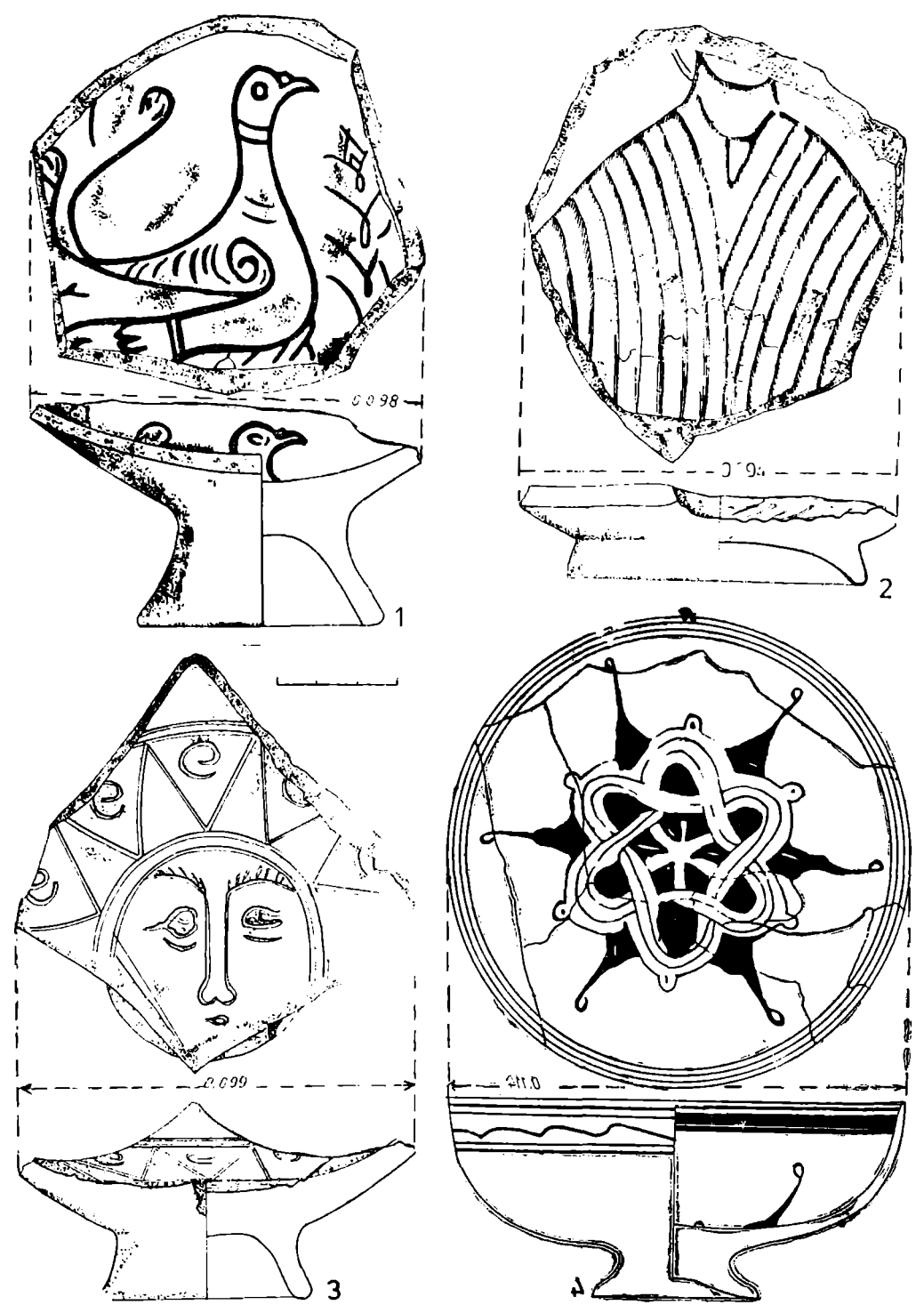

Fig. 2. Cetatea Albă. Ceramică emailată de tip bizantin din secolele XIII—XIV, decorată cu motive zoomorfe (1), antropomorfe (2, 3) și geometrice (4) (Săpături P. Nicorescu).

Fig. 2. Cetatea Albă. Céramique émaillée de type byzantin des XIII_éme—XIV-éme siècles, décorée de motifs zoomorphes (1), antropomorphes (2, 3) et géométriques (4) (Fouilles P. Nicorescu).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

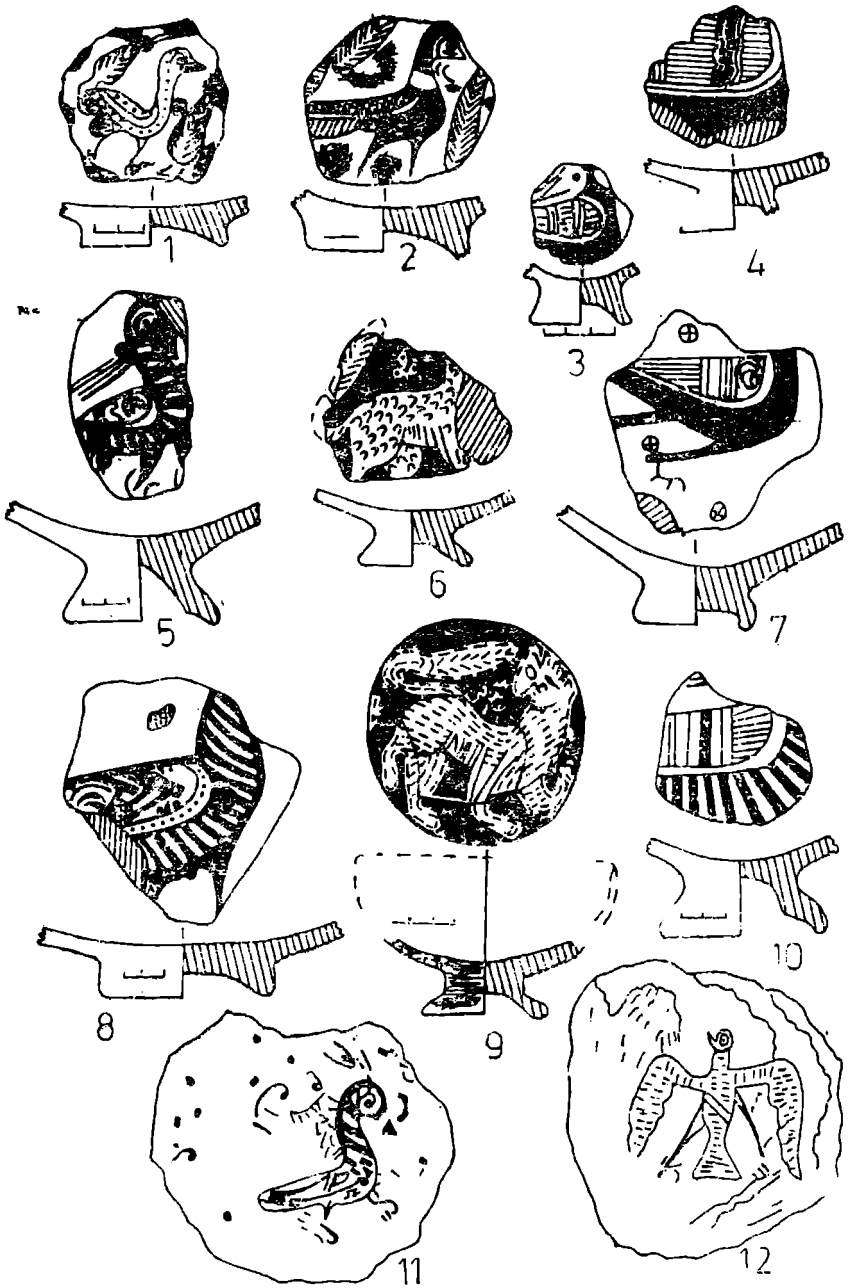

Fig. 3. Cetatea Albă. Ceramică emailată de tip bizantin din secolele XIII—XIV, cu reprezentări de păsări (1—5, 7, 8, 10—12) şi leoparzi (6—9) (Apud A. A. Kravčenko).

Fig. 3. Cetatea Albă. Céramique émaillée de type byzantin des XIII-éme—XIV-éme siècles, avec des représentations d'oiseaux (1—5, 7, 8, 10—12) et de léopards (6, 9) (Apud A. A. Kravčenko, 1986).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

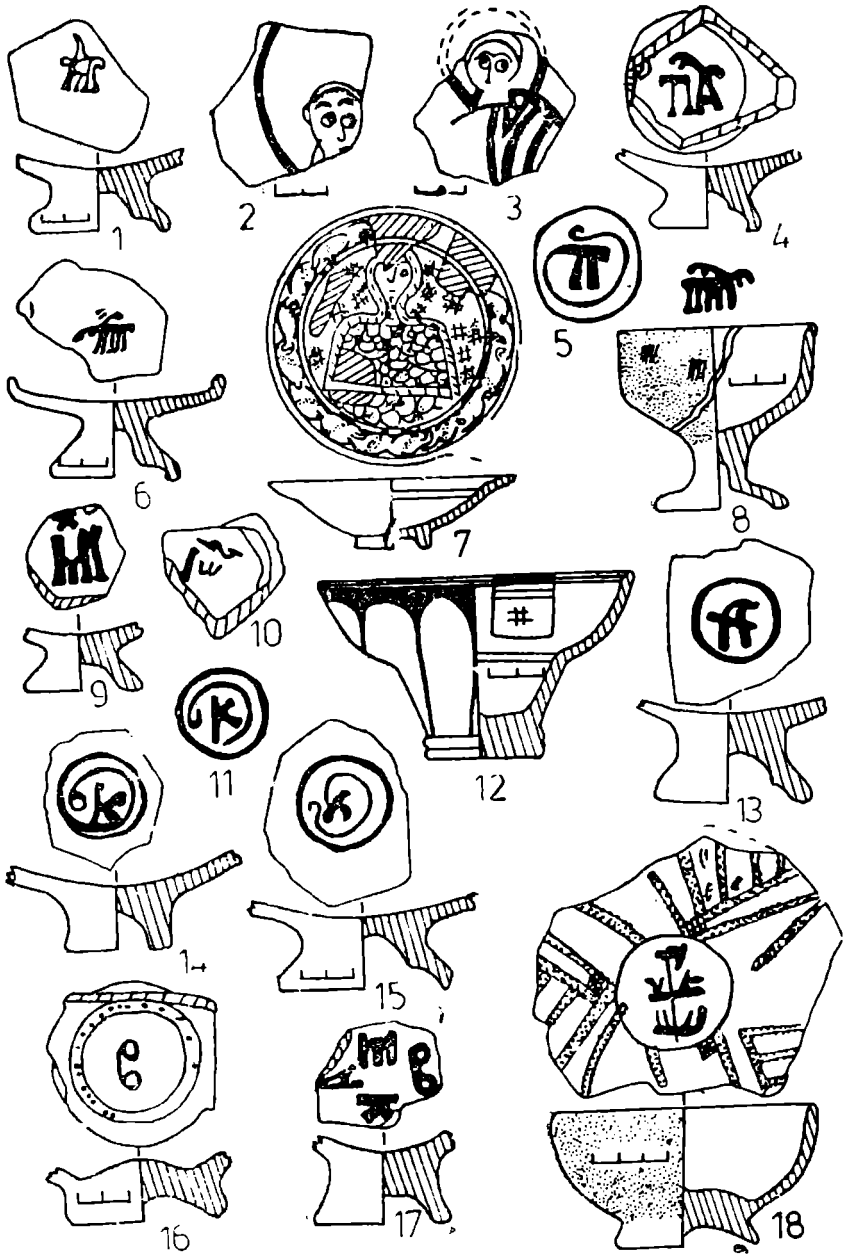

Fig. 4. Cetatea Albă. Ceramică emailată de tip bizantin din secolele XIII—XIV, decorată cu monograme (1, 4—6, 8—18) şi motive antropomorfe (2, 3, 7) (Apud A.A. Kravčenko, 1986).

Fig 4. Cetatea Albă. Céramique émaillée de type byzantin des XIII-ème - XIV-ème siècles, décorée de monogrammes (1, 4—6, 8—18) et de motifs anthropomorphes (2, 3, 7) (Apud A. A. Kravčenko, 1986).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

civitates Caphae, Soldayae, Mocastro.[22] Informația este confirmată de comandantul flotei cruciate ce acționa în 1445 în largul coastelor vest-pontice și pe Dunăre, cavalerul burgund Walerand de Wavrin, care afirmă că la *Moncastre* genovezii *(Jennevoix)* ar fi deținut un oraș și o cetate.[23] Din motive greu de elucidat atît Nicolae de Porta cît și Walerand de Wavrin ignoră autoritatea voievozilor Moldovei extinsă pe litoralul maritim dintre Nistru și Dunăre încă spre sfîrșitul secolului al XIV-lea, așa cum atestă mai multe categorii de izvoare. Cu toate acestea, patriciatul genovez de la Cetatea Albă a reușit să-și mențină un anumit statut privilegiat în oraș, obținut probabil încă înainte ca mongolii să fie alungați la est de Nistru, eveniment care se situează cronologic în jurul anului 1370. Poziția specială deținută de oraș în cadrul statului moldovenesc este reflectată, între altele, de propriile emisiuni monetare de la mijlocul secolului al XV-lea, care pe lîngă însemnele heraldice tradiționale poartă legenda grecească *Asprokastron.*[24] Semnificativă ni se pare, de asemenea, titulatura prin care un act genovez din 1455 îl desemnează pe voievodul Petru Aron *...domini velachie inferioris et mocastri.*[25] Unii cercetători atribuie genovezilor ridicarea impozantei citadele patrulatere, cu turnuri ovale la colțuri, din extremitatea nordică a complexului fortificat de la Cetatea Albă. De altfel, și tradiția medievală locală a consemnat aportul coloniștilor din metropola din Marea Ligurică la construirea unor importante cetăți din Moldova, inclusiv a celei de la limanul Nistrului.[26] O situație asemănătoare se înregistrează în tradiția bulgară[27] și turcă[28], în cazul fortărețelor de pe țărmul vestic și sudic al Mării Negre.

Creșterea numerică a populației de origine italiană și extinderea prerogativelor patriciatului genovez la Cetatea Albă au permis promovarea prozelitismului romano-catolic, în mare parte datorită implicării franciscanilor. Printre așezămintele ordinului minorit din prima jumătate a secolului al XIV-lea (circa 1320 și 1334) sînt menționate, între altele,

22 Nicolai de Porta *Historia translationis reliquiarum B. Johannis Baptistae ad civitatem Januac*, în *Recueil des historiens des Croisades, Historiens occidentaux*, V, 1, Paris, 1886, p. 239.

23 *Călători străini despre țările române*, I, ed. M. Holban, București, 1968, p. 83.

24 P. Nicorescu, *Monede moldovenești bătute la Cetatea Albă*, în *Cercetări istorice*, XVII, 1943, p. 75—88 ; O. Iliescu, *Les armoiries de la ville d'Asprokastron et leur origine byzantine*, în *Etudes byzantines et post-byzantines*, II, ed. E. Popescu, O. Iliescu și T. Teoteoi, București, 1991, p. 151—164.

25 A. Vigna, *Codice diplomatico delle colonie tauro-liguri durante la Signoria dell'Ufficio di S. Giorgio*, I, în *Atti della Società-Ligure di storia patria*, VI, 1868, p. 343.

26 Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1955, p. 65 (Misail Călugărul) ; D. Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, ed. Gr. G. Tocilescu, București, 1901, p. 365 ; N. Iorga, *op. cit.*, p. 39—43 și 233.

27 I. Duiev, *Überlieferung über die Genuesen aus Bulgarien*, în idem, *Medioevo Bizantino-Slavo*, I, Roma, 1965, p. 439 și urm.

28 N. Iorga, *op. cit.*, p. 39.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și cele de la *Mauro Castro* și *Vicina*, ele fiind incluse în custodia Gazaria, care la rîndul ei făcea parte, împreună cu custodia Sarai, din Vicariatus Tartariae Aquilonaris.[29] La sfîrșitul aceluiași secol, schimbările de pe harta politică din jumătatea răsăriteană a continetului au impus restructurări în organizarea provinciilor franciscane. Astfel, așezămîntul de la Cetatea Albă îl întîlnim acum, împreună cu altele 12, în vicariatul Rusiei, din care mai făceau parte și cele de la Siret, Baia, Hotin și Licostoma *Habet hec lica,... Cereth, Modaluie,... Cotcham, Licostoni, Albi Castri.*[30] Se remarcă faptul că în această din urmă listă orașul de la limanul Nistrului apare sub o altă denumire, apropiată nu de cea bizantino-italiană, ci de cea românească. Papalitatea s-a arătat extrem de interesată de activitatea misionară a franciscanilor și dominicanilor în *terra Cumanorum* — denumire ce desemna teritoriul Hoardei de Aur, —, dovadă fiind numărul mare de bule din secolele XIII—XIV prin care îi stimula să persevereze în convertirea necredincioșilor și schismaticilor[31]. Spre deosebire de franciscani, confratiilor din ordinul dominican nu s-au putut manifesta la fel de eficient în spațiul nordpontic mongol. Izvoarele nu îi atestă la Cetatea Albă, ci numai la Pera și Caffa, unde, în 1298 sau scurtă vreme după aceea, au pus bazele a două așezăminte, aflate sub autoritatea vicarului general de la *Societas fratrum peregrinantium propter Christum inter gentes* pînă în 1363, cînd a fost desființată[32].

Eterogenitatea etnică și confesională a locuitorilor de la Cetatea Albă este reflectată în cunoscuta lucrare hagiografică dedicată martiriului Sfîntului Ioan cel Nou, atribuită mai demult, în mod eronat, lui Grigore Tamblac, lucrare care prezintă evenimente petrecute în jurul anului 1345. Din acest text rezultă că în fruntea orașului se găsea un „iparh" de neam „persan", adică mongol, și că populația sa se compunea din creștini ortodocși și romano-catolici, precum și din mozaici. Acestia din urmă își aveau locuințele grupate, probabil de-a lungul unei uliță sau într-un mic cartier. Din lucrarea în discuție aflăm de prezența la Cetatea Albă a preoților și enoriașilor ortodocși, care s-au îngrijit să-l înmormînteze pe mucenic în altarul unei biserici. Comandantul corabiei cu care negustorul Ioan din Trapezunt a călătorit din orașul său de origine la Cetatea Albă *(Bel'grad)* și care l-a ponegrit în fața „iparhului" era de „neam latin" *(latinskoi* eresi).[33] Atitudinea dușmănoasă a comandantului corabiei față de negustorul grec nu este exclus să-și fi avut sursa în animozitățile frecvente, soldate adesea cu conflicte armate,

29 *Provinciale Ordinis Fratrum Minorum vetustissimum secundum codicem Vaticanum nr. 1960*, ed. C. Eubel, Ad Claras Aquas (Quaracchi), 1892, p. 73; G. Golubovich, *Biblioteca bibliografică della Terra Santa e dell'Oriente francescano*, Quaracchi-Firenze, II, 1913, p. 72, 266—268.

30 *Provinciale*..., p. 77.

31 V. Spinei, *Moldavia*..., p. 170.

32 J. Richard, *La papauté et les missions d'Orient au Moyen Âge (XIIIe—XVe siècles)*. Roma, 1977, p. 130.

33 *Viața Sf. Ioan cel Nou de la Suceava*, ed. episcop Melchisedec în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, II, 1884, III, p. 163—174.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

care i-au opus pe genovezi şi veneţieni cu Imperiul de Trapezunt, în a cărui capitală îşi instalaseră comtoare. Un astfel de conflict avusese loc şi în 1349,[34] deci la o dată relativ apropiată de momentul martirajului Sfîntului Ioan cel Nou. Sacrificarea sa avea loc, poate nu întîmplător, tocmai cînd prelungita perioadă de toleranţă religioasă a mongolilor din Hoarda de Aur fusese întreruptă odată cu suirea pe tronul de la Sarai a lui Jani-Bäg(1342—1357), care în primii săi ani de domnie adoptă o poziţie net ostilă faţă de vecinii creştini, atacînd nu numai Polonia şi Ungaria, ci şi coloniile pontice ale republicilor maritime italiene.[35]

Printre comunităţile străine stabilite la Cetatea Albă s-au numărat şi bulgarii. O primă menţiune în acest sens se referă la implicarea lor în anul 1314 la suprimarea misionarului franciscan Angelo de Spoleto *Item in Mauro Castro frăter Angelus de Spoleto, tunc custos fratrum interemptus est per Bulgaros.* Informaţia are toate şansele să fie exactă, fiind inserată pentru prima dată într-o scrisoare redactată în 1323 de un franciscan de la Caffa.[36] Pusă în corelaţie cu datele privind martirajul Sfîntului Ioan cel Nou, ea reflectă existenţa unor fricţiuni interconfesionale acute în oraş, antagonisme semnalate, de altfel, destul de frecvent în toată lumea ortodoxă mai cu seamă după şocul provocat de cucerirea Constantinopolului în urma cruciadei a IV-a. Opinia potrivit căreia asemenea episoade sîngeroase ar ascunde în realitate conflicte de ordin social[37] este fără acoperire în informaţia documentară, pornind de la ideea obsesivă a aplicabilităţii generalizate a teoriei lui Marx şi Engels despre aşa-numita luptă de clasă, doctrină perimată de care o parte din cercetările din Europa de Est nu reuşeşte să se debaraseze. La numai doi ani de la incidentul căruia îi căzuse victimă misionarul originar din Spoleto, un act emis la Genova la 22 martie 1316 de Consiliul celor opt înţelepţi însărcinaţi să reglementeze problemele legate de navigaţia din Marea Neagră, evoca daunele provocate genovezilor în teritoriile aflate în stăpînirea lui *Fedixclauus* (Theodor Svetoslav), „împăratul" de *Zagora* sau de *Burgaria*, atît la *Mauocastro* cît şi în alte locuri *(de dampnis illatis Ianuensibus în terris subditis dicto domino imperatori tam in Mauocastro quam alibi).* Întrucît trimisul republicii din Marea Ligurică, Barnaba de Mongiordino nu obţinuse satisfacţiile solicitate, iar ţarul bulgar nu fusese dispus să an-

34 S.P. Karpov, *Grecs et Latins à Trébizonde (XII-e—XV-e siècle). Collaboration économique, rapports politiques,* în *État et colonisation au Moyen Âge et à la Renaissance,* ed. M. Balard, Lyon, 1989, p. 417.

35 B. Spuler, *op. cit.*, p. 100—105 ; Gh. I. Brătianu, *Marea Neagră. De la origini pînă la cucerirea otomană,* trad. de M. Spinei, ed. V. Spinei, Bucureşti, 1988, p. 141—142 şi 180—182 ; V. Spinei, *Moldavia...*, p. 175—178.

36 A.C. Moule, *Textus duarum epistolarum fr. minorum Tartariae Aquitanaris an. 1323,* în *Archivum Franciscanum historicum,* XVI, 1923, p. 106 ; G. Golubovich, *op cit.*, II, p. 72.

37 N.D. Russev, *Sotzial'nyè konflikty u Belgorode na Dnestre XIV v.,* în *In istorii sotzial'nych otnošenji i obščestvenno-politiceskogo dviženija v Moldove (XIV — načalo XX v.),* Chişinău, 1991, p. 6 şi urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

gajeze tratative la Pera, precum solicitase partea ultragiată, conducerea comunei Genova a decis boicotarea comercială a teritoriilor aflate în stăpînirea suveranului Bulgariei și retragerea grabnică de acolo a tuturor cetățenilor genovezi. Cei ce aveau să încalce această decizie erau amenințați cu amenzi drastice.[38] Anumite formulări din actul din 22 martie 1316 lasă să se întrevadă faptul că Theodor Svetoslav și-ar fi extins autoritatea asupra importantului port de la limanul Nistrului.[39] Cum Bulgaria nu a fost în evul mediu o forță navală, este limpede că stăpînirea Cetății Albe nu se putea realiza cu ajutorul flotei, ci implica controlul părții de nord a Dobrogei și a Bugeacului. Or, numeroase izvoare istorice indubitabile atestă că stăpînirea fermă a regiunii de la gurile Dunării, pe ambele maluri ale fluviului, se afla în mîinile mongolilor încă din ultimele decenii ale secolului al XIII—lea, situația menținîndu-se neperturbată pînă în a doua jumătate a veacului următor. Prin prisma datelor furnizate de aceste izvoare, de care ne-am ocupat cu un alt prilej,[40] rezultă că prezența supușilor lui Svetoslav la Cetatea Albă nu ar fi fost posibilă decît cu acordul Hoardei de Aur, mongolii folosindu-se în mod curent de efectivele militare ale popoarelor supuse în diferite scopuri. Rămîne greu de explicat, însă, cum au tolerat ei lezarea intereselor genovezilor, cu care de-abia se reconciliaseră după violentul conflict declanșat de hanul Toqmai în 1307—1308.

Drept argument pentru prezența bulgarilor la Cetatea Albă s-au invocat unele pasaje din *Geografia* cărturarului arab Abu'l-Fida (1273—1331), originar din Damasc, care apreciază, între altele, că *Acdja-Kerman* „este un oraș din țara bulgarilor și a turcilor", locuit atît de musulmani, cît și de „necredincioși", adică de creștini. În aceeași „țară a bulgarilor și a turcilor" este localizat și orașul *Sâru-Kerman (Sâry-Kerman)*, anticul Cherson, de pe coastele meridionale ale Crimeei, în timp ce Isaccea *(Sacdjy)* și Tîrnovo *(Therno)* sînt plasate în „țara vlahilor" *(Alualâc)*[41]. Din aceste date rezultă că pentru geograful arab noțiunea de „țara vlahilor" era sinonimă cu țaratul bulgaro-vlah al Asăneștilor, ceea ce este în consonanță cu enunțurile întîlnite în numeroase cronici contemporane, atît orientale cît și occidentale. În schimb, bulgarii de la *Acdja-Kerman* și *Sâru-Kerman* nu pot fi nici într-un caz identificați cu omonimii lor sud-dunăreni. Dacă extinderea statului Asăneștilor pînă la

38 *Imposicio Officii Gazarie*, în *Monumenta Historiae Patriae, Leges municipales*, Augustae Taurinorum, 1838, p. 382—384.

39 G.I. Brătianu, *Recherches...*, p. 107—109. Cf. și D. Deletant, *Genoese, Tatars and Rumanions at the Month of the Danube iu thè Fourteenth Century*, în *The Slavonic and East European Review*, 62, 1984, 4, p. 515—516 ; I.G. Konovalova, *Arabskie istočniki XII—XIV vv. po istorii Karpato-Denstrovsckich zemel'*, în *Drevnejšie gosudârstva na teritorii SSR, Materialy i issledovanija 1990 god*, Moscova, 1991 p. 93—100.

40 V. Spinei, *Moldavia...*, p. 124—126.

41 Aboulféda, *Géographie*, II, ed. T.J. Reinaud, Paris, 1848, p. 316—318. Într-un alt pasaj al tratatului său de geografie se menționează că de-a lungul fluviului Thanabers (= Nipru) ar locui „bulgarii și turcii" *(Ibidem*, p. 288).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cetatea Albă ar putea fi teoretic luată în discuție, includerea în hotarele sale a unui centru din Crimeea este în afara oricărei posibilități. De asemenea, dacă Abu'l-Fida ar fi avut într-adevăr în vedere apartenența orașului *Acdja-Kerman* la țaratul bulgaro-vlah, el l-ar fi indicat în „țara vlahilor", la fel ca și pe *Therno*, capitala suveranilor Asănești. În legătură cu semnificația pe care învățatul arab o atribuie etnonimului „bulgar" *(al-bulgar)* opiniile specialiștilor sînt divergente. Recent s-a susținut că în *Geografia* sa prin termenul respectiv ar fi fost desemnați atît bulgarii de pe Volga, cît și cei dunăreni.[42] În ceea ce ne privește considerăm că această asertiune nu se poate aplica pasajului luat în discuție mai sus, ceea ce rezultă clar din însuși conținutul său. După toate aparențele, atunci cînd vorbea de „țara bulgarilor și a turcilor", Abu'Fida nu înfățișa o realitate etnico-politică din vremea cînd își redacta lucrarea, ci una anterioară. De altfel, opera sa abundă prin juxtapunerea unor aspecte contemporane cu altele mult mai vechi, preluate din literatura istorico-geografică arabă datorată celor ce l-au precedat în preocupări. Între altele, în spațiul ponto-caspic sînt amintiți pecenegii, uzii și chazarii,[43] care în secolele XIII—XIV dispăruseră demult de pe arena istoriei. Pe de altă parte, Abu'l-Fida comite numeroase erori atunci cînd face aprecieri asupra originii etnice a unor populații. Astfel, despre maghiari, alani și ruși el afirmă că ar fi de neam turcic[44](!), la fel ca și despre pecenegi, uzi și cumani, reiterînd convenționalismul întîlnit la numeroși autori medievali și, în parte, la cei bizantini, care creditează cu obîrșie turcică pe majoritatea populațiilor răspîndite în teritoriile ponto-caspice. Menționarea bulgarilor la nordul Mării Negre ar putea fi un ecou întîrziat al structurilor etnice păstrate mai multă vreme după ce Bulgaria Magna s-a destrămat în secolul al VII-lea și oglindite revelator îndeosebi în complexele arheologice de tip Saltovo-Maiațk.[45]

Una din comunitățile cu rol destul de însemnat în dinamizarea vieții urbane de la nordul gurilor Dunării a fost reprezentată de armeni. Invocîndu-se textele unor inscripții descifrate incorect și tradiția ecleziastică tîrzie, s-a susținut că stabilirea armenilor în Moldova ar fi avut loc încă din secolele XI—XIII, supoziție pentru care nu există însă dovezi convingătoare[46]. La Cetatea Albă cea mai veche mențiune scrisă asupra lor datează de-abia din 1421[47], urmîndu-i

42 I.G. Konovalova, *op. cit.*, p. 87—88.

43 Aboulféda, II. p. 292—293, 296—297 și 326.

44 *Ibidem*, p. 287, 296 și 324.

45 S.A. Pletneva, în *Stepi Evrazii v epochu srednevekov'ja*, coord. S.A. Pletneva, Moscova, 1981, p. 62—77 ; Cs. Bálint, *Die Archäologie der Steppe. Steppenvölker zwischen Volga und Donau vom 6. bis zum 10. Jahrhundert*, Viena—Köln, 1989, p. 125 și urm.

46 A. Aș Kočubinskji, *Tira (Tiras) — Belgorod-Akkerman i ego novaja lapidarnaja nadpis' ot 1454 goda*, în *Zapiski Imperatorskago Odesskago Obščestva Istorii i drevnostej*, XXIII, 1901, p. 120—121.

47 Ghillebert de Lannoy, p. 59.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

altele din 1445 [48], 1476 [49] etc. Dat fiind atestarea lor în centrele haliciene şi nord-pontice în cursul secolului al XIV-lea, nu le este deloc exclusă prezenţa şi în portul de la limanul Nistrului, mai ales dacă avem în vedere că acolo au fost recuperate trei monede de bronz şi argint bătute la Sis, în Cilicia, de regii armeni Hetum I (1226—1270) şi Hetum II (1289—1305) [50]. Amintim, de asemenea, că la Costeşti a fost descoperită o locuinţă-atelier pentru producerea ceramicii, datată spre mijlocul secolului al XIV-lea, avînd un sistem de construcţie cu analogii foarte apropiate în Armenia [51].

La fel ca şi armenii *(Hermins)*, românii sînt menţionaţi explicit la Cetatea Albă de-abia în anul 1421 în însemnările de călătorie ale francezului Ghillebert de Lannov (1386—1462), care îi enumeră între locuitorii săi alături de alte două etnii *Et vins à une ville fermée et port sur latitte mer Maiour, nommée Mancastre ou Bellegard, où il habite Gênenois, Wallackes et Hermins* [52]. Prezenţa lor în oraş şi în vecinătate era desigur mult mai veche, datînd probabil încă din momentul întemeierii sale. Prosperitatea nu i s-ar putea explica fără asumarea unui rol deosebit în comerţul cu cereale, colectate şi expediate de aici de negustorii genovezi mai cu seamă spre marile aglomerări urbane de la Constantinopol şi Pera, iar de acolo spre Genova şi eventual spre alte puncte din Mediterana controlate de republica ligură. Chiar dacă pentru secolul al XIV-lea informaţia nu este nici pe departe la fel de bogată ca pentru veacul următor, [53] cu siguranţă că încă din perioada timpurie de existenţă a oraşului portuar din vecinătatea gurilor Nistrului procurarea şi transportul grînelor deţineau o pondere importantă în preocupările cetăţenilor săi. Nu întîmplător, într-un tratat de comerţ de largă audienţă în epocă, întocmit de florentinul Francesco Balducci Pegolotti spre sfîrşitul primei jumătăţi a secolului al XIV-lea, se menţionează *Maocastro* printre centrele principale din Marea Neagră *(Mare Maggiore)* care aprovizionau Constantinopolul şi Pera, alături de Caffa, Anchialos *(Asilo)*, Varna, Bulgaria *(Zaorra)*, Vicina *(Vezina)* şi Sozopolis *(Sinopoli)*. După ce notifică faptul că grîul de la Caffa este cel mai bun din Marea Neagră şi Gazaria, tratatul consemnează că grîul de la Cetatea Albă este asemănător celui de la Anchialos, vînzîndu-se la acelaşi preţ, cu toate că acesta din urmă nu îi este calitativ superior şi nu se păstrează atît de bine în

48 *Călători străini...*, p. 83 (Walerand de Wavrin).

49 *Ibidem*, p. 137 (Giovanni Maria Angiolello).

50 Gr. Avakian, *Trei monede ale regilor armeni găsite la Cetatea Albă*, în *Buletinul Societăţii Numismatice Române*, XIX, 1924, 49—50, p. 10—14.

51 L.L. Polevoj, A. Toramanjan, *Armjanskaja gončarnaja masterskaja Pruto-Dnestrov'ja v XIV v.*, în *Istoriko-filologičeskij žurnal AN Armjanskoj SSR*, 1971, 2, p. 287—291.

52 Ghillebert de Lannoy, p. 59.

53 R. Manolescu, *Comerţul şi transportul produselor economiei agrare la Dunărea de Jos şi pe Marea Neagră în secolele XIII—XV*, în *Revista istorică*, SN, 1, 1990, 6, p. 551, 555 şi 556.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nave : *Grano da Maocastro è appresso all'Asile e va quasi a uno pregio benchè quello dell'Asilo non sia migliore — pure è più vendereccio e conservasi meglio a navicarlo.* [54] Un alt port unde se efectuau tranzacţii cu mari cantităţi de cereale era Chilia, de unde se mai exporta miere, ceară şi sclavi. [55] Grîul comercializat la Cetatea Albă şi Chilia provenea în mare parte din lanurile Moldovei şi nu era cultivat nici de cetele nomade ale mongolilor şi cumanilor şi nici de grupurile alogene stabilite în aşezările cu caracter urban de la nord de gurile Dunării, ci de populaţia locală românească, la care sînt atestate vechi şi statornice preocupări agricole. [56]

Extinderea autorităţii politice a domnilor Moldovei pînă în partea meridională a interfluviului Prut-Nistru s-a realizat cu mai multe decenii înainte de cea dintîi atestare explicită a românilor în teritoriul respectiv. Specificarea din actul din 30 martie 1392 că stăpînirea lui Roman I s-ar exercita „de la munte la mare" [57] exprimă limpede faptul că hotarul Moldovei atinsese ţărmul Mării Negre. Atunci cînd se fixau limitele sud-estice ale statului lui Roman I la litoralul pontic, se avea desigur în vedere şi deţinerea Cetăţii Albe, fără de care controlul acestuia devenea iluzoriu. După cum am mai avut prilejul să relev, există mai multe indicii că supremaţia voievozilor moldoveni pînă la litoralul marin a fost impusă cu cîţiva ani înainte de 1392, în nici un caz însă mai înainte de 1369—1370, momentul pînă cînd Hoarda de Aur şi-a menţinut autoritatea în sud-estul Moldovei. Încetarea circulaţiei monedelor Hoardei de Aur după 1367/1368 şi 1368/1369 la Orheiul Vechi, Costeşti şi Cetatea Albă şi a vieţii urbane în general în primele două aşezări indică un şoc puternic resimţit de mongoli [58]. Sărăcia şi imprecizia informaţiilor izvoarelor narative şi de altă natură nu permite o descifrare lipsită de ambiguităţi a evenimentelor care au dus la reculul Hoardei de Aur la est de Nistru. Fără să ne propunem să insistăm asupra acestei probleme, care merită o investigare specială, vom nota că ni se pare mai puţin probabil ca tînărul stat moldovenesc, debarasat de-abia de cîţiva ani de tutela politică maghiară, să fi avut vigoarea de a nimici şi respinge singur forţele mongole de la nordul gurilor Dunării. O ofensivă împotriva poziţiilor Hoardei de acolo nu este exclus să se fi declanşat prin angajarea cnezilor Koriatovici din Podolia, după moartea lui Cazimir III cel Mare

54 Francesca Baldeicci Pegolotti, *La practica de la mercatura*, ed. A. Evans, Cambridege, Mass., 1936, p. 42.

55 M. Balard, *L'activité économique des ports du Bas-Danube au XIV-e siècle, in Travaux et mémoires*, 8, 1981,p. 40 ; R. Manolescu, *op. cit.*, p. 547—566.

56 Şt. Olteanu, *Aspecte ale dezvoltării agriculturii pe teritoriul Moldovei şi Ţării Româneşti în secolele X—XIV, în Terra nostra*, II, 1971, p. 31 şi urm ; V. Neamţu, *La technique de la production céréalière* en Valachie et en Moldavie. *jusqu'au XVIIIe siècle*, Bucureşti, 1975, *passim*.

57 *Documenta Romaniae historica, A. Moldova*, I, ed. C. Cihodaru, I, Caproşu şi L. Şimanschi, Bucureşti, 1975, nr. 2.

58 V. Spinei, *Moldavia...*, p. 216—219.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

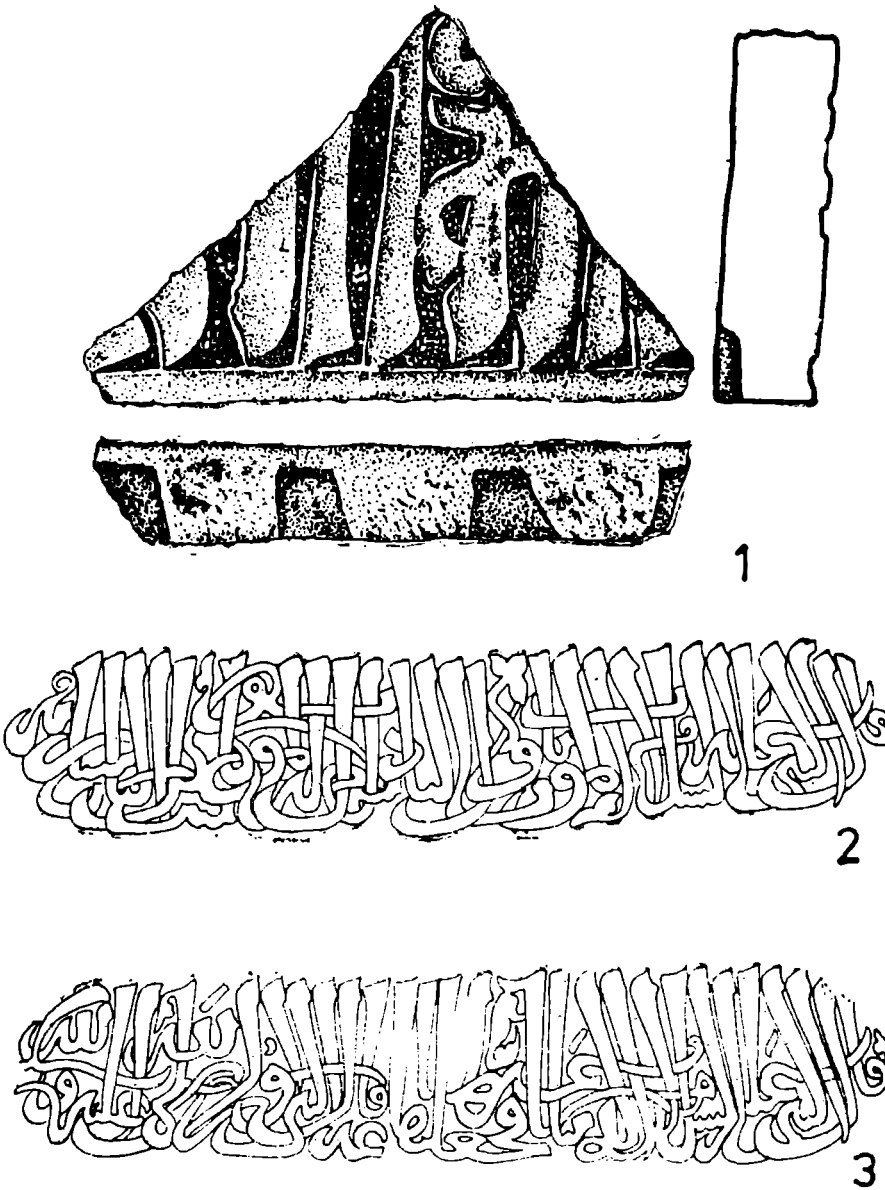

Fig. 5. Inscripții arabe sculptate în piatră din secolul al XIV-lea, descoperite la Orheiul Vechi (1) (Apud P.P. Bîrnea, 1991) și Costești (2—3) (Apud V. A. Kračkovskaja, 1960).

Fig. 5. Inscriptions arabes sculptées en pierre du XIV-ème siècle, découvertes à Orheiul Vechi (1) (Apud P. P. Bîrnea, 1991) et Costești (2—3) (Apud V. A. Kračkovskaja, 1960).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 6. Orheiul Vechi. Ceramică emailată de tip est-european decorată cu motive geometrice şi zoomorfe din secolul al XIV-lea (Apud E. N. Abyzova, P. P. Birnea, A.A. Nudelman, 1981).

Fig. 6. Orheiul Vechi. Céramique émaillée de type est-européen décorée de motifs géométriques et zoomorphes du XIV ème siècle (Apud E. N. Abyzova, P. P. Birnea A.A. Nudelman, 1981).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

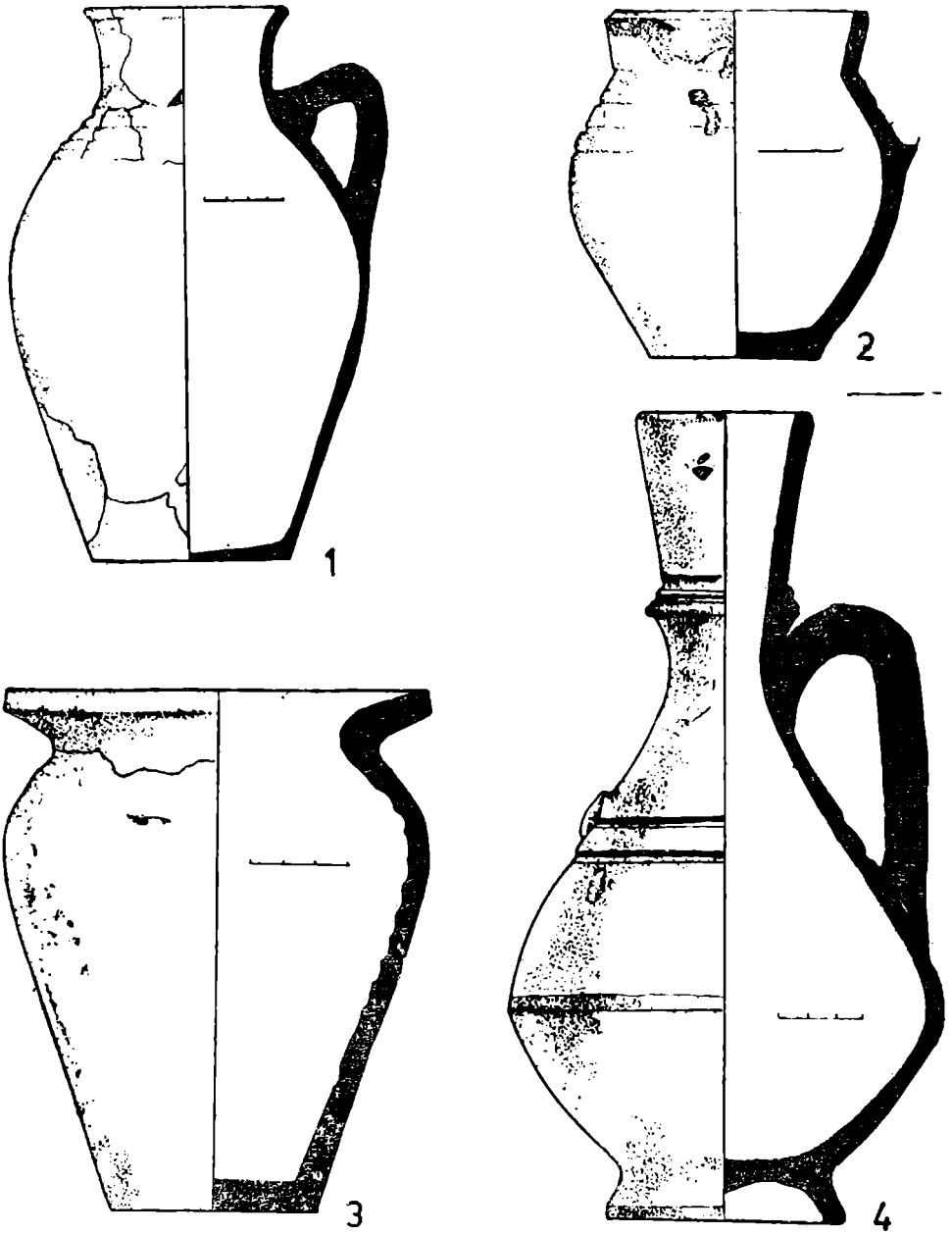

Fig. 7. Orheiul Vechi. Ceramică emailată de forme diferite din secolul al XIV-lea (Apud E. N. Abyzova, P. P Bîrnea, A. A. Nudelman, 1981).

Fig. 7. Orheiul Vechi. Céramique émaillée de differentes formes du XIV-ème siècle (Apud E. N. Abyzova, P.P Bîrnea, A. A. Nudelman, 1981).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în 1370, cînd lui Ludovic I de Anjou îi revenise şi tronul Poloniei, iar Koriatovicii i se recunoscuseră vasali. De altfel, despre luptele lui Alexandru Koriatovici cu mongolii amintea o epistolă papală din anul 1378.[59] Asupra unei eventuale implicări în aceste lupte a domnilor Moldovei nu deţinem nici o mărturie. În schimb, suprimarea lui Iurii Koriatovici de către români, la care, potrivit letopiseţelor ruso-lituaniene, el ar fi fost „voievod",[60] ar putea indica un alt moment din evoluţia statutului politic al regiunii de la nordul gurilor Dunării, cel al trecerii acesteia sub autoritatea domnilor Moldovei.

Destul de eterogene din punct de vedere etnic erau şi aşezările urbane de la Orheiul Vechi şi Costeşti, fapt reflectat de diversitatea complexelor şi obiectelor arheologice scoase la iveală de arheologi în ultimele decenii. Între acestea menţionăm unele edificii de interes public, precum moschei, caravan-seraiuri şi băi, construite după sisteme proliferate în lumea orientală.[61] De acelaşi univers cultural se leagă inscripţiile arabe sculptate în piatră[62] (fig. 5) şi mai multe categorii ceramice cu decor smălţuit[63] (fig. 6—7), prezente în număr mare în ambele oraşe. În cadrul olăriei smălţuite se remarcă aşa-numita specie *kashi*, a cărei denumire provine de la renumitul centru ceramic de la Kashan din Iran.[64] Vasele cu cea mai mare răspîndire în zona controlată politic de Hoarda de Aur în secolele XIII—XIV — atît în mediul citadin (fig. 10), cît şi în cel rural (fig. 8—9) — aparţin speciei „roşietico-gălbuie", produsă de olarii din oraşele din sud-estul Moldovei sub influenţa ceramicii de pe Volga Inferioară, Crimeea, Horezm şi din zona nord-caucaziană.[65] Din aceste regiuni cu bogate tradiţii ale vieţii urbane provin desigur meşteşugarii şi alte pături ale populaţiei care au format nucleul comunităţii citadine din Orheiul Vechi şi Costeşti. Grupurilor etnice migrate din ţinuturile meridionale ale Europei Răsăritene le-au aparţinut înmormîntările făcute potrivit

59 A. Theiner, *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I, Roma, 1860, p. 748.

60 *Letopisi belorussko-litovskie*, ed. *N.N. Ulaščik*, în *Polnoe sobranie russkich letopisej*, 35, Moscova, 1980, p. 66 (*Suprasl'skaja letopis"*), *74 (Slutzkaja letopis)*.

61 L.L. Polevoj, P.P. Bîrnea, *Srednevekovye pamjatniki XIV—XVII vv. (Archeologičeskaja karta Moldavskoj SSR, 7)*, Chişinău, 1974; L.L. Polevoj, în *Drevnjaja kul'tura Moldavii*, Chişinău, 1974, p. 151—168.

62 V.A. Kratčkovskaja, *Novaja arabskaja nadpis' iz Moldavskoj SSR*, în *Epigrafika Vostoka*, XIII, 1960, p. 49—58; L.L. Polevoj, P.P. Bîrnea, *op. cit.*, p. 29 şi 39; P.P. Bîrnea, *Novye materialy iz Starogo Orcheja*, în *Archeologičeskie issledovanija v Starom Orchee*, Chişinău, 1991, p. 97—98 şi fig. 7.

63 E.N. Abyzova, P.P. Bîrnea, A.A. Nudelman, *Drevnosti Starogo Orcheja Zolotoordynskij period*, Chişinău, 1981, p. 51—80; E. N. Abyzova, în *Pamjatniki drevnejšego iskusstva na territorii Moldavii*, Chişinău, 1989, p. 88—96.

64 E.N. Abyzova, P.P. Bîrnea, A.A. Nudelman, *op. cit.*, p. 70—72; A.A. Kravčenko, *op. cit.*, p. 93—94.

65 L.L. Polevoj, *Gorodskoe gončarstvo Pruto-Dnestrov'ja v XIV v.*, Chişinău, 1969, p. 108—113; E. N. Abyzova, în *Archeologičeskie issledovanija srednevekovych pamjatnikov v Dnestrovsko-Prutskom meždureč'e*, Chişinău, 1985, p. 35—58.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

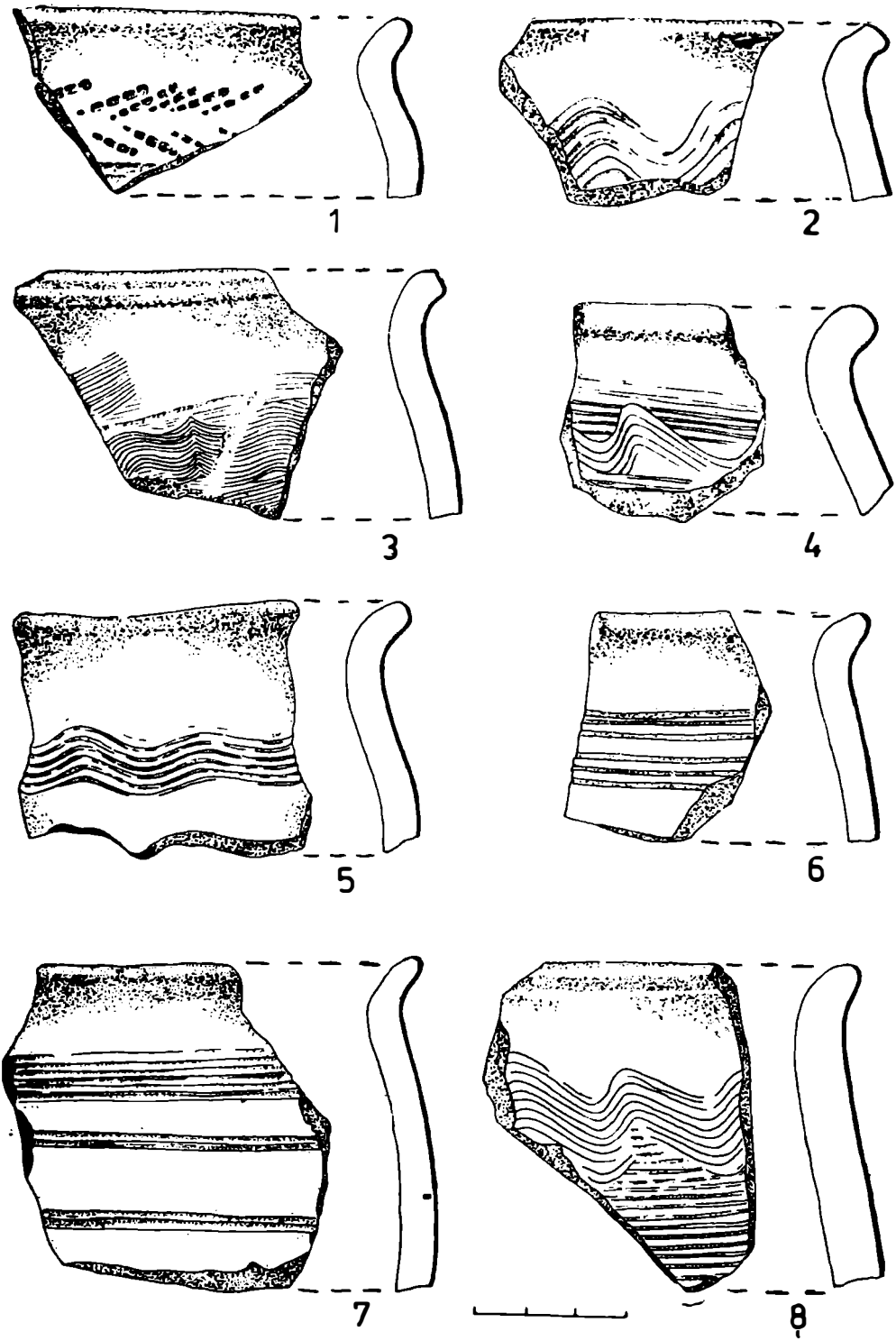

Fig. 8. Bîrlad-„Prodana". Fragmente ceramice din pastă roşietică-gălbuie din prima jumătate a secolului al XIV-lea, provenind din locuinţa B 3.

Fig. 8. Bîrlad „Prodana". Fragments céramiques de pâte rosâtre-jaune de la première moitié du XIVe siècle, provenant de l'habitation B 3.

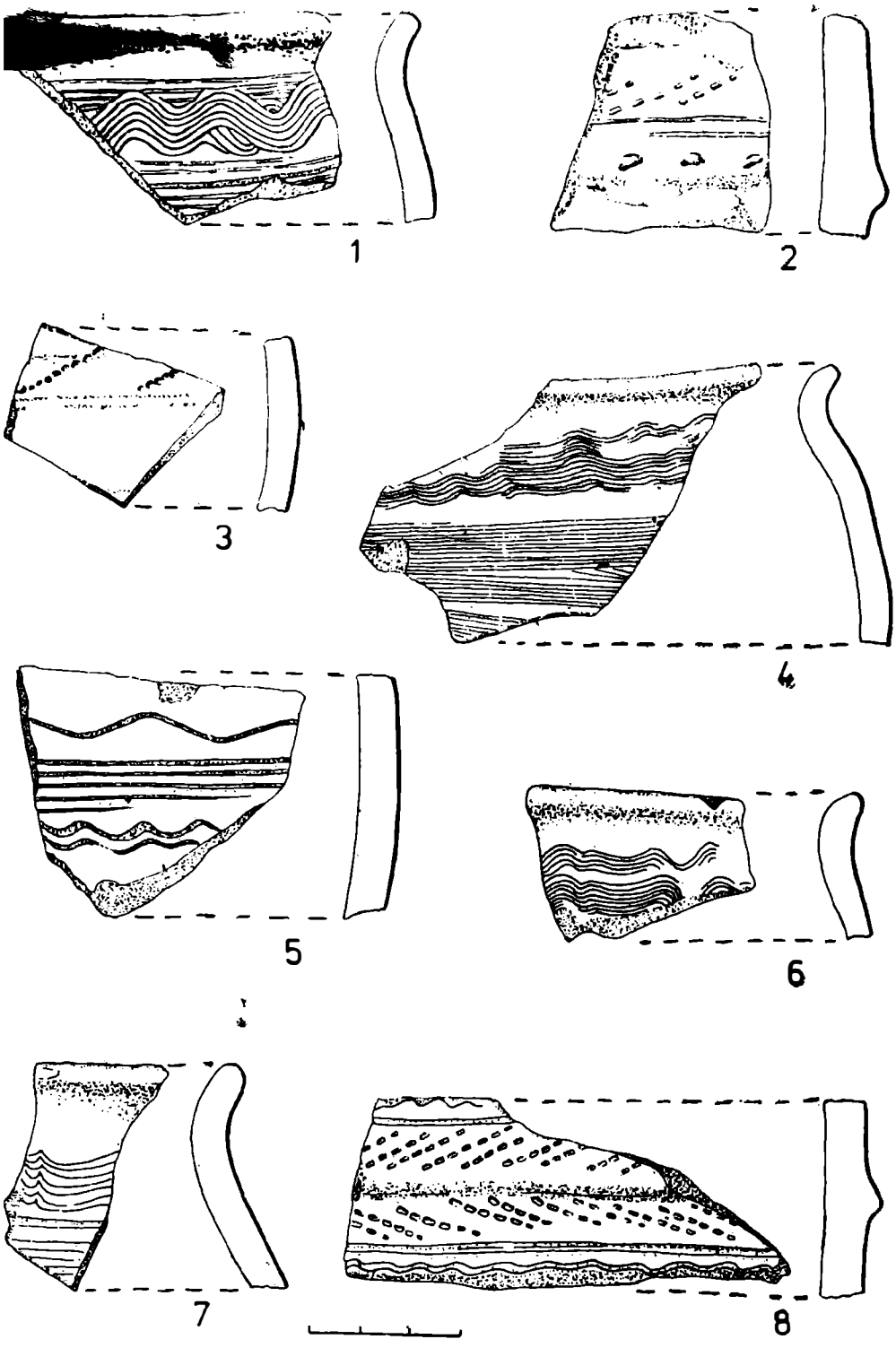

Fig. 9. Bîrlad-„Prodana". Fragmente ceramice din pastă roşietică-gălbuie din prima jumătate a secolului al XIV-lea, provenind din locuinţele B8 (1—7) şi B3 (8).

Fig. 9. Bîrlad-„Prodana". Fragments céramiques de pâte rosâtre-jaune de la première moitié du XIV-ème siècle, provenant des habitations B 8 (1—7) et B3 (8).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

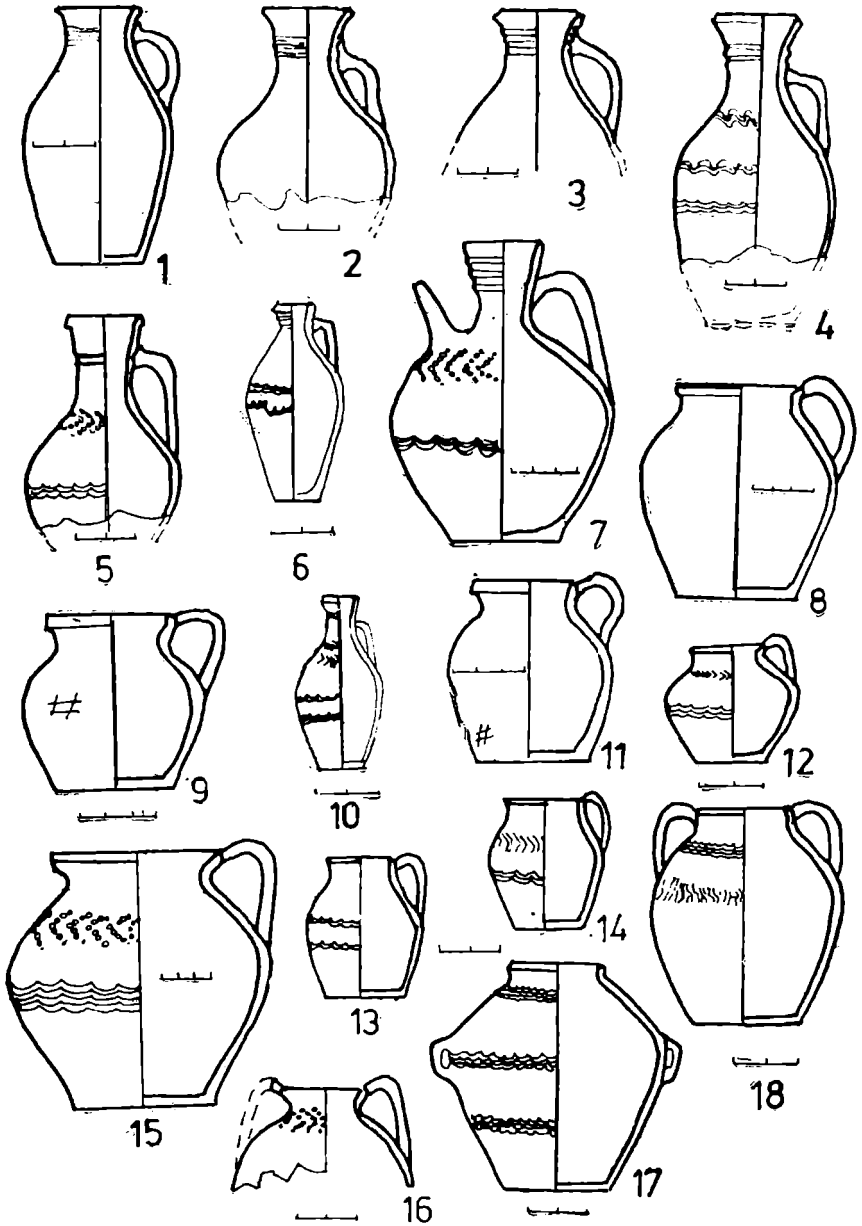

Fig. 10. Orheiul Vechi. Vase din pastă roşietică-gălbuie din secolul al XIV-lea (Apud E. N. Abyzova, 1985).

Fig. 10. Orheiul Vechi. Vases de pâte rosâtre-jaune du XIV-ème siècle (Apud E.N. Abyzova, 1985)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ritualului musulman.[66] Alături de acestea, în cele două orașe locuiau și autoritățile militare și administrative mongole, care dirijau colonizarea cu elemente alogene, asigurau securitatea hotarelor și ale drumurilor comerciale, încurajau meșteșugurile și negoțul, puneau în circulație emisiuni monetare proprii, coordonau inițiativele edilitare etc. Orheiul Vechi și Costeștii ating stadiul de dezvoltare urban în timpul domniei hanului Özbäg (1313—1342), punctul maxim al evoluției celui dintîi centru situîndu-se în anii cînd hanul Abd Ullah, după ce fusese silit să-și părăsească capitala de la Sarai și regiunea Volgăi, se stabilise împreună cu curtea pe valea Răutului prin 1364—1365. Legenda arabă de pe unele tipuri monetare ce se grupează cu prioritate în perimetrul citadin al Orheiului Vechi, bătute aproape cu certitudine în această localitate, îi specifică numele oficial din perioada dominației Hoardei de Aur *Sehr al-Diedid* și *Ianghi-Sehr* (= Orașul Nou).[67] Descoperirea într-un cartier mărginaș al orașului a două iurte circulare[68] sugerează prezența unor comunități caracterizate printr-un mod de trai seminomad. De asemenea, piesele de harnașament tipice pentru triburile nomade tîrzii care au fost semnalate sporadic la Orheiul Vechi[69] indică pendulări ale grupurilor de călăreți și în afara stepei propriu-zise.

Orheiul Vechi a fost nu numai un important centru meșteșugăresc, comercial și politic, ci și unul cu largi disponibilități agricole. Dintr-un nivel corespunzător mijlocului secolului al XIV-lea provine un mare depozit de unelte agricole, cuprinzînd, între altele, 68 de brăzdare și 42 cuțite de plug din fier, reprezentînd probabil cea mai mare descoperire de acest fel din răsăritul Europei.[70] Preocupările din sfera agriculturii (fig. 11) manifestate în oraș și zona înconjurătoare sînt relevate și de semințele carbonizate care s-au putut recupera, aparținînd mai multor varietăți de grîu și orz, precum și de secară, ovăz, mei, sorg și mazăre.[71] Depozitarea cerealelor se făcea în gropi în formă

66 Cf. nota 61.

67 S.I. Janina, *„Novyj gorod" (Jangi-šechr Šechr al-Dždedid) — monetnyj dvor Zolotoj Ordy i ego mestopoloženie*, în *Trudy Gosudarstvennogo Istoričeskogo Muzeja*, 49. *Numizmatičeskij sbornik*, V. 1, 1977, p. 193—213.

68 T.F. Riaboj, în *Archeologičeskie issledovanija v Starom Orchee*, Chișinău, 1991, p. 87.

69 E.N. Abyzova, P.P. Bîrnea, în *Archeologičeskie issledovanija v Moldavii v 1979—1980 gg.*, Chișinău, 1983, p. 55 și 64.

70 G.D. Smirnov, în *Tezisy dokladov v soobščenij sed'moj (Kišinevskoj) sessi simpoziuma po agrarnoj istorii Vostočnoj Evropy (oktjabr', 1964 g.)*, Chișinău, 1964, p. 42. Dintr-o groapă — nr. 165 — de la Orheiul Vechi, conținînd mai multe obiecte, datate cu o monedă anonimă bătută în vremea domniei lui Jani-Bäg și o monedă de tip Șehr al-Djedid emisă prin 1366—1369, provin de asemenea două brăzdare asimetrice și un cuțit de plug. Cf. P.P. Bîrnea, *Novye materialy...*, p. 93—96 și fig. 3, 4 și 5/1.

71 Z.V. Januševič, P.P. Bîrnea, în *Voprosy ekonomičeskoj istorii Moldavii epochu feodalizma i kapitalizma*, Chișinău, 1972, p. 267—276.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

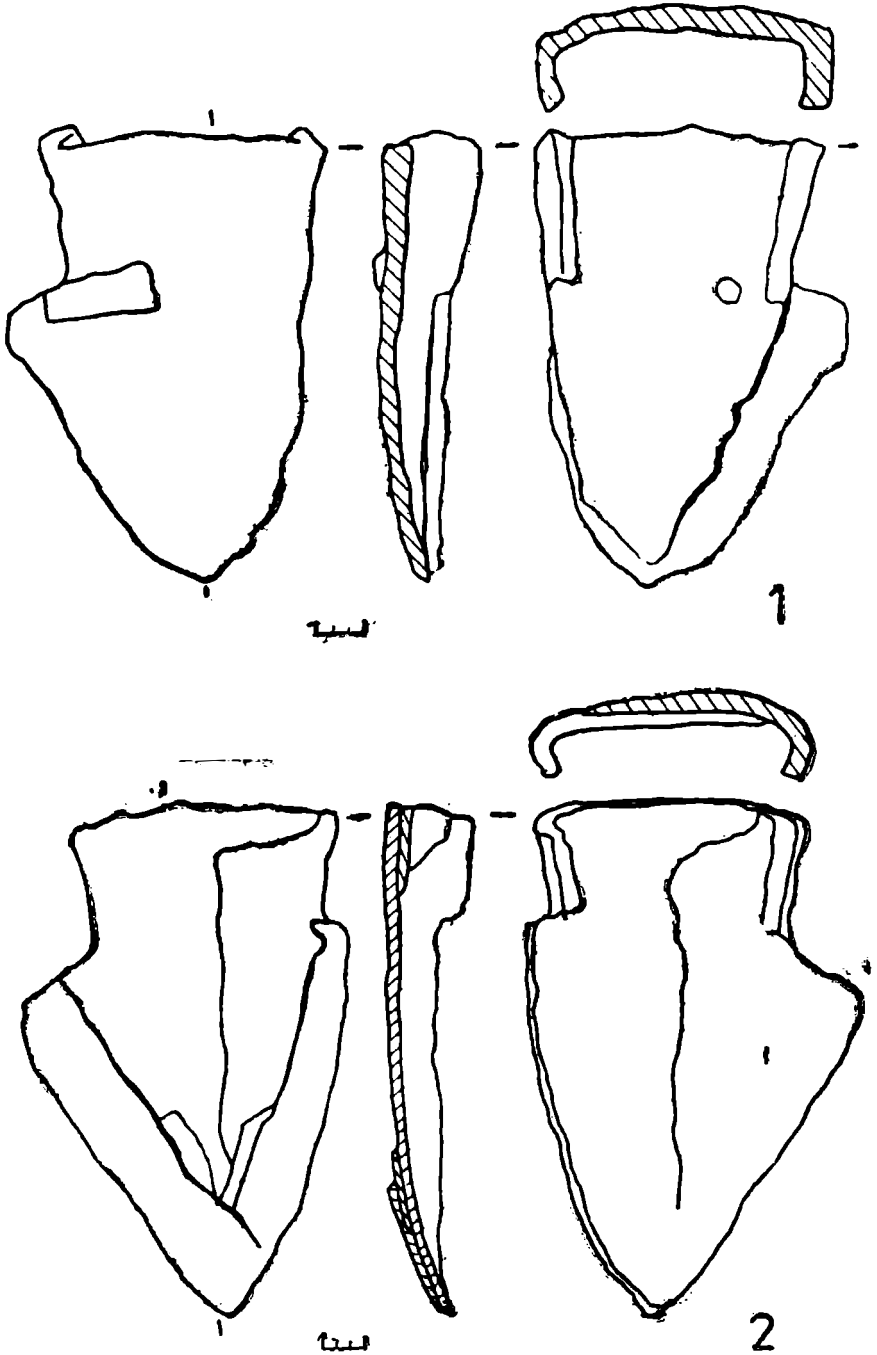

Fig, 11. Orheiul Vechi. Brăzdare de tip asimetric descoperite în groapa nr. 165 de la mijlocul secolului al XIV-lea (Apud P.P. Bîrnea, 1991).

Fig. 11. Orheiul Vechi. Socs de type asymétrique découverts dans la fosse no. 165 du milieu du XIV-ème siècle (Apud P.P. Bîrnea, 1991).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de cilindru sau de clopot.[72] Cultivatorii acestor cereale erau desigur românii care locuiau în satele din vecinătatea Orheiului Vechi.

Între populațiile a căror prezență episodică în zona meridională a Moldovei s-a datorat, de asemenea, intereselor conducătorilor Hoardei de Aur se numărau și acelea de neam iranian, venite din teritoriile nord-caucaziene și menționate la Dunărea de Jos sub numele de (i)asi și alani. În timp ce călătorii originari din Occident ajunși în răsăritul continentului în secolul al XIII-lea, precum Giovanni Pian del Carpine[73] și Wilhelm de Rubruck[74], și al XV-lea, precum Barbaro,[75] îi consideră pe asi identici cu alanii, autorii orientali (armeni, persani, arabi), desigur mai bine informați, îi desemnează drept grupuri distincte.[76] În ultimii ani ai veacului al XIII-lea efective de asi se găseau în subordinea lui Nogai și a fiului său Jögä, fiind folosite în luptele cu armatele hanului Toqtai, purtate în vecinătatea gurilor Dunării.[77] După înfrîngerea lui Nogai și Jögä, grupuri mari de alani — estimate la circa 16 000 de oameni de Georgios Pachymeres[78] și la peste 10 000 de Nicephoros Gregoras[79] — au solicitat în 1302 primirea în Imperiul bizantin, care, în speranța folosirii lor în Anatolia împotriva ofensivei turcilor osmanlîi, le-a dat curs doleanței. Remarcăm faptul că în timp ce autorii arabi care descriu evenimentele din stînga Dunării utilizează etnonimul *asi*, cronicarii bizantini îl preferă pe cel de *alani*, cu toate că este clar că desemnau aceeași comunitate de războinici. Dacă în textele grecești se poate admite că etnonimul *alani* avea accepțiunea de termen generic pentru toate grupurile iraniene nord-caucaziene, din cele arabe ar rezulta că la Dunărea Inferioară preponderența în cadrul acestor grupuri era deținută de i(asi). Judecînd după forma etnonimelor, cu o situație similară avem de-a face și în Ungaria, unde în secolul al XIV-lea detașamente de iasi s-au înrolat în armatele regale.[80] Pe seama elementelor iraniene tîrzii din

72 P.P. Bîrnea, în *Archeologičeskie issledovanija v Moldavii (1972 g.)*, Chișinău, 1974, p. 189 și 199—202.

73 Johannes de Plano Carpini, *Ystoria Mongalorum*, în *Sinica Franciscana*, I,*Itinera et relationes fratrum minorum saeculi XIII et XIV*, ed. A. v.d. Wyngaert, Ad Claras Aquas (Quaracchi-Firenze), 1929, p. 89.

74 Guillelmus de Rubruc, *Itnerarium*, în *Sinica...*, I p. 191 și 199.

75 *Barbaro i Kontarini o Rossij. K istorii italo-russkich svjazej v XV v*, ed. E. Č. Skrzinskaja, Leningrad. 1971, p. 115.

76 St. Orbelian, în *Istorija mongolov po armjanskim istočnikam*, I, ed. K.P. Patkanov S. Peterburg, 1873, p. 62 : Juvaini, *The History of the World-Congueror*, I, ed. J. A. Boyle, Manchester, 1959, p. 267 V. Tiesenhausen, *Sbornik materialov otnosjaščichsja k istorii Zolotoj Ordy*, I, Sanktpeterburg, 1884, p. 149 an-Nuwairi). 503 (al-Ainj) : II, Moscova, Leningrad, 1941, p. 91 (Quazwini).

77 V. Tiesenhausen, I. p. 116 (Baibars), 160 (an-Nuwairi) și 383 (Ibn Chaldun) ; Georgii Pachymeris *De Michaele et Andronico Paleologis*, ed. Im. Bekker, II, Bonn, 1835, p. 307 Nicephori Gregorae *Byzantina historia*, ed. L. Schopen, I, Bonn, 1829, p. 204.

78 Pachymeres, II, p. 307.

79 Gregoras, I, p. 204—205.

80 A. Pálóczi Horváth, *Petschenegen, Kumanen, Jassen. Steppenvölker im mittelalterlichen Ungarn*, Budapesta, 1989, p. 62 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

spațiul carpato-nistrian au fost puse cîteva toponime,[81] al căror număr este incomparabil mai redus decît a celor atribuite turanicilor tîrzii și tătarilor.[82]

Mișcările etnice din partea meridională a interfluviului delimitat de cursurile Prutului și Nistrului nu au avut spațial o formă de manifestare pe deplin unitară, cu toate că ele se datorează în mare parte conjuncturilor economice și politice create ca urmare a marii invazii mongole și a constituirii Hoardei de Aur. Într-un fel s-au produs colonizările cu elemente alogene la Cetatea Albă, într-un alt mod la Orheiul Vechi și Costești și în cu totul alt fel în stepa Bugeacului. Totodată, componența și ponderea respectivelor elemente a fost diferită în cele trei cazuri enumerate. Faptul că grupurile colonizate în cele două orașe de pe Răut și Botna, ca și în Bugeac, s-au risipit în momentul respingerii mongolilor la răsărit de Nistru reflectă durabilitatea extrem de limitată a efectelor staționării lor în ținuturile din sud-estul Moldovei și relevă, pe de altă parte, absența unei fuziuni cît de cît profunde cu populația românească, de natură să le potențeze pozițiile în teritoriile unde se stabiliseră. Un alt destin istoric și-a rezervat Cetatea Albă, a cărei viață urbană nu a sucombat prin înlăturarea Hoardei de Aur, semn că suportul său revigorator nu era reprezentat de mongoli. Includerea sa în marele circuit al comerțului pontic, cu ramificații și în zone mai îndepărtate, ca și conectarea sa la resursele locale, i-au asigurat perenitatea. Fenomenele de ordin demografic înregistrate în secolele XIII—XIV la nordul gurilor Dunării au fost în parte comune și altor teritorii din răsăritul Europei, analogiile cele mai apropiate oferindu-le pînă la un anumit punct situația din Crimeea. Amplasarea ținuturilor de la Dunărea de Jos la periferia Imperiului mongol și viabilitatea tradițiilor locale explică notele specifice imprimate respectivelor fenomene în ceea ce privește geneza, durata, intensitatea, componența și dispariția lor.[83]

RESTRUCTURASIONS ETHNIQUES AU NORD DES BOUCHES DU DANUBE AUX XIII-e—XIV-e SIÈCLES

Résumé

De même que dans tout le territoire méridional de l'Europe Orientale, dans l'espace extracarpatique la période des migrations s'est prolongée beaucoup plus par rapport à d'autres régions du continent, ce qui marqué fortement son évolution dans tous les plans. Cette réalité explique les notes spécifiques

81 N. Racvschii, *Toponime de origine iranică și turanică*, în *Limba și literatura moldovenească*, Chișinău, VII, 1964, 1, p. 56—59.

82 *Ibidem*, p. 59—60 ; A.I. Eremia, *Geograficeskie nazvanija rasskazyvajut*, ed. a 2-a, Chișinău, 1990, p. 48—52.

83 Ilustrația articolului a fost realizată de Aneta Corciovă (fig. 1—7, 10—11 ; fig. 1 și 2 reproduc desenele lui Dionisie Păcurariu) și Waltraud Delibaș (fig. 8—9).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

qu'on constate dans le développement le la société humaine des zones situées à l'extérieur de l'arc des Carpates, quelques-unes perpétuées jusqu'à l'époque moderne. Étant donné que le lopin de plaine à gauche du Bas-Danube est situé à l'extrémité des immenses steppes de l'Eurasie, il a constitué, le long du temps, une vraie porte de pénétration vers l'ouest et vers la Péninsule Balkanique pour les tribus de chevaliers nomades. Durant un millénaire environ, les territoires ponto-caspiens se sont trouvés sous le contrôle des tribus touraniennes, dont la domination a été interrompue par la grande invasion mongole de 1236—1242. L'invasion a provoqué d'amples perturbations dans l'espace est-carpatique aussi, tant du point de vue de l'équilibre politique, que des structures ethniques et démographiques. Pour plusieurs décennies on a mis fin aux tendances expansionnistes de la Hongrie, tandis que les tribus coumanes, qui n'avaient pas réussi à trouver leur refuge dans la Plaine Pannonienne ou dans les Balkans, ont été obligées de se soumettre aux nouveaux maitres des steppes.

Les mouvements ethniques de la zone méridionale de l'interfluve delimité par les cours du Pruth et du Dniestr n'ont pas eu spatialement une forme de manifestation tout à fait unitaire, même s'ils sont dus en grande mesure aux conjonctures économiques et politiques créées comme suite à la grande invasion monogole et à la constitution de la Horde d'Or. C'est d'une certaine façon que se sont passées les colonisations avec des éléments allogénes à Cetatea Albă (Maurocastron, Moncastro, Asprocastron, Akkerman, Belgorod), d'une autre façon à Orheiul Vechi (l'Ancien Orhei) et Costeşti et tout à fait autrement dans la steppe du Boudjac. De même, la structure et le poids des éléments respectifs ont été différents pour les trois cas énumèrée ci-dessus. Le fait que ces groupes colonisés dans les deux villes du Raut et du Botna, comme ceux du Boudjac aussi, se sont dipersés au moment où les Mongols ont été repoussés à l'est du Dniestr reflète la durabilité très réduite des effets de leur stationnement dans les contrées du sud-est de la Moldavie et relève, d'autre part, l'absence d'une fusion tant soit peu profonde avec la population roumaine, de nature à renforcer leurs positions dans les terrtoires où ils s'étaient établis. Une autre destinée historique a eu Cetatea Albă, dont la vie urbaine n'a pas succombé à la suite de l'éloignement de la Horde d'Or, signe que son support revigorateur n'était pas représenté par les Mongols. Le grand port du liman du Dniestr était habité d'une population composite qui englobait : Italiens, Grecs, Mongols, Roumains, Bulgares, Arméniens, Juifs, etc. Son inclusion dans le grand circuit du commerce pontique, avec des ramifications dans des zones plus lointaines, ainsi que sa connexion aux ressources locales lui ont assuré la pérennité. Les phénomènes d'ordre démographique enregistrés aux XIIIe—XIVe siècles au nord de l'embouchure du Danube ont été partiellement communs à d'autres territoires de l'est de l'Europe, les analogies les plus proches étant offertes, jusqu'à un certain point, par la situation de Crimée. L'emplacement des contrées du Bas-Danube à la périphérie de l'Empire mongol et la viabilité des traditions locales expliquent les notes spécifiques imprimées aux phénomènes respectifs quant à leur genèse, durée, intensité, structure et disparition.

Traduit par MICHAELA SPINEI

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Planul
parcelari loturilor
După moșiea Statului
Călineți
din
Județul Romanați

Lucrat de B. Toncovicenu
Inginer Civil și Hotarnic

Scara 1/5000 metri

Nr. 1892 Sept. 1

Vădut de noi Inginerul Dirigințe al Ministerului

MINISTERUL AGRICULTUREI COMERCIULUI INDUSTRIEI ȘI DOMENELOR
VE OUT APROBAT
ISBA Septembrie 24
MINISTRU
Ludor P. Știrbei
p. DIRECTOR GENERAL

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pl. I : Harta lucrării cadastrale efectuate în anii 1890—1891. (Copie după original, micşorată prin xerografiere.)

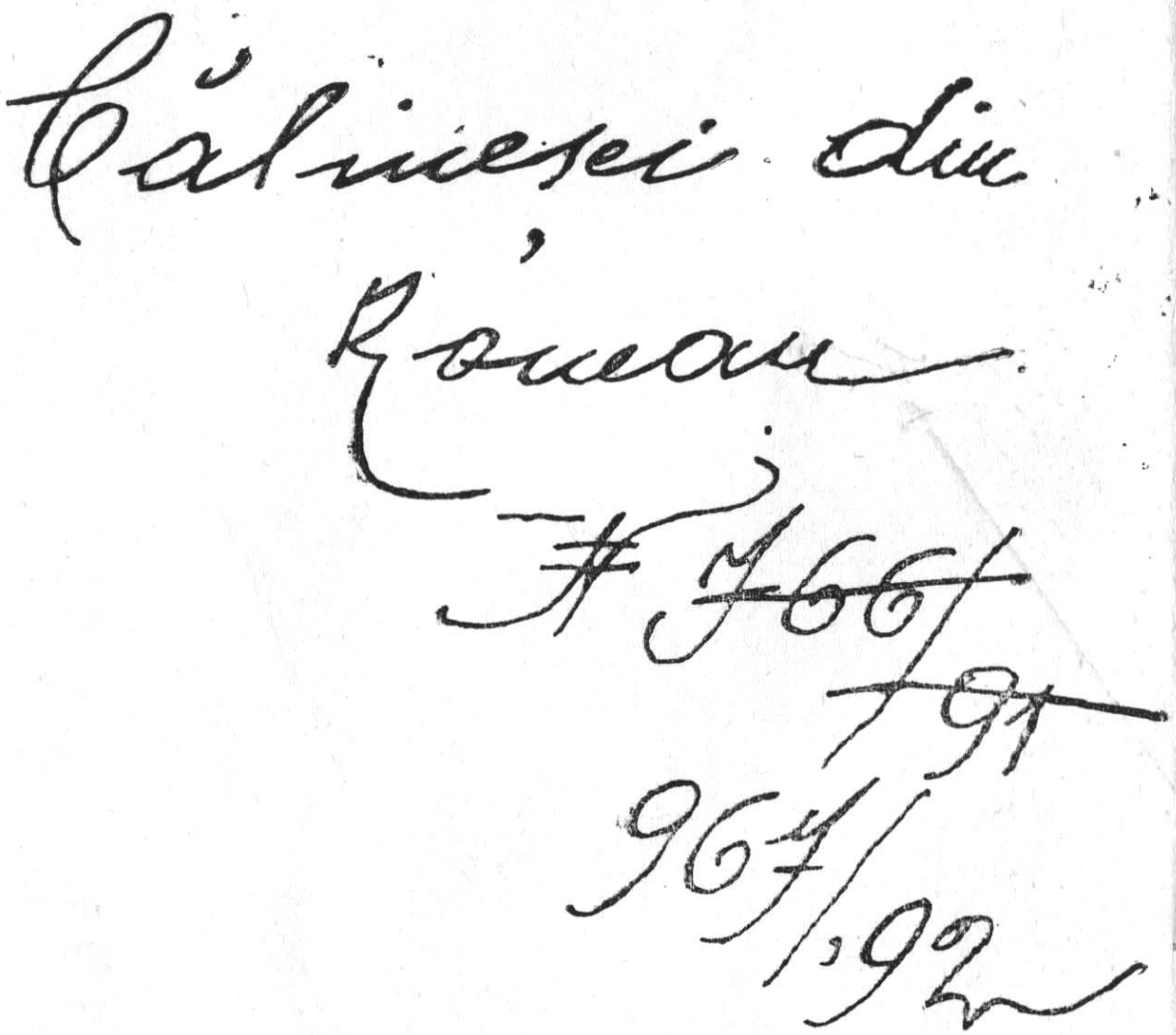

Pl. II : (Detaliu) Cota hărţii, interpretată de autorul studiului în felul următor : Nr. filei de înregistrare (de inventar) 66/1891 ; după avizările de la minister se atribuie registrului cadastral şi se înregistrează la poziţia 96 din anul 1892.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CONSIDERAȚII ISTORICO-ARHEOLOGICE PRIVIND GENEZA ȘI EVOLUȚIA ORAȘELOR MEDIEVALE DIN SUD-VESTUL MOLDOVEI

de ALEXANDRU ARTIMON

Problema genezei și dezvoltării orașelor din patria noastră preocupă de mult timp istoriografia românească.

În diverse studii monografice, în lucrări de sinteză sau în articole de întindere mai mică cercetătorii au căutat să explice geneza orașelor și evoluția lor istorică [1].

Din cauza raritățiii izvoarelor documentare au rămas încă multe probleme nerezolvate în explicarea procesului de formare a orașului în țara noastră. În acest scop, pentru cunoașterea mai temeinică a timpului cînd a apărut viața urbană în cadrul societății românești un rol important revine arheologiei, care aplicată la studierea genezei orașelor, deschide perspective de cercetare cu totul noi.

Ample cercetări arheologice întreprinse la Suceava [2], Iași [3], București [4], Tîrgșor [5], Baia [6], au demonstrat că în aceste centre orașul s-a format dintr-o așezare sătească, dintr-o piață temporar organizată. Unele dintre aceste așezări, inițial deschise, s-au fortificat ulterior cu șanțuri și valuri de apărare.

În ultimii ani investigațiile privind cunoașterea orașului medieval românesc au cunoscut o amploare deosebită. Cu ocazia unor cercetări metodice, a unor descoperiri întîmplătoare, cît și datorită lucrărilor edilitar — gospodărește s-au scos la lumină vestigii arheologice de ine-

---

1 O bibliografie pentru acest aspect al istoriei noastre vezi la Paul Cernovodeanu și Constantin Rezachevici, *Înfăptuiri și priorități în medievistica românească*, în Revista de istorie, nr. 7—8, tom. 38, 1980, p. 1319 și urm.

2 M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963; M. D. Matei, *Civilizație urbană medievală românească. Contribuții (Suceava pînă la mijlocul secolului al XVI-lea)*, București, 1989.

3 Alexandru Andronic, *Iașii pînă la mijlocul secolului al XVII-lea*, Iași, 1986; Al. Andronic, *Contribuții arheologice la istoria orașului Iași în perioada feudală*, în Arheologia Moldovei, I, p. 271.

4 Ștefan Olteanu, *Geneza orașului București în lumina cercetărilor recente*, în Materiale de istorie și muzeografie, II, 1965, p. 23 și urm.; Panait I. Panait, *Începuturile orașului București în lumina cercetărilor arheologice*, în București, 5, p. 7—24.

5 Ștefan Olteanu, *Cercetări cu privire la geneza orașelor medievale din Țara Românească*, în Studii, 6, 1963, p. 1255—1282.

6 E. Neamțu, V. Neamțu, Șt. Cheptea, *Orașul medieval Baia în secolele XIV—XVII*, I, Iași, 1980; II, Iași, 1984.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

stimabilă valoare pentru elucidarea unor date privind cultura materială și spirituală urbană din țările române.

Între orașele care au beneficiat de o atenție sporită în cercetarea trecutului lor istoric sînt și cele din sud — vestul Moldovei Bacău, Tg. Trotuș și Adjud. Cercetările arheologice întreprinse în aceste vechi centre urbane s-au soldat cu descoperirea unor date importante privind geneza și evoluția lor istorică în secolele XIV—XVII [7].

Pe această linie se înscrie studierea arheologică a trecutului istoric al Bacăului situat în partea de est a subcarpaților Moldovei în zona de confluență a rîului Bistrița cu Siretul, la o altitudine de circa 170 m [8]. El a fost întemeiat la un vad al Bistriței, aproape de vărsarea acestuia, anume acolo unde rîul era tăiat de o ramură a marelui drum transcontinental care, pornind de la Dunăre, mergea de-a lungul Siretului spre miazănoapte [9] Această poziție naturală, deosebită de favorabilă, a făcut ca teritoriul să fie locuit din cele mai vechi timpuri, după cum o dovedesc descoperirile arheologice efectuate în zona central — estică a orașului, pe terasa inferioară a Bistriței, unde au fost surprinse urme de locuire din epoca bronzului, din secolele IV—V și VI—VII e.n. [10].

Pentru înțelegerea corectă a problemelor legate de începuturile acestui vechi oraș românesc este necesar să ne referim la cele mai vechi izvoare scrise.

Într-adevăr, unanim acceptată pînă în prezent e opinia că prima mențiune documentară certă a Bacăului este în privilegiul comercial acordat de domnitorul Moldovei, Alexandru cel Bun la 6 octombrie 1408 negustorilor din Liov. În acest act se menționează că pentru postavurile pe care le vor duce în Țara Românească ei vor plăti în afară de vama principală. din Suceava și o vamă de doi groși de grivnă, în Bacău. Dacă vor aduce din Țara Românească „fie piper, fie lînă sau orice" vor plăti pentru 12 cîntare o jumătate de rublă de argint în Bacău și o rublă întreagă în Suceava. Iar dacă vor duce postavuri la Brașov, atunci vor plăti în Bacău un gros și jumătate. Iar la întoarcere din Transilvania vor da de fiecare povară la Bacău doi groși. Dacă vor aduce peste de la Brăila vor plăti la vama de margine de la Bacău cîte un gros și jumătate. În sfîrșit, pentru ceara pe care o importă din Țara Românească sau de la Brasov vor da de fiecare „piatră" cîte un gros la Bacău [11]. Nu mai este cazul să ne referim la importanța deosebită a aces-

7 Vezi articolele: Al. Artimon, *Contribuții arheologice la istoria orașului Bacău*, în Carpica, XIII, 1981, p. 13—27; Idem, *Orașul medieval Tg. Trotuși în lumina datelor istorico-arheologice*, în Carpica, XIV, 1982, p. 93—137; Idem, *Contribuții arheologice la istoria Adjudului*, în Carpica, VIII, 1976, p. 235—253.

8 V. Cucu, *Orașele României*, București, 1970, p. 183.

9 Constantin C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967, p. 178.

10 Ioan Mitrea și Al. Artimon, *Descoperiri prefeudale la Curtea domnească-Bacău*, în Carpica, IV, 1971, p. 225—252.

11 M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1932, p. 631—632.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lui document privind Bacăul. În acelaşi timp el nu ne clarifică problemele de început ale acestui oraş. Admiţînd că la această dată aşezarea de la Bacău era numită „forum" în actele redactate în latina medievală sau „tîrg" în cele slavo-române, ar însemna că atunci ajunsese în plin proces de urbanizare. Materialele arheologice scoase la iveală ne oferă posibilitatea de a considera că în Moldova medievală au existat, în forme specifice, centre urbane de tipul *forum, oppidum, civitas.*

Există însă şi alte argumente care pledează în favoarea unei atestări mai timpurii a oraşului. În elucidarea acestei probleme istoricul ieşean Ştefan S. Gorovei într-un documentat studiu asupra începuturilor oraşului emite ipoteza menţionării lui încă din perioada anilor 1391—1392.

Pe baza analizei unor documente externe controversate, cercetătorul ieşean ajunge la concluzia că un important act papal din secolul al XV-lea şi care se referă şi la ţara noastră este autentic. Este vorba de bula papală adresată din Florenţa, la 15 septembrie 1439, de papa Eugeniu IV, episcopul catolic al Severinului, în problema a doua dintre episcopiile catolice din Moldova Siretul şi Bacăul. Despre episcopia Bacău scrisoarea papală menţionează că a fost întemeiată de papa Bonifaciu IX în al treilea an al pontificatului său, adică în intervalul noiembrie 1391 — noiembrie 1392 (ştiind că el a fost ales ca papă la 2 noiembrie 1389) [12].

Valoarea acestui document este deosebită, pentru că înfiinţarea unei episcopii la Bacău la 1391/1392 ar atesta, implicit, importanţa aşezării la acea dată şi existenţa unei însemnate populaţii autohtone, de rit ortodox (pe lîngă cea catolică) dat fiind tocmai rolul misionar ce se atribuia acestor episcopii „din părţile schismaticilor".

O altă problemă importantă pentru istoria Bacăului este şi aceea că în secolul al XV-lea, în unele documente emanînd de la autorităţi ecleziastice catolice este desemnat *civitas.* În asemenea acte, folosirea apelativului civitas nu e, de obicei întîmplătoare în terminologia documentelor emise de autorităţi ale bisericii catolice, pentru că el desemnează un oraş în care se află sediul (scaunul) unui episcop, adică un oraş episcopal.

Astfel, într-o scrisoare din 5 martie 1431, trimisă din Baia de episcopul catolic Ioan de Ruza, către episcopul Cracoviei se arată că responsabilul acestor refugiaţi „eretici" (husiţi) primise din partea lui Alexandru cel Bun „un loc de locuinţă în oraşul Bacău — în civitate Baku — unde trăieşte ca un adevărat eretic, avînd pe lîngă el un apostol din ordinul minoriţilor (adică un călugăr franciscan)" [13]. Nu mai suscită nici o discuţie faptul că în prima jumătate a veacului al XV-lea, în Moldova, Bacăul era considerat un oraş de rang episcopal.

12 Ştefan S. Gorovei, *La începuturile oraşului Bacău,* în Carpica XVIII—XIX, 1987.

13 *Călători străini despre Ţările Române,* 1. Bucureşti, 1968, p. 65.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Un alt document, extrem de interesant, a fost descoperit într-un volum din seria Regesta Lateranensia și a fost publicat la Roma abia în 1970. Este vorba de răspunsul adresat din Roma, la 15 aprilie 1400, de papa Bonifaciu IX, magistrului și fraților din ordinul Ospitalier al Sfîntului Ioan (Cavalerii Ioaniți), aflați într-o localitate numită în adresă *Bachovia* iar în text — *Civitas Bachovien (sis)* [14].

Aceste documente sînt extrem de interesante pentru lămurirea datelor de început ale orașului, mai ales că alte izvoare scrise, mai vechi, încă nu s-au descoperit pînă în prezent.

În clarificarea genezei orașului și a evoluției lui în timp, un rol important revine cercetărilor arheologice.

Primele investigații au fost efectuate în zona central-estică a orașului, în curtea bisericii Precista. Cu acest prilej au fost scoase la lumină fundațiile Curții domnești ridicate de Alexandru, fiul lui Ștefan cel Mare [15]. Continuarea cercetărilor în zona imediat apropiată Curții domnești ne-a prilejuit constatarea existenei unei așezări medievale din a doua jumătate a secolului al XIV-lea — primele decenii ale veacului al XV-lea [16]. Acest nivel de locuire, anterior Curții domnești, a fost surprins în toată suprafața cercetată. Cu această ocazie s-au dezvelit cinci locuințe și două cuptoare. Nu încape nici o îndoială că au fost mai multe locuințe, așa cum rezultă din găsirea în perimetrul săpat a unor numeroase fragmente ceramice, urme de vatră și chirpic, dar ele au fost distruse de intervențiile ulterioare legate de amenajarea Curții domnești, iar mai tîrziu de cimitirul medieval care a luat ființă în jurul bisericii Precista.

În locuințe și cuptoare s-a găsit un bogat material arheologic compus din ceramică, monede și obiecte din metal (piroane, cuțite, cuie, vîrfuri de săgeți, catarame, unelte meșteșugărești și de pescuit). Aceste materiale sînt deosebit de prețioase pentru stabilirea unui tablou al vieții oamenilor ce au locuit în această perioadă (a doua jumătate a secolului XIV — prima jumătate a secolului XV) la Bacău. În zona cercetată s-au găsit și bucăți de zgură și lupe care provin cu certitudine de la atelierele unor meșteșugari ce au existat la Bacău în acea vreme. Merită să relevăm și descoperirea unor monede emise de domnitorii Moldovei precum Petru Mușat (1375—1391), Ștefan I Mușat (1394—1399) și Alexandru cel Bun (1400—1432).

Cercetările arheologice întreprinse în zona bisericii Precista au contribuit la clarificarea unor date privind începuturile orașului Bacău încă din secolul al XIV-lea. În același timp, trebuie să relevăm că și în alte puncte ale orașului s-au întreprins investigații arheologice

14 Dumitru Zaharia, *Revista Arhivelor*, an. L, vol. XXXV, nr. 1, 1973, p. 112.

15 Iulian Antonescu, *Curțile domnești de la Bacău*, în Carpica. II. 1969, p. 331—342.

16 Al. Artimon și I. Mitrea, *Așezarea medievală din secolele XIV—XV de la Curtea domnească-Bacău*, în Carpica, VIII, 1976, p. 191—224.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

care au permis să identificăm vatra veche de formare a oraşului [17]. Astfel, în curtea catedralei Sf. Nicolae şi în zona adiacentă s-au întreprins investigaţii arheologice în perioada anilor 1971—1972 şi 1983. În suprafaţa cercetată s-a observat că cel mai vechi nivel de locuire aparţine secolului XIV. În această zonă s-au găsit fragmente ceramice identice cu cele descoperite la biserica Precista şi datate în a doua jumătate a secolului XIV — prima jumătate a secolului XV. De asemenea, s-a găsit o monedă din categoria jumătăţilor de groşi, emisă de domnitorul Alexandru cel Bun la 1408.

În anul 1983, cu prilejul dezvelirii bisericii de piatră, în partea de nord s-a descoperit o locuinţă aparţinînd unui meşteşugar construită la sfîrşitul secolului XIV şi incendiată în a doua jumătate a veacului XV. În umplutura pămîntului scos din această locuinţă s-au găsit numeroase fragmente ceramice, obiecte de fier şi os şi bucăţi de zgură şi lupe care provin cu certitudine de la atelierul acestui meşteşugar.

Cercetările arheologice au avut ca rezultat principal dezvelirea fundaţiilor unei biserici anterioare actualei catedrale Sf. Nicolae (construită între anii 1848—1850). În urma observaţiilor întreprinse a reieşit că biserica are o lungime de 18m, iar în interior de 15m. Ea este alcătuită din altar, naos şi pronaos. Absida altarului de formă poligonală este formată din cinci laturi la exterior şi semicirculară în interior. Pronaosul de formă poligonală este alcătuit din trei laturi, atît la exterior, cît şi la interior, Această dispunere a altarului şi pronaosului corespunde cu cea a bisericii din Bălineşti, ridicată între anii 1494—1499 de logofătul Tăutu Ion, mare dregător al lui Ştefan cel Mare. În partea exterioară a altarului au fost surprinse trei contraforturi. Investgaţiile întreprinse au arătat că biserica avea absidele laterale semicirculare.

În concluzie, se poate preciza că biserica a fost construită la sfîrşitul secolului al XV-lea în plan treflat, cu abside laterale semicirculare, absidele altarului şi pronaosului fiind poligonale.

Imediat după construirea bisericii, în jurul ei a început să se formeze un cimitir, iar mormintele cele mai vechi dezvelite sînt din prima jumătate a secolului al XVI-lea.

Investigaţiile arheologice întreprinse în interiorul bisericii au arătat că monumentul după refaceri repetate în decursul vremurilor a fost distrus la mijlocul secolului al XIX-lea şi s-a ridicat actuala catedrală, între anii 1848—1850.

Merită de semnalat şi faptul că în zona catedralei Sf. Nicolae, la 30 m spre nord, în anul 1966 au fost găsite morminte, din care, la unul s-a identificat o monedă emisă de domnitorul Moldovei, Ştefan al II-lea (1433—1435).

Este în afară de orice îndoială că în zonă a existat o mai veche biserică din secolul XIV, cu morminte din prima jumătate a sec. XV.

17 Al. Artimon, *Contribuţii arheologice la istoria oraşului Bacău*, în Carpica, XIII, 1981, p. 11—27.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O contribuție deosebită la cunoașterea unor aspecte din istoria orașului au adus-o cercetările arheologice întreprinse în 1975, pe strada Lucrețiu Pătrășcanu la nr-. 14, în grădina locuitorului Dobre Anastas, unde s-au identificat urmele vechii episcopii catolice a orașului. Din datele arheologice a reieșit că aici a fost biserica catedralei catolice ridicată la sfîrșitul veacului al XIV-lea, iar mormintele din jurul acesteia (din care s-au dezvelit 20) sînt din secolele XV—XVII [18].

Cercetările arheologice întreprinse la Bacău în perioada anilor 1968—1990 au contribuit în mare parte la clarificarea unor probleme privind geneza și dezvoltarea orașului Bacău. Ele au scos la iveală materiale bogate care sînt în măsură să ne ofere unele indicii asupra dezvoltării tîrgului Bacău, despre care mențiunile documentare de la începutul secolului al XV-lea ne vorbesc de un punct vamal important pentru economia statului moldovean [19].

Cercetările arheologice au dovedit că în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, așezarea de la Bacău se transformase într-un centru meșteșugăresc și comercial însemnat pentru așezările care gravitau în jurul lui.

Descoperirea unor cuptoare de ars oale, a unor ateliere meșteșugărești în vatra veche a orașului ne documentează faptul că acest oraș avea o importanță deosebită pe drumul comercial al Moldovei spre Țara Românească și cu ramificațiile lui spre Transilvania. Pe baza descoperirilor arheologice, se poate emite ipoteza că la sfîrșitul secolului al XIV-lea așezarea omenească de la Bacău ajunsese la un anume nivel de dezvoltare în drumul spre urbanizarea lui. Descoperirea aici a numeroase obiecte lucrate de meșteri localnici sau provenite pe calea schimbului din țările vecine, demonstrează existența la finele veacului al XIV-lea a unor elemente din domeniul producției și desfacerii.

La mijlocul veacului al XV-lea Bacăul se transformase într-un oraș înfloritor în care soseau „negustori fie din țara noastră, fie din țară străină" [20]. În această perioadă și în mod special odată cu stabilirea reședinței la Bacău a lui Alexandru, fiul lui Ștefan cel Mare, orașul intră într-o nouă fază, aceea a maturizării trăsăturilor citadine.

Aici se ridică în a doua jumătate a secolului al XV-lea Complexul de clădiri ce formau Curtea domnească. Necesitatea ridicării acestui edificiu domnesc a fost determinată și de existența aici a unui nod de intersecție a principalelor drumuri comerciale din partea central-vestică a Moldovei. Pe aici trecea drumul moldovenesc care venea dinspre nord pe Valea Siretului și mergea la Galați cu ramificațiile spre Țara Românească. De asemenea, în Bacău ramificațiile drumului Siretului se intersectau cu drumurile sării și păcurii care veneau de la Ocna pe Valea Tazlăului și de la Moinești pe Valea Trebeșului. Tot de la Bacău

18 *Ibidem*, p. 23.

19 M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, Iași, 1931, p. 631—632.

20 *Documente privitoare la istoria României*, A, veacul XIV—XV, vol. I. p. 291.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

se putea ajunge în Transilvania pe drumul Oituzului. Acest important nod rutier a determinat pe Ştefan cel Mare să stabilească la Bacău reşedinţa domnească pentru fiul său Alexandru şi să construiască aici un complex de clădiri ce formau Curtea domnească. De aici se putea supraveghea zona de sud a Moldovei cu deosebită atenţie spre Transilvania şi Ţara Românească.

Prima menţiune documentară despre existenţa unei curţi domneşti la Bacău apare în actul dat de Ştefan cel Mare la 20 aprilie 1491 prin care dăruieşte mănăstirii Tazlău un sat ascultător de aceste curţi [21].

Relatări despre Curtea domnească de la Bacău sînt foarte puţine şi reamintim aici descrierile călătorului străin Bandini, venit în acest oraş la 1646 şi în care arată că în partea de miazăzi era un palat aflat în ruine [22].

Alte ştiri existente în arhivele din secolele XVIII—XIX sînt foarte vagi şi care nu ne dau posibilitatea cunoaşterii Curţii domneşti din Bacău.

În aceste condiţii un rol important a revenit cercetărilor arheologice întreprinse între anii 1967—1968 (săpături realizate de profesorul Iulian Antonescu) şi care s-au soldat cu descoperirea fundaţiilor Casei domneşti [23], ce făcea parte din complexul Curţilor domneşti. Reluarea investigaţiilor în anii 1970—1971 s-au soldat cu dezvelirea integrală a acesteia, avînd dimensiunile în exterior de 17,90 x 8,50 m.

Cu acest prilej s-a constatat că pivniţa Casei domneşti se compunea din două încăperi :

a) Încăperea mare (dimensiunile de 12,50 x 6,20 m) are patru stîlpi în axul longitudinal. Stîlpii de capăt cu dimesiunile de 1,08 x 1,05 m şi 1,12 x 0,95 m sînt adosaţi pereţilor, atît în elevaţie cît şi în fundaţie. Stîlpii din mijloc, cu dimensiunile de 1,23 x 0,99 m, sînt lucraţi din piatră brută legaţi cu mortar. În peretele de est sînt două nişe gemene cu arce din cărămidă. Rolul acestor nişe era acela de a ilumina această încăpere, iar a stîlpilor de a sprijini bolta beciului, construită din cărămidă.

b) Încăperea mică (camera scărilor) are dimensiunile de 6,25 x 2,15 m. În peretele de nord şi cel ce desparte camera mică de cea mare au fost descoperite urmele treptelor de lemn. S-au identificat 11 trepte. Golul de comunicare între încăperi are un frumos ancadrament de piatră înalt de 1,88 m. În peretele de nord al camerei scările, în dreptul platformei de pornire a treptelor sînt două nişe gemene cu arce şi zidărie de cărămidă, folosite pentru iluminat.

Casa domnească avea la suprafaţă cel puţin un parter şi un etaj în care se aflau camerele voievodale cu pereţi căptuşiţi cu plăci de teracotă smălţuită şi nesmălţuită, cît si sobe de încălzit avînd cahle cu reprezentări florale, geometrice, heraldice şi zoomorfe.

21 M. Costăchescu, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, I, Buc., p. 463—465.
22 V. A. Urechia, *Codex Bandinus*, Bucureşti, 1895, p. 43.
23. Iulian Antonescu, *op. cit.*, p. 331—342.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tot în această zonă a bisericii Precista, cercetările arheologice întreprinse între anii 1984—1990 au determinat descoperirea părților subterane ale turnului de apărare al Curții domnești, de plan dreptunghiular, cu laturile în exterior de 12,80 x 10,80 m și ziduri groase de 1,40 m. In interiorul construcției au fost amplasați doi stîlpi de piatră cu dimensiunile de 1,10 x 1,05 m, dispuși axial, la interval de 2,70 m unul de altul și care aveau menirea de a susține bolta din cărămidă a beciului. În partea de est a construcției era intrarea în beci, care se făcea printr-o încăpere (gîrlici) din zid, în lungime de 2,20 și lățime de 1,00 m. Cu acest prilej au fost dezvelite 9 trepte de intrare în beci, construite din pietre legate cu mortar, fiecare cu o lățime de 0,30 m.

Poziția în care a fost amplasată această construcție, forma și dimensiunile ei, adîncimea fundațiilor conduc la ipoteza că aici se află turnul-locuință al Curții domnești, înalt de cca. 25 m, cu beci și locuințe la parter și etaj, cu creneluri la partea superioară și care avea rolul de a supraveghea întreaga zonă central-estică a orașului, pe importantul drum comercial de pe Valea Siretului cu ramificațiile lui spre Țara Românească și Transilvania. În această clădire erau adăpostiți cei care alcătuiau corpul de pază al Curții domnești [24].

Coroborarea izvoarelor scrise cu cele arheologice ne-au condus la ipoteza că aceste construcții au fost ridicate după anul 1476.

Date importante s-au obținut asupra perioadei de funcționare a Casei domnești și turnului de apărare, cît și a vremii cînd au fost distruse aceste construcții. Din datele arheologice obținute a reieșit că ele au funcționat pînă în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Astfel, în ultimul strat de umplutură din pivnița camerei scărilor a Casei domnești, format din pietre, cărămizi, mortar, fragmente ceramice, cărbune, cenușă și obiecte de fier s-a descoperit o monedă de argint, de tipul dinar, emisă în anul 1517 de Ludovic al II-lea, pentru Ungaria [25]. Descoperirea acestei monede, în ultimul strat ce provenea de la incendierea și dărîmarea construcției, ne arată clar că distrugerea complexului Curților domnești a avut loc după anul 1517, probabil în perioada domniei lui Ștefăniță Voievod (1517—1527), sau a primei domnii a lui Petru Rareș (1527—1538). Imediat după aceasta în jurul bisericii Precista și al acestor construcții distruse a început să funcționeze un cimitir de caracter orășenesc. La cele mai vechi morminte s-au găsit monede de la 1538, 1543, 1556 emise de Ferdinand I pentru Ungaria. Din totalul celor 93 morminte dezvelite s-a constatat că 15 sînt din secolul al XVI-lea, 8 din secolul al XVII-lea, 27 din secolul al XVIII-lea și 43 din secolul al XIX-lea [26].

---

24 Vezi rezultatele cercetărilor la Al. Artimon, *Date istorice și arheologice cu privire la Curtea domnească din Bacău*, în Monumente istorice și de artă, 2, 1987, p. 7—9; Al. Artimon, *Noi contribuții arheologice privind Curtea domnească din Bacău*, în Carpica, XVIII—XIX, p. 285—300.

25 Al. Artimon, *Monumente istorice și de artă*, 2, 1987, p. 6.

26 *Ibidem*, p. 6.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Este în afară de orice îndoială că stabilirea reședinței la Bacău a lui Alexandru, fiul lui Ștefan cel Mare a contribuit la dezvoltarea și înflorirea acestui centru urban. Prezența Curții domnești la Bacău a avut o influență pozitivă în dezvoltarea vieții urbane.

Din analiza datelor istorice și a celor arheologice reiese faptul că așezarea medievală care s-a dezvoltat pe locul actualului oraș Bacău s-a putut transforma într-o așezare orășenească datorită dezvoltării forțelor de producție și diviziunii sociale a muncii din epoca feudală și în al doilea rînd datorită poziției sale geografice favorizată de clima prielnică, de bogății naturale și cu o populație aflată în creștere. Acest proces istoric a avut loc în a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

La aceasta se mai adaugă și faptul că în jurul orașului exista o centură de sate care din punct de vedere economic gravitau către acest centru urban. Menționăm în această direcție faptul că pe baza izvoarelor scrise s-au identificat un număr de mai bine de 30 sate atestate documentar în secolul al XV-lea și situate într-o zonă ce nu depășea 30 km [27].

Într-adevăr zona pastoral — agrară din jur complementa și configura caracterul și de tîrg pentru satele situate pe văile celor două rîuri ale Bistriței și Siretului.

Un aspect important în dezvoltarea vieții social-economice a orașului l-a constituit și organizarea lui administrativă. Prezența instituțiilor domnești, a Curții domnești a determinat o nouă organizare, în ocolul domnesc.

O zonă de circa 350 km^2, cuprinzînd zece sate cu hotarele lor în care se găseau bogate resurse economice și oameni în slujba curții au fost considerate domnești, iar hotarele lor „loc gospoda". Așezate în jurul Curții domnești. a hotarului tîrgului, acestea au constituit ocolul domnesc al Bacăului [28]. Din acest ocol făceau parte satele Bunești, Gherăiești, Vlăsinești, Manoilești, Radomirești, Malurile, Fîntînele, Trebeș, Valea Seacă și Albeni.

Locuitorii satelor care au aparținut ocolului domnesc se ocupau cu agricultura, creșterea vitelor, viticultura, pescuitul, grădinăritul albinăritul. Locuitorii din tîrgul Bacău se ocupau cu meșteșugurile, comerțul, dar și cu îndeletniciri agricole.

Descoperirea unor numeroase unelte meșteșugărești și agricole, a unor vase de diferite tipuri, din care de import, a unor monede emise de domnitorii Moldovei, iar altele străine (poloneze, unguresti, germane, raguzane, turcești) arătă dezvoltarea acestui centru urban în secolele XIV—XVII.

---

27 Aristide Ștefănescu, Emil I. Emandi și Al. Artimon, *Orașul de reședință și zona sa înconjurătoare din Moldova și Țara Românească*. în Revista muzeelor, 1, 1986, p. 59.

28 Gheorghe Burlacu, *Ocolul domnesc al Bacăului (sec. XV—XVIII)*, în Carpica, XIII, 1984, p. 29 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Un alt centru urban din partea de sud-vest a Moldovei a fost Trotușul situat în apropierea unei vechi și însemnate ocne de sare și totodată în locul de unde începea drumul care, suind pe apa Oituzului răspundea în Transilvania la Bretc și de acolo, prin tîrgul Secuiesc, la Brașov.

Zona în care s-a format orașul se afla în depresiunea Trotușului, locuită din cele mai vechi timpuri, după cum o dovedesc cercetările arheologice [29]. Menționăm descoperirea unor așezări din epoca neolitică epoca bronzului, din hallsttat. O semnificație aparte reprezintă cercetările arheologice care au documentat existența civilizației tracogeto-dacice de pe Valea Trotușului.

Continuitatea de locuire este dovedită de descoperirile arheologice din secolele IV—XI efectuate la Viișoara-Tg. Trotuș, Gura-Văii, Bogdănești, Gutinas, Oituz și Borzești. În veacurile următoare se constată o dezvoltare accentuată a așezărilor sătești, menționate ulterior și în izvoarele scrise. Din rîndul acestora se va detașa acea așezare care se afla situată într-o poziție mai bună geografică, la intersecția unor drumuri comerciale și în apropierea unor locuri bogate în resurse ale solului și subsolului.

În aceste condiții și aflat în preajma celui mai mare depozit natural de sare din Moldova, a luat ființă și s-a dezvoltat în a doua jumătate a secolului al XIV-lea așezarea cu caracter urban, Trotușul.

Prima mențiune documentară a Trotușului apare în privilegiul comercial acordat de domnitorul Alexandru cel Bun, negustorilor lioveni la 6 octombrie 1408 [30]. Orașul mai apare, menționat și în privilegiile comerciale ulterioare din 18 martie 1434 [31], 29 iunie 1456 [32] și 3 iulie 1466 [33].

În secolul XV Trotușul se transformase într-un centru înfloritor meșteșugăresc și comercial. În această vreme negustorii trotușeni au început să concureze cu brașovenii care făceau comerț în aceste locuri. Astfel, la 26 mai 1435 domnitorul Moldovei Ștefan Voievod, a poruncit judecătorilor săi din Trotuș să vegheze ca să nu mai fie împiedicați și păgubiți negustorii brașoveni [34]. La 1466 Trotușul este desemnat „oraș" într-un act emis în această localitate [35].

Ștefan cel Mare domnitorul Moldovei, întărea un privilegiu la 1502 pentru ctitoria sa de la Putna, prin care să ia în fiecare an de la ocna noastră de la Trotuș, cîte o sută cincizeci de drobi de sare [36].

---

29 Vezi pentru aceasta notele 1—9 de la articolul, Al. Artimon, *Orașul medieval Tg. Trotuș în lumina datelor istorico-arheologice*, în Carpica, XIV, 1982, p. 93—94.

30 M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 631.

31 *Ibidem*, p. 669.

32 *Ibidem*, p. 789.

33 I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, p. 274.

34 M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, p. 677.

35 M. Dan, *Cehi, slovaci și români în veacurile XIII—XVI*, Sibiu, 1944, p. 101, nota 62.

36 I. Bogdan, *op. cit.*, I, p. 93.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Date importante despre oraş şi construcţiile sale le avem consemnate în documente şi memoriile unor călători străini ce au vizitat şi oraşul Trotuş. La acest oraş se refereau călătorii străini Bernardino Quirin la 1589 [37], Andrei Bogoslavič la 1623 [38], Paolo Bonici la 1632 [39], Bartolomeo Bassetti la 1640 [40], Pietro Diodato la 1641 [41] şi Bandini la 1646 [42].

Cu toate acestea, ştirile păstrate despre oraş sînt insuficiente în clarificarea unor probleme privitoare la geneza acestui centru urban şi la dezvoltarea sa economică în secolele XIV—XVII.

Un rol însemnat în elucidarea unor aspecte privitoare la cunoaşterea istoriei acestui oraş îl aduc cercetările arheologice.

Primele investigaţii au început în 1976 în locul „Tarna Nouă" din partea de nord a actualei localităţi Tîrgu Trotuş. Ele au continuat an de an şi s-au soldat cu rezultate deosebite pe linia clarificării unor etape din formarea şi dezvoltarea oraşului. Menţionăm descoperirea unor numeroase locuinţe, ateliere meşteşugăreşti, cuptoare şi gropi menajere din secolele XIV—XVII [43].

În perimetrul cercetat s-au dezvelit integral sau parţial pînă în prezent 32 locuinţe, din care 12 aparţin secolelor XIV—XV şi 20 sînt din secolele XVI—XVII.

Cercetarea metodică a construcţiilor orăşeneşti ne-a arătat că majoritatea caselor sînt de suprafaţă cu pivniţă, dar sînt şi unele adîncite. Ele au fost formate din două sau mai multe încăperi, înălţate pe un subsol al cărui pereţi erau căptuşiţi cu blăni de stejar sau brad, îmbucate în stîlpi puternici care se ridicau deasupra solului, constituind scheletul principal al casei. O încercare de reconstituire ne arată că partea deasupra solului era ridicată din bîrne, peste care se aplicau nuiele sau sipci întretăiate, lipite în interior şi exterior cu un strat de lut. Între bîrne şi peretele pivniţei se bătea pămînt pe o lăţime de 0.50 m. În interior pereţii erau lutuiţi şi văruiţi.

Au fost descoperite locuinţe cu pivniţe lucrate din bolovani de rîu legaţi cu lut galben. Menţionăm locuinţele L_4, L_{18}, L_{19}, L_{24}, L_{30}, I Unele din acestea sînt de dimensiuni mari, cum este cazul locuinţei 32 cu o suprafaţă de 56 m^2 şi o adîncime a beciului de 2,00 m.

Un loc central în casă unui orăşean din această vreme îl ocupă soba, formată din plăci de ceramică (cahle) decorate cu motive geometrice şi florale stilizate sau antropomorfe, heraldice şi zoomorfe.

37 Călători străini despre ţările române, IV, p. 39.
38 *Ibidem*, V, p. 6.
39 *Ibidem*, V, p. 19—20.
40 *Ibidem*, V, p. 186.
41 *Ibidem*, V,, p. 249.
42 V. A. Urechia, *Codex Bandinus*, Bucureşti, 1895, p. 52.
43 Al. Artimon, *Oraşul..., op. cit.*, p. 99—114 ; Al. Artimon, *Descoperirile arheologice de la Tg. Trotuş din anii 1983—1986*, în Carpica, XVIII—XIX, p. 319, vezi nota 1 de la acest articol ; Al. Artimon, *Cercetările arheologice de la Tg. Trotuş, din anii 1987—1989*, în Carpica, XX, 1989, p. 221 şi urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În zona supusă cercetării s-a scos la lumină fundațiile unei biserici din secolul al XIV-lea și un cimitir din veacurile XV—XVII [44].

Aceste cercetări au avut loc între anii 1981—1983 și 1990—1992, iar secțiunile și casetele trasate ne-au oferit posibilitatea obținerii unor importante date privind situația stratigrafică din interiorul și exteriorul bisericii. Cu acest prilej s-au clarificat toate datele ce se referă la perioada de construire a bisericii, a refacerilor întreprinse, cît și vremea cînd a fost distrusă. De asemenea s-au adus precizări importante privind evoluția cimitirului medieval, a perimetrului lui și timpul cînd a fost abandonat [45]. Din datele obținute a reieșit că biserica a fost construită în secolul XIV avînd într-o primă etapă fundația umplută cu bolovani de rîu, iar la suprafață susținea o construcție de lemn. După o anumită perioadă de funcționare s-a produs un incendiu, probabil, la mijlocul secolului al XV-lea, așa cum rezultă din descoperirea în acest strat de arsură a unor fragmente ceramice, cît și a unei monede anepigrafice (jumătate gros), destul de corodată și emisă în timpul domnitorului Alexandru cel Bun (1400—1432).

După refacerea bisericii și funcționarea ei într-o anumită perioadă de timp, se produce un incendiu mult mai puternic și care distruge complet construcția. Din analiza materialelor arheologice, cît și din situația stratigrafică, reiese că acest incendiu a avut loc la sfîrșitul secolului al XV-lea. După această vreme se produc refaceri complete și se ridică biserica din zid. În această situație biserica va dura pînă în a doua jumătate a secolului al XVII-lea cînd va fi abandonată și dezafectată.

Biserica descoperită la Tg. Trotuș face parte din tipul de construcții de plan dreptunghiular cu absida altarului aproape semicirculară. În exterior biserica are o lungime de 17,80 m și o lățime de 6,80 m.

Cu prilejul cercetărilor arheologice s-a observat că după construirea bisericii, în jurul ei a început să se formeze un cimitir. Cu această ocazie au fost dezvelite un număr de 152 morminte de adulți și copii, constituind dovada că este vorba de un cimitir obișnuit. Precizăm că necropola n-a fost cercetată în întregime, dar limitele cimitirului au fost surprinse în toate părțile de sud, nord, est, și vest.

Perioada de funcționare a cimitirului este cuprinsă între secolele XV—XVII și nu există decît cîteva suprapuneri de morminte.

Din cele 152 morminte, un număr de 50 aparțin veacului al XV-lea, 77 secolului al XVI-lea și 25 veacului XVII.

Cercetarea arheologică întreprinsă la cimitirul bisericii în campaniile de săpături din anii 1981—1983 și 1990—1992 ne-a oferit posibilitatea să emitâm ipoteza că necropola cuprindea o suprafață de cca.

---

44 Al. Artimon, *Noi contribuții arheologice privind istoria așezării urbane de la Tg. Trotuș*, în Carpica, XVI, 1984, p. 101—186.

45 Al. Artimon, *Noi contribuții... op. cit.*; Al. Artimon, *Biserica și necropola medievală de la Tg. Trotuș, Considerații finale*, Comunicare susținută la sesiunea de rapoarte arheologice de la Iași din mai 1992.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

4750 m² şi avea cca. 1350 morminte. În cadrul investigaţiilor arheologice s-au mai descoperit 10 cuptoare, 3 ateliere meşteşugăreşti (unul din secolul XV şi două din secolul XVI) şi 18 gropi menajere (10 aparţin secolelor XIV—XV şi 8 sînt din secolele XVI—XVII).

Referitor la cuptoare s-a precizat că două sînt de ars oale (unul de la sfîrşitul secolului al XV-lea, celălalt din secolul XVI), iar 8 cuptoare sînt de uz casnic, din care 7 sînt din secolele XIV—XV şi unul din secolul XVI.

O semnificaţie aparte o reprezintă dezvelirea unei locuinţe atelier aparţinînd unui meşteşugar (bijutier). Din observaţiile efectuate a reieşit că această locuinţă-atelier a fost construită în prima jumătate a secolului al XVI-lea şi a dăinuit pînă la mijlocul veacului al XVII-lea. În locuinţă, pe lîngă cermaică de uz casnic şi ceramică ornamentală, s-au găsit numeroase deşeuri din tablă folosită la confecţionarea unor inele. Unele dintre acestea erau în stare de prelucrare, altele gata prelucrate. Pentru confecţionarea inelelor, meşteşugarul a folosit unelte ca toporaş, dorn, străpungător şi numeroase cuţitaşe de tipul celor cu peduncul şi cu lama mult curbată. Aici s-au găsit inele gata confecţionate ce aveau veriga din tablă de bronz, iar placa din monede ce circulau în această vreme în Moldova [46].

Bogăţia şi varietatea materialului arheologic scos la iveală cu prilejul săpăturilor arheologice ne arată că acest oraş, situat într-o poziţie geografică admirabilă, în apropierea graniţei dintre Moldova şi Transilvania, cunoaşte o dezvoltare însemnată în secolele XV—XVI. Fiind un important centru vamal, avînd în apropiere ocnele de sare, era firesc să fie un centru de producere şi desfacere, la care participau meşteşugarii şi marea majoritate a ţăranilor din satele aflate în zona de influenţă a oraşului.

Este cunoscut faptul, întîlnit şi la alte oraşe din ţara noastră, că un rol deosebit în evoluţia lui istorică l-a avut şi centura de aşezări rurale din jurul Tg. Trotuş care din punct de vedere economic gravitau către acest centru urban. Pe baza studierii documentelor interne s-au identificat 35 de sate atestate documentar în secolul XV şi situate într-o zonă ce nu depăşea 30 km [47].

Descoperirile monetare impun anumite constatări referitoare la activitatea comercială a locuitorilor din oraşul Tg. Trotuş. Relevăm descoperirea unor monede emise de voievozi din Moldova, monede transilvănene, ungureşti, poloneze, germane, raguzane, turceşti.

Pe baza materialului arheologic descoperit în vatra veche a oraşului reiese faptul că Trotuşul era un centru cu activitate productivă a locuitorilor ei, dar şi centru de schimb aşa cum este reflectat în documentele vremii şi în descoperirile monetare.

46 Al. Artimon, în *Materiale*, XIV, Tulcea, 1980, p. 612—617.
47 Aristide Ştefănescu, Emil I. Emandi şi Alexandru Artimon, *op. cit.*, p. 274.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Materialul arheologic pune în evidență faptul că locuitorii Trotușului au acordat o anumită atenție îndeletnicirilor agricole.

Deosebit de semnificativă pentru evoluția orașului o reprezintă producția meșteșugărească și activitatea comercială.

Materialele arheologice reflectă faptul că orășenii de la Trotuș au acordat o valoare mare calității produselor ce le confecționau și care aveau menirea să reziste concurenței atît din interiorul țării, cît și din exterior.

Un loc important în viața economică a orașului a revenit meșterilor care se îndeletniceau cu prelucrarea fierului. S-au descoperit numeroase unelte și un rol important au acordat meșteșugarii din acest oraș pentru prelucrarea diferitelor piese de fier necesare pentru construirea și dotarea locuințelor (cuie, piroane, țîțîni, balamale, închizători pentru uși și ferestre, lacăte). De asemenea au confecționat și alte obiecte ca torți pentru vase, cuțite, potcoave pentru cai și boi, piese de haransament (zăbale de diferite tipuri, verigi, catarame, scări de șa, pinteni) și piese de armament — pumnale, săbii, sulițe, săgeți etc.

Nu au lipsit meșterii care se îndeletniceau cu prelucrarea aramei, prezența lor fiind pusă și pe existența în cadrul săpăturilor arheologice a unor lingouri, foi de aramă.

Descoperirea atelierului unui meșteșugar ce confecționa podoabe (inele) pentru piața orașului reflectă stadiul de dezvoltare în care ajunsese producția din acest oraș.

Nu lipsite de importanță sînt și produsele ceramice. Sînt cunoscute numeroasele vase descoperite aici și care ne dovedesc că ceramica parcurge un drum continuu ascendent în secolele XIV—XVII.

Calitatea pastei, îmbogățirea repertoriului de forme, odată cu receptarea unor motive ornamentale cu largi circulații, arderea îngrijită, oxidantă și reducătoare, sînt caracteristici care ne dovedesc că meșteșugul olăritului atingea treptat una dintre cele mai înalte culmi ale dezvoltării sale.

Un alt aspect important îl constituie prezența la Trotuș a meșteșugarilor, aproape din toate branșele ca morari, berari, măcelari, postăvari, croitori, curelari, blănari, fierari, zugravi etc. În izvoarele documentare sînt menționați în această vreme Iacob Curelarul, Ioan Coiocarul și Rusu Fierarul din Tg. Trotuș [48].

Trotușul devine un centru însemnat al schimbului de mărfuri interne. El era și centru de tranzit, de vînzare — cumpărare și de vămuire a mărfurilor străine sau moldovene tranzitate sau negutătorite de negustori străini sau moldoveni.

Trotușul avea strînse relații comerciale cu Brașovul. În secolul XVI domnii moldoveni au luat o serie de măsuri menite să ducă la

48 R. Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul* (secolele XIV—XVI), București, 1965, p. 200.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

îngrădirea negoţului braşovenilor în ţară. În timpul lui Alexandru Lăpuşneanu, Anton, cămăraş de ocne, vesteşte negustorilor din Braşov şi din Transilvania că domnul ţării a orînduit să fie patru bîlciuri pe an în Trotuş şi anume la 26 septembrie, 8 noiembrie, 16 ianuarie şi a treia duminică după paşti.

„La aceste zile să veniţi domnia voastră cu marfă la Trotuş şi în aceste zile veţi găsi boi şi vaci, peşte şi de toate cîte se află în ţara noastră. Iar în alte zile nu e iarmaroc şi domnia voastră să nu vă osteniţi căci nu veţi găsi nimic“ [49]. În secolul XVI sînt menţionaţi negustori din Tg. Trotuş ca Toma în 1543, Gavrilă în 1545, Ioan şi Cîrstea în 1546, Petre în 1547 şi 1549 [50].

Datele arheologice şi izvoarele scrise reliefează şi dezvoltarea culturii în oraşele medievale româneşti, aspect ce a fost analizat de unii cercetători [51]. Dezvoltarea meşteşugarilor impune însuşirea unor elemente de cultură, necesare la măsurători, schiţe, calcule sumare, inscripţii. Acest lucru reiese în evidenţă şi prin descoperirea unor cahle bogat ornamentate şi cu inscripţii.

Participarea negustorilor din oraşele moldovene la negoţul intern şi extern le impunea să cunoască scrisul, cititul şi socotitul.

În vederea consemnării unor evidenţe şi transferul unor proprietăţi funciare din oraş şi tranzacţii comerciale se întocmeau registre speciale numite catastife. Într-un act domnesc de întărire din 21 iulie 1589 a unor vii din Tg. Trotuş se menţionează că „sînt scrise şi în catastihul oraşului“ [52]. Pentru întocmirea lor sînt menţionate în documente diecii — scriitorii de acte, printre care sînt amintiţi Ionaşco diac la 24 octombrie 1598 din Tg. Trotuş şi Ion diac la 3 octombrie 1598 [53].

Unii scriitori de acte cu o pregătire superioară erau folosiţi de domn şi în misiuni diplomatice, ca Iacob notarul (literatus) din Tg. Trotuş, trimis de Alexandru Lăpuşneanu la principele Transilvaniei, Ioan Sigismund Zapolia la 22 mai 1561 şi 12 decembrie 1564 [54].

Documentele evidenţiază că în oraşe, care erau centrele cele mai populate şi mai dezvoltate din punct de vedere economic existau con-

49 I. Bogdan, *Documente moldoveneşti din secolele XV—XVI în arhivele Braşovului*, Bucureşti, 1905, p. 62—63.

50 R. Manolescu, în *Analele Universităţii Bucureşti*, Istorie, anul XX, 1, 1971, p. 57.

51 R. Manolescu, în *Analele Universităţii Bucureşti*, Istorie, anul XX, 1, 1971, p. 61—70; R. Manolescu, *Cultura orăşenească în Moldova în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1964, p. 47—95.

52 *Documente privind istoria României*, A. Moldova, veacul XVI, vol. III, p. 433.

53 R. Manolescu, *op. cit.*, p. 70.

54 *Ibidem*, p. 70.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

diții pentru dezvoltarea învățămîntului. În orașe s-au înființat școli pe lîngă cancelaria domnească sau pe lîngă biserici, reședințe episcopale.

Unii copii și tineri din orașe mergeau și la colegii și universități peste hotare. Între studenții din Moldova care frecventau Universitatea din Cracovia este menționat, la anul 1490, un anume Paulus Pauli (din Trotuș) [55].

Din documentele istorice reiese că orașul a fost reședință unui vechi ținut moldovean căruia i-a dat și numele său. Ținutul Trotușului e constatat documentar la 18 februarie 1466 prin care Ștefan cel Mare întărește lui Ioaniș Izvoreț satul Munte, ținutul Trotuș, pe care acesta l-a cumpărat de la Ivanco Ungureanu și de la soția sa, fiica lui Turău [56].

Organizarea orașului Tg. Trotuș, era la fel ca și în celelalte orașe din Moldova, conținînd unele elemente din viața orașului polon și din Transilvania cum au arătat unii cercetători [57].

Organele locale (șoltuz și pîrgari) erau desemnate anual de obștea tîrgoveților, din rîndul meșteșugarilor, negustorilor, dar și dintre cultivatori, în funcție și de elementul etnic la Baia, Siret, Roman, Bacău, Huși, Tg. Trotuș [58]. La Huși și Bacău și la Tîrgul Trotuș, alternativ un an era un șoltuz ungur (primarius judex) și alt an, unul român [59].

În lumina izvoarelor scrise sfatul orășenesc de la Tg. Trotuș era alcătuit dintr-un șoltuz sau cu alți termeni groff sau voit și din 12 pîrgari, aleși de comunitatea orășenească. Soltuzul și pîrgarii formau sfatul mic, alături de care există și un sfat mare, alcătuit din locuitori de vază ai orașului, numiți „sfetnicii tîrgului" [60].

Pecetea Tîrgului Trotuș avea ca emblemă un braț cu un ciocan în mînă și era în legătură cu exploatarea sării din apropierea orașului.

Cercetările desfășurate pînă în prezent în această așezare au impus constatarea că cele mai vechi urme de cultură materială medievală datează din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, iar așezarea de aici cunoaște o înflorire deosebită în secolele XV—XVI. În secolul al XVII-lea și îndeosebi începînd cu mijlocul acestui veac se observă o stagnare a dezvoltării acestui oraș, cauzată și de desele intervenții ale trupelor străine (tătărăști, turcești, poloneze, ungurești) ce au loc în această vreme în Valea Trotușului.

---

55 *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 80—81.

56 *D. R. H.*, A, Moldova, II, p. 188.

57. D. Ciurea, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie*. Iași, VII, 1970, p. 25.

58 D. Ciurea, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie*. Iași II. 1965, p. 183—185.

59 *Ibidem*, p. 183.

60 *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 56—57.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Decăderea oraşului la sfîrşitul veacului al XVII-lea va determina pe mulţi orăşeni să se refugieze într-o zonă mai apărată natural, pe locul unde va lua fiinţă şi se va dezvolta centrul urban Tg. Ocna.

Cercetările arheologice de la Tg. Trotuş au dus, fără îndoială la îmbogăţirea cunoştinţelor noastre privind geneza şi evoluţia oraşului din patria noastră. În acelaşi timp trebuie să arătăm că mai sînt lacune în cunoaşterea multiplelor aspecte privind începuturile şi evoluţia oraşului şi pe care cercetările de la Tg. Trotuş care sînt încă în curs de desfăşurare — coroborate cu cele întreprinse în alte centre urbane vor trebui să le înlăture.

O semnificaţie deosebită pentru geneza şi evoluţia oraşelor care fac obiectul acestui studiu o constituie şi studierea centrului urban Adjud, situat pe drumul Siretului şi menţionat documentar pentru prima oară în privilegiul comercial din 9 aprilie 1433 acordat de domnitorul Moldovei, Iliaş Voievod saşilor din cele şapte scaune ale Transilvaniei [61].

Astfel, în acest act se precizează că la intrarea negustorilor saşi în Moldova să se evalueze toate mărfurile lor „în oppido nostro Egydhalma", adică în oraşul nostru Adjud şi să plătească, drept vamă de fiecare marcă patru groşi. La întoarcere în Transilvania vor plăti aceeaşi sumă în acelaşi oraş, plus, la graniţă, vama pentru vitele mari ce vor exporta [62].

Adjudul este menţionat ca punct de vamă şi în privilegiul comercial acordat de Ştefan cel Mare liovenilor la 3 iulie 1460 în care „cei care duc postavuri în Ţara Românească, pe drumul de pe Valea Siretului, vor avea să dea, în afară de vama principală de la Suceava şi cîte doi zloţi de care în tîrgul Romanului, în Bacău, în *Adjud* şi în Putna [63].

Trebuie să arătăm că acest Adjud al privilegiilor comerciale din 1433 şi 1460 n-a fost pe locul oraşului Adjud de astăzi. El se află în zona actualului sat Adjudul Vechi, aşa cum au demonstrat-o şi cercetările arheologice întreprinse în această localitate [64].

---

61 M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti inainte de Ştefan cel Mare*, II, p. 646—648.

62 *Ibidem*, p. 646—648.

63 I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, Bucureşti, 1913, p. 274.

64 Merită de menţionat şi opinia lui C.C. Giurescu, *Tîrguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*, Bucureşti, 1967, p. 177, confirmată şi de cercetările arheologice din anii 1974, 1978—1980 (vezi pentru aceasta Al. Artimon, *Contribuţii arheologice la istoria Adjudului (sec. XIV—XVII)*, în Carpica, VIII, 1976, p. 235—253; Al. Artimon şi A. Paragină, *Raport preliminar de cercetare arheologică al Adjudului Vechi*, în *Materiale şi cercetări arheologice*, Oradea, 1979, p. 370; Al. Artimon şi A. Paragină, *Descoperirile de epocă feudală de la Adjudul Vechi* (jud. Vrancea), în *Materiale şi cercetări arheologice*, XIV, 1981, p. 591—597; Alexandru Artimon şi Anton Paragină, *Descoperirile arheologice de la Adjudul Vechi şi semnificaţia lor istorică*, în *Studii şi Comunicări*, IV, 1981, Focşani, p. 149—155.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Atît din documentele scrise, cît și din cercetările arheologice reiese că vatra tîrgului era permanent surpată, la viituri, ceea ce a determinat pe tîrgoveți să părăsească vechea așezare, spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea — hrisovul de întemeiere al noului tîrg poartă data de 15 februarie 1795 și a fost emis de domnul Moldovei, Mihail Șuțu [65].

Din documentul emis la 1795 reiese că și alte considerente au determinat pe tîrgoveți să se mute și anume poziția retrasă față de artera comercială existentă acum „văzînd strîmtorile și nealisverișurile lor, ce aveau la tîrgul Adjudul — aflîndu-se la loc depărtat de drumul cel mare — au fost siliți a-și căluta alt loc să fie de alesveriș și întemeierea lor..." [66].

Cercetările arheologice întreprinse în vatra Adjudului Vechi au dovedit că acest centru făcea parte din rețeaua de tîrguri moldovene menționate în documentele din secolul al XV-lea. În acest sens relevăm investigațiile arheologice din 1974.

Printre descoperirile valoroase menționăm o locuință-bordei, distrusă în cea mai mare parte de revărsările Siretului și care datează de la începutul secolului al XIV-lea [67]. În urma dezvelirii resturilor acestei locuințe, în umplutura pămîntului scos de aici, s-au găsit numeroase fragmente ceramice, lucrate la o roată mai înceată, avînd în compoziție un lut de calitate inferioară, predominînd nisipul cu granulație medie și mare și cu multe pietricele. Cu acest prilej s-a putut reconstitui gura unui vas, avînd un diametru de 16 cm. și fiind lucrat din pastă cărămizie, cu buza răsfrîntă în afară și gîtul scund. La partea superioară a vasului, pe umărul lui, se observă urme de decor constînd din linii orizontale. Celelalte fragmente ceramice provin de la vase mari și mici, unele avînd buza ușor răsfrîntă în afară și cu o șănțuire în interior. Ceramica de acest tip își găsește analogii în descoperirile de la Suceava [68], datată la începutul secolului al XIV-lea.

Mult mai numeroase sînt descoperirile arheologice de la sfîrșitul secolului al XIV-lea — începutul secolului al XV-lea. În zona cercetată în anii 1974, 1978—1980 s-au găsit numeroase fragmente ceramice confecționate din pastă de culoare cărămizie și mai rar cenușie și care provin de la vase de diferite tipuri, lucrate la roată rapidă. Ele au apropiate analogii cu ceramica găsită la Suceava, Iași, Baia și Bacău [69].

Tot din această vreme (sec.XV) s-a descoperit un cuptor de uz casnic, distrus în mare parte de degajările de pămînt efectuate aici în vederea amenajării unui loc pentru prelucrarea asfaltului necesar construirii drumului Adjud — Podu-Turcului. Cuptorul era ridicat pe un

65 *Documente privitoare la istoria economică a României, Orașe și tîrguri, Moldova*, seria A, vol. II, București, 1964, p. 22—23.

66 *Ibidem*, p. 22.

67 Al. Artimon, Contribuții... p. 237—239, fig. 3/1—5.

68 M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963, p. 37, fig. 7/1.

69 Al. Artimon, *Contribuții*... p. 241, fig. 4, vezi notele 26—29.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

strat de pietre de rîu lutuite, iar în interiorul lui s-au găsit numeroase fragmente ceramice ce proveneau de la vase de diferite tipuri borcane, căni cu gura trilobată, ulcioare, castroane, pahare cu analogii în obiecte de acest tip găsite la Bacău, Iaşi, Suceava şi datate în secolul al XV-lea [70].

În toate zonele cercetate s-au găsit locuinţe de suprafaţă şi adîncite în pămînt, cuptoare şi gropi menajere datînd din secolele XVI—XVII. Materialul arheologic recuperat este format din ceramică de uz casnic, ceramică ornamentală (cahle), obiecte de fier, (cuie, piroane, cuţite, scoabe etc.) şi monede [71]. Locuinţele sînt de formă rectangulară lucrate la suprafaţă în tehnica paiantei, ori adîncite în pămînt şi la care era întrebuinţat în mare măsură materialul lemnos şi avînd acoperişul în două ape. Tot în această zonă s-au descoperit şi cuptoare de ars oale.

Unul din aceste cuptoare a fost găsit în marginea de sud a punctului „Lutărie". Deşi acest cuptor a fost în mare parte distrus de oamenii care procurau lut de aici pentru amenajările lor gospodăreşti, s-au putut face unele observaţii cu privire la modul de construcţie a lui. S-a constatat că în interiorul lui se află un pilon central care susţinea grătarul pe care erau aşezate vasele. Vatra camerei de foc era puternic arsă. Fragmentele de la boltă şi grătar erau prăbuşite în interiorul camerei de foc. Fragmentele ceramice recuperate din cuptor proveneau de la vase lucrate din pastă fină, cărămizie, conţinînd nisip în compoziţie, prevăzute cu smalţ brun în interior şi cu dungi pictate cu humă roşie sau brună la exterior. De asemenea au mai fost descoperite şi fragmente lucrate din caolin cu smalţ verde-oliv la exterior şi cu ornamente din linii incizate. Ceramica găsită aici datează din secolele XVI—XVII [72].

Cercetările arheologice întreprinse la Adjudul Vechi în anii 1974, 1978 şi 1979 au identificat un cimitir din secolele XVI—XVIII. Cu prilejul cercetărilor s-au dezvelit un număr de 25 morminte care făceau parte dintr-un întins cimitir [73]. Din constatările efectuate a reieşit că gropile mormintelor tăiau nivelul de călcare a aşezării din secolele XIV—XV, fiind uşor adîncite în solul viu. La mormintele cercetate s-au găsit monede ungureşti, poloneze şi turceşti din secolele XVI—XVIII. Condiţiile existente nu ne-au permis efectuarea unor ample cercetări la cimitirul descoperit în această zonă, din cauza existenţei unor construcţii edilitar-gospodăreşti şi a terenului plantat cu viţă de vie.

Cercetarea metodică a zonei de est a satului Adjudul Vechi ne-a dovedit că vatra aşezării a fost permanent distrusă de revărsarea Siretului.

---

70 Al. Artimon şi A. Paragină, *Descoperirile* p. 591—597

71 *Ibidem.*

72 Marilena Florescu şi Viorel Căpitanu, *Cercetări arheologice de suprafaţă în judeţul Bacău*, în Arheologia Moldovei, VI, Bucureşti, 1969, p. 244.

73 Al. Artimon, *Contribuţii...* p. 239—241.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cercetările arheologice întreprinse au precizat că există o continuitate de viață umană pe aceste meleaguri și că la sfîrșitul secolului al XIV-lea așezarea de aici se va transforma într-un oraș ce va cunoaște o înflorire deosebită în a doua jumătate a secolului al XV-lea.

Merită să menționăm faptul că în urma cercetărilor arheologice întreprinse la Adjudul Vevhi s-au făcut observații interesante referitoare la evoluția și dezvoltarea social-economică a acestei așezări. În același timp trebuie să arătăm că o mare parte din vatra vechiului tîrg a fost distrusă de apa Siretului și acest lucru ne împiedică în a formula unele concluzii referitoare la geneza acestui oraș. În toată zona pe care am cercetat-o se observă existența a numeroase locuințe, cuptoare și gropi menajere din sec. XIV—XV și XVI distruse în mare parte de apa Siretului.

Cu toate acestea trebuie să arătăm că analiza atentă a izvoarelor scrise, dar mai ales a descoperirilor arheologice ne oferă posibilitatea să concluzionăm că Adjudul făcea parte din acea mare grupare de tîrguri moldovene menționate în documentele din secolul al XV-lea. Situat pe unul din drumurile intens frecventate și anume pe drumul moldovenesc sau al Siretului care se scobora dinspre nord pe valea Siretului și mergea la Galați și, mai departe, cu legătura la Chilia și Cetatea Albă, îndreptîndu-se spre portul Caffa, Adjudul era unul din centrele principale din această zonă. Aici circulau și produsele comerciale care veneau pe drumul Brașovului și care aveau itinerariul Brașov-Bretcu-pasul Oituz-Tg. Trotuș-Adjud, de unde se trifurca spre Galați-sau Țara Românească-spre Bacău-Roman-Suceava, Siret, spre Bîrlad-Vaslui-Iași-Botoșani [74].

Și în acest oraș ca peste tot în Moldova, se schimbau produse locale și străine. Era un centru de producere și desfacere, antrenînd în zona de influență a lui, satele din jur. Ca peste tot în Moldova și în Adjud, circulau monede străine (ungurești, poloneze, turcești, olandeze) cum o dovedesc cercetările arheologice sau descoperirile întîmplătoare efectuate în această localitate.

În secolele XIV—XVII, Adjudul era un centru înfloritor așa cum o arată și descoperirea unor obiecte meșteșugărești, a unor cuptoare de ars oale, a unor cahle și monede. Așezat într-o poziție cu resurse naturale deosebit de bogate, cum reiese și din pecetea orașului (cai și vite), Adjudul participa activ în această vreme la schimbul produselor agricole și animaliere. Călătorii străini care au vizitat Moldova în aceste veacuri remarcă fertilitatea solului și bogăția în grîne și animale [75].

La conducerea orașului se afla în aceste veacuri un șoltuz și 12 pîrgari, situație similară cu organizarea celorlalte tîrguri moldovene și

74 R. Manolescu, *Comerțul Țării Românești cu Brașovul (secolele XIV—XVI)*, București, 1965, p. 65—66.

75 *Hurmuzachi, VIII*, p. 36 ; *Istoria României, II*, p. 574, nota 3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

conform aserţiunii unor cercetători ea este corespunzătoare cu viaţa oraşului polon şi din Transilvania [76].

În documentele din anii 1580, 1590, 1601, 1631, 1632, 1686 apar şoltuzii Balaş, Stan, Iane, Lucaci, Savin, cu pîrgarii [77].

Oraşul la care ne-am referit în aceste rînduri a fost şi reşedinţa unui vechi ţinut moldovean căruia i-a dat numele său. Ţinutul Adjudului e constatat documentar la 17 aprilie 1522, aşa cum reiese de pe un uric de la Ştefăniţă Vodă [78].

Treptat viaţa orăşenească în Adjud începe să decadă, ca de altfel în multe tîrguri din Moldova. Aşa cum au arătat unii cercetători decăderea unor oraşe e cauzată atît de calmităţile naturale (foamete şi epidemiile) cît şi de evenimentele politico-militare (invazii şi jafuri) care au dus la depopularea multor oraşe.

Dacă în 1684 Miron Costin mai menţiona tîrguşorul Adjud ca localitate mai însemnată din judeţul Putna [79], în timpul lui Dimitrie Cantemir, Adjudul îşi pierduse din însemnătatea lui, judecînd după descrierea ce o face acest domnitor în scrisoarea Moldovei „Adziud, non magni momenti est oppidum, superius ad fluvium Siret" [80].

Din această perioadă tîrguşorul Adjud a decăzut din ce în ce mai mult pînă la sfîrşitul veacului al XVIII-lea, cînd o mare parte din locuitori, îngroziţi de pagubele ce căşunau continuu vărsările Siretului se strămutaseră mai spre miazăzi cu vreo 3 km în localitatea denumită de atunci Adjudul Nou (oraşul de azi).

Deşi cercetările arheologice întreprinse la Adjudul Vechi n-au avut o amploare deosebită, datorită şi faptului că vatra veche a aşezării a fost distrusă de revărsările Siretului, totuşi prin descoperirile efectuate, s-au adus noi dovezi privitoare la cultura materială şi spirituală a celor ce au locuit aceste meleaguri, din cele mai vechi timpuri şi pînă în secolul al XVIII-lea.

* * *

Analiza întreprinsă pe baza izvoarelor istorice şi arheologice asupra oraşelor Bacău, Tg. Trotuş şi Adjud ne-a oferit posibilitatea să consta-

76 D. Ciurea, *Noi contribuţii privind oraşele şi tîrgurile din Moldova în secolele XIV—XIX*, în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie*, Iaşi, VII, 1970, p. 25.

77 D. Ciurea, *Organizarea administrativă a statului feudal Moldova* (sec. XIV—XVIII), în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie*, Iaşi, II, 1965, p. 185 ; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 178, nota 8 ; *Documenta Romaniae historica*, A, Moldova, vol. XXI, (1632—1633), Bucureşti, 1971, p. 227 ; D. Ciurea, *Organizarea...* p. 157 ; M. Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, V, p. 329 ; *Catalogul documentelor moldoveneşti din Direcţia arhivelor centrale*, Supliment I (1403—1700), Bucureşti, 1974, p. 91, documentul 202.

78 Documente privind istoria României, A. Moldova, veacul XVI, vol. I. p. 197.

79 *Archiva*, tom. I, partea I, p. 171.

80 D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, p. 12.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tăm că ele fac parte din acea mare rețea de centre urbane medievale moldovene ce au luat naștere și s-au dezvoltat în secolele XIV—XV.

Cercetările arheologice au confirmat ipoteza unor istorici care au afirmat pe bună dreptate că orașul medieval românesc este produsul unui îndelungat proces intern social-economic și politic, favorizat și de condițiile istorice de la mijlocul secolului al XIV-lea [81]. În aceste condiții primele nuclee urbane au luat naștere în Moldova în acele zone unde au coexistat o mai mare densitate demografică (dovedită de descoperirea a numeroase așezări rurale în zonă), condiții fizico-geografice optime unei evoluții ascendente a societății umane locale și un minimum de securitate politică [82].

Pe această linie se înscriu și orașele Bacău, Tg. Trotuș și Adjud, care au beneficiat de o piață unică, de condiții fizico-geografice corespunzătoare, o densitate adecvată demografică și situate pe artera unor importante drumuri comerciale.

Din datele de care dispunem pînă în prezent se poate preciza că orașele Bacău și Tg. Trotuș au luat ființă în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, iar Adjudul la sfîrșitul secolului al XIV-lea sau în primul deceniu al veacului al XV-lea.

Procesul de urbanizare a orașelor Bacău și Trotuș a fost accelerat în prima jumătate a secolului al XV-lea.

Orașul Bacău va cunoaște o înflorire deosebită în vremea lui Ștefan cel Mare cînd aici se va edifica pe teritoriul său Curtea domnească, ceea ce va conferi așezării urbane de aici o mai mare securitate politică.

Totodată a crescut și importanța economică a Bacăului și Trotușului care, așa cum se menționează în documentul din 1408 [83], devin puncte vamale pentru comerțul de tranzit spre Transilvania și Țara Românească, consolidîndu-și poziția de centre de producție și schimb în această parte de sud-vest a Moldovei.

La fel Adjudul va cunoaște o dezvoltare ascendentă în secolul XV, mai ales atunci cînd va deveni un centru vamal, în 1433, pentru mărfurile care se tranzitau spre Transilvania, dar și în Țara Românească.

Este în afară de orice îndoială că studierea unor noi documente, cît și accentuarea cercetărilor arheologice vor aduce noi argumente privind geneza și evoluția orașelor medievale din partea sud-vestică a Moldovei.

În concluzie relevăm faptul că analiza istorică și cercetările arheologice au scos în evidență particularitățile comune pentru cele trei orașe, dar și aspecte proprii privind geneza și evoluția lor istorică.

---

81 M. D. Matei, în S.C.I.V., 21, 1970, 3, p. 451—463.

82 Alexandru Andronic, *Despre geneza orașului medieval românesc: Modelul Iașilor*, în Anuarul muzeului județean Suceava, XI—XII, 1984—1985, p. 138—139.

83 M. Costăchescu *op. cit.*, II, Iași, 1932, p. 631—632.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CONSIDÉRATION HISTORIQUES ET ARCHÉOLOGIQUES CONCERNANT LA GENÉSE ET L'ÉVOLUTION DES VILLES MÉDIÉVALES DU SUD — OUEST DE LA MOLDAVIE

Résumé

Dans cette étude l'auteur se réfère aux investigations historiques et archéologiques concernant la genèse et l'évolution des villes de Bacău, Tg. Trotuşi et Adjud pendant les XIV-e — XVII-e siècles.

Après une brève description de Bacău, on présente les plus anciennes sources écrites sur ce centre urbain. La première mention documentaire certe de Bacău parait dans le privilège commercial accordé aux commercants lioviens, par le prince Alexandre le Bon le 6 octobre 1408.

Il y a néanmoins des arguments qui permettent à quelques rechercheurs — sur la base de l'étude des sources écrites — l'hypothèse de l'attestation plus précoce de la ville, pendant les années 1391—1392.

L'auteur présente aussi d'autres documents de la première moitié du XV-e siècle, où on apporte des élucidations sur les dates de l'origine de la ville.

Une signification particulière pour la connaissance de la gnèse et de l'évolution de Bacău a été apportée par les recherches archéologipues entreprises dans la zone centrale-estique de la ville, dans la Cour princière par la découverte des logements, des tours, des ateliers artisanaux du XIV-e — XV-e siècles et pui de nouveaux arguments sur les commercements de la ville.

On continue par la présentation des recherches effectuées dans d'autres points de la ville, aussi, où on a découvert des logements, des ateliers et une ancienne église du XIV-e—XV-e siècle.

A base de ces investigations l'auteur arrive à la conclusion que pendant la deuxième moitié du XIV-e siècle, l'habitat de Bacău s'était transformé dans un centre artisanal et commercial important pour les établissements qui gravitaient autour de lui.

Un autre centre urbain de la part de sud-ouest de la Moldavie qui fait l'objet de cette étude est Tg. Trotuş, attesté dans un document pour la première fois le 6 octobre 1408.

Les investigations archéologiques ont prouvé que les plus anciennes traces sur les commencements et le développement de ce centre urbain pendant les XIV-e—XVII-e siècles.

Du centre de la ville les recherches archéologipues ont mis au jour un nombre de 32 logements, parmi lesquels 12 appartiennent au XVI—XV siècles et 20 sont du XVI-e—XVII-e siècles. En autre, on a découvert une église du XIV-e siècles et un cimetrière du XIV-e—XVII-e siècle. On a découvert, aussi, 10 fours, 3 ateliers artisanaux et 18 fosses ménageres.

Les investigations archeologiques ont prouvé que les plus anciennes traces de culture materielle remontent à la deuxième moitié du siècle et l'habitat d'ici counait un épanouissement particulier au cours du XV-e—XVI-e siècles. Pendant la deuxième moitié du XVII-e siècle on observe un déclin de ce centre urbain jusqu'à sa disparition.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

En ce qui concerne la présentation d'Adjud (mentionné dans un document pour la premiere fois le 9 avril 1433), qui fait partie du groupement des villes de la part de sud-ouest de la Moldavie, l'auteur arrive à la conclusion que pendant les XV-e—XVI-e siècles, celui-ci counait un épanoussement particulier reflété dans les sources écrites et dans le matériel récolte à la suite des recherches archéologiques.

En conclusion, l'auteur constate que les villes de Bacău, Tg. Trotuș et Adjud font partie de ce grand réseau de centres urbains médievaux moldaves qui ont epparu et se sont épanouis pendant les XIV-e—XVII-e siècles.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA PRODUSELOR ARTISTICE ALE AURARILOR DIN TRANSILVANIA DIN SECOLUL AL XVII-LEA

de NICOLETA ARNĂUTU

Practica înfrumusețării interioarelor se înscrie alături de practica înfrumusețării corpului omenesc, în rîndul manifestărilor de artă ce au cunoscut în cursul istoriei o evoluție legată atît de gradul de dezvoltare al epocii respective cît mai ales de gustul ei estetic.

Bogatele resurse de aur și argint din țara noastră, resurse exploatate din plin în epoca feudală, au dus la apariția unor puternice centre unde meșteri iscusiți făureau în atelierele lor din Transilvania, Țara Românească și Moldova obiecte de cult și laice.

Destinația și funcționalitatea obiectelor cu caracter profan este legată direct de fastul vieții păturilor orășenești înstărite care își puteau satisface atît dorința înfrumusețării vestimentare dar și a interioarelor cu o varietate de obiecte ce se încadrau în confortul de toate zilele, confort generat de averile deținute, permițînd tezaurizarea fie sub formă de bijuterii fie sub forma altor obiecte ce țineau de aspectul estetic al interioarelor.

Informații arheologice și documentare atestă prezența în epoca feudală a atelierelor de argintărie, mai ales pentru Transilvania, unde în secolul al XIV-lea meșterii de aici au avut o activitate bogată realizînd lucrări pe care astăzi le încadrăm în domeniul artei aplicate.

Întrucît publicațiile cu caracter sintetic sau lucrări care să trateze sub un aspect sau altul creația acestor meșteșugari sînt puține în bibliografia noastră, considerăm că orice încercare care își propune să contribuie la identificarea produselor realizate în atelierele feudale românești este binevenită.

În sensul celor arătate ne propunem să prezentăm un pocal intrat în patrimoniul muzeului în anul 1978, susceptibil de a fi de proveniență transilvăneană.

Pocalul, cu nr. de inventar A/7072, este din argint aurit, lucrat în „au repoussé", turnare și cizelare, înalt de 18,7 cm și o greutate de 413 gr. (Pl I). Talpa este circulară, în diametru de 7,6 cm, cu marginea netedă, ușor concavă, ornamentată cu motive vegetale stilizate în bandă continuă, turnate și cizelate (Pl II/2). În centrul tălpii are un soclu cilindric nedecorat, cu marginile evazate și închis de un corp circular, bombat, ornamentat cu o ghirlandă de flori întreruptă de trei capete de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

copilaşi, mult reliefate, sub forma unor măşti, cu părul scurt, stilizat, pieptănat cu breton pe frunte şi cu o expresie crispată într-un rictus aproape grotesc (Pl II/1).

Pe această suprafaţă se ridică un alt soclu, cilindric, cu un diametru de 2,2 cm reprezentînd, împreună cu suprafaţa pe care se sprijină, cea mai spectaculoasă parte a pocalului sub aspectul complexităţii tipului de decor realizat prin turnare. Acest decor constă din reunirea mai multor elemente desfăşurate într-o friză liberă reprezentînd un putto, un copil nud, cu forme mai îndesate, într-o atitudine gestică şi expresie care marchează gestul de a ridica în cele două aripi, două cornuri ale abundenţei (Pl III/1), armonios alcătuite prin arcuirea acestora, în care sînt fructe şi sub care zburătuie păsări. Pe restul suprafeţei se desfăşoară frunze şi vrejuri de viţă de vie, mult în relief, (ca de altfel şi celelalte motive), sugerînd în ansamblu un mic paradis bucolic (Pl III/2).

Fusul pocalului este în formă de vas cu trei torţi realizat prin turnare şi cizelare. Corpul vasului este în formă de sferă turtită ornamentat cu ove, mult în relief, iar între ele motive geometrice cu terminaţii armonios arcuite. Torţile, în număr de trei, sînt în formă de putto-atlant, ale căror braţe şi tors se pierd în sinuozităţile unor frunze stilizate ce substituie membrele inferioare (Pl III/2).

Cupa pocalului este alcătuită din două registre (Pl IV1) ambele realizate „au repousse". Registrul inferior, îngust la bază, are un decor constînd din şase lobi din care trei sînt cu ove iar trei din capete, probabil, de reptile şi scoici dispuse într-o coeziune compoziţională în formă de flori (Pl IV 2). Motivul registrului superior al cupei are doisprezece lobi din care şase cu broaşte ţestoase dispuse în formă de floare (Pl V/1), trei cu scoici (Pl V/2) şi trei cu ove (Pl VI/1). Cupa pocalului este închisă în partea superioară de o nervură triplu incizată. Buza, înaltă de aproximativ 1,8 cm, este ornamentată cu motive geometrice realizate prin gravare. Pe talpa pocalului, în interior, se află un poanţon reprezentînd, probabil, literele PH înlănţuite, cu coroană deasupra, înscrise într-un scut ondulat (Pl VI/2).

Analiza atentă a pocalului sub aspectul formei ne îngăduie să constatăm că piesa are un echilibru dat de liniile verticale şi orizontale ale părţilor componente precum şi de modularea acestora care în final conferă pocalului o noblete şi graţie specifice Renaşterii, total diferită faţă de formele care au o linie verticală sobră şi arhitectonică specifică stilului gotic.

Acest tip de pocal se regăseşte în bogăţia de forme şi motive realizate de meşterii transilvăneni în spiritul Renaşterii, bogăţie de forme care înlocuiesc, începînd cu secolul al XVII-lea, pe cele specifice stilului gotic.

Pocalul de la Bîrlad îşi găseşte sub aspectul formei, materialului şi tehnicilor, o analogie concludentă cu cel aflat la Biserica reformată din

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cluj, realizat în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.[1] Ambele sînt din argint aurit, cu talpă circulară, fusul în formă de vas cu trei torți și cupa formată din două registre realizate prin turnare, cizelare și „au repoussé".

Studiul comparativ între cele două piese ne permite să constatăm pe lîngă aceste asemănări și unele mici deosebiri în ce privește dimensiunile și dispunerea unor elemente din cadrul părților componente. Astfel, pocalul nostru este mai înalt cu 2,7 cm, în timp ce diametrele tălpii și gurii sînt identice (7,6 cm și respectiv 8,5 cm). Sub aspectul dispunerii elementelor părților componente, diferențele constau în aceea că la pocalul de la Bîrlad fusul stă pe un soclu de formă cilindrică în timp ce la Cluj același cilindru este plasat deasupra vasului, susținînd cupa.

Privite sub aspectul repertoriului decorativ, constatăm că tălpile au un motiv vegetal diferit interpretat. Fusul este absolut identic, cu motiv de ove, mult în relief, cu diferențieri în vederea torților. Astfel, la cel de la Cluj tortile sînt în formă de S în timp ce la celălalt sînt în formă de putto-atlant. În ce privește decorul cupelor celor două pocale acesta este identic fiind dispus în număr similar de 12 lobi. Motivul comun este cel cu ove care pe cupa de la Cluj alternează cu capete de copii și flori iar la cel de la Bîrlad alternează cu scoici și motive zoomorfe, acestea din urmă compuse tot ca o floare. Comună este și tehnica „au repoussé" folosită în realizarea cupelor. Decorul buzelor, executat prin gravare este geometric, mai bogat realizat pe pocalul de la Cluj și mai stilizat pe celălalt. Pocalul de la Bîrlad are, spre deosebire de cel de la Cluj, motivul cu putti, reprezentat în trei variante și elementele zoo.

Motivele decorative de pe cele două piese reprezentînd flori, cornul abundenței, ghirlande, putto, elemente zoo etc precum și conținutul de idei exprimat de compunerea acestor elemente în cadrul unor compoziții sînt tot atîtea argumente care confirmă, alături de formă, decorul specific Renașterii tîrzii, practicat în atelierele argintarilor din Transilvania.

În ce privește piesa de la Cluj, doamna Magdalena Bunta consideră că acest tip de pocal se înscrie în caracteristicile argintăriei germane, tip care începînd cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea devine preferat și în argintăria transilvăneană[2].

O formă deosebită a acestui tip de pocal o întîlnim la un alt exemplar realizat într-un atelier sibian, în prima jumătate a secolului al XVII-lea[3] care se deosebește de cel de la Bîrlad și Cluj prin faptul că are și capac. Între pocalul de la Sibiu și cel de la Bîrlad există asemănări în ce privește forma. Piciorul este înalt, rotund, fusul în formă de vas cu trei toarte-figurine și cupa cu două registre. Motivele ornamen-

1 M. Bunta, *Aurarii clujeni și opera lor (sec. XVI—XVII)*, II, Acta Musei Napocenses, XIV, 1977, p. 355, pl. II.

2 *Ibidem*, pag. 356.

3 Iulius Bielz, *Arta aurarilor sași din Transilvania*, E.S.P.L.A., 1957, p. 21 fig. 21.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tale reprezentînd flori, putti, ove și zoo sînt asemănătoare, diferențierile survenind în plasarea motivelor pe părțile pocalului, excepție făcînd fusul.

Pornind de la considerentul că repertoriul decorativ este un argument în definirea stilului unei piese și de la observația că la pocalul de la Bîrlad se constată o interpretare mai liberă și mai imaginativă a motivul putto care tinde spre o oarecare complexitate în raport mai ales cu cel de la Cluj se impune extinderea analizei acestuia. Decorul cu putti este prezent în decorația piesei în trei ipostaze diferite și anume capete de copii, putto înaripat întreg, ambele lucrate în relief și putto-atlant, mult în relief, apropiindu-se de reprezentările tridimensionale. De remarcat că primele două variante ale acestui motiv sînt astfel compuse și repartizate pe corpul pocalului încît împreună cu cornul abundenței, păsări, flori, frunze și vrejuri de viță de vie reprezintă partea cea mai spectaculoasă prin conținutul de idei, ce sugerează în ansamblu un mic paradis bucolic (Pl III/2).

Motivul adus în discuție se regăsește în argintăria transilvăneană încă de la începutul secolului al XVI-lea așa cum o dovedește potirul de la Biertan [4] unde putto apare în versiunea unor capete de copilași mult reliefate, cu părul scurt și expresia crispată într-un rictus aproape grotesc, versiune aproape identică cu cele de pe pocalul de la Bîrlad (Pl II/1). Interpretări variate ale acestei tipologii se găsesc și pe alte piese de cult sau laice realizate în Transilvania pe parcursul secolului al XVII-lea cum ar fi pocalele de la Gușu [5], Saroș [6] sau potirul aflat la Muzeul Brukenthal atribuit lui Hann Sebastian [7].

În ce privește varianta care redă imaginea lui putto întreg, aceasta reprezintă un motiv ce face tranziția către versiunile unor mici figurine modelate și turnate în rondo-bosso. Robustul copilaș înaripat de pe pocalul de la Bîrlad, interpretat cu multă atenție în ce privește fidelitatea anatomică și cu respectarea ansamblului proporțiilor corporale, își găsește analogii apropiate cu cei de pe cana de la Cisnădie [8] sau pe cea de la Biserica reformată din Făgăraș [9] ambele datate în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. O analogie concludentă, pentru cea de-a treia variantă în ipostaza de putto ne este oferită de cana aflată în tezaurul de la Biserica Neagră de la Brașov [10] a cărei toartă este în formă de putto-hermă.

Avînd în vedere complexitatea interpretării acestui motiv precum și dificultățile de investigare și documentare ne limităm la analogia făcută cu observația că în a doua jumătate și mai ales către sfîrșitul

4 V. Guy Marica, *Originea decorului cu putti*, Acta Musei Napocensis, XIII, 1976, p. 299.
5 *Ibidem* p. 305.
6 *Ibidem*
7 *Ibidem*
8 *Ibidem* p. 310.
9 *Ibidem*
10 *Ibidem* p. 314.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

secolului al XVII-lea apar o serie de versuri care duc către acel personaj singular, izolat în decorul ambiental, redobîndind vechea identitate a lui Cupidon.

Caracteristicile pocalului de la Bîrlad sub aspectul formei și a motivelor decorative la care se adaugă analogiile făcute cu piese deja databile ne îngăduie, în faza actuală a documentației, să atribuim pocalul în șirul celor realizate de aurarii transilvăneni din a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

Un ultim element pe care îl supunem atenției este poançonul aflat în interiorul tălpii, inclus în tiparul în care a fost turnată această parte a pocalului. Dacă descifrarea făcută de noi este corectată în ce privește literele PH atunci poançonul ar fi asemănător cu cel de pe cana de la Brașov, sigle atribuite deopotrivă aurarului Peter Hirscher (activ 1698—1705) și lui Piter Himesch I (activ 1690—1721).[11] Întrucît nu am putut obține o macrofotografie după poançonul cănii de la Brașov, în faza actuală a documentației, sub acest aspect avem rezerve.

CONTRIBUTIONS À LA CONNAISSANCE DES PRODUITS ARTISTIQUES DES ORFÈVRES DE TRANSYLVANIE DU XVII IÉME SIÈCLE

Résumé

En 1978 dans le patrimoins du musée entrê un gobelet provenant probablement de Transylvanie. Le gobelet est en argent doré, fondu et ciselé „au repausse" haut de 18,7 cm et pesant 413 grammes.

En ce qui concerne la forme, la pièce en question a un équilibre realisé des lignes verticales et horizontales des parties qui la composent tout comme la modulation de celles-ci qui confèrent finalement au gobelet une noblesse et une grâce spécifique a la Renaissance.

Le motif décoratif est représenté par des fleurs, le cone de l'abondance, des guirlandes putto, des éléments zoo etc. tout comme le contenu d'idées exprimées par la composition de ces éléments, sont antant d'arguments, a coté de la forme, qui confirment le décor spécifique à la Renaissance practiqué dans les ateliers des orfévers de Transylvanie a la duxiéme moi du 17 iéme siècle.

LEGENDE DES FIGURES

PL. I Gobelet 17 ième siècle
PL II 1. détail du motif putto
2. détail de la base du gobelet
PL III 1. détail du motif putto
2. détail le fuseau du gobelet

11 *Ibidem* p. 317.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Planşa I. Pocal sec. al XVII-lea.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

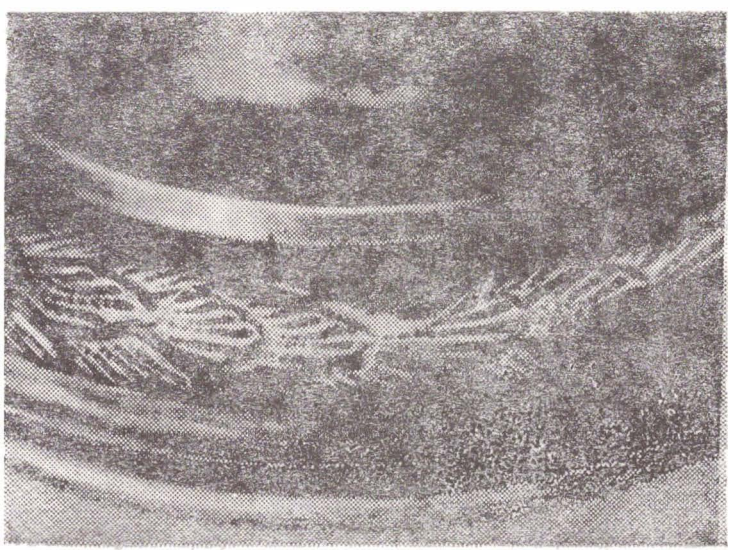

Planşa II. 1, 2 — **Detalii**

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

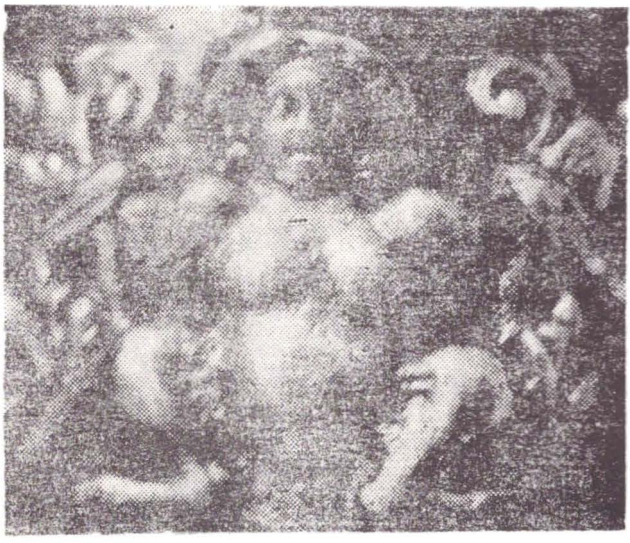

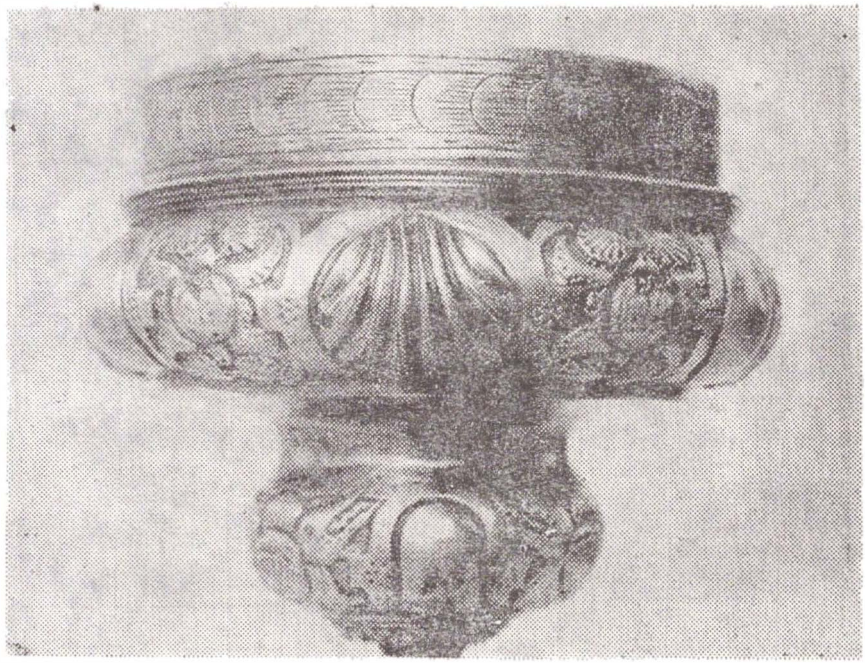

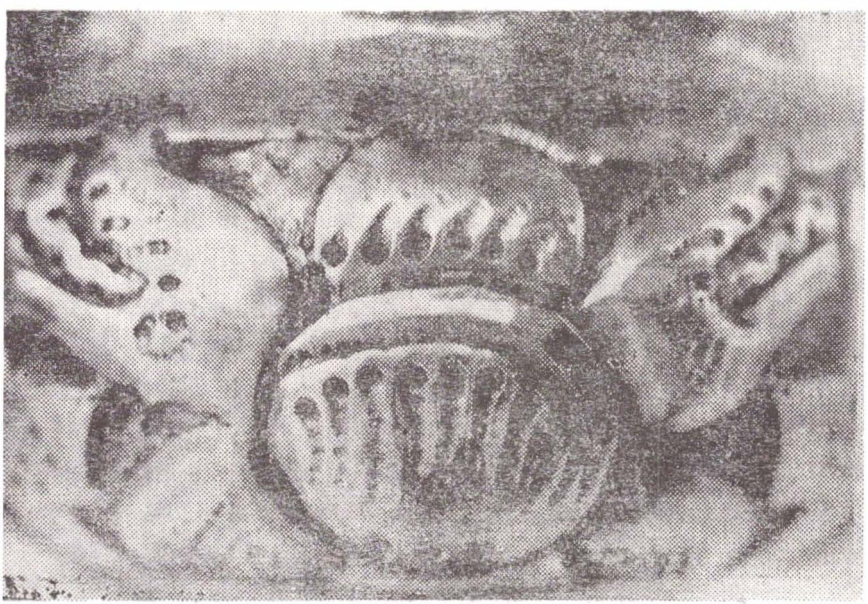

Planşa IV, 1, 2, — Detalii

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

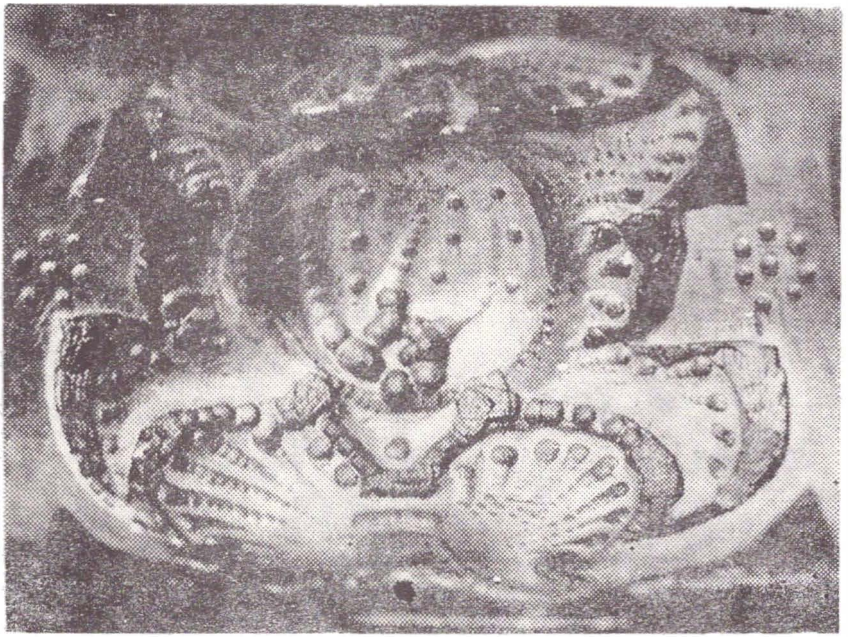

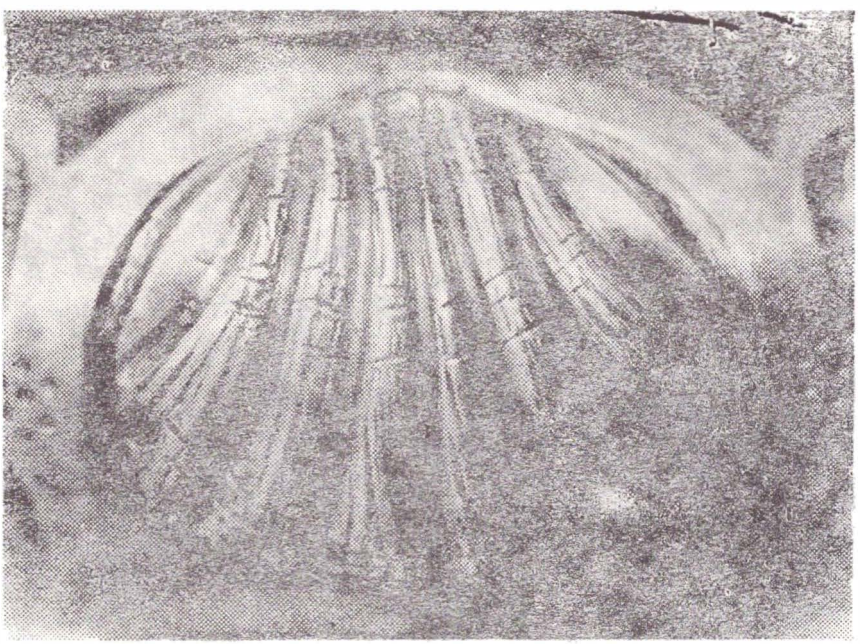

Planşa V. 1, 2 — Detalii

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Planșa VI. 1 — Detalii ; 2 — Poincon

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DOCUMENTE PRIVIND PREȚURILE UNOR MĂRFURI ÎN MOLDOVA LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XVIII-LEA ȘI ÎN PRIMELE DECENII ALE SECOLULUI AL XIX-LEA

de IOAN MURARIU

La scrierile mai vechi privind comerțul intern al Moldovei din perioada de sfîrșit a feudalismului s-au adăugat în ultimele decenii alte lucrări și studii de sinteză [1], precum și cîteva articole ce se referă la dezvoltarea păturii negustorești [2], iarmaroace și tîrguri săptămînale [3], evoluția prețurilor [4], organizarea comerțului intern [5], obligațiile și privilegiile negustorilor [6], factorii care au frînat dezvoltarea comerțului intern [7], cămătă și cămătari [8], sămile unor moșii [9] etc. Desigur, cerce-

1. Între acestea vezi Gheorghe Platon, *Cu privire la dezvoltarea pieței interne în Moldova în preajma Regulamentului Organic*, în Analele Științifice ale Universității „Al.I. Cuza" din Iași (serie nouă), secțiunea III (științe sociale), tomul V, 1959; Andrei Oțetea, *Pătrunderea comerțului românesc în circuitul internațional*, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1977.

2. Ioan Murariu, *Dezvoltarea păturii negustorești în Modova între anii 1774 și 1829*, în „Studii și cercetări științifice" (seria istorie-filologie), Institutul Pedagogic din Bacău, 1974; Idem, *Cîteva considerații privind activitatea comercială a unor orașe din Moldova între anii 1774 și 1832*, în „Carpica", Muzeul județean de istorie și artă Bacău XIV, 1982; Idem, *O statistică a dughenelor și atelierelor meșteșugărești existente în așezările urbane ale Moldovei în anul 1830* (în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol" din Iași, XXV (1), 1988.

3. Idem, *Iarmaroace și tîrguri săptămînale în Moldova (1774—1832)*, în „Hierasus", Muzeul județean de istorie Botoșani, 1981.

4. Idem, *Prețurile cu care se vindeau unele mărfuri în Moldova la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*, în „Carpica", Bacău, VII, 1975; Idem, *Informații privind exploatarea pădurilor, transportului și comercializarea lemnului în Moldova între anii 1774 și 1832*, în „Carpica", Bacău, XV, 1983.

5. Idem, *Organizarea negustorilor și a comerțului intern al Moldovei între anii 1774 și 1832*, în „Memoria antiquitatis", Muzeul de istorie Piatra Neamț, IX—XI (1977—1979), 1985.

6. Idem, *Obligațiile și privilegiile negustorilor din Moldova între anii 1774 și 1832*, în „Hierasus", Botoșani, anuar '83.

7. Idem, *Unii factori care au frînat dezvoltarea comerțului intern al Moldovei la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea*, în „Carpica", Bacău, XII, 1980.

8. I. Caproșu, *Cămătă și cămătari în Moldova în epoca fanariotă*, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol" din Iași, VIII, 1971.

9. Ioan Murariu, *Veniturile și cheltuielile moșiei Fintinele din ținutul Bacău între 30 septembrie 1803 și 30 septembrie 1804*, în „Carpica", Bacău, 1972; Idem, *Veniturile și cheltuielile unei familii boierești din Moldova între anii 1782 și 1789*, în „Carpica", Bacău, 1973—1974; Idem, *Veniturile și cheltuielile moșiilor Bețești (ținutul Bacău) și Vadurile (ținutul Neamț) în perioada 1821—1824*, în

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tările viitoare vor trata şi alte aspecte privind dezvoltarea pieţei interne moldoveneşti în perioada feudalismului tîrziu. După părerea noastră, una dintre problemele ce vor trebui lămurite mai bine va fi aceea a evoluţiei preţurilor în epoca amintită, căci, ceea ce s-a scris pînă acum, constituie doar un început.

*

În continuare dorim să analizăm pe scurt un număr de opt documente păstrate în filiala Iaşi a Arhivelor Statului şi care — între altele — conţin importante ştiri privind preţurile unor mărfuri. Aceste documente nu au fost publicate niciodată în întregime. În două articole din 1975 şi 1983 am folosit doar unele cifre privitoare la preţuri [10].

Din conţinutul celor opt documente de arhivă, datate între anii 1782 şi 1826, se pot desprinde următoarele concluzii mai importante

1. La sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi în primele trei decenii ale secolului al XIX-lea s-a înregistrat o creştere a preţului la toate mărfurile, aceasta datorîndu-se, între altele, şi devalorizării treptate a leului în raport cu galbenul franţuzesc sau olandez [11]. O pîine se vindea cu 2 parale în anul 1807 şi cu 5 parale în 1826 ; ocaua de zahăr costa 4,5 lei în 1807 şi 7 lei în 1815, iar cea de cafea s-a scumpit în aceeaşi perioadă, de la 10,5 la 42,5 lei ; preţul migdalelor a crecut de peste 3 ori între anii 1807 şi 1826, iar al păcurii s-a dublat în acelaşi interval de timp.

2. Mărfurile importate erau foarte scumpe în comparaţie cu produsele agricole indigene, vegetale sau animale, după cum se constată din tabelul statistic de mai jos. Concluzia este cît se poate de corectă, deoarece am comparat între ele *numai mărfurile din acelaşi document.*

Anul	Denumirea şi cantitatea mărfurilor indigene	Ce mărfuri străine se puteau cumpăra în Moldova cu banii rezultaţi din vînzarea produselor menţionate în coloana B
A	B	C
1807	1.000 de pîini	2,5 ocale (3,2 kg.) de bumbac, sau 5 ocale (6,4 kg.) de cafea, sau 11 ocale (14,1 kg.) de zahăr, sau 14 ocale (18 kg.) de migdale.

„Carpica", Bacău, XVIII, 1986 ; S. Columbeanu, *Economia domeniului feudal din Moldova şi Ţara Românească la începutul sec. al XIX-lea,* în „Studii" — revistă de istorie, 1965, nr. 2, p. 323—351 ; Sl. Diamandi, *O gospodărie moşierească din Moldova în prima jumătate a sec. al XIX-lea,* în „Studii", anul IX, nr. 2—3/1956 ; Gh. Ungureanu, *Veniturile şi cheltuielile unei mari case boiereşti din Iaşi în anul 1816. Casa Roset-Roznovanu (Iaşi),* în „Studii şi articole de istorie", I, 1956 ; D. Agache, *Veniturile şi cheltuielile mănăstirii „Sf. Spiridon" din Iaşi între anii 1771 şi 1823,* în Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol" din şi, XV, 1978.

10. Vezi nota nr. 4.

11. Ioan Murariu, *Preţurile cu care se vindeau (...),* anexa nr. 2, p. 147.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

A	B	C
1807	Un sac de făină de grîu	3 ocale (3,8 kg.) de posmagi, sau 1/2 oca (0,6 kg.) de zahăr, sau 2 ocale de smochine, sau 1,5 ocale (1,9 kg.) de stafide.
1807	100 ocale (128 kg.) de fasole	16 ocale (20,5 kg.) de fier, sau 1 oca (1,283 kg.) de cafea, sau 0,5 ocale (641 gr.) de bumbac
1807	25 pîini	1 oca de oloi. sau 8 lămîi
1807	3 ocale (3,8 kg.) făină de secară	O lămîie
1807	Un porc	18 ocale (23 litri) de oloi, sau 133 lămîi
1807	O oca de lînă	7 lămîi
1816	10 ocale (12,8 kg.) brînză de vaci	3 ocale (3,8 kg.) de fier
1817	100 scînduri de brad	2 400 cuie pentru leaturi
1826	20 pui de găină	Un dram (3,2 gr.) e vanilie, sau 500 cuie, sau 20 portocale, sau o oca (1,283 kg.) de migdale amare
1826	14 pîini	O oca de crez, sau 25 dramuri (80 gr.) de scorțișoară

3. Animalele și produsele animale erau ieftine în comparație cu cerealele. De exemplu, în anul 1807 un porc abia valora cît 400 ocale (513 kg.) de făină de secară.

4. Produsele subsolului — păcura și sarea — erau scumpe în comparație cu produsele agricole vegetale sau animale. În anul 1807 o oca de păcură (1,283 kg.) valora cît 5 pîini, iar în anul 1816 un țăran abia putea să cumpere 3 ocale (3,8 kg.) de sare cu banii rezultați din vînzarea pe piață a unei ocale de brînză de vaci (adică 1,283 kg).

În anul 1782, pentru vînzarea sau cumpărerea unei vaci în iarmaroc se plătea stăpînului moșiei sau tîrgului în care se ținea iarmarocul o *mortasipie* de 12 bani (sau 4 parale). Suma era destul de mare, căci în acel an prețul unei vaci bune abia se ridica la 9 lei și 30 de bani (vezi anexa nr. 1). Deci *mortasipia* reprezenta aproape a suta parte din prețul animalului.

Desigur, aceste opt documente conțin și alte informații prețioase pentru cercetători. Din acest motiv le publicăm mai jos, în întregime.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

GLOSAR

abager = vînzător de abă (țesătură groasă, din lînă).
alămîie = lămîie.
ban = a 120-a parte dintr-un leu vechi.
bez = fără.
boit = vopsit.
caperă = boboc al caperului, folosit drept condiment.
chirie = sumă plătită pentru transportul mărfurilor.
cîrmiz (cărmăz) = materie colorantă roșie, obținută din fructe de cîrmiz.
desetină = dare de 10% din unele produse agricole; zeciuială; dijmă.
dimie = țesătură țărănească de lînă (de culoare albă) din care se confecționează obiecte de îmbrăcăminte.
dirvar = slujitor care aducea lemne din pădure la curtea boierească și avea grijă de încălzitul camerelor.
dram = măsură de greutate de 3,2 grame.
giubilea, giubea = haină lungă, purtată de boieri.
hac = simbrie; leafă; salar.
haidău = văcar; cel care păștea cireada de vite a boierului.
izvod = listă; condică de socoteli.
leșcaie = monedă măruntă, valorînd o jumătate de para.
leul vechi = 40 parale sau 120 de bani.
litră = măsură de greutate echivalînd în trecut cu 320 grame.
mascur = porc.
meremet = reparație.
mierță = jumătate de chilă de Galați, adică 154 kg.
mortasipie = taxă pe vînzarea de cai, boi, vaci și iepe în zilele de iarmaroc.
ocă = veche măsură de greutate (1,283 kg.).
oloi, untdelemn = ulei comestibil.
para = a 40-a parte dintr-un leu vechi.
peci = act oficial.
pol = jumătate de leu vechi, adică 20 de parale.
stînjen = măsură de lungime, care în Moldova avea 8 palme (palma avea 8 parmace, iar parmacul 12 linii) sau 2,23 metri.
tacîm = un anumit număr de lucruri.
taneá = bucată de blană sau de piele de animal.
tarniță = șa țărănească de lemn, mai rar de piele.
teslim = predare de marfă.
testeá = pachet cu 10, 12 sau 24 obiecte de același fel.
testemel = basma; tulpan.
țidulă (țădulă) = bucată mică de hîrtie cuprinzînd o însemnare scurtă și servind ca permis, ca chitanță etc.; bilet.
vanele = vanilie.
zagară = blana de animal prelucrată; bordură de blană (de altă culoare) aplicată la unele obiecte de îmbrăcăminte.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DOCUMENTS MOLDAVES SUD LE PRIX DE CERTAINES MARCHANDISES À LA FIN DU XVIII-E SIÈCLE ET DANS LES PREMIÈRES DÉCENNIES DU XIX-E

— RÉSUMÉ —

A partir de huit documents d'archives, rédigés entre 1782 et 1826, l'auteur arrive aux conclusions suivantes :

1. Dans la période mentionnée le prix de toutes les marchandises a augmenté en Moldavie, suite à la devalorisation du leu.

2. Les marchandises importées étaient bien plus chères par rapport aux marchandises autochtones (animaux, produits animaux, céréales, etc.).

3. Les céréales étaient chères par rapport aux animaux et aux produits animaux.

4. Les produits du sous-sol moldave — le sel et le mazout — étaient chers par rapport aux produits agricoles végétaux au animaux.

5. En 1782, la taxe perque pour la vente d'une vache dans la foire représentait un centième du prix de l'animal.

L'article finit par un glossaire et les photocopies des huit documents.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„IZVOD DE BANII CE S-AU LUAT DE PE VITE CE S-AU VÎNDUT, 1782 SĂPT[EMBRIE]8.

Lei	Bani	
92	60	Pe 10 vaci ce s-au vîndut, cîte 9 lei 30 bani.
19	60	Pe 3 vaci, cîte 6 lei 60 bani.
100	—	Pe 10 boi, cîte 10 lei bou[l].
212	00	
		Unde s-au dat
100	—	S-au dat lui Iftimi chetrari cu poronca d[u]m[nealui] boeriului.
29	—	Pe 268 peci ce s-au plătit desetina, bez 600 rădicătura.
1	36	Mortasipie pe triispreci vaci s-au dat.
—	84	S-au cheltuit cu trii oameni ce-au fost cu vitele.
7	—	S-au dat hacu haidăului pe doaî luni.
138	00	Fac daţi, şi mai rămîne să mai de 74 lei, şi i-au dat şi s-au dat dum[neaei] cucoanii Zmărandii". *

Lei	Par [ale]	
400	—	Am luat de la dum[nealui]i Suci[ul]. 807 no[i]em[brie] 22.
		Unde s-au dat
26	—	La dugheana lui Dobrovici, no[i]em[brie] 22, însă

Lei	
22	Una ocă bumbac
4	20 dram[u]r[i]răvint (?), cîte 8 par[ale].
26	

6	20	2 blăni de ed de s-au pus căptuşăli la 23 cuşmi, no[i]em[brie] 22.
45	—	La dugheana lui Raicu abager, no[i]em(brie) 23.

Lei	Par ale]	
7	—	Un sucman lui Vasilachi Grădinariu.
17	10	3 perechi bernevecuţi de sucman cu chebăluţă de abá, cîte 5 lei 30 par[ale] păreche pentru 3 băeţi : Vasile ot chitărie, Gavril ot cuhni şi Vasile ot beciuî vătăjăsc.
2	30	O părechi bernevecuţi lui Tomai.
4	—	O părechi berneveci sucman lui Petre herghelegiu.
4	—	O părechi berneveci lui Toader Bivolariu.

* Arh. St. Iaşi, fond *Documente*, CLXXIII/171.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

		10	20	O părechi berneveci cu chebi de aba pentru Neculai țigănaș ci s-au dat la Costandin blănariul să învețe.
		45	20	Blănărie.
1	30			O tarniță pentru herghelegiu, no[i]em[bric] 24.
1	—			2 lăcăți.
3	8			Pe cheltueii la niște strae, noiembrie 25.
2	25			4 ocă și o litră posmagi, cîte 25 par[ale] oca, no[i]em[brie] 25.
—	30			Cerncală.
2	—			Cuconașului, no[i]em[brie] 26.
30	—			D[u]m[nea]ei cucoanei de-au dat la un loc, no[i]em[brie] 27.
1	30			O pășlă de s-au pus la 23 cușmi, no[i]em[brie] 27.
3	20			2 site, însă una deasă, 2 lei, și una mistreață, 60 par[ale], la Popești, s-au triimes no[i]em[brie] 27.
124	4			Suma din urmă.
6	30			Pe 5 testeli cercuri pentru buți, cîte 54 par[ale] una, no[i]em[brie] 28.
21	—			2 ocă café imen (?), cîte 10 lei 20 par[ale] oca, no[i]em[brie] 28.
6	30			2 ocă icre proaspite, cîte 3 lei 15 par[ale]oca, prin Vasile cel Mare, no[i]em[brie] 28.
1	3			Meșină, călcăi, șiret și ață la 2 părechi scalți, no[i]em[bire] 28.
18	—			30 ocă crapi, cîte 24 par[ale] oca
7	—			20 ocă suduc (?), cîte 14 par[ale] oca
—	26			Pol ocă strafide.
—	20			3 mernă (zmernă ?).
				} S-au triimes la Popești pentru hramul Sfintei Varvarii, 807, dec[em]v[rie]5.
6	35			5 ocă oloi, însă 3 ocă s-au triimes la Popești și 2 ocă s-au oprit aice, no[i]em[b]r[ie] 29.
14	2			12 ocă și giumătate moron, cîte 45 par[ale] oca, no[i]em[brie] 29.
3	36			6 coți și 7 ruchi alăfică moschicească, cîte 23 par[ale]cotu.
21	20			Pe 15 coți ruchi citare (?), cîte 55 par[ale] cotu, no[i]em[brie] 29 de la dugheana lui Izdrail jidov
—	10			Cuconașului la bisărică, no[i]em[brie] 30 și dec[em]v[rie] 1.
2	20			Lui Cozmin Cibotariu ot Popești pentru o părechе ciubote ce-au căputat răposatului doftorului Neculai, dec[em]v[rie] 1.
9	20			95 ocă fasole, cîte 4 par[ale] oca, dec[em]v[rie] 1.
1	26			33 ocă linte, cîte 2 par[ale] oca.
6	—			Una ocă spoială, dec[am]v[rie] 2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1	15	Una ocă strafide roşii.
—	14	7 hărţii poliială.
2	—	Cofeturi.
—	20	Sacăz.
4	6	4 ocă smochine, cîte 44 par[ale] oca, dec[em]v[rie] 2.
1	32	24 stînj[eni] frînghii
—	14	Şfară.
2	20	50 păini la temniţă, la Sfînta Varvara, dec[em]v[rie] 4.
1	10	O părechi tărlici pentru d[u]m[nea]ei cucoana, dec[em]v[rie] 4.

Pentru colivi, dec[em]v[rie] 2.

Pentru florărie ot Popeşti, dec[em]v[rie] 2.

266	23	Sumă din urmă.
—	18	25 dramuri café de prubă.
—	5	Dum[nealu]i cuconaşului la bisărică, dec[em]v[rie] 5
49	20	11 ocă zăhar, cîte 4 lei 20 par[ale] oca, dec[em]v[rie] 5.
3	20	O părechi ciubote pentru fetile de ła ţară, dec[em]v[rie] 5.
—	20	Un paraclis la hramul Sfîntului Neculai, dec[em]v[rie] 5.
8	20	O cuşmă vezăteiască, dec[em]v[rie] 6.
2	—	Dum[nea]ei cucoanei în par[ale] mărunte, dec[em]v[rie] 8.
4	4	2 saci făină grău, dec[em]v[rie] 8.
7	—	8 brăe pentru 7 dărvari i pentru ţigănaş ci s-au dat la blănărie, dec[em]v[rie] 9.
1	33	Pol ocă migdale, dec[em]v[rie] 9.
1	—	O părechi mănuşi pentru văzetei, dec[em]v[rie] 10
8	—	Un antereu alăfică pentru un sărac.
2	39	Nişti cheltueli, dec[em]v[rie] 11.
—	24	Una ocă fher, den care s-au făcut 2 cui[e] la sanie i la un chicior ia nişti chirostei, dec[em]v[rie] 11.
—	2	O funii la boii apari.
9	12	15 pol ocă fher s-au triimes la Popeşti să să facă un livăr, dec[em]v[rie] 11.
1	—	Parale dum[nea]ei cucoanei la bisărică, dec[em]v[rie] 12.
1	30	S-au tocmit 3 fănare.
—	8	Aţă mendirigiului la un măcat şi o salté.
—	30	O lăcată la pivniţă.
—	4	Aţă la nişti rochii de postav de s-au strămtat.
12	—	O părechi ciubote.
10	—	O părechi papuci.
—	10	La 2 petrari.

Pentru cuconaş prin Iftemi.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

3	7	S-au dat le s-au legat o carte ot bisărica Totoeștii.
2	20	S-au dat de s-au boit un șal, dec[em]v[rie] 18.
397	22	Fac. Și scăzînd din suma încărcăturii, mai rămîn 2 lei 18 par[ale] și i-amu luat". *
Lei	Par[ale]	
200	—	Am luat de la d[u]m[mea]lui Suciu in 807 dec-[em]v[rie] 19.
65	—	Tij, am luat din niște vin nou ce-au rămas cu Suciu de la umplutul vasilor și s-au vîndut la cîrciuma ot Butuluc și la Suca, după cum să arată în acest izvod.
265	—	
35	15	S-au luat pe 32 ocă iănă ce s-au vîndut, însă 25 ocă cite 44 par[ale] și 7 ocă cîte 45 par[ale].
		Unde s-au dat :
9	30	Pe 7 coți 7 ruchi nomicaton (?), cîte 50 par[ale] cotu pentru cataveica babei Paraschivei, 807, dec-[em]v[rie] 19.
—	20	Pe oțăl de s-au otălit 3 topoară, dec[em]v[rie] 19.
3	20	10 ocă păcură, dec[em]v[rie] 19.
5	—	Unui cărac, dec[em]v[rie] 19.
3	—	Una ocă drojdie de s-au unsu 2 părechi hamuri cu alămuri, dec[em]v[rie] 20.
—	20	Sfară, tij la hamuri.
—	30	O hoca (?).
—	35	O părechi conduri fetei de la condicăriță dec[em]v[rie] 20.
—	20	O părechi condurași fetei cei mici
1	5	Una ocă oloi.
—	30	O lumănare de ceară de 50 dram[u]r[i] la o colivă, dec[em]v[rie] 20.
—	10	Poleială la colivă.
2	20	50 păini.
1		Una ocă lumănări său La temniță, dec[em]v[rie] 21.
20	20	Toader croitoriu pentru cheltuele ** și cuconașului, dec[em]v[rie] 21.
1	—	4 leici.
2	—	La vănătoriul ot Popești ce-au adus vănat, dec-[em]v[rie] 22.
25	—	La jidovul ceprăgar ce-au făcut 2 părechi hățuri, b[ez] ce-au luat înainte arvonă, dec[em]v[rie] 23
83	26	Suma din urmă.

* Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. 258/18, 19.

**Cuvînt ilizibil.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

—	20	Unui sărac, dec[em]v[rie] 23.
2	20	D[u]m[nea]ei cucoanei în par[ale] mărunte, dec[em]v[rie] 23.
20	—	Pe un mascur, dec[em]v[rie] 23.
5	—	Casandrei, dec[em]v[rie] 24.
2	20	Lui Ivan moşneag, dec[em]v[rie] 24.
1	10	Unui sărac de s-au împlinit zăce lei cu un gaibăn ce i-au dat d[u]m[nea]ei cucoana, dec[em]v[rie] 24.
3	—	Alăr[ariului ce-au făcut 27 bucăţi alamă ce lipsă la o păreche hamuri, bez 5 lei ce-au luat înainte arvonă, dec[em]v[rie] 24.
2	—	Bacşiş ţiganului curălariu ce-au meremetisit hamurile cuconaşului.
—	36	6 alămăi, cîte 6 par[ale] una, dec[em]v[rie] 24.
1	20	30 păini la temniţă, în zioa de Crăciun.
1	—	La Sfîntul Ştefan, dec[em]v[rie] 27.
—	12	O lumănare de 25 dram[u]ri la o colivă, dec[em]v[rie] 27.
2	—	La Sfîntul Sava, să pomenească pe răposata cuconiţă.
1	10	S-au tocmit o chei[e] de oblon de la butca cuconaşului, dec[em]v[rie] 28.
—	20	Dum[nea]ei cucoanei pentru bisărică, dec[em]v[rie] 29.
5	—	Un fust (?) de ciocolată, dec[em]v[rie] 29, cu Iftimi.
4	18	34 dram[uri] şi giumătate peteală, cîte 5 par[ale], dec[em]v[rie] 31.
5		Unei femei sărace, prin Vasile cel mare, dec[em]v[rie] 31.
7	20	S-au plătit chiria pentru un sipet ce s-au adus, fiind la ţară.
26	30	Bacşiş ţiganilor ogrădaşi, celor de afară, la Sfîntul Vasile, ghen[a]r[ie] 1.
50	—	S-au dat la dugheana lui Toader Ioan pe 10 coţi dimie, cîte 5 lei cotu, 808, ghen[a]r[ie] 3.
		Unui călugăr de la mănăstire Hangului, ghena[]r['e] 4.
—	20?	Dum[nea]ei cucoanei la bisărică, ghen[a]r[ie] 5.
*	—	Un giug la călul apariu, ghen[a]r[ie] 5.
20	—	Dum[nea]ei cucoanei, în par[ale] mărunte, la Sfîntul Vasile, ghen[a]r[ie].
254	5-	Suma din urmă.
—	10	Lu[i] Bălan, ţigan ot Brătuleni.

* Documentul este rupt.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1	—	Dum[nea]ei cucoanei la bisărică, ghen[a]r[ie] 6.
2	20	Dum[nealu]i cuconașului, ghen[a]r[ie] 6.
24	—	400 ocă făină, cîte 6 lei suta
6	20	130 ocă făină săcară, cîte 2 par[ale] oca
2	20	Lui Iordan arnăut, ghen[a]r[ie] 9.
—	35	Cernea (?) pentru cuconaș, ghen[a]r[ie] 9.
3	—	S-au legat un molitvelnic, ghen[a]r[ie] 9.
1	35	S-au meremetisit 2 cofi de fher albu a florăriei ot Popești.
—	4	Rădăcini de odolean.
—	10	S-au tocmit un sfeșnic.
—	10	Un căpăstru pentru calu apariu.
1	15	Una ocă oloi, ghen[a]r[ie] 11.
298	24	Fac. Și, scăzînd din suma încărcăturii, mai rămîn 1 leu 16 par[ale], adecă un leu șaisprăzăci par[ale], și i-am luat". ***

„SOCOTEALA D[U]M[NEALUI] VOR[NI]C VASILE ROS[Ă]T PENTRU MĂRFURILE CE AU LUAT D[U]M[NEA]LUI ȘI S-AU PLĂTIT DIN BANII CARVASARALII, 1815, MAI 13.

Lei	Bani	
80	—	Pe 2 șaluri helali gaîbine de la Mateiu Duca. mai 13.
16	—	Pe 2 ocă rom de la Zosim Paleof.
110	—	Pe 1 bucată materie și 1 bucată hasa... **) Ganciul 24.
100	—	Pe 2 cetereli Brusa și 1 căpățînă zahăr de la Adamachi.
35	—	Pe 1 bucată tifon de la Iancul Avăl Rot (?), iuni[e] 10.
42	60	Pe 10 ocă cafe de la Stanciul Stamati, iuni[e] 10.
56	—	Pe 8 ocă zahar de la Uler, iuni[e] 10.
5	—	Pe 5 părechi colțuni de bumbacu de la Ionel, iuni[e] 10
5	—	Pe 2 testemeli de la Hagiu Ratcul.
75	—	Pe 2 1/2 coți pambrău (?) de la Ilie **) iuni[e] 22.
80	—	S-au plătit la Uler un sănet ... **).
160	—	Pe 5 căpățăni zahar de la Ilie jîdov, 21 ocă, 14.
32	—	Pe 4 părechi prosoapi de la Panaitu Spartali.
92	—	Pe cuę de sindrilă de la Haim jidov.
4	60	Pe 2 ocă caperi.
8	—	Pe 1 umbrelă de pănză de ța Andoni Toma.
90	—	Pe 30 mii șindilă prin căp[i]t[anul] Anastas.

*** Cuvînt ilizibil.

** Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. 258/19.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

60	—	Pe 1 cantar mare de la un grecu.
40	—	Pentru farfurie de la Capsa.
1.091	—	Adecă una mie noozăci şi unul leu facu care s-au socotit pără astăzi, 1815, avgust 14.

Iord[ache] Neagu
Arhon pah[arnic]
Dimitrachi Faore

Acești bani din gios arătați, adică una mie noîzăci şi unul lei, să ţie în samă dum[i]sale gramaticului Neagu şi vor fi scăzuţi in socoteala cu mine din banii carvasaralei, 1815, avgust 14." **

Vasile

„BANI CI AM PRIIMIT DIN DATORIE CRĂŞMILOR PRIN GHEORGHI SPRIDON DE LA 815 DECHEMV[RIE] 10 şi PĂN LA MAIU 30, 816.

Lei	Par[ale]	
		Încărcătura
319	31	Am priimit rănduri.
104	4	Am priimit bani ci s-au scăzut ţăgani salahori cu facirea cărămizii din datorie crăşmilor, însă cu 6 lei 38 par[ale] ci li s-au plătit la cei ce n-au datorii ła crîşmă.
423	35	
		Scăderea
104	4	S-au scăzut ţiganii cu lucrul cărămizilor, însă cu 6 lei 38 par[ale] ci li s-au dat bani.
108	8	S-au dat la 6 calfi cărămidari pentru 34.800 cărămizi ci le-au făcut în vara 815.
6	—	Ion Ţabuca, însă cu 5 lei ci au dat dajdie lui la d[u]m[nea]lui logofăt Vasăli, mai 29.
11	—	Toader Dicul, maiu 29.
3	—	Ştefan Raduł, mai 29.
3	—	Ion Boştiog Cimbală, mai 29.
3	—	Chiriac Nanul, mai 29.
		} Calfi de cărămidari.
14	—	La 6 calfi cărămidari, apr[ilie] 7, 816.
11	—	Pe 10 ocă fier, cîti 44 par[ale] oca, de s-au făcut 11 hărleţă ci s-au triimis la ratoş, bez unul vechiu.
13	20	Pe 90 ocă ţărîţă, cîti 6 par[ale] oca, pentru borşu salahorilor.
5	25	Pe 50 ocă sari, cîte 4 par[ale] şi o lăscai.
5	10	Pe 15 cofi, cţi 14 par[ale] cofa.
—	25	Au cheltuit Zaharie Adam la cumpăratul acestor mai sus arătati, iuni[e] 19.

* Cuvînt ilizibil.

**Arh. St. Iaşi, fond *Documente*, P. 258/56.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

—	25	Pe una litră untură de s-au unsu boii dărvarilor la grumazi, iuni[e] 20.
5	—	Ştefan Oncică } Calfi cărămidari, iuni[e] 5.
6	—	Neculai Gătlan }
123	24	Pe 412 ocă brînză de vaci cumpărată, cîte 12 par[ale] oca, în două rînduri, însă :

Lei	Par[ale]	Oci	
30	24	102	Cumpărată prin Gheorghi Spridon, iuli[e] 12.
93	—	310	Cumpărată prin Toader Ficioru, av[gu]st 16.
123	24	412	

417	21	Soma din urmă.
16	32	Pe 84 covăţăli, cîte 8 par[ale] civăţăcca.
8	—	Pe 40 căuşă, cîte 8 par[ale].
1	30	Pe 140 linguri, cîte 2 linguri la pără.
3	—	Una covată mare de făcut mălai.
447	3	
12	—	La 6 cărămidari, iuni[e] 11". *
459	3	

„1817. IZVOD PENTRU CHELTUIALA CE S-AU FĂCUT LA MERIMETUL CRÎCIMII DIN TÎRG DE SUS ŞI A DUGHENII DE ACOLO.

Lei	Par[ale]	
3	15	3 ciubere.
1	25	5 covăţăle.
1	8	4 căuşă.
1	12	4 cofe.
2	20	2 ciure.
—	28	2 lopăţ[i].
1	20	20 funii.
12	18	
887	—	Materie şi lemn ce s-au cumpărat, însă

Lei	Par[ale]	
45	—	100 merţi năsip.
137	20	25 merţi var, 5 pol lei merţa.
20	—	100 oci var nestins pentru văruit, 8 par[ale] oca.
11	10	15 oci cînepă la tencuială, 30 par[ale] oca.

* Arh. St. Iaşi, fond *Documente*, P. 258/92.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

		190	—	40 mii şindile, cîte 4 lei pol, cu 10 lei cărătul ei pănă la crîcimă de la * ot meidean.
		15	—	120 leaţuri, 5 par[ale] 1.
		301	10	221 dulapi brad la duşamele, zăplazul ogrăzii şi porta, însă 100 de la Delibaş, cîte 60 par[ale] 1,121 de la un om ot Polizachi [?], 50 par[ale] 1.
		50	—	10 tălpi stejar pentru scări la pivniţ[ă].
		23	10	36 costoroabe fag supt duşameli, şi la poartă 3, = 26 par[ale] 1.
		27	—	12 tălpoi, însă 10 la zăplaz, 2 stînjeni lungul, 2 la poartă.
		18	30	10 tumurugi pentru zăplazuri, 75 par[ale] 1.
		36	—	100 scînduri brad la calupuri, şcheli, obloane, divanuri.
		12	—	Lui Ioniţ[ă] Româşcan, pentru cărat lemnului din tărg la dugheană.
		887	—	
282	9			Fierărie ce s-au cumpărat, însă :
		165	—	60 mii cuie pentru şindili, 2 lei 30 par[ale] mia.
		57	—	3.800 cuie leaţuri la duşameli şi la leaţuri, 15 lei mia.
		4	12	173 piroane paraîîc la poartă şi oblone.
		—	7	Piroane la poartă.
		3	20	3 pol oci fier, tij.
		1	30	Lucrul fierariului.
		—	6	1 belciug fieru la poartă.
		4	27	3 oci 50 dram[uri] piroane, balamali, 60 par[ale] oca, la uşile crîcimii.
		1	—	Răteze la uşi.
		3	20	10 părechi balamali la ferești.
		—	15	120 purici, tij.
		40	32	34 ochiuri sticlă, 48 par[aîe] 1, la ferești.
		282	9	
350	—			Calfii lui Andrei şi Ioniţ[ă] Româşcan pentru facirea a 4 chimiruri la bolta argelei să nu cadă, i tencuitul şi văruitul crîcimii şi a dughenii, cu salahorii i pietrarii şi . . . *
290	—			Teslarilor, însă 250 lei pentru şindilit, părdosit cu duşameli şi alt merimet, şi 40 lei pentru zăplazi şi poartă.
2	—			La oamenii ce-au grijit crîcima.

* Cuvînt ilizibil.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

75	—	Un coș piatră.
1898	27	
28	—	O sobă în casă sus s-au făcut pe urmă de Cuțcu.
15	—	Un ogeag la soba casăi din gios, fiind mai nainte ursoică".**
1941	27	

Notă: Acest document are pe verso următorul titlu: *„Sineturi pentru scădere pe anul 1817 a socotelei cuconului Gheorghe Bogdan clucer (?).*

CATAGRAFIE DI MARFA CI S-AU GĂSIT ÎN DUGHEANA LUI IVANCIU POPA PETRU ȘI PRECUM S-AU PREȚĂLUIT, 819 GHEN[A]R[IE] 29.

Lei	Par[ale]	
140	—	1 blană de cacoș (?).
240	—	4 părechi cafali de nurcă.
120	—	1 tacîm giubileie de săngeac de țeuțica, 120.
70	—	7 zăgareli de guși ceauluri.
80	—	1 tacîm de cațaveică cu guler coadi di jderi.
18	—	2 zăgărăluțe mici de coadă de săncsari.
130	—	1 zăgăra di . * di vulpi cu 4 boiuri osăbite.
28	—	8 taneli guși de lunțca (?), cîte 3 lei 20 par[ale] taniaoa.
262	20	3 bĭăni și 1 misadă de elangiu (?), cîte 75 lei blana.
108	—	4 blăni și 1 misadă de săndreți, cîte 24 lei.
20	—	1 misadă de pîntice sănscari, boită.
25	—	1 misadă de căpățînă de veveriță.
35	—	1 misadă scurtături de săngeace pentru față.
20	—	1 misadă păntici de veveriță.
35	—	1 blană coadi de .
40	—	2 blăni păntici de săngeace roș.
51	—	3 blăni de săndragi abrac (?), cîte 17 lei.
108	—	4 blăni și 1 misadă patce de vulpi, cîte 24 lei.
3	—	2 guși.
12	—	10 bucățăli de pehli lunțca.
2	—	2 taneli de ceaul de vulpi.
1	20	1 guler de schinari vechiu, de vulpi.
2	20	6 taneli de lațca.
16	—	16 taneli tinifițe.
2	—	3 tanili săngeace **boite.**
15	—	Niști coade de jderi și alte mărunțișuri.
10	—	Osăbite nișteș pînteci de săngeac și altile legate într-o pungă.
1594	20	Adecă una mii cinci sute noîzăci și patru lei și

** Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. 255/51.

* Cuvînt ilizibil.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

doîzăci părali cuprinde marfa de sus arătată, care s-au prețăluit de noi în frica lui Dumnezău, după țădula cinstitei Vornicii de Aprozi, și am iscălit.
819, ghena[a]r[ie] 29

[Două semnături indescifrabile]

Din toată marfa din dos arătată numai tacîmu giubelăsc de săngeac de teuțca ce este prețăluit drept 120 lei s-au vîndut, iară cealaltă toată marfa, împreună și cu o bucățică * boit și 2 săngeacuri verzi ci s-au mai găsit în ladă, pecețluindu-să toate cu pecete Vorniciei, în aceeași ladă s-au dat la dum[nealu]i chir Andrei Tevichel, vechilu creditoriului lui Ivanciu, bez 1 blană ghermesăt, blăniță cu săngeac, și un șal ci s-au mai găsit, care au arătat Ivanciu că ar fi streini, și acum, împreună cu alte lucruri, s-au făcut teslim la Vornicie de Aprozi.
819, oct[ombrie] 26".**

„ÎNSEMNARE DE ACELI CE CUMPĂRU DIN PORONCA C(U)C(ONULUI)

Lei	Par [ale]	
1	10	50 dram[uri] tămăi la țară.
3	30	Am dat kk. într-un *)
—	20	100 purici cui[e].
1	20	O păreche *)
28	20	19 ocă her.
1	20	100 cui[e] la tărăbi.
37	00	
2	10	litră hrighi.
1	—	La bătut cheli.
1	20	300 cui la căruță.
1	—	Lăcătușului pentru broscă.
1	20	5 ocă beri.
—	10	Botăși.
26	16	22 ocă lumînări de său.
5	5	Suilgiului.
1	26	10 ocă var bun.
—	26	ocă 50 dram[uri] cînipă.
5	38	5 ocă 50 dram[uri] oloiu.
—	35	Un urcioru.
6	20	Ocă migdali curățite.
6	20	O chiuliți.
6	20	Ocă migdali curățite.
4	—	Pol ocă migdale amară.
2	10	100 țiri.
4	—	O bucată de cheli.
1	—	200 ținte.

* Cuvînt ilizibil
** Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. CXX/82.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

4	30	Un fundu ciucălată.
7	—	Un dram vanele.
6	—	30 alămăi.
1	20	12 coali hîrtie boită.
—	30	10 dram[uri] scorțișoară.
—	30	10 dram[uri] cuișoare.
1	20	6 dram[uri] nucușoare.
1	20	2 dram[uri] cărmăzi.
30	—	2 lumînări de ceară.
7	—	La .....*] pentru Toader Rotar.
9	30	O bucată cheli o meșină.
5	17	2 lumînări de ceară mici.
4	20	60 sardeli.
2	10	150 dram[uri] icre.
—	38	100 dram[uri] caperi.
—	20	100 dram[uri] maslini verzi.
8	30	23 pui de găină.
—	30	Lăcătușului.
8	—	20 portocali.
1	—	5 alămîi.
1	8	Ocă cartali (?).
—	24	5 pîni.
—	2	Pentrejăl.
—	2	Mărari.
1	12	13 ocă măngal.
—	30	5 jimne (?) mari.
—	16	Pol ocă grăsemi.
32	—	2 ocă cofeturi.
3	—	S-au pus în cofeturi.
1	32	Ce s-au pus supt covară (?).
—	30	Ceasornecarului.
—	12	Osii la car.
—	12	Șfară.
2	10	3 ocă păcură *)
226	11	Adică doî sute doîzeci și șase lei unsprezeci paraîe s-au cheltuit precum mai sus se arată păr astăzi 826 mai 18, cari bani s-au și plătit, maiu 18, 826.
2	20	2 site.
2	—	2 lăcăți.
3	—	Ocă caperi.
—	10	Deres unui Sabin.
—	24	4 dram[uri] argint viu.
—	5	Cui[e] la un căruț.
—	6	O siteșcă.
—	8	Tocmit cebotei beiului.
—	30	Kk la beserică.
2	30	O coasă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

—	8	O cute.
—	26	Pol ocă her.
12	—	40 cofe.
1	20	20 strachini mari.
1	—	20 strachini mici.
1	—	20 ulceli.
—	32	2 doneți.
2	—	Ocă coajă de portocale.
5	25	Arvonă chetrariului.
—	12	Spert pentru cai.
1	35	Chetrarului.
—	18	6 coți ..... *)
7	20	Chetrarului.
3	20	14 coți pînzi la sobă.
—	30	1 dram cărmăzi.
—	12	Smoală.
3	20	200 țîri.
1	30	1 lăcată.
57	1	Adică cinzeci și șapti lei o pără s-au cheltuit și s-au plătit, 826, iuni[e] 14.
2	8	2 ocă dohot.
10	5	3 ocă sopon bun.
4	35	1 ocă pol caperi.
12	—	120 ocă var bunu.
14	—	1.000 cărămizi.
3	—	3 cește cu farfurioare.
—	24	1 ocă cănipă.
1	8	Ocă her la sobe i la portiți.
—	18	Cui[e] la portiți.
2	—	Tocmit scaunilor.
—	6	Iască de candelă.
—	12	6 coți sărăt.
—	12	1 chei[e] la lăcat.
2	—	Plătit cațaveicei.
2	—	8 alămăi.
22	30	Olarului pentru bazuri.
5	8	27 coți pînzi la sobi.
—	20	. *] sobiți obloni.
—	16	2 oale mari.
30	—	Petrarului.
15	20	2 părechi cebote a beilor.
4	—	1 părechi căputături.
25	—	Petrarului.
26	30	Petrarului pentru cuptor.
11	17	8 ocă pol her.
1	20	Pol ocă undelemn.
3	20	2 testeli țăşimuri (?).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1	20	6 belgiugi.
6	30	Bolduri desupra pe sobe.
—	15	Smoală.
—	35	Var porst.
—	24	Ocă jipă.
1	—	20 coți șărăt galbin.
—	20	100 ținte.
1	5	3 odgoani.
214	18	Soma urmei.
1	10	50 dram[uri] tămăi.
—	10	2 dram[uri] ciuricase (?).
2	20	10 belgiugi.
—	15	O vargă de ceară tare.
2	15	Părechi iminii lui Iordachi.
—	20	100 ținti la scaune.
1	—	20 coți șărăt.
7	20	Un dram vanile.
3	—	Pol ocă icre.
1	20	20 sardele.
4	—	300 cărămizi.
2	20	Plute.
1	—	20 ocă var prost.
2	10	10 coți pănzi.
—	20	Șfară.
—	8	4 polonici.
1	—	Ceasornecarului.
—	12	O coșneță.
—	36	3 ocă beri.
1	15	Vișini.
—	15	Botăș.
1	30	Ocă orezi.
6	—	2 secali.
2	30	2 chiupuri.
1	20	O păreche bostanii.
2	10	O părechi papuci galbini.
18	—	Petra[ru]lui pentru sobă și văruit..... *]
2	—	10 ocă var bun.
	28	50 cui[e].
11	10	Pecetluituri.
18	—	Jidov cebotar.
3	30	2 părechi bostanei.
—	20	Bumbac.
317	22	Adică trii sute șaptesprezeci lei doîzăci și doi parale s-au cheltuit și s-au și plătit, 826, iulie 12.“ **)

*) Cuvînt ilizibil.

**) Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. 255/53.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

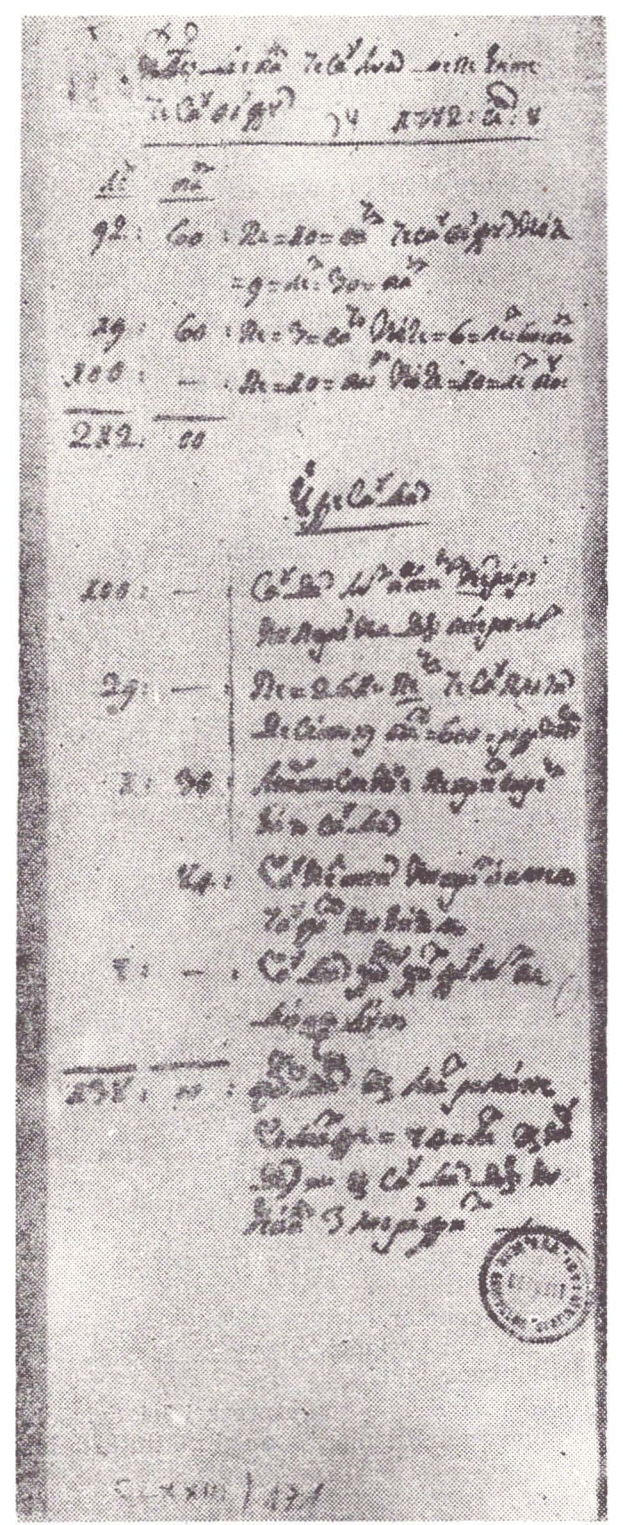

Document din 8 septembrie 1782

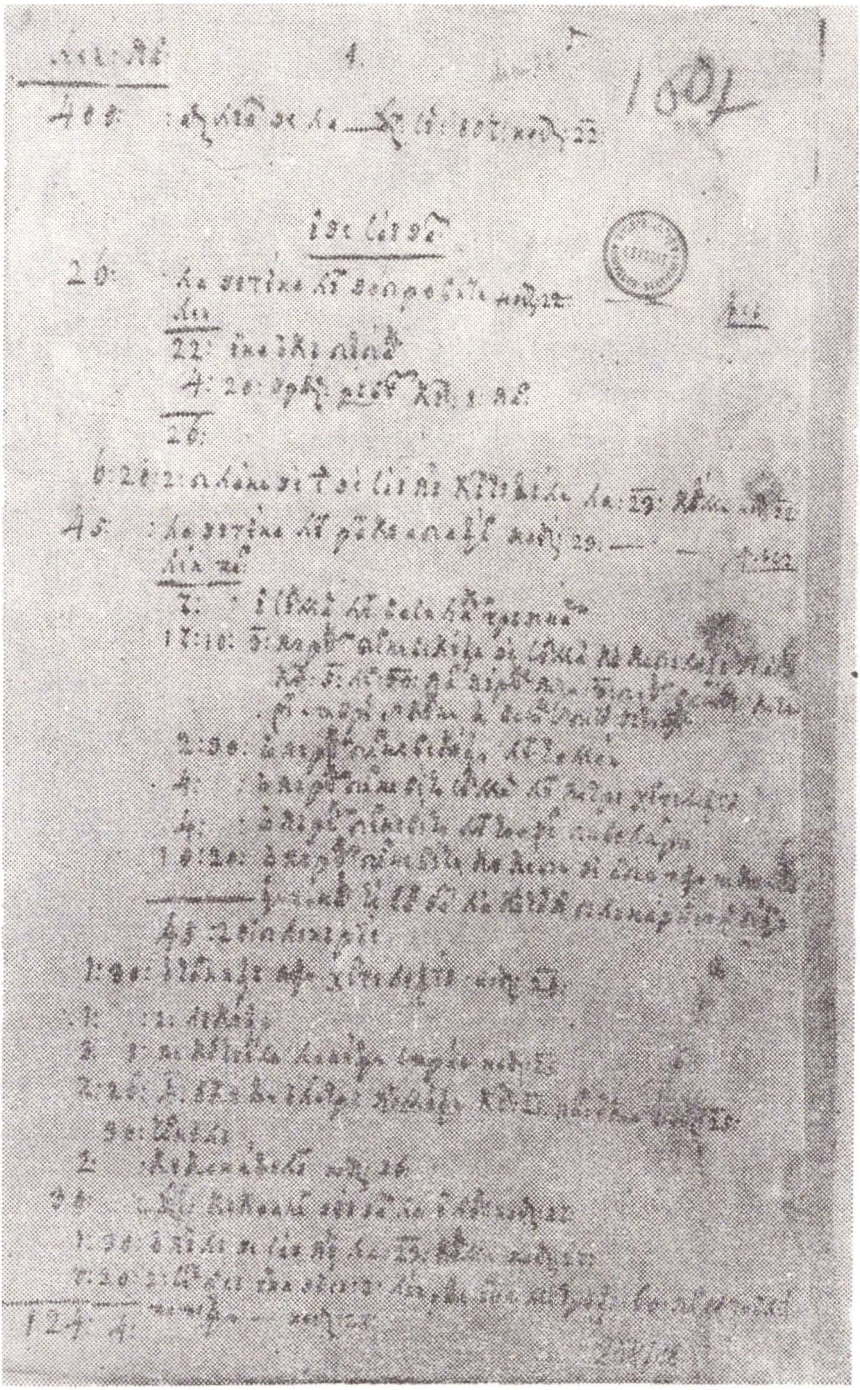

Document din 18 decembrie 1807, p. 1

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

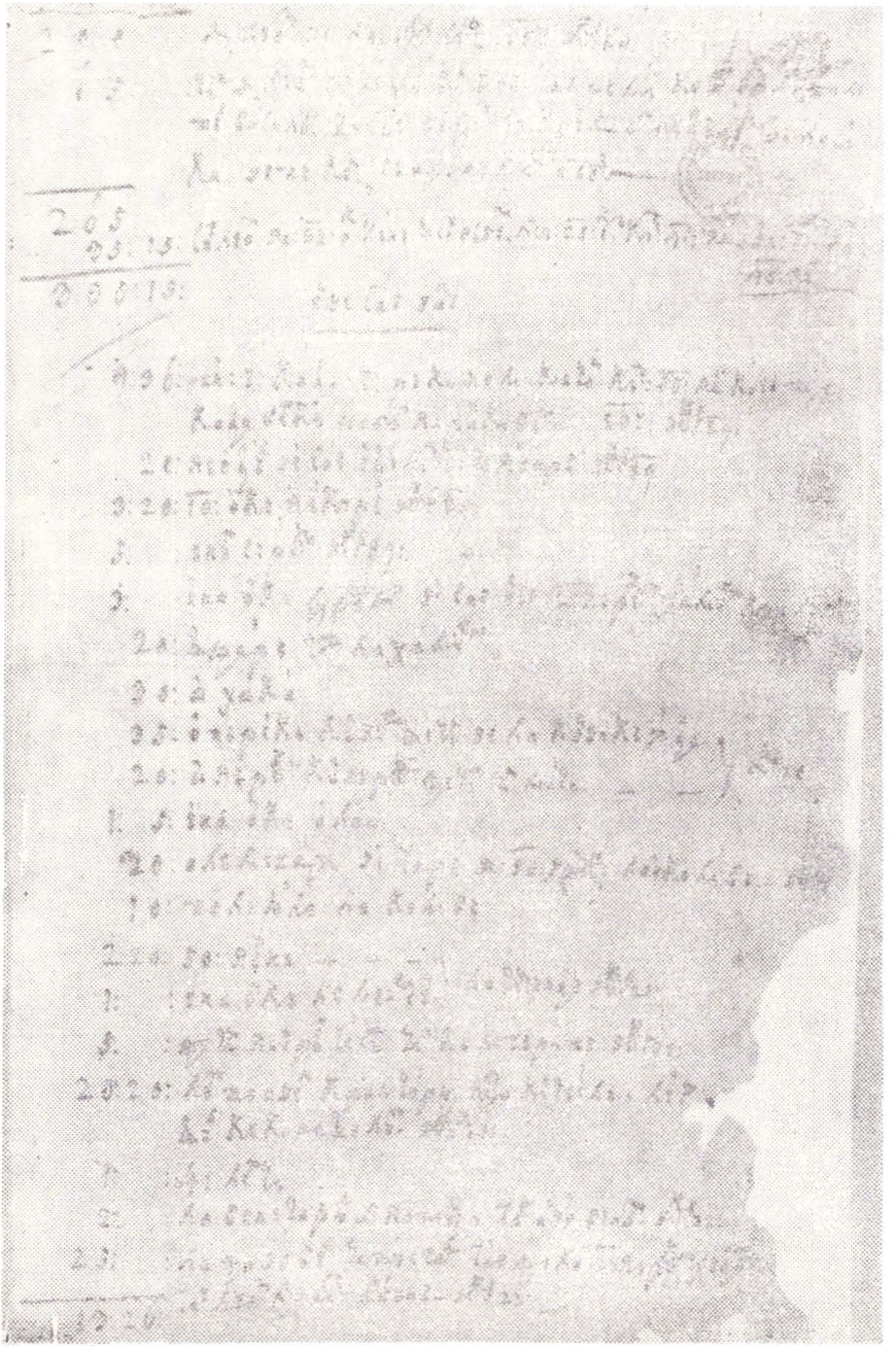

Document din 11 ianuarie 1808, p. 1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

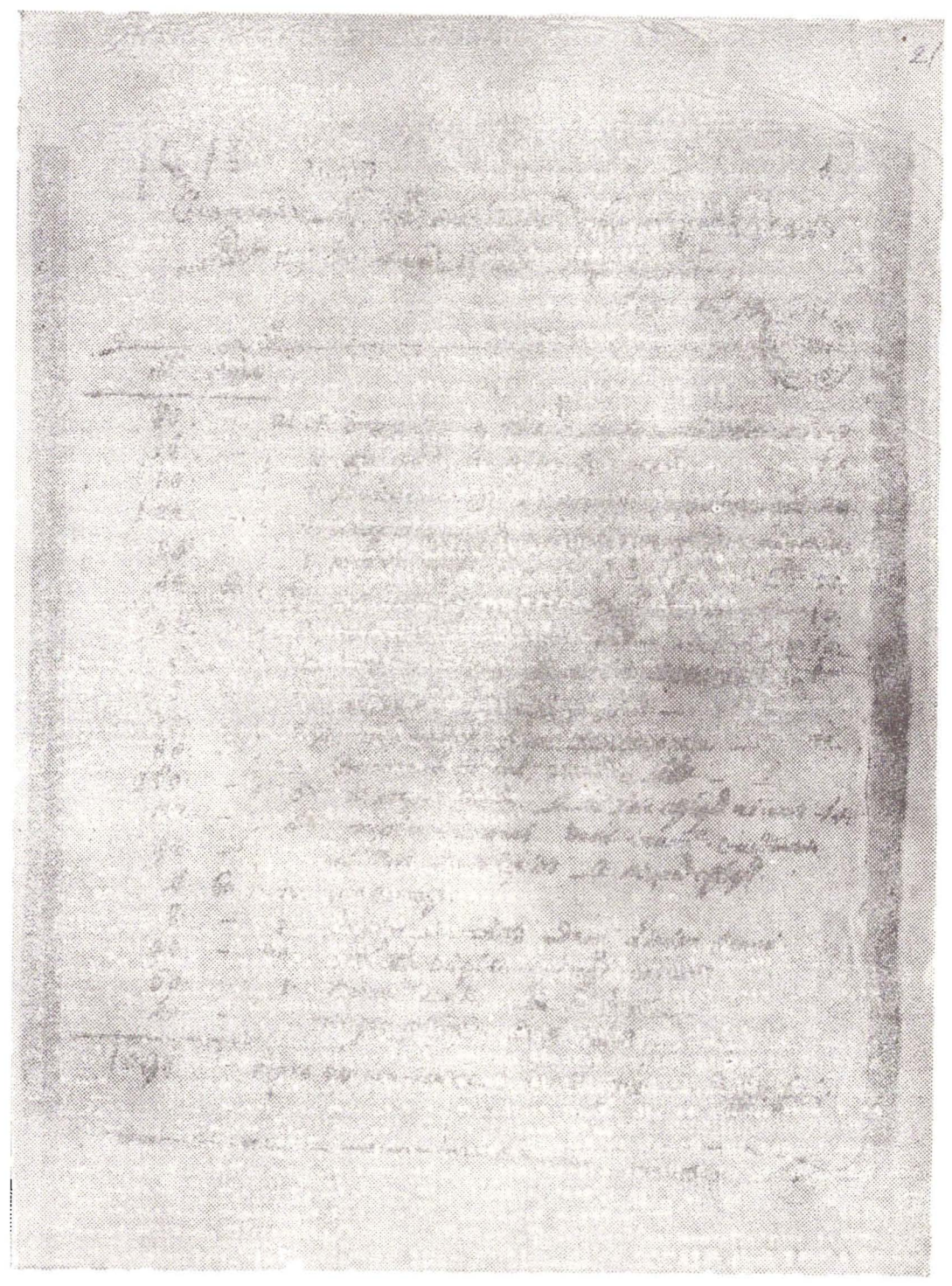

Document din 14 august 1815, p.1.
http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

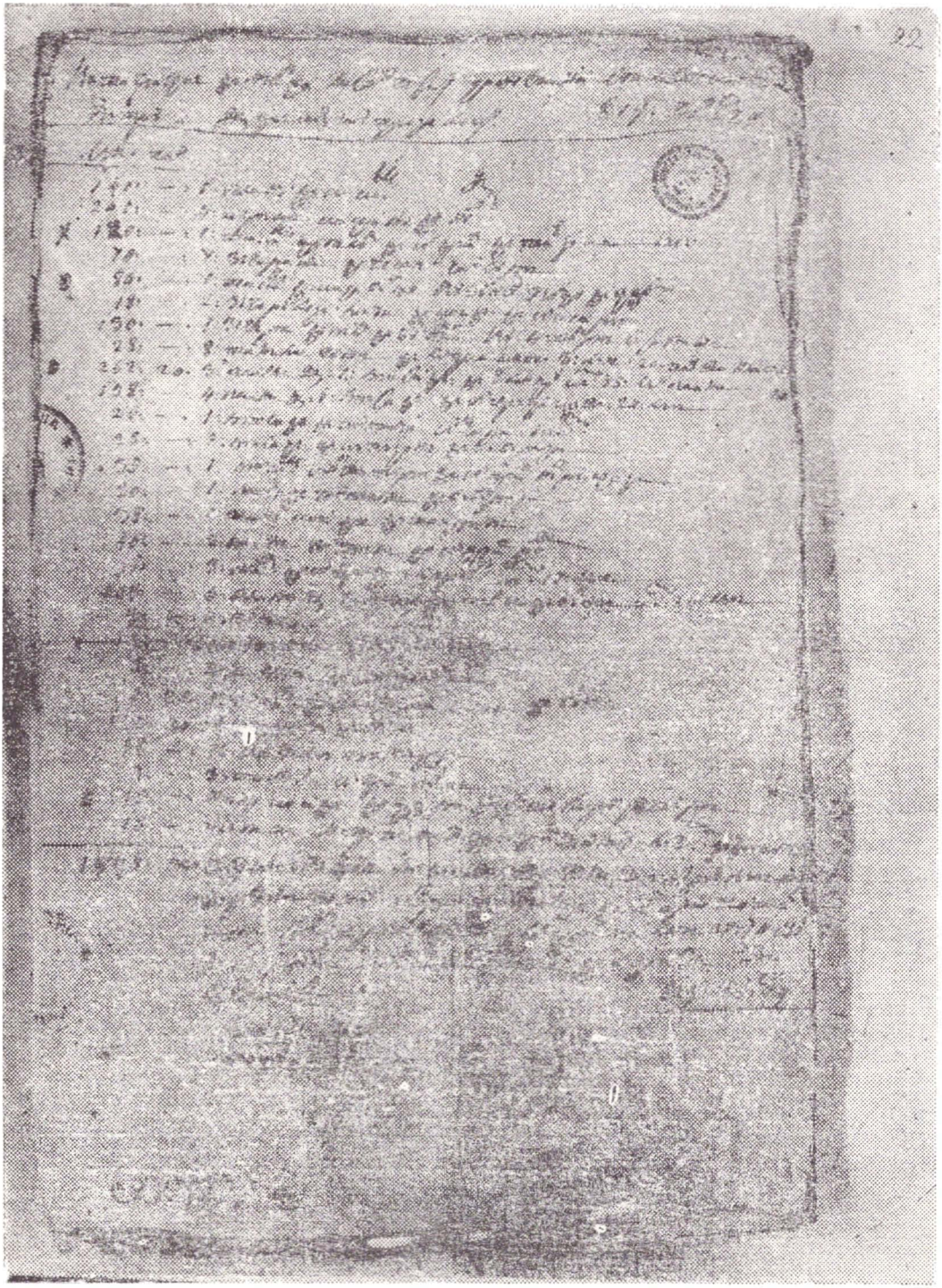

Document din 29 ianuarie 1819, p. 1.
http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

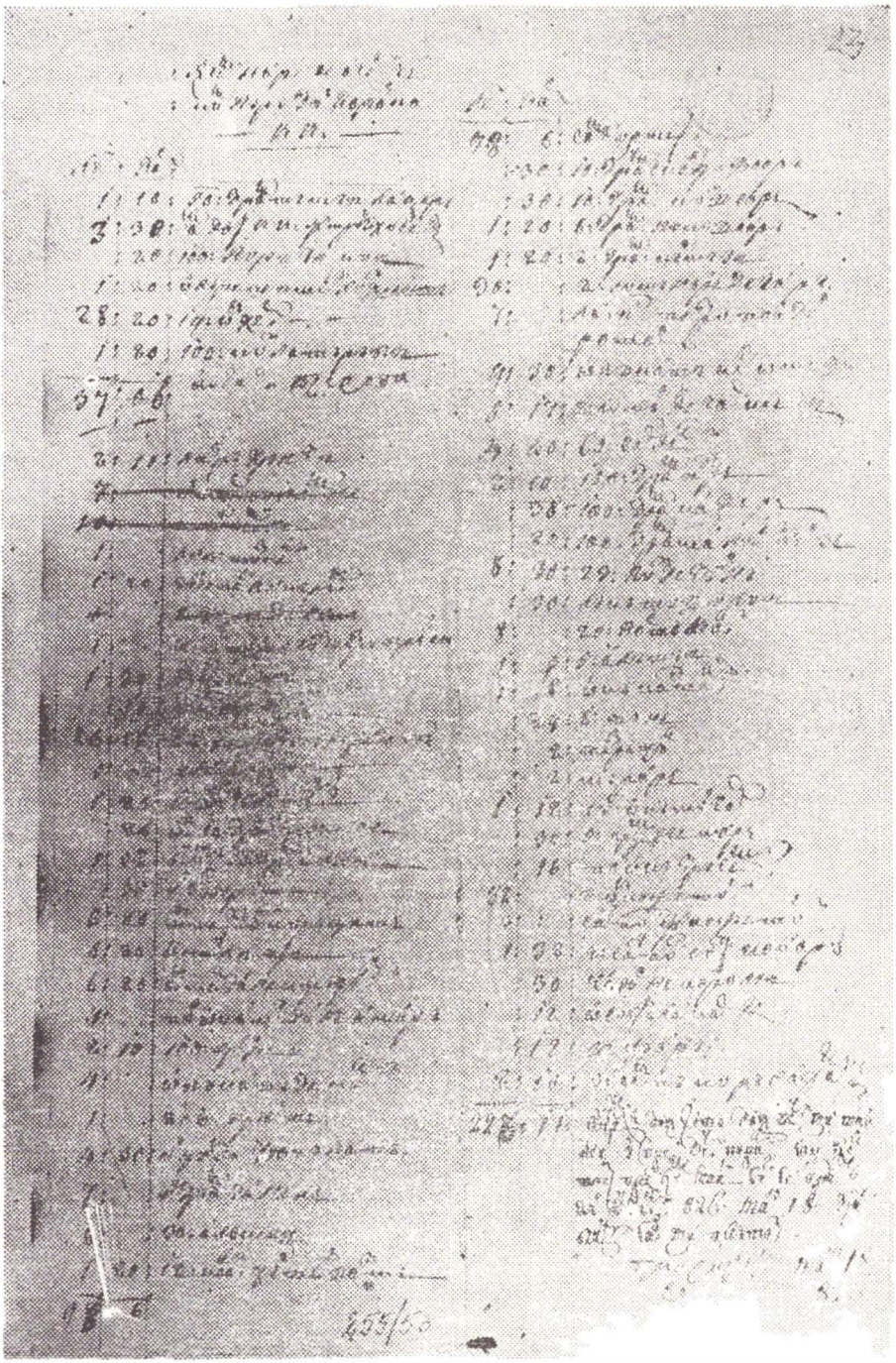

Document din 18 mai 1826, p. 1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DEZVOLTAREA ECONOMICO-SOCIALĂ A ORAȘULUI TÎRGU OCNA ÎN EPOCA MODERNĂ *

de CORNELIU STOICA

În epoca modernă, cu deosebire în perioada de trecere de la feudalism la capitalism (1741—1864), localitatea Tîrgu Ocna cunoaște o evoluție spectaculoasă. Localitatea aparține subgenerației orașelor din secolele XVI—XVIII [1], cunoscînd un ritm maxim de creștere teritorială de 1150% și a populației de 200%. [2] Am putea socoti secolul XVIII ca „secolul Tîrgu Ocnei".

Urmărind creșterea demografică a principalelor localități moldovene în această perioadă, putem considera Tîrgu Ocna printre *orașele mari* la sfîrșitul secolului XVIII și prima jumătate a secolului XIX [3]. În 1774, cu cei 3535 locuitori, [4] ocupa locul al doilea după Iași, în 1803, cu cei 3 035 locuitori, [5] locul al patrulea după Iași, Botoșani și Bîrlad, în 1832, cu cei 5012 locuitori, [6] locul al șaselea după Iași, Botoșani, Galați, Roman și Bîrlad, pentru ca în 1859, cu cei 8 295 locuitori [7], să ajungă pe locul al unsprezecelea după Iași, Botoșani, Galați, Bîrlad, Huși, Piatra Neamț, Roman, Focșani, Fălticeni și Bacău. [8]

Trebuie subliniat și faptul că Tîrgu Ocna a fost cel mai mare oraș nereședință de ținut din Moldova și pînă la 1859 cel mai mare oraș al ținutului Bacău. În 1774, populația Tîrgu Ocnei era de 10 ori mai mare ca a Bacăului, în 1803 de 3 ori, în 1832 de aproape 2 ori, pentru ca în anul 1859 populația Bacăului să întreacă pentru prima oară pe cea a Tîrgu Ocnei, 8 972 de locuitori față de 8 295 de locuitori.

---

* Pentru evoluția localității în evul mediu, vezi „Carpica", XXI, 1990.

1. Al. Ungureanu, *Orașele din Moldova, Studiu de geografie economică*, București, 1980, p. 29.

2. *Ibidem*, p. 49—50.

3. Ecaterina Negruți, *Clasificarea localităților urbane din Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Considerații demografice*, în AIIAI, XII, 1975, p. 11.

4. *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, *Recensămintele populației Moldovei din anii 1772—1773 și 1774*, partea a II-a, Chișinău, 1975, p. 329—336.

5. Ecaterina Negruți, *op. cit.*, p. 9 și Anexa nr. 1.

6. ASI, *Visteria Moldovei*, tr 644, op, 708, condica nr. 107, f. 16—17.

7. *Lucrările statistice făcute în anii 1859—1860*, Capitul II, Iași, 1862, p. 107—115; vezi și *Indicele comunelor României după noua organizare a legei comunale*, București, 1865, p. 8.

8. Vezi supra, nota 3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În a doua jumătate a secolului XIX, populația orașului staționează (8 460 locuitori în 1871),[9] pentru ca la începutul secolului nostru chiar să regreseze (7 989 locuitori la recensămîntul din anul 1912 [10].

Tabelul nr. 1

Evoluția numărului de locuitori ai orașului Tîrgu Ocna în perioada 1774—1918

1774 [11]	1820 [12]	1832 [13]	1838 [14]	1860 [15]	1871 [16]	1899 [17]	1912 [18]
3 535	4 365	5 012	5 910	8 195	8 460	8 028	7 989

Din tabelul de mai sus observăm 2 perioade distincte în evoluția numărului de locuitori ai orașului Tîrgu Ocna. O primă perioadă, cuprinzînd secolul XVIII și prima jumătate a secolului XIX, este caracterizată printr-o creștere continuă a populației pînă în 1860. În secolul XVIII, populația orașului s-a dublat, pentru ca în perioada 1774—1860 să înregistreze o creștere de 2,3 ori, cu un ritm ceva mai lent însă. Urmează o a doua perioadă (1860—1918) de stagnare sau chiar regres în creșterea populației.

Sintetizînd datele pentru perioada ultimelor două secole, putem încadra Tîrgu Ocna, după clasificarea propusă de Al. Ungureanu, în timpul orașelor cu o *scădere progresivă a ritmului de creștere* [19].

Pentru perioadele de timp mai îndepărtate sînt foarte greu de separat, în bilanțul total al populației urbane, cele două componente ale sale (bilanțul natural și bilanțul migratoriu), deoarece înregistrări complete ale stării civile apar după Unirea Principatelor, iar înregistrarea sporului migratoriu organizată doar în perioada contemporană.

Datele privitoare la a doua jumătate a secolului XIX, în doi ani luați pentru comparație, 1869 și 1899, indică faptul că bilanțul natural al populației urbane avea valori destul de mici. Natalitatea avea valori re-

9. Dimitrie Frunzescu, *Dicționar topografic și statistic al Romaniei...*, București, 1872, p. 324—325.

10. *Dicționarul statistic al Românei întocmit pe baza rezultatelor definitive ale Recensămîntului general al populației din 19 decembrie 1912*, vol. I, București, 1914, p. 58.

11. Vezi supra, nota 4.

12. ASI, *Vistieria Moldovei*, tr. 166, op. 184, condica nr. 10, f. 288v—289v.

13. Vezi supra, nota 6.

14. ASI, *Vistieria Moldovei*, tr. 1316, op. 1488, condica nr. 1219.

15. Vezi supra, nota 7.

16. Vezi supra, nota 9.

17. *Recensămîntul general al populației României*, București, 1905, p. 374—375.

18. Vezi supra, nota 10.

19. Al. Ungureanu, *op. cit.*, p. 56.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lativ ridicate, însă și valorile mortalității erau mari, egalînd sau depășind natalitatea. În orașe stagnante ca Tîrgu Ocna, cu tendințe de îmbătrînire, natalitatea avea valori mai reduse, în jur de 23—24‰. Mortalitatea înregistra valori medii de 3‰ și se datora în parte stării precare a asistenței sanitare. În primele decenii ale secolului XX, sporul natural tinde spre 0.

Structura populației pe sexe poate fi urmărită pe o perioadă mai îndelungată, folosind datele catagrafiei din 1832 și ale recensămîntului din 1860, 1899 și 1912.

Tabelul nr. 2

Structura pe sexe a populației orașului Tîrgu Ocna în perioada 1832—1918

Sexul	1832 [20]	1860 [21]	1899 [22]	1912 [23]
Masculin	2 540	4 189	4 624	4 450
Feminin	2 472	4 006	3 404	3 539
TOTAL	5 012	8 195	8 028	7 989

Vom sesiza două perioade distincte în evoluția coeficientului de masculinitate a) 1832—1912 cu o predominare a populației masculine și b) după 1912 cu o predominare a populației feminine.

Românii reprezentau majoritatea populației orașului încă din evul mediu, cu toate că vom întîlni și o populație de alte naționalități. La 1774, familiile negustorilor armeni și evrei constituiau aproape 21% din populația orașului, la care se adăugau unguri, greci și ruși, iar la 1832, pe lîngă armeni, evrei, unguri și greci, se mai adăugau 50 de supuși străini (43 austrieci, 3 ruși, 2 prusaci și un englez). Procentul populației de altă naționalitate va scădea treptat după 1900.

În secolul XVIII, ca și în cel următor, ponderea populației originare din alte provincii era mai ridicată, lucru explicabil atît prin poziția geografică, cît și prin puterea de atracție al acestui important centru minier și comercial în epoca respectivă. În recensămîntul de la 1774 sînt menționaați 20 de munteni, 11 ungureni (= ardeleni), 7 brașoveni, 4 vrînceni și cîte un bîrsan, bîrlădean, gălățean, tîrgoviștean și vasluian [24]. Această situație rămîne valabilă și pentru întregul secol trecut.

Urmărirea evoluției numărului și ponderii populației flotante poate constitui un element util în aprecierea capacității de polarizare a orașelor,

20. Vezi supra, nota 6.
21. Vezi supra, nota 7.
22. Vezi supra, nota 17.
23. Vezi supra, nota 10.
24. Vezi supra, nota 4.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în special pentru perioadele de timp mai îndepărtate pentru care nu avem la dispoziție alți indici. Din punct de vedere profesional, în prima jumătate a secolului XIX, populația flotantă a orașului era reprezentată de lucrătorii de la ocne, de comercianți și de meșteșugari. Date referitoare la populația flotantă au fost înregistrate în catagrafia din 1832 și în recensămintele din 1899 și 1912.

Intensificarea procesului de exploatare a sării la începutul veacului trecut explică numărul mare al flotantilor (între 500— 1000 „locuitori nestatorniciți')la 1832, deținînd o pondere de 19,9% din totalul populației. Lunga perioadă de stagnare economică din a doua jumătate a secolului XIX va duce la o reducere substanțială a ponderii populației flotante.

În evul mediu, densitatea populației atingea valori mari, între 70 și 100 loc./ha. În secolele XVIII—XIX, densitatea populației Tîrgu Ocnei scade ca urmare a puternicei creșteri teritoriale și a caracterului semiurban al unor cartiere alcătuite din locuințe unifamiliale, înconjurate de terenuri cu folosință agricolă.

Alte aspecte privitoare la populația orașului (piramida vîrstelor, dinamica soldului migratoriu, structura profesională) nu pot fi abordate din cauză că lipsesc datele statistice necesare.

Existenta unor bogate resurse ale subsolului, sarea, petrolul, ozocherita, apele minerale, va favoriza dezvoltarea mai timpurie a relațiilor capitaliste în această zonă.

Aceste bogății ale subsolului trotușean au atras atenția numerosilor călători străini, francezi și englezi, elvețieni și germani, austrieci, și maghiari, rusi și armeni, care au consemnat o mare varietate de date despre această zonă.

Astfel, putem aminti pe consulii francezi Charles de Peysonnel si Pouiade, inginerul Balthazar Hacquet, franțuzoaica Aloyse de Carlovitz, austriacul Franz Joseph, sasul Andreas Wolf, francezii Jean Louis Carra si Appert, abații italieni Ignáe Raicevich și Francisc Pizzgalli, consulul rus Wilhelm de Kotzebue, care s-au referit la saline, la venitul adus de acestea domniei, la petrol, „uleiul muntilor", la marea extindere a pădurilor, la existenta apelor minerale etc. [25]

Unele date statistice despre orasele trotusene le furnizează consulul prusac J. W. Neigebauer iar mai sumare consulul englez J. H. Skeene. [26]

Flora din zona tîrgoceană a fost cercetată de doi botanisti străini, Julius Edel (1835) [27] și Charles Guébhard (1848) [28]. Amintindu-i și pe

25. N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ed. de Adrian Anghelescu, București, 1981, p. 354, 384—390, 432, 475, 554, 560.

26. D. Ciurea, *Civilizația în Moldova în perioada 1834—1849*, în AIIAI, XIII, 1976, p. 36.

27. Idem, *Știri istorice relative la Moldova din jurnalul inedit al botanistului Iulius Edel (1835)*, în SCȘI, s. III. 1—2/VI, 1955, p. 59.

28. Paul Păltănea, *O nouă descriere a Moldovei de botanistul Charles Guébhard*, în CI ,IX—X, 1978—1979, p. 623.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

etnograful maghiar Gegö Elek și geologul francez Henri Coquand (1867) nu am făcut decît să înregistrăm doar o parte din călătorii străini care ne-au lăsat date interesante despre Tîrgu Ocna și împrepurimile sale [29].

Pe primul loc în industria extractivă care se separase de industria prelucrătoare se situa sarea, cu cel mai important centru de exploatare la Tîrgu Ocna. Exploatarea sării era un monopol al domniei (din 1828 al statului), dar pînă în 1860 zăcămintele au fost exploatate de către arendași ai statului. De la 1 ianuarie 1862, exploatarea sării s-a făcut numai în regia statului. În 1849 erau în exploatare patru gropi de sare : groapa arestaților (din 1826), groapa Opreanului (din 1835), groapa Candida (din 1836) și groapa Ocnița (din 1843). Adîncimea lor nu depășea 62 de stînjeni (138 m). [30]

Tehnica extragerii sării a rămas aceeași ca în perioada precedentă. Abia în 1870 s-a introdus metoda de extragere a sării prin galerii și stîlpi, iar înlocuirea parțială a muncii manuale a început în 1874, cînd a fost introdusă prima mașină cu vapori în salinele din țară [31].

Din 1870 se deschide mina Moldova Vece folosind un sistem de exploatare, cel al camerelor mari trapezoidale și pilieri centrali. S-au deschis 4 camere mari trapezoidale Caroi (30 m lățime și 130 m lungime), Negri (36 m lățime și 164 m lungime), Cîndescu (40 m lățime și 141 m lungime) și Ștefan cel Mare (37 m lățime și 140 m lungime). Podul de trecere era executat în camera Cîndescu. Cîmpul de abataj, creat prin aceste 4 camere, a asigurat o rezervă deschisă care s-a exploatat pînă în 1950, cînd s-a trecut la exploatarea unei noi mine deschise încă din 1937.

Între 1875—1881 s-a folosit o mașină de extracție cu aburi la care s-a renunțat în 1881 ca urmare a inundării Ocnelor Unite. După o întrerupere de 10 ani se pune în funcție o nouă mașină de extracție cu aburi care va fi amplasată la gura puțului de extracție al camerei Carol.

Forța de muncă era asigurată în epoca modernă de rufetași, la care trebuie adăugați și condamnații (osîndiții la ocnă), folosiți în exclusivitate doar la tăierea sării în interiorul gropilor.

Rufetul ocnei era divizat, în funcție de natura lucrării prestate, în două mari categorii cuprinzînd 11 „clase principale".

În prima categorie — alcătuită îndeosebi din lucrători români și secui — intrau „clasele" : șavgailor, lăturașilor, curtenilor, gurarilor, tărăbuntașilor și herghelegiilor, iar cea de a doua, compusă în mare parte din țigani, o formau „clasele" glodașilor, ferarilor, feștilarilor, mește-

29. Gegö. Elek, *A moldvai magyar telegegrö*, Buda, 1838, p. 15—16 : H. Coquand, *Sur les gîtes de pétrole de la Valachie et de la Moldavie sur l'âge des terrains qui les contiennent*, în „Bull. Soc. Géol. Franc.", II-ème serie, XXIV, Paris, 1867.

30. *Dezvoltarea economiei Moldovei între anii 1848 și 1864, Contribuții.* București, 1963, p. 173. Pe la 1800 se lucra în două ocne : „Ocna Tîlharilor" și „Ocna cu Brad".

31. Nicolae Maghiar, Ștefan Olteanu, *Din istoria mineritului în România*, București, 1970, p. 250—251.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

rilor (lemnari şi pielari) şi tocmiţilor. Rolul precumpănitor în procesul de exploatare a sării revenea şi acum „adevăraţilor mineri", care erau şavgăii [32].

În privinţa numărului lucrătorilor de la saline, acesta cunoaşte un mers ascendent circa 511 în 1810, 650 în 1828, 682 în 1832, 1006 în 1852, pentru ca în 1863 numărul să scadă la 961 rufetaşi. Numărul şavgăilor este însă mai mic, de 120 în 1832, 183 în 1839, 168 în 1846, 173 în 1856, reprezentînd doar, cu aproximaţie, între 17 şi 23 % din totalul forţei de muncă angajată la ocne [33].

Producţia de sare a crescut continuu în secolul XIX. În 1810 se extrăgeu aproximativ 17—18 milioane ocale (21947 t — 23238 t), în 1825 între 25—30 milioane (32275 t — 37730 t) [34], iar între anii 1861—1864 producţia va fi şi mai mare, din care, 2/3 vor fi exportate în Turcia, Rusia şi Polonia [35]. Se pare că neçesarul consumului intern de sare se ridica pe la 1845 la peste 11 milioâne ocale [36]

În perioada 1828—1862, ocnele vor fi concesionate unor antreprenori ca Ştefan Meitani, Gheorghe Opreanu, Alexandru Vilara, Mişa Anastasievici şi Constantin Ciocan. Statul a pierdut cu mult peste jmătate din beneficiile pe care o administraţie chibzuită şi o exploatare raţională a sării le-ar fi obţinut. Cea mai mare parte din aceste beneficii au fost însuşite de arendaşii ocnelor prin căi şi mijloace permise, dar şi nepermise fiind sustrase din sfera activităţilor productive. Adoptarea regiei, ca procedeu unic de administrare a ocnelor de către stat, va avea rezultate benefice, exploatarea sării — despovărată de vechile practici medievale — păşind după 1862 pe făgaşul capitalist al dezvoltării sale.

Valorificarea sării pe piaţa internă se făcea prin intermediul negustorilor de profesie, fie prin vînzare ţăranilor pe credit. După 1862 vînzarea în ţară şi la export a fost preluată de stat, ca şi beneficiile ce rezultau, punînd capăt practicii dăunătoare a arendăşiei ocnelor [38].

Volumul şi valoarea exportului moldovenesc de sare a depins în prima jumătate a veacului trecut, întîi de toate, de limitarea la numai două a direcţiilor de export a sării, respectiv spre Rusia şi spre Turcia, celelalte fiind închise acestui produs. Dacă spre Polonia trecerea sării a fost oprită încă din secolul XVIII, spre Imperiul habsburgic sistarea exportului s-a făcut abia în 1832. Pînă în acest an i s-a permis baronului Ştefan Meitani, supus austriac, să vîndă sare transilvănenilor care tre-

32. D. Vitcu, *Istoria salinelor Moldovei în epoca modernă*, Iaşi, 1987, p. 99.
33 *Idibem*, p. 100.
34 *Dezvoltarea economiei Moldovei...*, p. 175.
35 N. Suţu, *Opere economice*, ed. I. Veverca, Bucureşti, 1957, p. 181.
36 D. Vitcu, *Comerţul cu sare în Moldova între anii 1832—1862*, în AŞUI, s. III, 1/XIX, 1973, p. 89.
37 Idem *Istoria salinelor Moldovei...*, p. 70—85. Este cea mai documentată lucrare privitoare la exploatarea sării în Moldova pînă în a doua jumătate a veacului trecut.
38 *Ibidem*, p. 156.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ceau hotarul în acest scop, din cele 8 magazii existente de-a lungul graniței, pe moșiile Comănești (4), Dofteana (2), Dărmănești (1) și Slănic (1)[39] În Țara Românească sarea moldovenească era prohibită înainte de 1832, însă tranzitul spre Serbia era liber. În ciuda unor restricții se exportau în 1840 circa 7 milioane ocale de sare prin Galați, în sudul Dunării[40].

Volumul exportului moldovenesc de sare în Balcani a variat în perioada 1832—1862 între 7—8 milioane ocale pe an[41].

Indiferent dacă ocnele erau arendate sau în regie, închirierea carelor pentru transportul sării la schele se făcea de către cămara ocnelor sprijinită de către dregătorii ținuturilor, în baza poruncilor domnești pe care aceștia le primeau[42].

Atît de importantă era exploatarea sării pentru economia ținutului Bacău, încît cele mai vechi steme ale ținutului Bacău, din 1806—1812 și 1817—1819, au ca element caracteristic o stîncă (sau mai multe stînci) de sare[42a].

Din Tîrgul Ocna porneau mai multe drumuri ale sării „drumul Ocnei" (Tîrgu Ocna-Galați), „drumul Sculenilor", drumul Ocna-Leova și drumul Lipcanilor[43].

Transportul sării devenise o problemă de stat dificilă. Pentru rezolvarea ei s-au preconizat mai multe soluții : folosirea Siretului, construcția unei căi ferate între Tîrgu Ocna și Galați (proiectată de Mihalic de Hodocin, N. Suțu, societăți străine etc.), numeroase proiecte de modernizare a drumurilor[44].

În 1867, un consorțiu anglo-austriac s-a oferit să ia concesiunea construirii și exploatării liniei ferate Itcani—Galați cu o ramură la Iași și alta la Tîrgu Ocna, dar guvernul român nu i-a acordat decît construirea liniei Itcani-Roman, cu ramurile Pașcani-Iași și Verești-Botoșani[45].

Abia în 1875 se concesiona construirea căilor ferate Ploiești-Predeal și Adjud-Tîrgu Ocna englezului Crawley[46], deși pentru linia Adjud-Tîrgu Ocna, Gr. Heliad făcuse o ofertă mai avantajoasă[47]. Pentru transportul sării la gară (Gara mare) se foloseau carele, înlocuite pentru scurt

39 Idem, *Exportul moldovenesc de sare în Balcani în deceniile premergătoare unirii principatelor*, în AIIAI, XVI, 1979, p. 223.

40 *Ibidem*, p. 230.

41 *Ibidem*, p. 237.

42 Idem, *Arendarea ocnelor în Moldova între anii 1832—1862*, în AIIAI, IX, 1972, p. 33.

42a Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, *București*, 1977, p. 186—187.

43 D. Vitcu, *Din istoria transporturilor în Moldova în prima jumătate a veacului trecut. Drumurile sării*, în „Vrancea-Studii și comunicări", II, Focșani, 1978, p 61—70.

44 *Dezvoltarea economiei Moldovei...*, p. 175, nota 8.

45 *Istoria României*, IV, București, 1964, p. 463.

46 *Ibidem*, p. 467, Linia Adjud-Ocna urma să coste 9 350 000 franci ; cf. Ion Ionașcu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României, 1354—1920*, București, 1975, p. 210—211.

47 *Istoria României*, IV, p. 567.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

timp, între anii 1885—1886, cu un funicular [48], care nu putea transporta decît circa 13 700 t/an. A fost nevoie să se construiască un tunel cu o lungime de 876 m şi secţiunea de 4,80 m² ce a fost dat în folosinţă după 1895 [49]. În acelaşi timp s-a săpat şi o galerie secundară de legătură cu cele Unite pentru evacuarea apelor din acestea. În felul acesta s-a realizat înlocuirea transportului pe verticală, cu cel pe orizontală, mutîndu-se şi ieşirea pe actualul amplasament.

În 1892 se dă în funcţiune uzina de curent continuu care alimenta cele 12 lămpi cu arc voltaic montate în abataj. După 1907, uzina electrică îşi va mări puterea industrială prin introducerea a 3 motoare Diesel.

În luna august 1917, în timpul aprigelor lupte desfăşurate la Cireşoaia şi Coşna, salina va fi bombardată de către germani, avariindu-se uzina ce alimenta cu energie atît salina, cît şi oraşul.

Pe locul secund în industria extractivă, după sare, se situa extragerea ţiţeiului, a păcurii, folosită la unsul roţilor, în medicina veterinară, în industria de prelucrare şi, către sfîrşitului celui de-al şaselea deceniu al secolului trecut, la iluminat [50].

Cunoscut încă din secolul XVII în zona Mosoare şi Poieni, petrolul din împrejurimile oraşului Tîrgu Ocna va fi exploatat abia de la mijlocul secolului trecut.

Prima menţiune despre pătrunderea capitalului străin în industria petrolul din această zonă, ca de altfel şi în România, este din anul 1861. La 15 iunie, francezul Olivier de Lalande solicita permisiunea de a exploata petrol pe domeniul Ocna [51]. Alexandru Ioan Cuza apreciază cu mult interes cererea, iar Consiliul de Miniştri, pe baza rezoluţiei sale, aprobă ca Olivier de Lalande să exploateze petrolul timp de 20 de ani pe moşia Ocna, în schimbul unei rente de 10 % din producţia obţinută [52]. Se pare că primele încercări de aplicare a contractului s-au făcut în acelaşi an în localitatea Mosoarele [53].

Exploatarea petrolului de pe domeniul Ocna a început abia în 1864 cînd Olivier de Lalande a izbutit să aducă din Franţa capital, o parte din instalaţiile de foraj şi personal tehnic. Lucrările au început în dealul Cireşoaia, schela Ocna, la data de 1 decembrie 1864 şi au continuat pînă în primăvară. La 7 aprilie 1865 se săpaseră 25 puţuri, între 9 şi 56 m adîncime fără a se extrage petrol. Concomitent, ceruse aprobarea şi începuse lucrările de exploatarea petrolului pe acest domeniu şi un oarecare Metaxa. Rezutatele obţinute nu au fost satisfăcătoare şi în martie 1866 din lipsă de capital, Olivier de Lalande solicita Ministerului de Finanţe aprobare de a transmite exploatarea lui Gabriel Solovy et companie [54].

---

48 Gheorghe Iordache, *Icoane tîrgocnene*, Bucureşti, 1940, p. 33.
49 *Ibidem.*
50 *Dezvoltarea economiei Moldovei...*, p. 175.
51 Constantin M. Boncu, *Contribuţii la istoria petrolului românesc*, Bucureşti, 1973, p. 430, nr. 136.
52 *Ibidem*, p. 162.
53 *Ibidem*, p. 145.
54 *Ibidem*, p. 163.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

La Mosoare a funcționat, la începutul deceniului șapte, prima sondă din România săpată prin foraj mecanic [55]. Faptul că, pe domeniul Ocnei, pe la 1870 erau numai 23 de puțuri, constituie indiciul că cei doi francezi au renunțat la folosirea forajului mecanic. În anul 1898, extracția era manuală, puțurile aveau o adîncime de 30—44 de stînjeni, iar producția era redusă, comparativ cu celelalte schele din județul Bacău. De altfel, la această dată, în schela Ocna, spre deosebire de celelalte, deși se întrebuințase forajul mecanic, nu se afla nici o sondă în funcție. În același timp, Gabriel Solovy et compani, societate franceză, cu capital de două milioane, face mai multe încercări de foraj pe domeniul Slănic, însă rămîn infructuoase, lucrările sînt suspendate și societatea părăsește țara [56]. La 1 iulie 1897 pe teritoriul orașului erau în exploatare 51 puțuri aparținînd societății „Steaua Română" [57].

Dezvoltarea acestei ramuri industriale cunoaște o ușoară înviorare la începutul acestui secol XX. În 1911, cele 58 de puțuri de la Mosoare și Beleleu dădeau o producție de 119939 kg. În total, în împrejurimile orașului, erau 130 de puțuri din care 58 în exploatare, 66 exploatate și 6 săpate în cursul acelui an. La Mosoare, între 1906—1911, 8 proprietari exploatau 34 de puțuri care dădeau o producție cuprinsă între 1700—40102 kg [58].

Începînd a urmări dezvoltarea economică a orașului în epoca modernă, exceptînd industria extractivă asupra căreia am insistat în rîndurile de mai sus, vom sesiza două perioade distincte. În prima jumătate a veacului trecut predomină numai două forme industriale industria casnică și meseriile, care se dezvoltă într-un ritm lent, pentru ca în afara celor două forme industriale (industria casnică și meseriile) să întîmpine și celelalte forme industriale cooperația capitalistă simplă, manufactura, centralizată și descentralizată, fabrica [59]. Spre sfîrșitul secolului se dezvoltă sistemul de fabrică, dar se mai mențin încă manufactura modernă și munca capitalistă la domiciliu.

Recensămîntul din 1774 consemnează nu mai puțin de 27 de meserii practicate de locuitorii Tîrgu Ocnei [60]. Meșteșugurile alimentare ocupau un loc important în viața orașului. Vom întîlni un număr relativ mare de morari (8 în 1774, 6 în 1832), pitari (6 în 1774, 5 în 1830), măcelari, horiecari (1 în 1774). Prelucrarea pieilor se făcea în ateliere aflate spre periferia orașului. Tăbăcitul pieilor era făcut de două categorii de meșteșugari tăbăcarii (3 în 1774) și tălpălarii (11 în 1830). Cei mai numeroși meșteșugari specializați din această ramură erau cojocarii (6 în 1774 și

55 Ștefan Bălan, Nicolae Șt. Mihăilescu, *Istoria științei și tehnicii în România, date cronologice*, București, 1985, p. 157.

56 Constantin M. Boncu, *op. cit.*, p. 163.

57 *Ibidem*, p. 168.

58 *Îndrumător în Arhivele Statului județul Bacău/ = Indrumător Bacău*, I, București, 1979, p. 79.

59 G. Zane, *Industria din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, București, 1970, p. 6—7.

60 Vezi supra, nota 4.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

2 în 1830) și blănarii (13 în 1774, 3 în 1830). Încălțămintea orășenilor era lucrată de ciubotari (15 în 1774), cavafi (3 în 1830) și cizmari. Curelarii (1 în 1774 și în 1830) și șelarii (1 în 1774) lucrau diferite obiecte pentru harnașament. O altă categorie de produse animale, grăsimile, erau prelucrate de meșteri pentru obținerea lumînărilor și a săpunului. Ei mai erau numiți și mumgii (1 în 1830). Țesutul și prelucrarea țesăturilor erau practicate de : torcători (1 în 1774), postăvari (1 în 1774), boiangii (1 în 1830), croitori (4 în 1774 și 3 în 1830), abageri, mătăsărițe (una în 1774). Prelucrarea lemnului cunoștea un număr mare de specializări lemnari (1 în 1774), teslari (1 în 1774), tîmplari, șindrilari, dogari (1 în 1774), rotari (3 în 1774), stoieri (1 în 1774), etc. Spre sfîrșitul secolului XVIII întîlnim și alte categorii de meșteșugari : pietrari, zugravi, căldărari (1 în 1774), olari (6 în 1774), blidari (1 în 1774), bărbieri (3 în 1774 și 1830) etc. [61]

Pietrari vom găsi și la începutul secolului nostru. Pe la 1901, carierele de piatră de pe valea Slănicului dădeau o producție de 61 vagoane de piatră cioplită și 274 vagoane piatră brută necesară diverselor construcții. La Gura Slănicului, în 1912, erau cariere de piatră, dintre care una făcea pietre de tocilă [62].

Industria orașului în 1832 era formată din 9 „fabrici", din care una de lumînări, 8 fierăstraie, 2 velnițe, 6 mori și 10 fierării [63]. Spre sfîrșitul secolului se construiesc 3 fabrici de gaz (rafinării) în oraș [64].

Într-un anuar statistic, din 1905, sînt menționate la mica industrie, un abator, o fabrică de ape gazoase, 2 fierării, 3 mori, o fabrică de pielărie și tăbăcărie. Tot în același anuar sînt înregistrați 85 de meseriași practicînd 28 meserii [65].

În 1908 își începe activitatea o fabrică de var gras, ciment și ghips. Un tabel statistic din același an menționează existența unei fabrici de unelte agricole, alta de ape gazoase, iar a treia de săpun. Mai funcționau în oraș 2 tăbăcării și 5 cazane de țuică [66].

Și comerțul cunoaște o evoluție ascendentă în epoca modernă. La începutul secolului XIX se înmulțesc dughenile construite de-a lungul „drumului Ocnei", în Geoseni, stîrnind protestul șavgăilor și a unor negustori mai vechi care se bucurau de unele privilegii din partea domniei

61 *Ibidem* ; vezi și Ioan Murariu, *Ținutul Bacău în secolele XV—XIX(II)*, în „Carpica", XVII, 1985, p. 115, Anexa nr. 9 și p. 14 ; idem, *O statistică a dughenelor meșteșugărești din așezările urbane ale Moldovei în 1830*, în AIIAI, XXV/1, 1988, p. 361 (Anexa). De asemenea, pentru toate meșteșugurile practicate în tîrgurile și orașele moldovene pînă la mijlocul secolului XIX, a se vedea Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București, 1969, p. 264—286.

62 *Îndrumător Bacău*, p. 79.

63 Vezi supra, nota 6.

64 Constantin M. Boncu, *op. cit.*, p. 183, nota 1072.

65 *Anuarul general al agriculturii, comerciului și industriei Române pe anul 1905*, București, 1905, p. 70—71.

66 *Îndrumător Bacău*, p. 7

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

(ținerea crîșmelor, vînzarea cărnii)[67] și se vedeau concurați de negustorii așezați de curînd în oraș.

Unele documente din arhivele brașovene menționează la sfîrșitul secolului XVIII, prezența negustorului Crăciun din Tîrgu Ocna, pe la 1776, pe piața brașoveană, cît și existența unor dughene ale negustorilor brașoveni în Tîrgu Ocna[68].

Astfel, două documente, din 15 mai 1788 și 10 iunie 1789, consemnează mărturia mai multor negustori și locuitori din Tîrgu Ocna, între care și parohul bisericii Sf. Nicolae, despre dugheana Saftei Todoroaia care a ars împreună cu marfa lui Dumitru Lazăr Brașoveanu cînd au venit turcii de au dat foc tîrgului[69].

Vechile catagrafii menționează un număr apreciabil de negustori ca bogasieri (6 în 1830), cavafi (3 în 1830), brașoveni (7 în 1774 și 2 în 1830), bacali (2 în 1774 și 16 în 1830), crîșmari (5 în 1774 și 46 în 1830), precupeți (1 în 1774 și 6 în 1830), cafegii (3 în 1830) etc. La 1830 erau 115 dughene din care 38 de starea I, 38 de starea a II-a, iar 39 de starea a III-a[71]. Din cele 115 dughene un număr de 32 reprezintă de fapt ateliere meșteșugărești. Anuarul statistic din 1905 înregistrează 56 de comercianți care exercită 14 activități comerciale, între care menționăm și cele 3 hoteluri, o farmacie și 2 librării[72].

Înscrise în nu mai puțin de 43 de hrisoave domnești (inclusiv cel acordat de Mihail Sturza în 1834), privilegiile acordate rufetașilor pentru munca lor deosebit de grea și-au diminuat substanța pe la jumătatea veacului trecut.

Una din cauzele principale ale înrăutățirii regimului de viață a rufetașilor o constituia insuficiența pămînturilor ce li se acordaseră de la început din trupul moșiei domnești a ocnelor (devenită a statului după 1828) pentru hrana lor și a vitelor lor[73].

Insuficiența pămînturilor a rezultat din procesul de urbanizare ce a determinat o creștere a populației și o diversificare a ei pe profesiuni, din înstrăinările unor pămînturi de către rufetașii înșiși, din daniile domnești atribuite Epitropiei Sf. Spiridon în moșia ocnei, ca și din răsluirea moșiei domnești de către vecini (N. Ghica dinspre Comănești, vornicul Crupenschi dinspre Tisești, Iordachi Lascăr dinspre Brătești și guvernul austriac dinspre Transilvania pînă la feredeiele Slănicului[74].

În ciuda numeroaselor acte oficiale care consfințeau dreptul de proprietate al domniei (din 1828 al statului) asupra moșiei ocnelor, rufetașii n-au înțeles să se considere stăpîni de drept și de fapt ai acelor locuri.

67 *Documente privitoare la istoria economică a României, Orașe și tîrguri, 1776—1861, Moldova, Seria A,* =DIER/, vol. II, București, p. 465, nr. 51.

68 *Catalogul documentelor românești din Arhivele Statului Brașov,* I, București, 1955, p. 186, nr. 1039 și 1040.

69 *Ibidem,* p. 332, nr. 2025; p. 337—338, nr. 2066; p. 342, nr. 2101.

70 Vezi supra, nota 61.

71 Ioan Murariu, *O statistică a dughenelor meșteșugărești...*, p. 361.

72 Vezi supra, nota 65.

73 D. Vitcu, *Istoria salinelor Moldovei...*, p. 121.

74 *Ibidem,* p. 123.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Veleităţile de proprietari absoluţi asupra suprafeţelor deja folosite, conjugate cu insuficienţa locurilor de hrană pentru rufetaşii deveniţi minoritari pe moşie, abuzurile autorităţilor centrale (Vistieria) sau a celor locale (Cămara ocnelor), toate acestea au contribuit la izbucnirea, spre sfîrşitul veacului trecut (1886—1900), a unui lung proces între stat, pe de o parte şi ocneni, pe de altă parte, încheiat pe la 1900 cu victoriria celor din urmă [75].

După intrarea în vigoare a Regulamentului organic (1832), s-a declanşat o aprigă dispută, pînă atunci desfăşurată în stare latentă, între obştea tîrgoveţilor pe de o parte, sprijinită de autorităţile ţinutale şi rufetul ocnelor, pe de alta, bazat pe vechile privilegii recunoscute de către domnie.

Înfiinţarea Eforiei orăşeneşti la Tîrgu Ocna devenise scopul legitimat de Regulament al tîrgoveţilor, dar înfăptuirea nu era posibilă atîta vreme cît unele privilegii acordate rufetaşilor („iraturile" pităriilor, căsăpiilor, păcurei ş.a.) nu erau anulate, pentru că ele ar fi asigurat venitul necesar noii instituţii administrative.

La 10 iunie 1832, Departamentul din Lăuntru a primit raportul Isprăvniciei Bacău împreună cu jurnalul încheiat de obştea locuitorilor din Tîrgu Ocna prin care se cerea înfiinţarea unui sfat orăşenesc format din 3 „mădulari", un secretar şi un scriitor. Departamentul, socotind că prin aceasta „s-ar putea aduce jignire interesului lucrării cămării ocnelor şi s-ar putea naşte în toate zilele tulburări şi sfezi cu rufeturile ocnei vroind a-şi apăra dreptăţile şi privilegiile ce au hărăzit cu hrisoave domneşti", n-a dat curs cererilor isprăvniciei şi obştei [76].

Obştea va interveni din nou, fără succes, şi în 1840, 1844. Abia în 1846, domnul Moldovei, Mihail Sturdza, dispunea înfiinţarea eforiei la Tîrgu Ocna, lăsîndu-le tîrgoveţilor locul de imaş pentru păşunatul vitelor, numind drept prezident al eforiei pe cămărăşul ocnii „pentru a nu plăti eforia iefi în zadar", urmînd ca din venitul eforiei să se dea anual cîte 4000 lei care se vor întrebuinţa ca pensii în ajutorul rufetaşilor ocnei care nu mai pot „să-şi închipuiască hrana vieţii". În raportul Sfatului Administrativ din 30 ianuarie 1846 se arată că lucrarea pentru înfiinţarea eforiei se va face potrivit rezoluţiei domneşti de pe raportul comisiei orînduite la Tîrgu Ocna [77]. S-au stabilit şi hotarele oraşului gura Găleanului, Tiseşti, Gura Slănicului, Mosoare şi Vîlcele.

Veniturile proveneau din taxele percepute pe vasele cu vin intrate în tîrg, pe zeciuiala patentarilor, ridicîndu-se la 24819 lei, la care se adăugau veniturile cîntarului şi costului, din care se dădeau însă 700 lei bisericii Sf. Nicolae [78].

---

75 *Ibidem*, p. 124.

76 D. Agache, *Înfiinţarea eforiilor orăşeneşti în Moldova*, în CI, IV, 1973, p. 201.

77 *Ibidem*, p. 202.

78 ASI, *Secretriatul de stat al Moldovei*, dosar 175, f. 55 (original) ; vezi şi ASBc, *Primăria oraşului Tg. Ocna* dosar 1/1846, f. 2—4 (copie).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Eforia a avut multe probleme de rezolvat din punct de vedere administrativ și organizatoric pentru că, pînă atunci, se exercitase administrarea cămării ocnei asupra localității. Prin legea administrativă din 1864 eforia se transforma în Primăria comunei urbane Tîrgu Ocna, cu o circumscripție administrativă ce cuprindea Gura Slănicului, Mosoare, Poieni, Păcuri, Tisești și Vîlcele [79].

În propunerile făcute în 1840 se arată că, în Tîrgu Ocna, intrau anual peste 35000 de cărăuși și că venitul obținut va putea acoperi cheltuielile trebuincioase „precum sporirea pavelii și ținerea ei, înființarea fanariîor pentru noapte, tulumbă și tot tacîmul focului de care acest tîrg se află lipsit... zidiri publice precum școală, spital și temniță de arestați și alte îmbunătățiri ce ar trebui" [80].

În anii ce au urmat înființării eforiei se vor realiza, cu dificultate, multe din propunerile făcute în 1840.

Iluminatul orașului s-a făcut pînă după 1862 cu lumînări, iar în acest an Ministerul de Interne a respins o ofertă de iluminare cu gaz fotogen, făcută de spițerul local, pe motiv că nu există o contraofertă [81]. După 1862 se realizează iluminatul Tîrgului Ocnei cu gaz fotogen. S-au folosit felinare cu acoperămînt de tablă. Aprinderea felinarelor și îngrijirea lor cădea în sarcina „oamenilor făurași" [82]. După 1900 se realizează iluminatul electric, odată cu construirea uzinei electrice. În 1916, centrul orașului era luminat electric.

Pe la 1910 încep forările pentru descoperirea surselor de apă potabilă de către o firmă din Bacău, găsindu-se o pînză freatică corespunzătoare doar la Bogata. Aductiunea apei potabile pînă la Tîrgu Ocna a fost efectuată de o firmă din București și a fost terminată în 1921.

Deși începute spre sfîrșitul veacului trecut, lucrările de canalizare se vor efectua, paralel cu cele de alimentare cu apă, după 1910, realizîndu-se pînă în 1920 doar 5 km de canalizare.

Sînt sistematizate străzile prin aliniere, deschideri sau închideri de drumuri, din care doar două erau pavate cu piatră cubică, 7 cu bolovani de rîu, 46 șoseluite și 38 de străzi nepavate. În oraș mai existau 2 piețe pavate cu bolovani și piatră cubică. În 1912, orașul avea un număr de 99 de străzi [83].

Înainte de 1832, în orașul Tîrgu Ocna n-au existat școli organizate de către stat. În această situație familiile boierești au recurs la aducerea unor dascăli străini în vederea instruirii copiilor lor. În 1830, familiile din Tîrgu Ocna au adus „pe a lor cheltuială dascăli greci". În acest an au luat ființă două școli grecești în oraș, dintre care una condusă de Jany

79 *Indicele comunelor României...*, p. 8.
80 D. Agache, *op. cit.*, p. 201.
81 Constantin M. Boncu, *op. cit.*, p. 112.
82 *Ibidem.*
83 *Îndrumător Bacău*, p. 79—80.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Efstatiadis [84]. Cîțiva ani mai tîrziu s-a organizat și o școală condusă de un dascăl francez, Leon Pary [85], pentru ca în 1846 să fie amintiți doi profesori francezi [86]. La numai doi ani guvernul Moldovei a înființat o școală armeană, alături de cele create la Botoșani, Roman, Focșani, urmare a numărului mare de negustori armeni existenți în oraș în această perioadă [86 a].

Dar în acest oraș erau și categorii sociale care cereau organizarea învățămîntului în limba națională. Insistențele acestor categorii sociale au făcut ca în anul școlar 1836—1837 să funcționeze două școli particulare românești, una condusă de dascălul Diamandi, frecventată de 39 elevi, iar alta în frunte cu dascălul Nicolae, care avea 51 de elevi [87].

Dacă între anii 1830—1840 învățămîntul tîrgocnean începuse să se dezvolte sub forma școlilor particulare cu limbile de predare greacă, franceză și română, în deceniul al cincelea, obștea orașului va cere Epitropiei învățăturilor publice înființarea unei școli publice în oraș [88].

Domnitorul Mihail Sturdza va aproba cererea obștii din Tîrgu Ocna, prin care se cerea înființarea unei școli publice cu limba de predare română, la 30 iulie 1845. Totuși, această școală nu și-a putut începe activitatea decît la 30 octombrie 1845, cînd Epitropia învățăturilor publice l-a numit pe Adam Păun care va desfășura o amplă activitate didactică, apreciată de Gheorghe Asachi în februarie 1847, activitate ce a contribuit la închiderea școlilor particulare în limbile greacă și franceză [89]. În 1849 frecventau cursurile școlii publice 49 de elevi [89 a].

Școala publică din acest oraș, înființată în anul 1845, și-a continuat activitatea neîntrerupt, deși dascălii numiți aici aveau de înfruntat multe dificultăți de ordin material și în primul rînd lipsa unui local propriu. Deși problema localului de școală se pusese ciar din momentul înființării, această problemă nu a putut fi rezolvată decît cîțiva ani mai trîziu.

Domnitorul Grigore Alexandru Ghica a întreprins în vara anului 1851 o călătorie prin țară trecînd și prin Tîrgu Ocna, prilej cu care locuitorii orașului i-au cerut sprijin material pentru rezolvarea problemei localului școlii. Domnitorul a satisfăcut cererile obștii tîrgocnene cumpărînd casele căminarului Iordache Jorăscu cu prețul de 750 de galbeni, sumă ce a fost achitată în septembrie 1851 [90]. În casele cumpărate de la căminarul Iordache Jorăscu, destinate „pentru școala publică", la în-

84 Dumitru Zaharia, *Unelte date cu privire la începuturile învățămîntului în orașul Tg. Ocna*, în „Carpica", V, 1972, p. 212.

85 *Ibidem*.

86 N. Iorga, *Histoire de l'enseignement en pays roumains*, Bucarest, 1932, p. 244—225.

86a „Albina Românească", XX, 1848, p. 397—398.

87 V.A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800—1864*, I, București, 1892, p. 371 ; vezi și Dumitru Zaharia, *op. cit.*, p. 212.

88 *Ibidem, p. 213.*

89 *Ibidem*, p. 213—214.

89a „Buletin Foaie Oficială", XV, 1847, p. 143—144 ; *ibidem*, p. 356—357.

90 Dumitru Zaharia, *op. cit.*, p. 215—216 (anexa).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ceputul și-au avut sediul, alături de școală, sfatul orășenesc și poliția [91]. Dispunînd de local propriu, școala publică a funcționat fără întrerupere, cuprinzînd un număr tot mai mare de elevi (64 în 1855, 66 în 1856, 85 în 1857, 82 în 1858 și 112 în 1859) [92].

Dacă la înființarea acestei școli s-a constituit comitetul pentru „privegherea școlilor începătoare" [93], în 1865 exista în oraș „Comitetul municipal de instrucțiune publică", care avea competență să analizeze conduita învățătorilor la clasă și în afara acesteia [94]. Elevii școlii, în a doua jumătate a veacului trecut, proveneau din cartierele Văleni. Mosoarele, Gura Slănicului, Vîlcele si centrul orașului. În luna iulie 1890, directorul Școlii primare de băieți nr. 1 „Grigore Ghica" din Tîrgu Ocna raporta Revizoratului școlar al circumscripției Bacău-Roman că în această localitate erau 330 de elevi, din care 139 frecventau cursurile acestei scoli [95]. Acestora li se adăugau 51 din mediul rural. Școala a avut o bibliotecă veche, constituită încă de pe la mijlocul veacului trecut. Ea a fost îmbogățită, în februarie 1890, prin cărțile donate de căpitanul G.A. Christodulo, împreună cu frații săi Ioan, Stefan si Mihai. Donația lor cuprindea 268 de cărti științifice, literare, didactice, 6 hărti murale si 9 tablouri ale principalilor domnitori români [96]. Fiind o școală cu tradiție, acesteia i se încredințau din partea Revizoratului școlar Bacău și unele sarcini de coordonare a învățămîntului din localitățile de pe valea Trotusului. În timpul primului război mondial, localul acestei scoli va fi bombardat și distrus de artileria inamică. Se va construi după război, în anii 1926—1928, un nou local de școală.

În 1858 își deschid porțile școlile primare de fete din Bacău, Botoșani, Huși, Roman, Vaslui și Tîrgu Ocna [97].

După un deceniu, în 1868, este înființată școala primară de băieți nr. 2 „Costache Negri". În anul școlar 1878/1879, școala funcționează cu două posturi de institutori la patru clase, avea 107 elevi, din care 40 erau copii de agricultori, 11 de comercianți, 24 de meseriași, 11 de alte profesiuni, 17 orfani. În 1905/1906 au fost înscriși 215 elevi, frecvenți 177, promovați 127 [98]. La fel ca și Școala primară de băieți nr. 1 și această școală își va forma o valoroasă bibliotecă. În 1879, școala primea 550 de cărți, donate de D. Gusti, T. Codrescu, A. Ghica și alte 41 de persoane [99].

---

91 *Ibidem.*

92 V. A. Urechia, *Istoria școalelor...*, III, p. 574; vezi și Dumitru Zaharia, *op. cit.*, p. 215.

93 *Ibidem*, p. 213.

94 *Îndrumător Bacău*, II, București, 1989, p. 429.

95 *Ibidem*, p. 431.

96 *Ibidem.*

97 Mihai Bordeianu, Petru Vladcovschi, *Învățămîntul românesc în date*, Iași, 1979, p. 177.

98 *Îndrumător Bacău*, II, p. 433.

99 *Ibidem.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

La începutul secolului nostru, în 1908, existau în oraș două școli primare, una profesională de fete și alta inferioară de meserii pentru băieți, înființată în octombrie 1899, cu două ateliere, de rotărie și fierărie, iar în 1911 un atelier de industrie casnică [100].

În toamna anului 1908 va fi înființată Școala primară mixtă din Gura Slănicului, școală care-și va desfășura activitatea în condiții materiale grele.

În sfirșit, în 1914, se înființează Școala primară nr. 2 de fete „Spiru Haret". În anul școlar 1814/1915. școala a fost frecventată de 47 de elevi din care au promovat 28 [101]. În circumscripția acestei școli erau, în 1915, 393 de fete care trebuiau să frecventeze cursurile [102].

Condițiile extrem de grele în care se lucra în ocne îi expuneau pe rufetași la accidente și boli. După cum am mai arătat, cea mai veche mențiune privitoare la asistența sanitară în această localitate este din 1692 cînd este amintit, între martorii unui act, și Gligori bărbierul [103]. Recensămîntul populației Moldovei din anii 1772—1774 înregistrează la Tîrgu Ocna pe Petre și Martin, slugile „doftorului", cît și pe Tănasă, Crăciun și Constantin bărbieri [104]. Existența unui doctor și a trei bărbieri la 1774 presupune un început de organizare a asistenței medicale și a serviciului farmaceutic care trebuia să facă față deselor epidemii de ciumă și holeră care au bîntuit la sfîrșitul secolului XVIII și la începutul secolului XIX. În 1831 au murit de holeră 155 de persoane, reprezentînd 3.14 % din populația orașului [105]. Este cel mai mic procent înregistrat în orașele și tîrgurile ținutului Bacău (5.10 % la Moinești și 7,77 % la Bacău) [106]. Pe cartiere, numărul cel mai mare de decesuri s-a înregistrat în Vatra-Tîrgului (50), Văleni (30), Geoseni (25), Slănic (15), Viișoara (11), iar cele mai puține în Gura Slănicului (4), Vîlcele (5), Trotuș (7), și Pîrgul Boghii (8) [107].

La 26 februarie 1828, domnitorul Ioniță Sandu Sturza a dispus construirea de către Cămara Ocnelor, în ograda bisericii „Cuvioasa Paraschiva" („Domnească"), a unei barăci cu șapte odăi, pentru doctor și sașgăii bolnavi care vor fi tratați aici, urmînd a se acorda 20 000 de oale de sare anual ca venit pentru întreținerea acestui stabiliment sanitar [108]. Spitalul amîntit la 1828 trebuie să fi fost mai mult o impro-

100 *Ibidem*, I, p. 80.
101 *Ibidem*, II, p. 435.
102 *Ibidem*.
103 Corneliu Stoica, *Evoluția lacolității Tîrgu Ocna în evul mediu (pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea)*, în „Carpica", XXI, 1990, p. 28.
104 Vezi supra, nota 4.
105 Ecaterina Negruți-Munteanu, *Date noi privind structura demografică a tîrgurilor și orașelor moldovenești în 1832, în Populație și societate*, I, Cluj, Anexa nr. VII.
106 *Ibidem*.
107 ASI.*Visteria Moldovei*, tr. 644, op. 708, condica nr. 107, f. 17.
108 N. Iorga, *Privilegiile șavgăilor de la Tîrgu-Ocna*, în ARMSI, s. II, t. XXXVII, nr. 9, 1915, p. 260—261.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

vizație, fără un local corespunzător, deservind doar pe șavgăi, pentru ca, în 1845, domnitorul Mihail Sturdza dispune înființarea unui spital la Tîrgu Ocna unde să fie îngrijite cinurile de jos ale garnizoanei, arestații din groapa ocnelor, șavgăii și locuitorii orașului [109].

Viitorul spital este trecut în administrația Epitropiei Casei Spitalelor Sf. Spiridon din Iași. Din lipsă de fonduri, construirea spitalului este tărăgănată cîțiva ani. Abia în 1850 se ajunge la o soluție de compromis. Epitropia cumpără casele lui Vasile Codrescu cu 3 000 de galbeni și după ce face unele modificări va inaugura noul spital la 1 septembrie 1851, cînd dispunea de 34 de paturi [110]. Spitalul va funcționa în acest local pînă în septembrie 1907 cînd se va inaugura actuala clădire construită pe proprietatea marelui diplomat, Costache Negri. Locul si casele vor fi donate Epitropiei de Constantin N. Corbu din Bîrlad, în 1891, la insistențele medicului primar de aici, dr. Scarlat Gheorghiu [111].

Asistența ambulatorie va fi asigurată în prima jumătate a secolului XIX de medicii „cămării ocnelor" ca : dr. Saros (din 1832, cu intermitențe, pînă în 1848), Narkis Titadino (1834), Samoil Eperis (1839), Nikolai Kiriacopol (1841—1842), iar după 1846 de medicii spitalului administrat de Epitropia Casei Spitalelor Sf. Spiridon Samuel Torceaner (1848—1852), Albert Bauman (1852—1862), Louis Collin (1862—1872), Adolf Clain (1872—1877), C. Petroniu (1877—1878), C. Bercariu (1881—1882), A. Razu (1882—1886), Stefan Posa (1886—1888), si Scarlat Gheorghiu (1888—1922) [112]. Din 1911 începe să funcționeze si circumscripția sanitară urbană avîndu-l multi ani medic pe Ion Berariu (1917—1934). Mulți dintre acesti medici erau buni specialiști care-si sustinuseră doctoratul în străinătate (Samuel Torceaner la Erlagnen în 1848 iar Albert Bauman la Würzburg în 1852) sau studiaseră la Odesa (Z. Lazarev). Putem aminti si cazul medicului Scarlat Gheorghiu care desfășurase o prodigioasă activitate între anii 1891—1893, după ce, cu

109 Nestor Vornicescu, *Ingrijirea sănătătii în vechile noastre mănăstiri*, în „Mitropolia Olteniei", 1—?/xx, 1968, p. 68—69. N. Sutu *op. cit.*, p. 150.

110 V. Răscanu, C.G. Năstase, Șt. Bîrsan, Gh. Băileanu, *Istoria Spitalului orășenesc clinic de adulți din Iași*, București, 1956, p. 327.

111 ASI, *Epitropia Generală a Casei Spitalelor Sf. Spiridon*, dosar 628/1891, f. 1—29.

112 Paul Pruteanu, *Asistența medicală a lucrătorilor de la Tîrgu Ocna în a doua jumătate a sec. XVIII și prima jumătate a sec. al XIX-lea*, în *Istoria medicinii. Studii și cercetări*. București, 1957, p. 122—128 ; idem, *Contribuțiile la istoricul spitalelor din Moldova*. București, 1957, p. 122—128 ; idem, *Contributie* pentru istoricul spitalului din Tîrgu Ocna trebuie citat și articolul medicului Bruno Lazare, *Gh. Eteteș de Saroș — o personalitate marcantă a trecutului medico-sanitar a orașului Tg. Ocna*, în „Munca sanitară", 10/1971 ; vezi și comunicările prezentate la simpozioanele sau congresele internaționale de istoria medicinei (Timișoara, spetembrie 1966 ; București, august 1970 ; Cralova, mai 1975). Unele amănunte și în lucrarea medicului Valentin Mirel Lazare, *Cantributii la istoria spitalelor din Moldova în sec. XIX*, lucrare de licență (IMF Bucuresti, 1981, manuscris). Menționăm și un scurt istoric al spitalului, redactor de medicul Ioan Comănescu, în 1932 (manuscris inedit).

http://www.dimec.ro / http://cmiabc.ro

un deceniu înainte. își susținuse doctoratul în țară, la București [113]. În 1906, împreună cu C. Brăileanu, vor fi evidențiați printre cei mai buni medici ai Epitropiei.

Prima farmacie din oraș datează înainte de 1848, iar la începutul secolului XX funcționa farmacia „La Speranța", avînd ca proprietar pe farmacistul ardelean Carol Binder. În 1910, farmacia va fi arendată lui Malhasovici timp de 29 de ani.

În 1836, la Tîrgu Ocna, a fost dată în folosință o cazarmă pentru ca în 1839 să fie dărîmată și să se aloce suma de 9 297 lei pentru o construcție nouă [114]. Această cazarmă era destinată unei mici subunități militare care asigură paza arestaților de la ocnă. Aici, va fi concentrat în anii 1914—1915 marele prozator Mihail Sadoveanu, perioadă marcată literar în „Amintirile căprarului Gheorghiță". O a doua cazarmă va fi construită cîțiva ani mai tîrziu, în Geoseni.

În 1850 s-a înființat o companie de pompieri care urma să intervină în cazul incendiilor, destul de numeroase în epocă. Tot în acest an sînt cumpărați 6 cai care trebuiau „să care apa din Trotuș cu maiurile mari și greutate" [115]. Se comanda unui fabricant din Viena o tulumbă de mînă și, în același timp, se încerca să se cumpere de la Brașov unele instrumente necesare pompierilor (topoare, ciubere, cîngi) [116].

Mult timp primăria orașului a funcționat în același local cu școala publică și poliția. Atribuțiile crescînde ale primăriei au făcut ca numărul salariaților să crească continu, de la 7 (primar, ajutor de primar, registrator, oficiant, copist, intendent, agent comunal), la 9 în 1908 și 13 în 1914 [117]. Între 1909—1912 se construiește, după planurile unuia dintre cei mai cunoscuți arhitecți ai epocii, Petre Antonescu, actuala clădire a primăriei, în care va fi mutată și judecătoria [118]. În aceeași perioadă s-a construit și hala din centrul orașului, care funcționează și astăzi, cu unele îmbunătățiri aduse după 1944.

În a doua jumătate a secolului XVIII se construiesc două biserici noi biserica Sf. Nicolae (1758) și biserica Sfinții Voievozi (1777).

În veacul trecut s-au ridicat cele mai multe biserici de pe teritoriul orașului biserica „Buna Vestire" a schitului Măgura Ocnei (reconstruită pe la 1803 pe locul alteia mai vechi), biserica „Sf. Treime" (1810) din Gura Slănicului, biserica „Sf. Ioan" (1815), biserica „Sfinții

113 Dr. Scarlat Gheorghi, *Memoriu asupra activității Spitalului Tîrgu-Ocna*, Iași, 1894.

114 Anghel Popa, *Oștirea națională în proces de reorganizare în Moldova (1834—1849) (II)*, în AIIAI, XXII/2, 1985, p. 504.

115 Gh. Ungureanu, *Contribuție la istoria pompierilor (Înființarea și organizarea lor în Moldova)*, în RA, 2/I, 1958, p. 68.

116 ASI, *Secretariatul de Stat al Moldovei*, tr. 1764, op. 2013, dosar 424/1850—1851, f. 1—37.

117 *Îndrumător Bacău*, I, p. 78.

118 *Ibidem*, p. 80.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Împărați" (1824), biserica „Sfinții Apostoli" din Vîlcele (adusă la 1832 de la Mănăstirea Bogdana), biserica „Schimbarea la Față" (1844) din Poieni, paraclisul închisorii, cu hramul „Sf. Grigore Teologul" (1856, ars în 1863 și refăcut în 1874) și o biserică catolică în Păcurl [119].

Călătorul armean Minas Păjăşkian amintește de o biserică de lemn pe la 1808 pentru ca, în 1825, comunitatea armeană din oraș să construiască o biserică nouă, de cărămidă [120].

Negustorii evrei vor construi și ei două sinagogi, „sinagoga comercianților" (1832) și „sinagoga mare" (pe la 1890) [121].

Unii domnitori vor întreprinde călătorii prin țară, vizitînd cu aceste prilejuri și Tîrgu Ocna.

În 1845, orașul a fost vizitat de către domnitorul Mihail Sturdza care a petrecut o lună la Slănic. La un an de la vizita domnitorului, „Albina românească" anunța deschiderea a „două fîntîni de apă minerală, de curînd descoperite în mahalaua Tîrgului Ocna" [122]. Este vorba despre izvoarele minerale din „grădina lui Nastasache" (actualul parc „Măgura") pe care le amintește Costace Negruzzi într-una din scrisorile sale [123].

Alte vizite cu urmări vor fi cele ale domnitorului Grigore Ghica, în 1851, cînd se cumpără un local pentru școala publică și, în 1856, cînd constatînd condițiile grele ale osîndiților de la groapa ocnei, domnitorul dispune construirea unui modern castel pentru „arestații ocnelor" [124], unde, pe lîngă locuințele condamnaților, se vor construi și o manufactură unde se vor lucra „pînzării, frînghii, cibotării și fierării" [125], cît și un paraclis.

Un alt aspect care trebuie relevat este și cel al legăturii culturale cu Transilvania. Un învățat călugăr ardelean care a trăit mai mult timp în Moldova, îndeletnicindu-se cu copierea de manuscrise, a fost arhimandritul Eustatie Popovici din Abrud. Pe lîngă numeroasele manuscrise copiate amintim un Octoih mic scris în schitul Măgura Ocnei în

119 Corneliu Stoica, *Monumente istorice bisericești din Tîrgu Ocna*, 1991 (lucare tehnoredactată pe ordinator și fotomultiplicată ; cu întreaga bibliografie a temei).

120 Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, sub voce.

121 *Marele dicționar geografic al României*, V, București, 1902, sub voce.

122 „Albina românească", XVIII, 1846, p. 10.

123 Costache Negruzzi, *Opere*, 1, *Păcatele tinereților*. București, 1974, p. vezi și Constantin C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului XIX. Constatări istorice, geografice, economice și statistice pe temeiul hărții ruse din 1835*, București, 1957, p. 51, nota 4.

124 *Castelul pentru arestații ocnelor în Moldova*, în „Calendar pentru români, pe anul bisect 1856", Iași, 1856, p. 67—74.

125 *Documentele privitoare la istoria economică a României, Statistică, Țara Românească și Moldova, Seria B*, I, București, 1960, p. 250, nr. 176.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1781 şi un alt Octoih, în acelaşi schit, unde se aşezase către sfîrşitul vieţii [126].

Theodor Codrescu, editorul celebrei colecţii de documente „Uricariul", expedia de la Braşov la Tîrgu Ocna o ladă cu cărţi rare [127]. Activitatea literară la Tîrgu Ocna era cît se poate de modestă, reprezentată prin producţii literare de restrînsă circulaţie, ca cele ale lui I. Poni (1853) [128], Aurel Ghibănescu (1916) [129] sau a unor personalităţi politice tîrgocnene Costache Negri [130], Gheorghe Sion [131] care se impun, mai ales, prin corespondenţa cu unii dintre contemporanii lor : Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu, Costache Filipescu, Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu, C. Rosetti-Teţcanu etc. [132].

Nu-l putem omite pe poetul şi publicistul Ion L. Catina (născut la 28 ianuarie 1870 la Tîrgu Ocna), autor al unui memorial de drum şi al unui dicţionar cafro-român (păstrat în manuscris). Este primul român care a întreprins o călătorie în Africa australă (1900—1906). A sprijinit rezistenţa burilor furnizîndu-le clandestin arme în Rhodesia şi Transvaal, şi-a exprimat admiraţia faţă de regele Gungunhuiana, erou al luptei cafrilor împotriva colonialismului şi a redactat un dicţionar cafro-român [133].

Mama poetului Vasile Alecsandri era originară din Tîrgu Ocna, descendentă a familiei Cozoni, iar familia Alecsandri avea proprietăţi în Tiseşti [134]. Vizitele dese la Tîrgu Ocna, de-a lungul anilor, se datoresc

126 Mircea Păcurariu, *Manuscrisele româneşti din biblioteca Episcopiei Romanului şi Huşilor*, în MMS, 7—8/XXXVII, 1961, p. 526, idem, *Din istoria legăturilor bisericeşti ale Transilvaniei cu Modova*, în MMS, 11—12/XLIV, 1968, p. 656 ; însemnări de pe manuscrise la Gabriel Ştrempel *Copişti de manuscrise româneşti pînă la 1800*, Bucureşti, 1959, p. 183—185.

127 Const. A. Stoide, *Teodor Codrescu şi legăturile lui cu Braşovul*, în AIIAI, XV, 1978, p. 361—378.

128 I. Poni, *Ascinia sau Nebuna din Tîrgul Ocnei*, în „Calendaru...", 1853, p. 108—110.

129 Aurel Ghibănescu, *Bunicuţul*, Tg. Ocna, 1916.

130 Pentru caracterizarea lui C. Negri ca scriitor vezi Paul Păltănea, *Viaţa lui Costache Negri*, Iaşi 1985, p. 46—59. Vezi, de asemenea, şi studiul introductiv al lui Emil Boldan la lucrarea C. Negri, *Scrieri*, I, Bucureşti, 1966, p. VII—LXXVII.

131 Ştefan Meteş, *Din scrisorile lui Gheorghe Sion. Viaţa şi activitatea sa*, I—II, Sibiu, 1941—1943.

132 C. Negri, *Scrieri*, I—II, Bucureşti, 1966 ; Paul Păltănea, Costache Negri. *Scrisori către C. Rosetti-Tetcanu*, în „Carpica", XVII, 1985, p. 209—225 ; Ştefan Meteş, *Din relaţiile şi corespondenţa poetului Gheorghe Sion*, Cluj, 1940.

133 V. Hilt, *Călători şi exploratori români*, Bucureşti, 1972 ; Val Tebeică, *Români pe şapte continente*, Bucureşti, 1975 ; Mircea Anghelescu *Călători români în Africa*, Bucureşti, 1983 ; Valentin Borda, *Călători şi exploratori români*, Bucureşti, 1985, sub voce.

134 *Colecţia de documente de la Filiala Arhivelor Statului Judeţului Bacău (1400—1864)*, Bucureşti, 1986, p. 120, nr. 474.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

atît originii sale cît și prieteniei statornice și exemplare cu Costache Negri.

O serie de scriitori (Costache Negruzzi [135], Alexandru Vlahuță [136], Mihail Sadoveanu [137]) sau istorici (Gheorghe Ghibănescu [138], Nicolae Iorga [139]) care vor vizita orașul, în a doua jumătate a secolului trecut sau la începutul acestui secol, ne vor lăsa și cîteva impresii despre acesta.

Peisajul tîrgocnean, de un pitoresc aparte, va inspira penelul unor pictori consacrați ca Emanoil Panaiteanu Bardasare sau Gheorghe Petrașcu [140].

În sfîrșit, la Tîrgu Ocna s-a născut muzicianul Elie Michăilescu (1868—1927), fost profesor la Colegiul „N. Bălcescu" din Craiova și primul dirijor român al corului Capelei ortodoxe din Paris (1892—1894) [141].

Condițiile grele de muncă ale lucrătorilor de la ocnă vor genera în secolul trecut multe frămîntări sociale care vor cunoaște numeroase forme de manifestare : proteste, revolte sau greve.

Încă din 1832 întregul rufet muncitor al Ocnelor înaintase o jalbă Sfatului Administrativ în care arătau starea de mizerie în care se aflau ei și familiile lor și faptul că li se încălcaseră vechile privilegii domnești.

Nemulțumirile șavgăilor vor răbufni în anii 1838 și 1843 [142]. La 11 martie 1838 Vistieria intervenea pe lîngă Isprăvnicia ținutului Bacău să ia măsuri împotriva șavgăilor nesupuși [143]. O lună mai tîrziu Cămara Ocnelor se plîngea Isprăvniciei de Bacău că mulți șavgăi „sînt foarte îndărătnici" și „nu merg să taie sare, cu felurimi de închipuire lipsesc de la lucru în cele mai multe zile, păgubind Cămara" [144]. Potolită

135 Costache Negruzzi, *Pelerinaj la Tîrgul Ocnei*, în „Calendar popular", 1853, p. 77—91.

136 Alexandru Vlahuță, *România pitorească*, București, 1900

137 Mihail Sadoveanu, *Însemnările căprarului Gheorghiță*, București, 1905.

138 Gheorghe Ghibănescu, *Tîrgu Ocna, Studiu istoric*, în *„Arhiva Societății științifice și literare"*, II, Iași, 1890—1891, p. 593—644.

139 Nicolaie Iorga, *Privilegiile șangăilor...*, p. 245—263 ; idem, *Sate și mănăstiri din România*, București, 1916 : Idem, *Inscripții din bisericile României*, I$_1$, București, 1905.

140 Emanoil Panaiteanu Bardasare a pictat împrejurimile Iașului, la Burdujeni și la Tîrgu Ocna, lucrări ce arată un sentiment real al spațiului. Gheorghe Petrașcu a revenit în două rînduri la Tîrgu Ocna, în 1906 și 1913, realizînd cîteva peisaje care se află actualmente la Muzeul de Artă.

141 „Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena", 1971, p. 11.

142 Gheorghe Ungureanu, *Rufetul ocnelor din Moldova și revolta șavgăilor în 1843*, în SMIMd, I, 1957, p. 109—137 ; C. Botez, L. Eșanu, I. Saizu, *Județul Bacău, Pagini memorabile din lupta maselor*, Bacău, 1971, p. 12—13. Pentru mișcările minerilor din a doua jumătate a veacului trecut, vezi Constantin Cuciuc, *Frămîntările rufetașilor de la salinele din Tg. Ocna în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în SAI, XII, 1968.

143 *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste în România (1821—1878)*, București, 1971, p. 169.

144 *Ibidem*, p. 170—171.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pentru un timp revolta şavgăilor va reizbucni în anul 1843. Într-un raport din 24 iunie 1843 către Ministerul de Justiţie, Cămara Ocnelor se plîngea de tulburările făcute de şavgăi, care l-au bătut pe birău şi i-au luat 1 700 de lei pentru a putea merge la Iaşi „să deie jalobă măriei sale iui vodă, cerîndu-şi drepturile ce au avut“ [145]. Isprăvnicia ţinutului Bacău a încercat să-i oprească pe şavgăi din drum, dar fără să reuşească [146]. După reîntoarcerea şavgăilor de la Iaşi tulburările au continuat şi în luna iulie. Acţiunii şavgăilor li s-a alăturat şi lăturaşii [147]. S-a trimis o comisie formată din doi boieri şi din ispravnicul ţinutului pentru a-i pedepsi pe şavgăi. O parte din şavgăi vor fi aspru bătuţi cu vergele sau toegele pe trupul gol, fiind apoi surghiuniţi şi împiedicaţi de Cămară să mai revină în cursul anului 1844 [148].

În anii 1853—1854, sînt scrise noi jalbe pline de durere, în care se combate tirania cămăraşilor de ocne şi exploatarea aspră impusă de a scoate cît mai multă sare. Dintr-una din aceste jalbe reiese că lacrimile acestor lucrători erau mai sărate decît sarea [149].

La 1853, Appert, autorul unei călătorii în ambele principate *Voyage dans les Principautés danubiennes*, Maienţa, 1853), descrie exploatarea salinelor de la Tîrgu Ocna, din fundul cărora maşina primitivă cu cai (= crivacul, n.n.) scoate, înaintea arhitectului francez Collin, şase nenorociţi, cu totul zdrobiţi [150].

Spre sfîrşitul secolului XIX şi începutul secoluîui XX, cu deosebire după 1891, cînd se produc modernizări ale tehnologiei de extracţie a sării, are loc o creştere sensibilă a numărului de muncitori. Lipsa unei legislaţii muncitoreşti, a securităţii muncii, unele măsuri cu caracter antimuncitoresc, creau condiţii deosebit de grele de muncă şi de trai mineriior. „Legea minelor“ (1905) şi „Legea asupra muncii minerilor şi femeilor în aşezămintele industriale şi exploatării miniere“ (1906), n-au ameliorat situaţia acestor categorii de lucrători.

În 1873, în galeria Carol, în urma unei explozii, şi-au pierdut viaţa 3 lucrători ,iar alţi 6 au fost accidentaţi. În august, acelaşi an, au fost inundate Ocnele Unite, iar în 1906 va arde puţul de extracţie cu toată instalaţia de la suprafaţă [151].

La 1907, minerii de la Tîrgu Ocna îşi manifestau protestele prin acţiuni de solidarizare şi sprijinire a mişcărilor ţărăneşti din comunele Călugăra, Nadişa, cu minerii de la Comăneşti sau chiar prin acţiuni revendicative, în 1911 [152]. Mişcarea muncitorească va căpăta un caracter

145 *Documente privitoare la anul revoluţionar 1848 în Moldova*, Bucureşti, 1960, p. 30—31, nr. 26.
146 *Ibidem*, p. 31—32, nr. 27.
147 *Ibidem*, p. 32—33, nr. 28.
148 *Ibidem*, p. 34—36, nr. 30.
149 C. Botez, L. Eşanu, I. Saizu, *op. cit.*, p. 13.
150 N. Iorga. *Istoria românilor prin călători*, lucr, cit., p. 560.
151 Gh. Iordache, *op. cit.*, p. 33—35.
152 Lucia Antohi, *Citeva date privind istoricul salinelor şi mişcării muncitoreşti din Tg. Ocna pînă la 1944*, în „Carpica“, XVII, 1985, p. 182.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tot mai organizat, crescînd spiritul revendicativ și antirăzboinic ca urmare a activității desfășurate de socialiști în rîndul maselor. La începutul anului 1917 a avut loc la Tîrgu Ocna o mare demonstrație antirăzboinică cu participarea soldaților ruși și români, precum și a minerilor de la ocnele de sare, urmată și de alte manifestări, mai ales întruniri în cadrul cărora se sublinia „necesitatea încheierii cît mai repede posibil a păcii pentru că suferințele celor de pe front erau foarte mari" [153]. Aceste frămîntări trebuiesc puse și pe seama propagandei bolșevice și a stării de spirit a soldaților ruși marcați de evenimentele ce se desfășurau în Imperiul țarist.

Din cele prezentate în acest studiu rezultă că orașul Tîrgu Ocna a cunoscut două perioade distincte în dezvoltarea sa economico-socială din epoca modernă. O primă perioadă, cea a trecerii de la feudalism la capitalism (1741—1864), este caracterizată printr-un mare dinamism, o creștere teritorială și demografică spectaculoasă, o industrie extractivă, a sării și a petrolului, în plină ascensiune, un număr surprinzător de mare de meserii practicate, un comerț activ. Este și perioada cînd sînt înființate majoritatea instituțiilor moderne, administrative, de învățămînt, sănătate și cultură. O a doua perioadă, între anii 1864—1918, este caracterizată printr-o dezvoltare economică mai lentă, putîndu-se vorbi chiar de un regres. În concluzie, putem afirma că Tîrgu Ocna reprezintă cazul tipic al unor centre urbane care, avînd o activitate economică bazată mai mult pe industria extractivă și lipsite de funcții administrative, nu au putut depăși stadiul de orașe mici sau mijlocii.

LE DÉVELOPPEMENT ÉCONOMIQUE ET SOCIAL DE LA VILLE DE TÎRGU OCNA À L'ÉPOQUE MODERNE

Résumé

Dans cet article l'auteur présente le développement économique et social de la ville de Tîrgu Ocna à l'époque moderne. On y saisit deux périodes distinctes dans son évolution économique : une période plus dynamique (1741—1864), dominée par l' industrie extractive (du sel et du pétrole) et une deuxiéme période (1864—1918), de stagnation économique.

L'auteur s'arrête à quelques aspects importants concernant le développement économique et social de la ville : l'évolution de la population, sa structure, l'industrie extractive (la technique de l'extraction du sel et du pétrole, la main d'oeuvre, la valorisation des produits), les voies de communication (routes et chemins de fer), l'affirmation de l'industrie domestique et des métiers, l'extension du réseau commercial.

Il s'arrête aussi sur la création de quelques institutions administratives, d'enseignement, de santé et de culture.

À la fin de l'article, on présente brièvement quelques moments significatifs des troubles sociaux que la population de la ville a connus à l'époque moderne.

153 *Ibidem*, p. 183.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NUMĂRUL ŞI FELUL UNOR ATELIERE MEŞTEŞUGĂREŞTI DIN ORAŞELE ŞI TÎRGURILE MOLDOVEI ÎN ANUL 1832

de IOAN MURARIU

După cum se ştie, principalele îndeletniciri ale locuitorilor din Ţara Moldovei în feudalismul tîrziu au continuat a fi agricultura şi creşterea animalelor. Dar alături de ţărănime au existat şi alte grupuri sociale, una formînd-o meşteşugarii care îşi desfăşurau activitatea prin tîrguri şi sate sau pe lîngă curţile boiereşti.

Despre activitatea meşteşugarilor şi despre organizarea lor în feudalismul dezvoltat şi tîrziu s-a scris destul de mult, îndeosebi în ultimele decenii. Dintre aceste lucrări se detaşează excelenta monografie din anul 1969 a cunoscuţilor istorici şi cercetători Ştefan Olteanu şi Constantin Şerban [1]. Între altele, autorii amintiţi au analizat şi conţinutul unei statistici din anul 1832, privitoare la meşteşugarii din oraşele şi tîrgurile Ţării Moldovei. Din această statistică au publicat numai numărul velniţelor, morilor de apă şi de cai, fierăriilor şi tipografiilor existente atunci în aşezările urbane ale Moldovei [2]. Numărul morilor existente în 7 oraşe moldoveneşti, şi menţionate în acelaşi document, a mai fost publicat şi într-un studiu din anul 1972 [3].

Cercetînd cu atenţie documentul din anul 1832 [4] am constatat că el conţine şi alte informaţii despre activitatea economică a celor 40

---

1 Ştefan Olteanu şi Constantin Şerban, *Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în evul mediu*, Ed. Acad. R.S.R., 1969. Într-o oarecare măsură, am cercetat şi noi meşteşugurile din fostul ţinut Bacău sau din Moldova (vezi Ioan Murariu, *Unele aspecte privind industria şi meşteşugurile ţinutului Bacău în prima jumătate a sec. al XIX-lea*, în „Lucrări ştiinţifice ale cadrelor didactice" Institutul Pedagogic de 3 ani Suceava, vol. 1, 1970 ; Idem, *Economia ţinutului Bacău în prima jumătate a sec. al XIX-lea*, în „Carpica", Muzeul judeţean de Istorie şi Artă Bacău, XI, 1979 ; Idem, *O statistică a dughenelor şi atelierelor meşteşugăreşti existente în aşezările urbane ale Moldovei în anul 1830*, în Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol" din Iaşi, XXV (2), 1988.

2 Ştefan Olteanu şi Constantin Şerban, *op. cit.*, p. 352 şi urm.

3 Ecaterina Negruţi-Munteanu, *Date noi privind structura demografică a tîrgurilor şi oraşelor moldoveneşti la 1832*, în „Populaţie şi societate. Studii de demografie istorică", vol. 1, Editura Dacia, Cluj, 1972, anera 1.

4 Arh. St. Iaşi, fond *Vistierie*, Tr. 664, op. 708, dosarele nr. 13, 47, 77, 107 144, 173, 203, 240, 280, 311 346, 375, 411, 452, 485, 524.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de oraşe şi tîrguri din Ţara Moldovei. În aceste aşezări urbane [5] mai funcţionau atunci 54 ateliere de lumînări, 12 de pălării, 237 de pielărie, 8 fierăstraie, 4 oloiniţe şi altele (vezi *a n e x a*).

Numărul atelierelor meşteşugăreşti din oraşele şi tîrgurile Moldovei va creşte mult în epoca regulamentară, aşa cum rezultă şi din catagrafia pe anul 1845 [6].

SUR LE NOMBRE ET LE TYPE DES ATELIERS ARTISANAUX DES VILLES ET DES BOURGS MOLDAVES EN 1832

Résumé

Tout en employant des documents inédits des archives, l'auteur y fait connaître le nombre des ateliers de cierges, de chapeaux, de maroquinerie, d'huile, de savon, de vermicelle, de bière etc., existants en 1832 dans les 40 villes et bourgs moldaves.

5 Mai puţin tîrguşorul Săveni din ţinutul Dorohoi pentru care nu s-au păstrat date statistice.

6 Gheorghe Platon, *Populaţia oraşului moldovenesc la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Carpica", Muzeul de Istorie Bacău, III, 1970, p. 5—32 şi anexele.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ANEXA

NUMĂRUL ȘI FELUL UNOR ATELIERE, MEȘTEȘUGĂREȘTI DIN ORAȘELE ȘI TÎRGURILE MOLDOVEI ÎN ANUL 1832 [1]

Nr. crt.	Orașul sau tîrgul	Ținutul	ATELIERE DE										TOTAL ateliere
			Lumînări	Pălării	Piele	Fierăstraie	Oloiuri	Găitănuri	Sopon	Fidea	Bere	Tulpane	
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
1.	Bacău	BACĂU	1	1	10	—	—	—	—	—	—	—	12
2.	Moinești	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3.	Tg. Ocnii	„	1	—	—	8	—	—	—	—	—	—	9
4.	Căiuțul	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5.	Roman	ROMAN	2	1	25	—	1	1	1	1	—	—	31
6.	Podu-Turcului	TECUCI	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
7.	Nicorești	„	2	—	8	—	—	—	2	—	—	—	12
8.	Tecuci	„	3	1	8	—	—	1	3	—	—	—	16
9.	Bîrlad	TUTOVA	9	—	48	—	—	—	6	—	—	—	63
10.	Vaslui	VASLUI	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11.	Dorohoi	DOROHOI	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
12.	Tîrgu-Nou	„	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
13.	Săveni	„	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
14.	Bucecea	BOTOȘANI	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15.	Botoșani	„	1	3	22	—	—	6	8	—	—	—	40
16.	Tg. Sulițoaei	„	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
17	Tg. Frumos	CÎRLIGĂTURA	3	—	3	—	—	—	1	—	—	—	7
18.	Podul Leloaei	„	1	—	—	—	—	2	—	—	—	—	6
19.	Fălciu	FĂLCIU	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20.	Huși	„	5	1	10	—	—	1	3	—	—	—	20
21.	Hîrlău	HÎRLAU	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	3
22.	Frumușica	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
23.	Herța	HERȚA	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	3

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
24.	Drăguşeni	COVURULUI	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25.	Galaţi	„	4	—	—	—	—	—	2	1	—	—	7
26.	Nămoloasa	PUTNA	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	3
27.	Panciu	„	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—	4
28.	Focşani	„	2	1	48	—	1	42 **	—	—	—	—	94
29.	Odobeşti	„	1	—	4	—	—	—	—	—	—	—	5
30.	Adjud	„	1	—	12	—	—	—	—	—	—	—	13
31.	Bordeştii Buhusaoei	NEAMŢ	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
32.	Tg. Neamţ	„	1	—	8	—	—	—	—	—	1	—	10
33.	Tg. Pietrii	„	1	—	10	—	—	—	1	—	—	—	12
34.	Burdujeni	SUCEAVA	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
35.	Lespezi	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
36.	Fălticeni	„	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	3
37.	Iaşi	IAŞI	4	4	12	—	—	4	5	—	—	4	33
38.	Sculeni	„	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
39.	Tîrgusorul	„	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
40.	Ştefăneşti	„	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
	TOTAL		54	12	237	8	4	57	34	1	1	4	412

1. Arh. St. Iaşi, Tr. 644, op. 708, dosarele 107, 77, 173, 240, 280, 375, 411, 485, 311, 452, 346, 203. 144, 47, 13.524. Dosarele citate respectă ordinea ţinuturilor din tabel.

* Nu s-a păstrat documentul.
** Găitanuri şi sopon.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UNELE CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA APLICAREA LEGISLAȚIEI AGRARE ȘI ADMINISTRATIVE ÎN COMUNA CĂLINEȘTI *, JUDEȚUL ROMAN. ÎNTRE ANII 1864—1892

de IOAN UNGUREANU

Întreaga legislație rurală din a doua jumătate a secolului al XIX-lea poate fi considerată ca o continuare a aplicării reformei agrare din anul 1864, a acelor articole din legea inițială care au rămas pentru a fi soluționate ulterior, cerință amplificată și de unele evenimente conjuncturale, cum ar fi, spre exemplu Războiul de Independență, cu scopul manifest de atenuare a contradicțiilor și nemulțumirilor din lumea satelor.

Urmărind desfășurarea respectivului proces, studiul de față își propune să facă analiza cîtorva aspecte specifice ale acestei problematici într-o zonă din județul Roman, care ni se prezintă ca un caz tipic al întregii evoluții, pentru că poartă puternic amprenta personalității marelui agronom român, Ion Ionescu de la Brad, care își avea aici baștina și moșia comuna Călinești.

* * *

Atestat documentar la 7 februarie 1437 [1] satul Călinești a cunoscut un destin sinuos, grație pămînturilor fertile ce se află aici pe terasele din stînga Siretului mijlociu. În documentele emise după anul 1521, satul cu hotarele sale va fi menționat ca proprietate a mănăstirii Bistrița, ctitoria domnitorului Alexandru cel Bun, iar din anul 1687, odată cu închinarea acestei mănăstiri Sfîntului Mormînt, localitatea și moșia Călinești au devenit proprietate a Patriarhiei Ierusalimului [2] pînă la secularizarea de la sfîrșitul anului 1863.

Reformele din timpul domnitorului Alexandru Ioan Cuza, ca și cele din anii următori au avut o puternică influență și asupra acestei zone atît în plan economic cît și social. Intrînd sub incidența Legii secularizării averilor mănăstirești din 17/29 decembrie 1863, pămînturile Patri-

* Localitatea aparține astăzi comunei Negri, jud. Bacău.

1 D.R.H., A, I. nr. 167.

2 Idem, nr. 211 și vol. III, nr. 89. Cele trei biserici (Brad, Drăgești și Călinești) sînt catalogate astăzi ca monumente istorice (vezi Viorel Căpitanu, Vasile Ursachi, Ghidul monumentelor din județul Bacău și Neamț, Bacău, 1971, p. 21—22).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

arhiei Ierusalimului de la Călinești, redate patrimoniului național, vor constitui rezerva din care se va realiza împroprietărirea țăranilor în anul 1864, iar o suprafață însemnată de teren arabil, păduri, fînețe, pășuni și de alte destinații va deveni moșia statului.

La rîndu-i, aceasta va suferi în mai puțin de trei decenii o substanțială diminuare, pînă la lichidare (cu excepția pădurilor) prin actiuni succesive, în principal prin împroprietărirea țăranilor de la 1864, a însurățeilor de la 1878 și vînzarea în loturi de la 1892.

O situație similară au cunoscut și suprafețele învecinate de la nord unde, prin Legea secularizării. Schitul Brad fusese desființat și moșia trecută în posesia statului. După promulgarea Legii rurale din 1864, din această moșie se va realiza împroprietărirea țăranilor unde, 41 de clăcași vor fi împroprietăriți cu 70 fălci și 35 prăjini [3] restul pămîntului măsurînd 97 fălci, 42 prăjini fiind cumpărat în anul 1869 de către Ion Ionescu și fratele său, Nicolae [4]. În plan administrativ trebuie să constatăm, mai întîi, că prin adoptarea Legii comunale din 2/14 aprilie 1864, în anul următor a luat ființă comuna Călinesti, care includea, alături de localitatea de centru satele și cătunele Brad, Drăgești, Mîgla, Rocna și Ursoaia, aparținînd de plasa Fundu, județul Roman, comună ce va totaliza 209 case, 211 familii si 3 biserici [5].

Creșterea continuă și sensibilă a populației comunei, care la începutul deceniului al 8-lea al secolului trecut va ajunge la un număr de 1 055 locuitori [6], va înscrie și acest spațiu în mereu actualul imperativ național al timpului — aplicarea unor reforme în sfera relațiilor rurale în vederea soluționării problemei agrare și, implicit, a perfecționării organizării administrative, ambele chestiuni aflîndu-se într-o strînsă legătură, pentru că actiunea de împroprietărire presupunea adesea și înființarea de noi așezări rurale. Astfel, în timp ce articolul 5 al Legii rurale din august 1864 prevedea ca cei ce nu sînt clăcași, dar au casă și grădină pe moșie prin învoielile realizate cu proprietarul acesteia, vor putea primi pămînt pe moșiile statului, articolul 6 lărgea sfera sătenilor ce puteau beneficia de pămînt prin strămutare pe moșiile statului din apropiere, în alte două cazuri celor ce nu li s-au asigurat suprafețele legiuite datorită indisponibilității moșiilor înguste precum și însurățeilor (spornicilor) [7]. În acest scop Legea rurală stipula prin articolele 54—59 autorizarea guvernului de a vinde locuri pe moșiile statului acestor categorii de săteni la prețul de 5 galbeni pogonul cu plata

3 Gheorghe Burlacu, Ion Măzăreanu, Satul Brad, baștină și moșie a Isăceștilor și Ioneștilor, în „Carpica" vol. XXII, Bacău, 1991, p. 131.

4 Ion Ionescu de la Brad, *Viața mea de mîine însumi*, în Opere agricole, vol. I, Editura Academiei R.S.R., 1968, p. 519.

5 Ministerul de Interne, Agricultură și Lucrări Publice. Serviciul statistic. Indicele comunelor României, după noua organizare a legii comunale, 1865, București, Imprimeria Statului, 1865, p. 66.

6 *Dimitrie Frunzescu, Dicționar topografic și statistic al României*, București, 1872, p. 88.

7 Acte și legiuni, seria I, vol. II, p. 893—894.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în decurs de 15 ani şi cu interdicţia înstrăinării acestora timp de 30 de ani [8].

Regulamentul de aplicare a articolelor 5 şi 6 din Legea rurală, adoptat la 14 iunie 1878 şi publicat în „Monitorul oficial" nr. 135 din 20 iunie, conţine alături de precizările de procedură privind împroprietărirea însurăţeilor, necesitatea înfiinţării comunelor noi pe moşiile statului „mai puţin populate". Tot aici se prevedea ca noile aşezări să se constituie în perimetre „sănătoase şi cu izvoare de apă" după planuri întocmite de ingineri care să stabilească vatra satelor şi suprafeţele ce urmau să fie atribuite însurăţeilor, respectiv, cîte un pogon de siliştе pentru casă şi grădină şi cîte 10 pogoane (5 hectare) în cîmp, în care noii posesori trebuiau să se strămute în următorii doi ani [9].

Ca urmare, între cele 130 de comune şi 26 de cătune noi constituite pe moşiile statului [10], în comuna Călineşti a luat fiinţă în anul 1879, satul Negri, a cărui denumire stabilită de Ion Ionescu de la Brad, deputat în Parlament din partea Colegiului ţărănesc de Roman şi cetăţean al acestei comune — exprimă dorinţa axpresă a acestuia de a omagia şi imortaliza numele celui care a fost camaradul şi prietenul său paşoptist şi unionist — Costache Negri — şi care decedase în anul 1876.

În anul 1887, în nomenclatorul comunelor judeţului Roman (59 la număr) se va înscrie şi comuna Negri [11] care va înlocui toponimul de Călineşti, fapt explicat prin aceeaşi preocupare şi grijă de cinstire a acestui nume din partea marelui agronom român, deşi centrul administrativ se va menţine încă o vreme în vechiul sat, pînă aproape de începutul noului veac [12].

Raportîndu-ne la media de 3,77 hectare pămînt ce a revenit pe cap de familie ţărănească în urma reformei din 1864, am putea considera că rezerva constituită în urma secularizării din 1863 a fost, în primă analiză, suficientă şi acoperitoare pentru satisfacerea integrală a cerinţelor de împroprietărire din acest spaţiu geografic, de vreme ce însemnate suprafeţe au rămas în continuare în rezerva de stat, aşa cum ni se prezintă în obiectul studiului de faţă, sau la Brad unde după cum s-a văzut, Ion Ionescu a putut cumpăra ulterior, din terenul fostului schit o importantă suprafaţă. Aceasta explică, în parte, şi faptul că în acest perimetru agricol, nu s-au manifestat convulsii sociale de amploarea celor care au avut loc în alte judeţe şi zone ale ţării şi care au culminat cu răscoala ţăranilor pentru pămînt şi împotriva apăsătoarelor învoieli agricole, din anul 1888 [13]. Creşterea populaţiei, divizarea suprafeţelor

8 Idem, p. 901—902, 941.

9 Arh. ist. centr. Min. Agriculturii, Insurăţei, dosar 1/1878, f. 16—20, 36 şi 73, dosar 2/1878, f. 3, 6, 13.

10 Idem. Min. de Int., dosar 175/1882, f. 7—8.

11 Ministerul de Interne, Indicator al comunelor urbane şi rurale din Regatul României, Bucureşti, 1887, p. 248.

12 Idem, Bucureşti, 1896, p. 310.

13 C. Corbu — A. Deac, Mişcări şi frămîntări în România la sfîrşitul sec. al XIX-lea (1889—1900), Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1965, p. 19—20.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

primite în posesie la 1864, rezolvarea problemei împroprietăririi spornicilor, ca și a sătenilor ce nu beneficiaseră de drepturi din lipsă de teren pe moșiile în care locuiau — deci toate acele categorii prevăzute în articolele 5 și 6 din Legea rurală, au determinat guvernul să recurgă în mai multe rînduri la vînzări din trupurile moșiilor statului. Asemenea legi pentru vînzarea unor bunuri ale statului au fost promulgate în anii 1866, 1868, 1872, 1875, 1876, 1881.

Toate acestea nu erau însă de natură să acopere substanțial cererile categoriilor de săteni nerezolvate la 1864 — ci, mai curînd erau dictate de soluționarea unor interese financiare ale statului, dar care au contribuit la acumularea nemulțumirilor ce au răbufnit în 1888 în lumea satelor [14]. De aceea, la 6 aprilie 1889 s-a votat conform proiectului publicat în toamna anului 1888, legea vînzării către țărani „a domeniilor statului în favoarea exclusivă a săteanului" [15].

Prin „Legea pentru înstrăinarea bunurilor statului și răscumpărarea embaticurilor" din 1889 s-au prevăzut o serie de condiții avantajoase pentru beneficiari, între care înlesnirea stabilirii cumpărătorilor pe noile proprietăți, pentru formarea de noi comune, acordarea în acest scop a unor credite garantate de stat și cu rambursare prin anuități și susținerea altor cheltuieli de instalare, în cazul țăranilor strămutați de la distanțe mari. [16]

Această ultimă lege are și meritul de a fi cuprins în sfera beneficiarilor de pămînt și o masă importantă de țărani nevoiași. În anii următori, la scara întregii țări au cumpărat pămînt în loturi mici de 5 hectare, un număr de 105.165 țărani și loturi mai mari (10—25 hectare) alți 1549 săteni, adică 106 714 țărani au cumpărat din moșiile statului suprafața de 546.593 hectare. [17]

Pentru a urmări cum s-au derulat prevederile acestei legi în spațiul geografic de care ne ocupăm, ne vom referi la o lucrare cadastrlă efectuată pe moșia statului din Călinești, a cărei cartografiere s-a realizat la începutul ultimului deceniu al secolului trecut. Harta propriu-zisă, reprezintă o redare fidelă a lucrărilor de cadastru efectuate anterior și finalizate în anul 1891, în vederea stabilirii loturilor ce urmau a fi vîndute în baza legii din anul 1889. (Pl. I).

Informațiile deslușite din interpretarea acestui semnificativ documument [18] prezintă mai mult decît o importanță locală, fie și numai pentru ideea de a fi receptate ca un exemplu tipic al modului de aplicare în teritoriu a prevederilor legislației agrare adoptate în această perioadă. Cartografierea realizată pe calc pînzat de inginerul civil și hotarnic B. Toncoviceanu, la scara de 1/5000 metri cuprinde în releveu un

14 N. Adăniloae, Dan Berindei, Reforma agrară din 1864, Biblioteca istorică, XIII, Editura Academiei R.S.R. 1967, p. 335.

15 Supliment la Monitorul oficial, nr. 121 și 122 din 3 și 4 septembrie 1888,

16 Acte și legiuiri, seria a II-a, vol. IV, p. 821—822.

17 Radu Rosetti, Pentru ce s-au răsculat țăranii, București, 1907, p. 482.

18 Harta se află în original, în posesia autorului.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

areal de aproximativ 4 km. lungime și 2,5 km. lățime, cu desfășurarea pe direcția sud-est, nord-vest.

Redactată în termeni arhaici și provinciali, avînd ca obiect „*Planul parcelări loturilor după noșia Statului*" (cf. cu înscrisul original-n.n.) această hartă suscită interes prin faptul că este parafată de Ministerul Agriculturii, Comerțului, Industriei și Domeniilor sub semnăturile ministrului Tudor P. Radu și a unui director general,[19] la data de 24 septembrie 1892.

Prin analizarea și coroborarea tuturor datelor am ajuns la concluzia că lucrarea cadastrală a fost făcută în ani 1890—1891[20] și s-a procedat conform legii din 1889 la parcelarea în loturi mici de cîte 5 hectare pentru a acoperi un număr cît mai mare de îndreptățiți din categoria celor nevoiași[21] (Pl. 1).

Lucrarea propriu-zisă de cadastru a constat din parcelarea în 88 loturi a întregii suprafețe arabile a moșiei statului din Călinești, care mai rămăsese după împroprietăririle și vînzările succesive de după 1864. Din toată rezerva sa, statul își mai păstra doar suprafețele de pădure, respectiv pădurea Ursoaia măsurînd 206 pogoane[22] (103 hectare — n. n.) și trunchiul de pădure Aluniș de 86,5 hectare[23].

---

19 La acea dată, director general era C.E. Krupenski, dar semnătura cu semnul grafic „pentru", aparține probabil, unui director general adjunct, în citire aproximativă, M. Huprovski.

20 Pledează în sprijinul acestei afirmații cîteva argumente incontestabile și anume : *primul* și cel mai evident este acela că nu putea fi realizată decît în perioada dintre adoptarea Legii din 1889 și avizarea lucrării la minister ; *al doilea* rezultă din dezlegarea notiței criptogramate din reversul cartușului, care după plierea hărții ne apare în fată ca o cotă, sau cod folosit în biblioteci și arhive. În prima parte a înscrisului, realizat cu tuș negru, observăm următorul text, parțial incifrat : *Călinești din Roman*, apoi două semne grafice și cifrele 66/91. Peste aceste cifre s-a trasat ulterior cîte o bară orizontală în tuș violet, cu sensul", pentru ca, tot atunci, notarul respectiv să scrie dedesubt, cu acelasi tuș violet alte date și anume : 96, apoi un semn grafic (vezi planșa II) urmat de o linie de fracție oblică, aplicată peste un apostrof de substituire și cifra 92 ('92). Este lesne de înțeles că aceste simboluri și cifre nu pot fi altfel interpretate decît ca o matricolă de existență și identitate a hărții. Prin descompunere vom deduce că semnul „N" dublu barat înseamnă „număr", iar „I" barat se va citi ca două litere, adică „F". Deci, criptograma se va citi astfel : Numărul filei sau foii de înregistrare (F și I) „I". Deci, criptograma se va citi astfel : Călinești (Călinești) din Roman, Numărul (N) filei sau foii de înregistrare (F și I) 66/1891, aceasta însemnînd că în anul 1891 lucrarea de cadastru era deja încheiată și înregistrată. După ce lucrarea a fost avizată și parafată la minister, s-a impus înscrierea ei în evidență la o altă poziție, cea consemnată cu tuș violet (după ce s-a anulat vechea poziție), adică numărul 96 din anul 1892 (96 F—I/'92) ; în fine, *al treilea* argument este acela că la hotarul de nord al moșiei Călinești este marcată „Moșia Bradu a D-lui I. Ionescu", ca o realitate a timpului prezent, pe cînd marile agronom trăia, el încetînd din viață la data de 16 decembrie 1891. Din coroborarea tuturor acestor date am desprins concluzia enunțată în text.

21 Legea din 1889 prevedea și posibilitatea de a se vinde țăranilor înstăriți loturi de cîte 10 și 25 hectare dar care, dacă nu se vindeau după două licitații, se impunea împărțirea lor în loturi de 5 hectare.

22 Dimitrie Frunzescu, op, cit., p. 88.

23 Mărimea suprafeței este furnizată de Ocolul Silvic Traian cu precizarea că perimetrul nu a fost diminuat după 1864.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Marea majoritate a acestor loturi sînt reprezentate pe hartă prin dreptunghiuri cu laturile de 80 mm x 25 mm, ceea ce la scară naturală înseamnă laturi de 400 m x 125 m, adică 50.000 de metri pătrați = 5 hectare. Chiar și loturile de margine, care datorită conturului hotarului au forme geometrice variate (triunghi, trapez etc.), au fost dimensionate în suprafețe de 5 hectare. Dintre toate, doar lotul 88, tot de 5 hectare, în formă aproximativă de potcoavă, se află dispersat și s-a constituit dintr-o rezervă anterioară, în mijlocul părții de moșie pe care s-au împroprietărit însurățeii la 1878.

Cele 440 hectare de pămînt scoase la vînzare în loturi de 5 hectare reprezintă practic, ultima suprafață disponibilă de pe moșia statului prin care 88 de familii legiuite aveau să primească pămînt în cele mai avantajoase condiții de cumpărare și de protecție asigurate de stat pînă atunci.

Sătenii care au beneficiat de aceste posesiuni sînt în marea lor majoritate din localitățile mărginașe acestei moșii, foarte puțini fiind dintre cei ce își stabileau acum domiciliul în recent înființatul sat Negri, în hotarul căruia se afla de fapt, moșia statului Călinești.

Adnotări ulterioare făcute cu creionul, probabil de către funcționarii publici, ne indică în vatra noului sat Negri, pe primii locatari ai acestei așezări, în total 14 familii.[24]

Prezentînd și alte detalii topografice și topometrice, harta de la 1891, prin scop și finalitate are nu numai valoare geografică și socială economică, ci și istorică, fie și pentru că se delimitează într-un spațiu al „pașilor pierduți" al mai multor personalități de rezonanță istorică, fapt ușor de sesizat, dacă parcurgem proprietățile din zonele limitrofe ale acesteia. Folosind notarea autentică de pe text, vom reține că la Nord, moșia Călinești se învecina cu „Mosia Bradu a D-lui I. Ionescu" și cu „Moșia Drăghești (Drăgești-n.n.) a D-lui Cost. Agarici[25], la Est găsim marcat „Pămîntul locuitorilor de pe moșiea Dămienești, proprietatea domnului Cost. Morțun"[26] și „Trupul de pădure numit Alunișu.

24 În lotul 67 este notat Gh. Marcoci, în 68 — Dumitru Buda, în 69 — Martin Dancău, în 70 — Grigore Gheorghiu, în 71 Dumitru (... ?), în 72 Dumitru Anton Finiac, în 73 — Gheorghe Ursu, în 74 — V. Marin, în 75 — Ion St. Tănase, în 76 — Alecu Cionac, în 77 — Sultana Ion Rusu, (probabil văduva de război), în 85 — Costachi Munteanu, în 86 — Safta Țigler (probobil văduvă de război), în 87 — Ion Nastasiu. De reținut că satul Negri are astăzi, mulți descendenți purtători ai acestor nume.

25 Această familie de moșieri al cărei conac și atenanțe se mai păstrează parțial și astăzi, adăpostind ferma Călugăreni a societăți agricole de stat din comuna Dămienești, jud. Bacău, a dat pe eroul aviator Horia Agarici, din al doilea război mondial, căruia i s-a dedicat și un cîntec sugestiv „A plecat la vînătoare Agarici/Să vîneze bolșevici..."

26 Si această familie l-a dat pe „generosul" care a contribuit la desființarea P.S.D.M.R. în anul 1899, devenit deputat în Parlamentul României, Vasile G. Mortun. Această familie cu obîrșia în orașul Roman, a lăsat unele valori imobiliare și artistice cum ar fi clădirea fostei primării din municipiul Bacău, Lîngă biserica veche din centrul comunei Dămienești există o frumoasă statuie de marmură albă de Carara, reprezentînd o femeie sculptată în stil cla-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

rezervat pentru stat" ; în Sud-Estul moșiei Călinești este nominalizată „Moșiea Poiana lui Iurașcu, proprietatea lui Cost. Boteanu", iar la Sud, „Pădurea statului de pe moșiea Călinești (Ursoaia-n.n.)" ; pe hotarul de Vest este notat „Pământul însurățeilor de pe moșia Călinești" iar la Nord-Vest, „Pământul locuitorilor împroprietăriți în 1864 de pe moșiea Călinești".

Cartograful a ținut, desigur, să localizeze convențional și alte elemente [27] care dau o și mai mare valoare documentară și istorică acestei hărți.

La scurgerea unui secol de la aceste evenimente, dacă de lîngă obeliscul mormîntului lui Ion Ionescu de la Brad, de pe acel promontoriu înalt al Siretului și al fostei Zargidava am încerca să ne oprim privirea asupra împrejurimilor, atunci ne-am convinge că timpul, factorii naturali și acțiunea omului au modificat în mare măsură „detaliile", dar nu și marile repere ale acestui releveu. Stau mărturie în acest sens multe din elementele asupra cărora ne-am oprit și care ne ajută, fie și numai pentru o clipă, să trasăm imaginar ceea ce această stampă de istorie rurală a surprins din realitățile petrecute în aceste locuri în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

sic roman, cu o cunună pe cap, dedicată primei soții a lui Costache Morțun moartă la vîrsta de 20 ani, la prima naștere (după cum stă scris pe soclu).

27 În loturile 22 și 25 se interpune un carou de peste 2 hectare de vie, avînd o latură pe cornișa de nord-vest. În imediata apropiere, ceva mai la nord, dar pe terenul improprietăriților de la 1864, pe terasa inferioară a Siretului, mai găsim marcată o suprafață de vie de circa 13 ari. Tot pe cornișa de nord-vest, în carourile 24 și 26 este marcată o porțiune de formă aproximativ hexagonală cu o arie de circa 0,5 hectare, care este spațiul incintei bisericii și cimitirului din Călinești, cu simbolul convențional consacrat. Această biserică a fost construită în anul 1772, de Iancu și Nastasia Razu.

Între loturile 63 și 66, la circa 1200 metri mai la sud de biserică, ni se sugerează printr-un triunghi cu laturi duble, ideea unei secțiuni printr-un acoperiș de casă, delimitîndu-se, astfel, după părerea noastră, zona de unde începe de fapt siliștea și vatra rezervată satului Negri, înființat cu 12 ani înaintea lucrării de referință.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ORDINE, MEDALII ŞI DECORAŢII DIN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL AFLATE ÎN COLECŢIILE MUZEULUI DE ISTORIE DIN BACĂU

de ELENA ARTIMON

România — ţară minunată, aşezată între Dunăre, Carpaţi şi Marea Neagră, brăzdată de ape care în zumzetul lor duc la vale pagini de legende, ţară care dispune de un relief variat — cîmpii, dealuri şi munţi cu numeroase resurse naturale — cu oameni harnici, minunaţi şi cinstiţi, — este totodată ţara care are o istorie multimilenară, o istorie ce ne vorbeşte de vitejia strămoşilor noştri, de dorinţa acestora de a-şi apăra cu orice eforturi glia străbună, numele de român, fiinţa naţională.

Numeroasele descoperiri arheologice, precum şi tomuri întregi de documente păstrate în arhivele din ţară şi din străinătate ne aduc noi argumente ce ne demonstrează că ne-am născut, format şi dezvoltat neîntrerupt în spaţiul carpato-danubiano-pontic.

Deşi soarta ne-a aşezat în această parte a lumii „în calea tuturor răutăţilor", noi am avut întotdeauna înţelepciunea, puterea şi curajul şi am răzbit tuturor încercărilor celor care voiau cu orice preţ să ne cucerească glia străbună, să facă să dispărem chiar ca popor.

În vremurile de răstriştе, românul şi-a plîns amarul, codrilor şi luncilor, iar atunci cînd „domnul" îi chema la oaste, oşteanul român — de cele mai multe ori acesta nu era altul decît ţăranul plecat direct de la coarnele plugului —, lasă totul în grija celor de acasă, femei şi bătrîni — şi răspundea „prezent" sub drapelul patriei.

Istoria ne este martoră la multe înfruntări armate, la multe suferinţe, dureri, dar şi la multe izbînzi. Peste trupul acestei ţări a trecut de multe ori tăvălugul morţii, care tot de atîtea ori a adus jale şi a lăsat multe răni adînci în sufletele noastre. Dar „acest pămînt udat cu sîngele şi sudoarea strămoşilor noştri, înmulţit cu ţărîna lor de douăzeci de ori secular e al nostru...", preciza revista „Dacia viitoare" în 1883, şi pentru aceasta el trebuia în continuare apărat şi eliberat de acele forţe străine (dominaţia austro-ungară şi rusească), care la sfîrşit de secol XIX — începutul secolului XX, încă mai stăpîneau o bună parte din teritoriul românesc.

De aceea la începutul secolului XX, cînd nori negri şi ameninţători ai primei mari conflagraţii mondiale au cuprins întreaga Europă, poporul român a trebuit din nou, ca de atîtea ori pînă atunci să-şi apere ţara şi fiinţa naţională.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Intrarea României în război, după o perioadă de doi ani de neutralitate (1914—1916), de partea grupării Antanta (Franța, Anglia, Rusia) a fost determinat de obiectivul principal al poporului român — *desăvîrșirea unității statale* — eveniment ce s-a înfăptuit treptat în decursul anului 1918 — 27 martie 1918 Unirea Basarabiei, 28 noiembrie 1918 Unirea Bucovinei —, culminînd cu ziua de 1 decembrie 1918, cînd a avut loc Unirea Transilvaniei la patria mamă.

Atunci, în acel 1 decembrie 1918, la Alba Iulia, pe *„cîmpul lui Horea"*, în *„cetatea de glorie"* a celei dintîi uniri a celor trei țări românești sub sceptrul lui Mihai Viteazul, alături de cei 1228 delegați ai tuturor categoriilor sociale au participat peste 100 000 de oameni veniți din toate colțurile Transilvaniei, care au ascultat cu emoție istorica *Hotărîre de Unire a românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească și a teritoriilor locuite de ei cu România pentru toate veacurile*.

Acest deziderat de unitate a fost obținut de poporul român cu eforturi umane și materiale foarte mari. Astfel, după lupte deosebit de grele soldate cu pierderi imense în toamna-iarna anului 1916 și primăvara lui 1917 (pierderi umane, materiale și teritoriale), refăcută și înzestrată, armata română a repurtat, în vara anului 1917, victoriile de la Mărăști, Mărășești și Oituz, victorii care au zădărnicit planurile dușmanului de a ocupa întreaga țară și totodată au grăbit sfîrșitul războiului și contribuit efectiv la victoria forțelor aliate ale Antantei împotriva celor ale Puterilor Centrale.

Miile de eroi, care în vara fierbinte a anului 1917, au scris cu sîngele lor pe stîncile Carpaților și lutul Cîmpiei din Valea Siretului „Pe aici nu se trece", au grăbit astfel desăvîrșirea procesului istoric, firesc și legic, de formare a statului național unitar român. Pe meleagurile băcăuane s-au înscris în acele împrejurări pagini de epopee la Oituz, Coșna și Cireșoaia, s-au încrustat în pămîntul străbun drama eroului Emil Rebreanu, simbol al dorinței de unitate a celor de același neam de pe ambele versante ale Carpaților.

Ostașilor, care cu sîngele lor au apărat pămîntul patriei străbune, s-au acelora grav răniți și care s-au distins pe cîmpul de luptă prin eroism, curaj și abnegație li s-au acordat ordine, medalii și decorații De asemenea au fost decorate și cadrele sanitare — medici, asistenți, infirmieri — care în focul luptei s-au în imediata vecinătate a frontului au fost mereu alături de cei răniți, oblojindu-le rănile, alinîndu-le durerile și suferințele.

Alături de foarte mulți ostași plecați din toate colțurile țării pentru a lua parte la marea încleștare din timpul primului război mondial și la obținerea victoriilor care au condus în cele din urmă la realizarea marelui deziderat al *„UNIRII"*, au participat și numeroși băcăuani.

„Unirea — spunea marele istoric Nicolae Iorga — n-a fost un act politic ieșit dintr-o chibzuire rece... A vorbit atunci voia elementară a veacurilor de avînt zdrobit și de speranțe împiedicate. Fără a uita pe nimeni din cei care au colaborat la această faptă a Unirii, de la general și de la fruntaș, pînă la ultimul ostaș și țăran, *omagiul recunoștinței*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

noastre să se îndrepte azi către poporul acesta întreg de oriunde și din toate veacurile, martir și erou".

Generațiile actuale aduc prinosul lor de recunoștință eroilor poporului român, omagiindu-i cu prilejul diferitelor aniversări, precum și cu prilejul „zilei eroilor" și păstrîndu-i veșnic în memorie mai ales prin prezentarea lor în sălile de expoziție ale muzeelor de istorie.

Muzeul băcăuan posedă în colecțiile sale documente (brevete, corespondență, fotografii etc.), uniforme militare, arme, ordine, medalii și decorații — piese provenite prin donații și achiziții — și care au aparținut unor eroi ai meleagurilor băcăuane ce s-au distins în luptele din timpul primului război mondial.

Dintre cele mai semnificative piese muzeistice din colecția băcăuană, referitoare la primul război mondial le menționăm pe cele care au aparținut eroilor Procopie Strat [1], Ioan Pelin [2] și Gheorghe Glod [3].

În continuare, în acest articol, ne propunem să facem o prezentare a ordinelor, medaliilor și decorațiilor din primul război mondial aflate în colecțiile muzeului băcăuan, piese muzeistice în care sînt fixate, în cazul de față evenimentele petrecute în războiul din 1916—1918 și care constituie adevărate mărturii ale trecutului nostru de luptă, adevărate pagini de istorie încrustate în metal.

Aceste obiecte pot fi considerate totodată și ca adevărate piese de artă, căci în afara informației pe tărîmul istoriei, ele se prezintă ca adevărate „bijuterii", fiind lucrate cu măiestrie și migală, cu mult simț artistic și gust estetic. În realizarea lor artiștii (sculptori, gravori) au îmbinat frumosul și esteticul cu utilul, dînd pieselor un aspect foarte plăcut.

Între piesele de mare valoare istorică din colecția băcăuană, le prezentăm pe următoarele

1. Ordinul „STEAUA ROMÂNIEI" [4]. Este cel mai vechi ordin național creat de Al. I. Cuza și se prezintă sub forma unei cruci bizantine de metal, smălțuită, albastru închis și avînd în centru un medalion rotund, din smalț roșu, cu bordură albastră închisă, înconjurată de o coroană verde din frunze de stejar. Pe avers, în centrul crucii, pe un fond de smalț roșu o acvilă cruciată stînd pe un fulger, cu aripile desfăcute. De jur împrejur, pe un cerc de smalț albastru deviza „ÎN FIDE SALUS" („Salvare în credință"). Reversul are monograma domnitorului Carol I încoronată. Cercul de smalț albastru este înconjurat de o ghirlandă de ramuri de stejar verde, care de asemenea împrejurul medalionului de

1 Elena Artimon, *Procopie Strat — combatant din primul război mondial,* în Carpica, XIV, Bacău, 1982, p. 235—243.

2 Muzeul Județean de Istorie „Iulian Antonescu" Bacău. *Colecția de documente, inv. 1740—1743; 1752 și colecția de medalistică, inv. 32.923; 32.926* (În continuare se va cita prescurtat M.J.I. Bacău).

3 Elena Artimon, *Gheorghe Gold — erou al primului război mondial,* în Carpica, XIV, Bacău (sub tipar).

4 *Enciclopedia României, vol. I,* 1938, p. 87. *În colecția muzeului acest ordin este inventariat la nr. 19.976.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

smalţ roşu, în spate. Între braţele crucii raze şi două spade încrucişate cu vîrfurile în sus. Pentru ofiţeri ordinul are panglică de „Virtute militară“ [5] (Fig. 1/1).

Conform regulamentului de conferire din anul 1906 [6], acest ordin a fost acordat şi băcăuanului Procopie Strat. Astfel, în brevetul nr. 2864 din 12 decembrie 1918, semnat de Ministru de război, General Corp de Armată, Văitoianu, se precizează că „... s-a conferit Ordinul „Steaua României“ cu spade în gradul de Cavaler cu panglică de „Virtute militară“, căpitanului Strat I. Procopie, din Regimentul 16 Infanterie, pentru bravura cu care a comandat compania în toate atacurile din zilele de 24—31 iulie 1917, respingînd atacurile extrem de violente, în zilele de 26 şi 31 iulie 1917“ [7].

2. Ordinul „CORONANA ROMÂNIEI“ [8] a fost acordat conform regulamentului din 1906 [9] şi ofiţerilor băcăuani Procopie Strat şi Pelin Ioan.

Acest ordin creat de regele Carol I a fost acordat atît militarilor cît şi civililor. Ofiţerii decoraţi cu acest ordin,pentru faptele de arme săvîrşite pe cîmpurile de luptă purtau panglica medaliei „Virtutea Militară“.

Ordinul este de forma unei cruci de Malta, smălţuită în roşu închis avînd la mijloc un medalion cu smalţ roşu şi cu bordură albă. Medalionul are pe avers coroana regală şi pe bordură inscripţia PRIN NOI ÎNŞINE — 14 MARTIE 1881, iar pe revers, la mijloc 10 MAI şi pe bordură 1866 — 1877 — 1881 (datele suirii pe tron a regelui Carol I, proclamării independenţei şi proclamării regatului). Între braţele crucii cifrele regelui Carol I şi două spade încrucişate cu vîrfurile în sus [10] (Fig. 1/2).

În brevetul nr. 6236 eliberat în ziua de 23 iunie 1919 de către Ministerul de Război, pentru băcăuanul Procopie Strat se precizează că «... se conferă Ordinul „Coroana României“ cu spade în gradul de ofiţer cu panglica de „Virtute Militară“, căpitanului Strat I. Procopie, din Regimentul 16 Infanterie, pentru bravura şi energia cu care a comandat Batalionul în luptele de stradă date cu maghiarii în localitatea Cadat, la 16 aprilie 1919. Prin măsurile judicioase ce a luat, a restabilit o situaţie devenită cu totul critică din cauză că inamicul împresurase batalionul din toate părţile» [11].

---

5 *Enciclopedia României vol. I*, 1938, p. 86—87 ; **Catone Ştefan, Şerbănescu** Neculae, Bedivan Dumitraşcu, *România. Decoraţii, 1859—1991*, **Bucureşti**, 1992, p. 17.

6 *Enciclopedia României, vol. I*, 1938, p. 87.

7 M.J.I. Bacău. *Colecţia de documente, inv. 426.*

8 Idem. *Colecţia de medalistică, inv. 19.977 ; 32.926.*

9 *Enciclopedia . . . , vol. I*, p. 87.

10 *Ibidem*, p. 87—88 ; **Catone Ştefan şi colaboratori** *op. cit.*, p. 17—18.

11 M.J.I. Bacău. *Colecţia de documente, inv. 427. Şi în brevetul(inv.) prin care i s-a conferit cpt. Pelin Ioan, Ordinul „Coroana României“ se precizează meritele pentru care a primit insemnul respectiv.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

3. Ordinul „MIHAI VITEAZUL" a fost creat de regele Ferdinand I, pentru a răsplăti faptele de eroism ale ofițerilor. Modul de atribuire a acestui ordin era precizat în legea din 21 decembrie 1916, publicată în Monitorul Oficial nr. 223 din 25 decembrie 1916.

Însemnul se prezintă astfel Cruce treflată, smălțuită în albastru și cu marginile de aur. Pe avers, în centrul crucii se află cifra de aur a regelui Ferdinand I. avînd deasupra coroana regală de aur, iar reversul, smălțuit tot în albastru, poartă anul 1916. Panglica este de culoare roșie-vișinie cu dungi de aur la margini. Ordinul are trei clase : cl. I ; cl. a II-a și cl. a III-a [12] (fig. 2/1). In colecția muzeului se află două exemplare ale acestui ordin militar, care au aparținut băcăuanilor Procopie Strat și Gheorghe Glod [13].

Așa după cum reiese din brevetele ce le deținem, locotenentului Strat Procopie din Regimentul 16 Infanterie, i s-a conferit acest ordin pentru „... vitejia și avîntul cu care și-a condus compania în luptele de la Kick Racos, Szt. Myhaly (Transilvania), Edera, Goioasa, Piscu cu Pini, Buturugeni și Gîșteni, în 1916..." [14], iar sublocotenentul Gheorghe Glod pentru „... modul eroic cu care a condus oamenii la asaltul poziției Poiana Încărcătoarea, cucerind prima și a doua linie de apărare inamică, pe care n-a cedat-o cu toate că forțe inamice a contraatacat-o de nenumărate ori..." [15].

Cei doi băcăuani distinși cu ordinul *„Mihai Viteazul"*, cl. a III-a au fost numiți și Cavaleri ai Ordinului *„Mihai Viteazul"*, avînd dreptul de a purta, în zile de sărbătoare națională și la ceremonii militare, pelerina acestui ordin și de asemenea au beneficiat de toate drepturile înscrise în legea din 21 decembrie 1916.

4. Ordinul „CRUCEA REGINA MARIA", a fost instituit prin decretul regal din 5 februarie 1917 și conferit persoanelor care s-au distins prin activitatea lor pe tărîm sanitar în războiul pentru întregirea României. Ordinul are trei clase și se prezintă astfel : cruce gamată de metal smălțuit, atîrnată de o panglică portocalie [16]. Exemplarul din colecția muzeului este o cruce clasa a II-a, din metal galben, cu dimensiunea de 40 mm și are pe avers, în centru, cifra reginei Maria, din smalț roșu, încoronată, iar pe revers data 1917 [17] (fig. 2/2).

5. „MEDALIA VICTORIEI". A fost creată de țările aliate și asociate în primul război mondial pentru a comemora frăția lor de arme și conferită celor care au luat parte la acest război în calitate de combatanți.

12. *Enciclopedia vol. I,* p. 88—89 ; Catone Ștefan și colaboratori, *op. cit.*, p. 15.

13. M.J.I. Bacău. *Colecția de medalistică, inv. 19.974 ; 30.265 și colecția de documente, inv. 428 ; 1577.*

14 Elena Artimon, *op. cit.*, p. 236.

15. Elena Artimon, *op. cit.* în Carpica XXIV (sub tipar) ; *document cu nr. de inv. 1577.*

16 *Enciclopedia . . , vol. I,* p. 89.

17 M.J.I. Bacău. *Colecția de medalistică, inv. 24.428.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Varianta românească a acestei medalii este din metal comun, de formă rotundă, cu un diametru de 36 mm și se prezintă astfel pe avers o „Victorie" înaripată, stînd în picioare și ținînd în mîna dreaptă o spadă cu vîrful în jos, iar în mîna stîngă o ramură de palmier ; pe cap poartă o cunună de lauri. Pe revers, într-o coroană de stejar, străpunsă de o halebardă, inscripția : MARELE RĂZBOI PENTRU CIVILIZAȚIE. Circular, într-un fel de lanț numele următoarelor țări ANGLIA — BELGIA — GRECIA — JAPONIA — SERBIA — RIGA — CHINA — ROMÂNIA — ITALIA — FRANȚA. Panglica are mai multe culori în degrade : albastru, verde, alb, galben, portocaliu [18]. (fig. 4/1). În colecția muzeului nostru se află mai multe exemplare ale acestei medalii, dintre care menționăm pe cele primite de eroii băcăuani Procopie Strat și Gheorghe Glod [19].

6. „CRUCEA COMEMORATIVĂ A RĂZBOIULUI 1916—1918". A fost instituită de regele Ferdinand I pentru militarii și civilii care au luat parte la războiul pentru întregirea României. Este lucrată din fier negru cu marginile bronzate ; brațele crucii au dimensiunea de 40 mm înălțime, 20 mm lățime, iar cercul din mijlocul crucii diametru de 13 mm. Extremitățile crucii sînt în formă romboidală. Pe avers, în cerc se află cifrele regelui Ferdinand I încoronat, iar pe revers anii 1916—1918. Panglica este în dungi de culoare albastră-verde. Pe panglică sînt atașate transversal barete purtînd înscripțiile uneia sau mai multor lupte principale la care persoana ce a primit-o a luat parte efectiv în timpul războiului. Pe barete sînt trecute luptele din ARDEAL, CERNA, JIU, CARPAȚI, OITUZ, BUCUREȘTI, TURTUCAIA, DOBROGEA, MĂRĂȘTI, MĂRĂȘEȘTI, TÎRGU-OCNA, DUNĂRE [20] (fig. 3/1).

În brevetul cu nr. 32295 din 1 iunie 1922, prin care i se conferă căpitanului Procopie Strat acest însemn, se specifică că avea pe panglică baretele ARDEAL, CARPAȚI, BUCUREȘTI, TG. OCNA, 1918, 1919, deci locurile unde a luat parte la luptă.

Crucea Comemorativă a războiului 1916—1918, fără barete, a fost conferită și cadrelor sanitare care au fost pe front s-au au lucrat în spitalele de campanie. Muzeul nostru deține în colecție un număr de 9 (nouă) exemplare ale acestui insemn [21].

7. Crucea „MERITO DI GUERRA" (Meritul de război). Acest însemn a fost conferit de Ministrul de război italian, conform decretului nr. 205 din 19 decembrie 1918, căpitanului Strat Procopie din Regimentul 16 Infanterie 22.

Însemnul din metal comun, de forma unei cruci cu dimensiunile de 37 mm prezintă pe avers, pe brațul orizontal, inscripția MERITO DE GVERRA

18 *Enciclopedia vol. I*, p. 93 ; Catone Ștefan și colaboratori, *op. cit.*, p. 25.

19 M.J.I. Bacău. *Colecția de medalistică, inv. 19.981 ; 30.259.*

20 *Enciclopedia...*, vol. p. 95 ; Catone..., *op. cit.*, p. 24.

21. M.J.I. Bacău. *Colecția de medalistică, inv. 17.620 ; 19.979 ; 20.399 ; 20.824 ; 20.828 ; 26.629 ; 26.630 ; 30.257 ; 32.923.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Deasupra inscripției literele EV întrepătrunse și încoronate ; sub litere, peste o ramură din frunze de stejar Reversul are în centru o stea cu cinci peste o ramură din frunze de stejar. Reversul are în centru o stea cu cinci colțuri, fixată peste raze care pornesc spre marginile brațelor piesei. Panglica este de culoare albastru deschis cu două dungi albe, verticale [23] (fig. 3/2).

8. „CRUCEA DE RĂZBOI FRANCEZĂ", a fost conferită de Ministerul de război francez, sublocotenentul Gheorghe Glod, care înrolat voluntar în timpul primului război mondial s-a distins în luptele din zona Mărăști-Mărășești din vara fierbinte a anului 1917. De forma unei cruci de Malta, dar având capetele drepte, piesa are în centru un medalion rotund. Pe avers, în medalion un bust, în profil dreapta, cu cunună de lauri pe cap, având circular inscripția REPUBLIQUE FRANCAISE. Reversul are în medalion, pe două rînduri, anii 1914/1918. Între brațele crucii două spade încrucișate cu vîrfurile în sus. Panglica de culoare verde cu dungi roșii, verticale și cu o ramură de lauri din același metal din care este lucrat insemnul, aplicată pe ea [24] (fig. 3/3).

9. Medalia „RECUNOȘTINȚA EROILOR". Este din metal comun, rotundă, cu diametrul de 25 mm și a fost bătută în cinstea eroilor din primul război mondial încadrați în Regimentul 4 roșiori „Regina Maria". Pe avers are cifra încoronată a reginei Maria, iar sub ea pe trei rînduri inscripția REG. 4 ROȘIORI „REGINA MARIA". Reversul medaliei are în mijloc un monument, cu basoreliefuri reprezentînd călăreți, coloane și o „flacără" între coloane, toate așezate pe un soclu impunător. Sub monument anii 1916—1919, iar circular, de o parte și de alta a monumentului inscripția RECUNOȘTINȚA EROILOR [25] (fig. 4/2).

10. Însemnul „F.I.D.A.C" (FEDERAȚIA INTERALIATĂ A FOȘTILOR COMBATANȚI), a fost conferit eroului — voluntar Georghe Glod, rănit foarte grav în luptele de la „Poiana Încărcătoarei" — zona Mărăște în 11 iulie 1917. Această piesă este de formă ovală, din email alb peste care e pictată o ramură de lauri, iar peste aceasta tricolorul fluturînd. Sub tricolor inițialele F.I.D.A.C. Circular, pe un fond de email albastru în limba franceză Inscripția FEDERAȚION INTERALLIEE DES ANCIENS COMBATANTS. Medalionul este înconjurat de două ghirlande din frunze de lauri. Totul este așezat pe un suport de raze, având în partea superioară o stea cu cinci colțuri [26] (fig. 4/3).

11. „SEMNUL INVALIZILOR DE RĂZBOI", creat prin decret regal ce a fost publicat în Monitorul Oficial nr. 10 din 1918. Insigna este rotundă, formată din panglică de culoarea panglicei de la medalia „Virtutea

22 M.J.I. Bacău. *Colecția de documente inv. 429.*
23 Idem. *Colecția de medalistică, inv. 19.975.*
24 Idem, *inv. 30.258.*
25 Idem, *inv. 18.124 ; 21.134.*
26. Idem, *inv. 30.261.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

militară", pe care s-a aplicat o ghirlandă de bronz, de ramuri de stejar și laur. În interiorul ghirlandei, data 1916/19 [27] (fig. 4/4).

Piesele prezentate în acest articol, deși puține numeric, le considerăm totuși a fi reprezentative prin originalitate, estetică și importanța lor documentară, pentru patrimoniul nostru muzeistic. Acestea, alături de alte piese din colecțiile băcăuane (uniforme militare, un dolman, o pelerină a Ordinului „Mihai Vietazul", arme, documente, etc.) referitoare la perioada primului război mondial, prezentate în cadrul unei expoziții tematice, dau posibilitatea publicului vizitator să-și formeze o imagine completă și asupra aportului băcăuanilor la luptele din timpul primei mari conflagrații mondiale.

DES ORDRES, DES MÉDAILLES ET DES DÉCORATIONS À LA PREMIÈRE GUERRE MONDIALE EXISTANS LES COLLÉCTIONS DU MUSÉEUM D'HISTOIRE DU BACAU

Résumé

Dans cete article l'auteur présente quelque ordres, médailles et des décorations relativement à la première guerre mondiale. 1916—1918.

En conclusion l'auteur montre l'importance de ces piéces pour l'illustrations d'un moment essentiel de h'istorie de peuple roumain — la première guerre mondiale.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1 — Des ordres relativement à la première guerre mondiale : 1. L'ordre „L'étoile de la Roumanie" ; 2. L'ordre „L'couronne de la Roumaine." .

Fig. 2 — Des ordres relativement à la première guerre mondiale : 1. L'ordre „Michel le Brave" ; 2. L'ordre „Le croix le Reine Maria"".

Fig. 3 — Les croix relativement à la première guerre mondiale : 1. La corix „Commémorative à la guerre 1916—1918" ; 2. La croix de guerre italienne „Merito di guerra" ; 3. La croix de guerre francaise 1914—1918.

Fig. 4 — Des médailles relativement à la première guerre mondiale : 1. La médaille „Victorie" ; 2. La médaille „Reconnaissance les héros" ; 3. Le distinction „F.I.D.A.C." ; 4. Le signe invalide de guerre 1916/19.

27. *Enciclopedia* ·, p. 95. *În colecția muzeului există un exemplar al acestui tasem (inv. 30.325) ce a aparținut eroului Gheorghe Gold.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

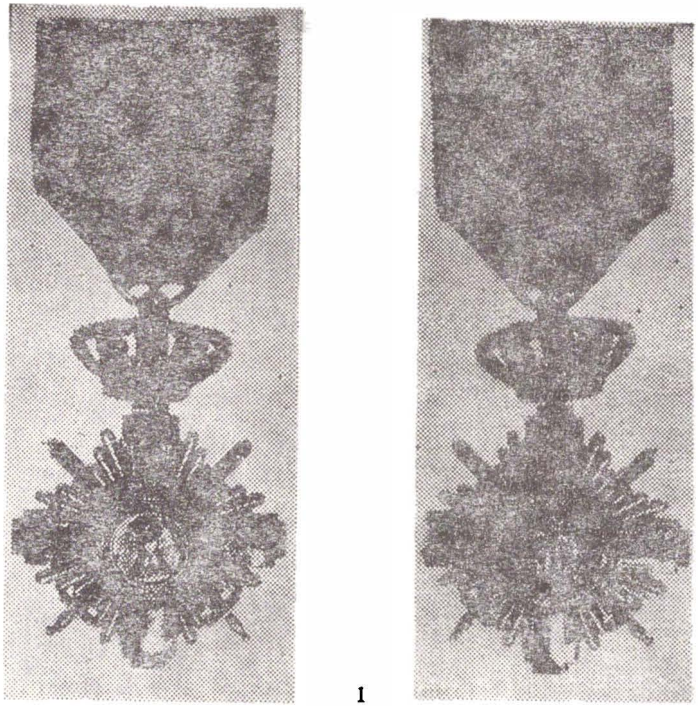

1

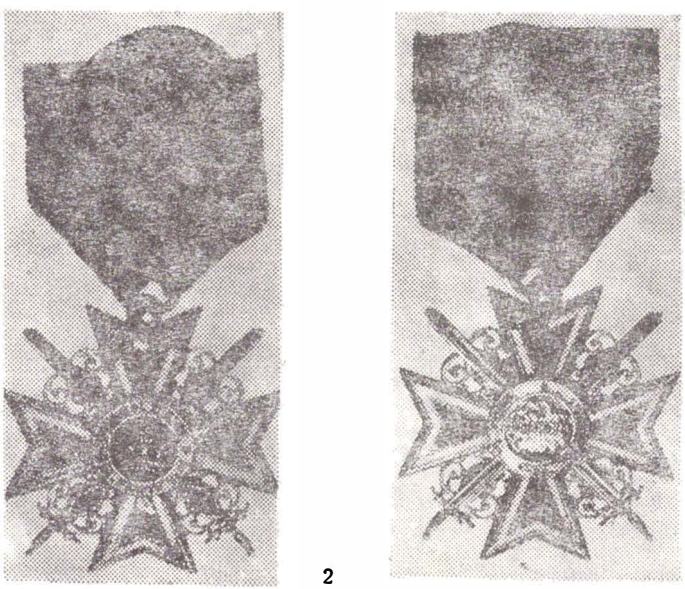

2

Fig. 1. Ordine referitoare la primul război mondial 1. Ordinul „Steaua României" ; 2. Ordinul „Coroana României".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

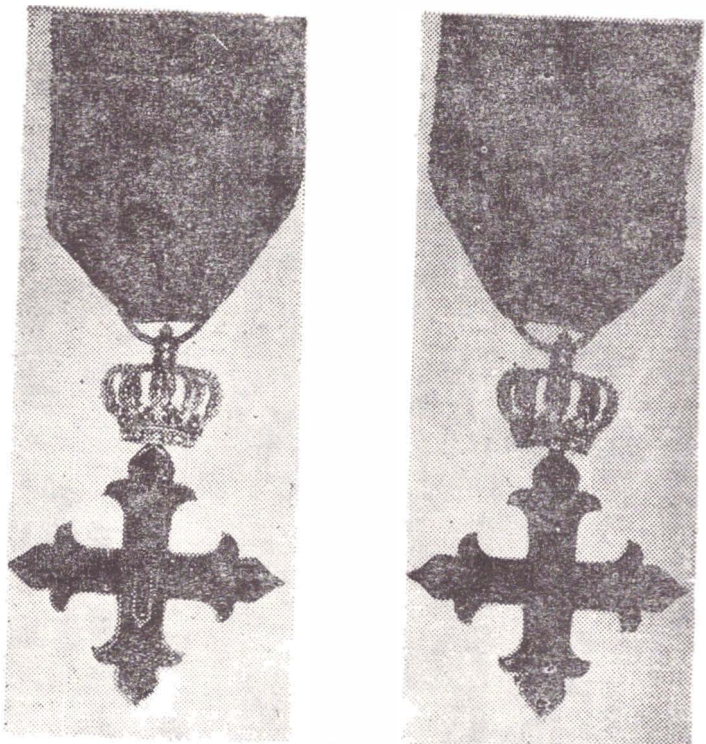

1

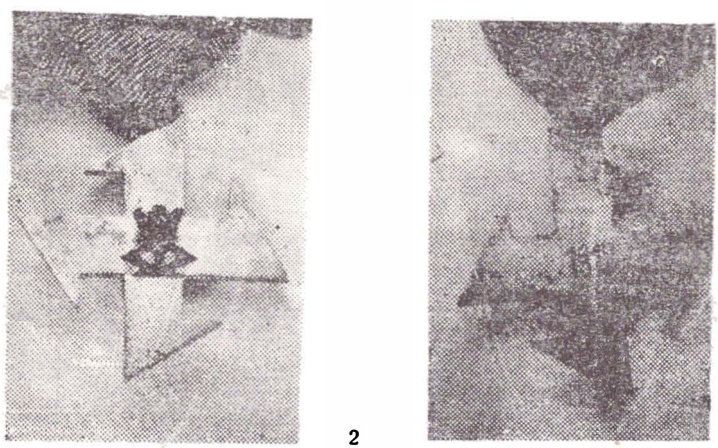

2

Fig. 2. Ordine referitoare la primul război mondial : 1. Ordinul „Mihai Viteazul" 2. Ordinul „Crucea Regina Maria".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

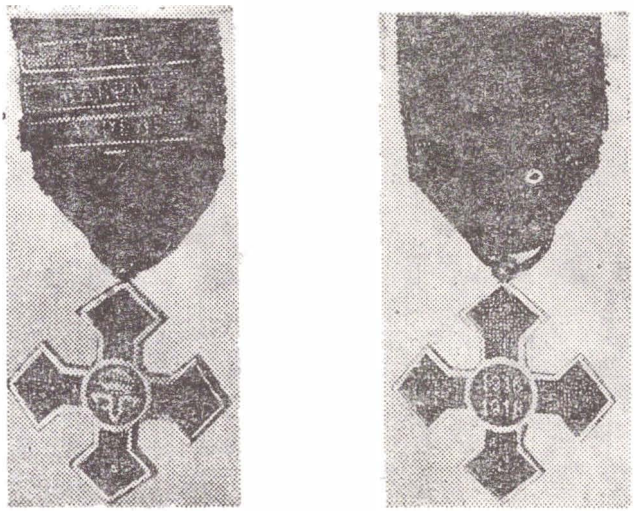

1

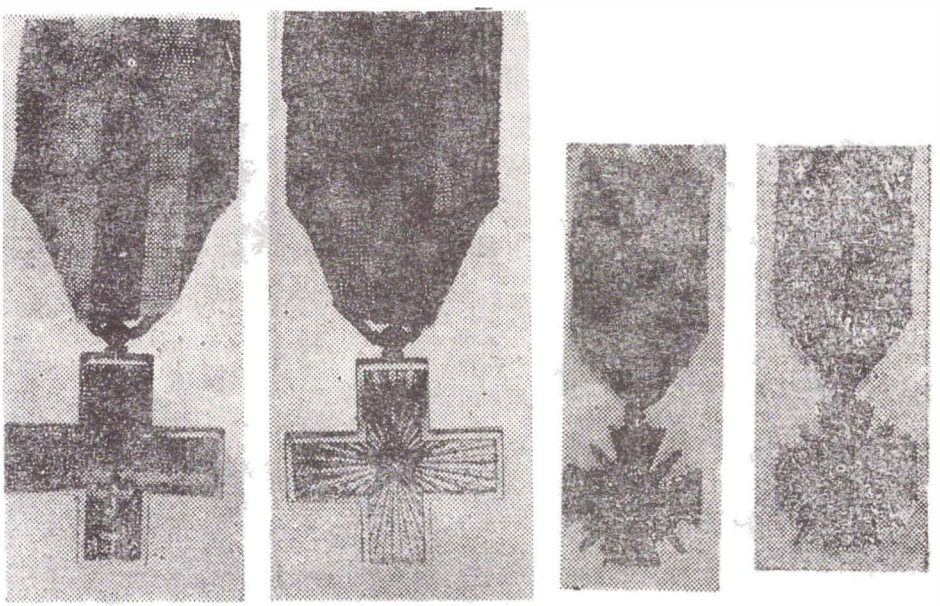

2 3

Fig. 3. Cruci referitoare la primul război mondial: 1. Crucea „Comemorativă a războiului 1916—1918; 2. Crucea de război italiană „Merito di guerra" 3. Crucea de război franceză, 1914—1918.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

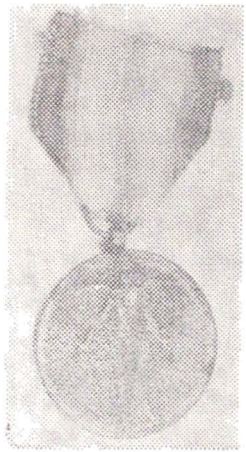

1

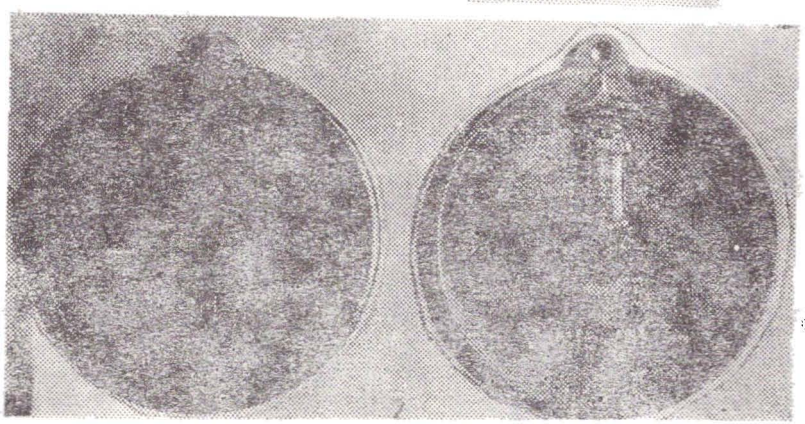

2

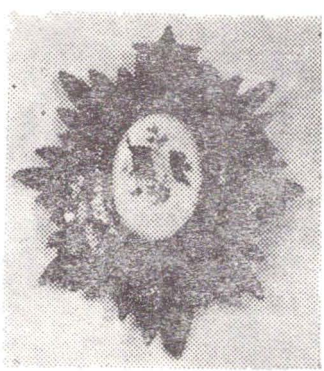

3

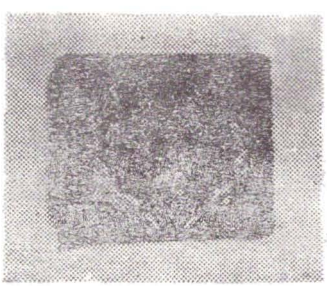

4

Fig. 4. Medalii referitoare la primul război mondial 1. „Medalia Victoria" 2. Medalia „Recunoştinţă eroilor"; 3. Însemnul F.I.D.A.C.; 4. Semnul invalizilor de război, 1916/19

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CÎTEVA DATE PRIVIND DISTRUGERI ALE CĂILOR DE COMUNICAȚIE ȘI TRANSPORT DIN JUDEȚUL BACĂU ÎN ANII 1916 — 1918

de LUCIA ANTOHI

Primul război mondial a prilejuit poporului român, din momentul intrării sale în luptă, după doi ani de neutralitate (1914—1916), înfăptuirea eliberării sale teritoriale și a unității sale politice și statale depline prin unirea Transilvaniei cu România la 1 decembrie 1918.

Începînd din anul 1917, centrul de greutate al luptelor de eliberare, s-a aflat în Moldova, în localitățile Mărășești, Mărăști, Oituz ele desfășurîndu-se pe aproape întreaga arie a județului Bacău.

Implicarea directă a județului Bacău în focul luptelor de eliberare, a fost determinat și de poziția sa centrală în Moldova, aflîndu-se pe linia de conjunctură a armatelor române cu cele rusești, dar și a armatelor germane cu cele austro-ungare (ca armate inamice), prin granița sa directă cu Ardealul (deci cu fostul imperiu austro-ungar).

Mai important însă, este faptul că în reședința județului nostru, deci în orașul Bacău se afla însuși centrul armatelor de operațiuni [1], respectiv Armata de Nord, comandată în prima parte a războiului de generalul Presan ; Cartierul Armatei a II-a, aflată sub conducerea generalului Averescu ; Comandamentele a 3 corpuri de armată (armata a IX-a rusă). Așadar în orașul Bacău au existat marile comandamente de luptă și tot aici erau și centrele de pregătire a armatei, ele fiind astfel în apropierea frontului.

Băcăuanii, cunoscuți pentru eroismul lor probat în luptele de la 1877 pe frontul de la Grivița și Plevna, la 1913 în Bulgaria, au fost prezenți în grelele ofensive din perioada anilor 1916—1918, dar mai ales din cursul anului 1917, desfășurate pe teritoriul județului Bacău, la Cașin, Oituz, Slănic, Uz, Trotuș [2]. Prezența lor s-a făcut simțită și în luptele de apărare de la Trecătoarea Carpaților, pe Valea Bicazului, pînă dincolo de Miercurea Ciuc, aproape de Reghin, pe linia Mînăstirea Cașin—Oituz—Uz, Bicaz, Slănic, Valea Trotușului [3] și chiar împrejurimile orașului Bacău.

În mod deosebit s-a remarcat prin aportul său, Batalionul 4 din Regimentul 27 de infanterie, care a luptat pe Valea Bicazului și Mureșului, alături de regimentul 67, pe linia de front Bicaz—Toplița—Ra-

---

1 Grigore Grigorovici — *Bacăul din trecut și de astăzi*, 1933, p. 160.

2 *Idem*

3 *Mărăști, Mărășești, Oituz* — Editura militară, Buc. 1977, p. XVII Grigore Grigorovici — *op. cit.*, p. 162.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

toşnea, trecînd apoi la Dunăre, apoi pe Jiu la Cărbuneşti pînă la fixarea frontului la Ireşti, Mărăşeşti, Oituz, apoi în luptele de la Tg. Ocna-Cireşoaia. Batalionul 4 din Regimentul 27 a intervenit în luptele din 7—8 octombrie 1916 la Cerna, împiedicînd pătrunderea în Moldova a armatelor austro-ungare prin defileul Bicaz-Tarcău. În zilele de 25—26 octombrie 1916 acelaşi batalion a trecut Dunărea pe la Giurgeni-Hîrşova, ajungînd în spatele armatelor germano-bulgare aflate în ofensivă, ajutînd armata rusă respectiv Divizia a 8-a cavalerie, să surprindă prin spate armatele inamice.

La 13 noiembrie 1916, batalionul băcăuan se afla pe Olt la Curtişoara lîngă Slatina, rezistînd în faţa a trei divizii germane, evenimente despre care povestea mai tîrziu în amintirile sale scrise, însuşi generalul german Ludendorf.

Armistitiul general din 11 iunie 1918, a găsit infanteria şi artileria băcăuană pe linia Caşin-Oituz-Cosna-Tg. Ocna-Poeni-Cireşoaia, pregătită pentru noi ofensive de apărare [4]. În august 1919, băcăuanii Regimentului 27 infanterie şi 12 şi 17 artilerie, se aflau la Budapesta unde s-au întîlnit cu voluntarii şi trupele ardelene, de unde s-au întors la Bacău continuînd să apere ţinuturile noastre.

Din cele descrise pînă acum se poate observa că judeţul Bacău s-a aflat în focul luptelor de apărare ale armatelor române împotriva armatelor inamice aflate şi ele în ţinuturile noastre. Aşa încît este lesne de înţeles imensele pagube materiale şi umane pe care le-a avut de suportat judeţul Bacău. Circulaţia intensă, abuzul de folosire a mijloacelor şi căilor de transport şi comunicaţie, bombardamentele, au distrus în cea mai mare parte şosele, drumuri naţionale şi judeţene, poduri peste ape, căi ferate, cantoane, gări, la acestea adăugîndu-se jaful sistematic şi stricăciunile mai mult sau mai puţin intenţionate ale armatelor ce s-au perindat pe teritoriul judeţului Bacău.

Relevant în acest sens este raportul făcut de către Oficiul de Poduri şi Şosele judeţean Bacău, şi trimis la Ministerul lucrărilor publice în data de 15/28 decembrie 1918, în care, evaluînd distrugerile suferite de judeţul Bacău, în urma luptelor desfăşurate pe teritoriul său în perioada anilor 1916—1918, prezenta următoarea statistică [5]

— Daunele cauzate de trupele germane în mod direct, evaluate la suma de 2.220 000 lei.

— Daune provocate prin exces de uzură, în valoarea de 2.050.000 lei

— Daune făcute de armata rusă, în valoare de 200.000 lei

— Daune făcute de armta română, în valoare de 30 000lei

Astfel că suma totală a acestor distrugeri se ridică la cifra de 4.500.000 lei.

Din acest total statul a suferit pagube în valoare de 3.180.000 lei obiectivele strict judeţene au fost distruse în valoare de 1.250.000 lei; populaţia a suferit pierderi materiale în valoare de 70.000 lei.

4 Grigore Grigorovici — op. cit., p. 162.

5. Arhivele Statului Bacău, fond Prefectura jud. Bacău, dos. 8/1918, fila 13.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pe lîngă aceste daune, raportul mai menționează și cheltuielile pentru reparații și întreținere din care o parte o constituia cota parte din valoarea prestației la drumuri distruse de război în perioada 14 august 1916—28 oct/11 nov. 1918, daunele fiind în valoare de 700.000 lei. O altă parte era cota parte la cheltuielile întreținerii reclamată de excesul de uzură necesitat de acțiunea militară, paguba fiind evaluată astfel

— la șosele naționale, pentru 290 km distruși, costul reparației și întreținerii unui kilometru de șosea la vremea aceea fiind de 2.000 lei, cheltuielile se ridicau la suma de 580.000 lei ; la drumuri județene cu 136 km distruși, costul total era de 272.000 lei ; la drumuri comunale cu 614 km distruși, costul total se ridica la suma de 1.228.900 lei [6].

Astfel că suma totală necesară pentru întreținerea și reparatia căilor de transport de pe teritoriul județului Bacău era de 2.080.00 lei.

Iată spre exemplificare cîteva din căile de transport și comunicație distruse de pe urma luptelor desfășurate în zona respectivă, în perioada anilor 1916—1918. Șosele noționale șoseaua națională Tg. Ocna-Comănești-Palanca ce suferise distrugeri în valoare de 514.866.99 lei, reparațiile necesitînd suma de 727.807,76 lei [7] Între obiectivele importante distruse pe acest traseu, erau podurile Sugura și Camca, precum și Gara Palanca [8] cu toată zona pînă la frontiera cu Ardealul. Gara Palanca fusese distrusă în mare parte, armatele inamice demontînd principala linie, ferată ce asigura transportul grîului pentru export, mutînd-o pe Valea Ciughes și inenționînd s-o transporte în Ungaria după ce aceasta servise circulației în scopul exploatării pădurilor din zonă. Pagube mari suferise de pe urma bombardamentului și șoseaua națională Bacău-Coman-Onești [9], în valoare de 617.500 lei ; șoseaua națională București-Bacău-Mihăileni, în valoare de 188.416,04 lei [10] șoseaua națională Bacău-Piatra-Prisecani [11], în valoare de 109.300,24 lei ; șoseaua națională Bacău-Bîrlad, cu distrugeri în valoare de 45.400 lei. [12]

Alte porțiuni de șosea națională necesitau reparații costisitoare erau Tg. Ocna-Slănic ; [13] ; Onceşti-Frontieră ;[14] Moinești-Poduri-Bucșești [15] Lucăcești-Tazlău-Chilii ; Adjud-Onești-Hîrja. [16]

Drumurile județene de asemenea au fost distruse în mare parte pe porțiunile Bacău-Moinești-Poduri ; Bacău-Moinești-Comănești ; Bacău-

6 Arhivele Statului Bacău, fond. Prefectura județului Bacău, dosar 8/1918, f. 13.

7 Arhivele Statului Bacău, fond. Prefectura județului Bacău, dosar 8/1918 ; 31/1918.

8 Ibidem

9 *Idem*, dosar 6/1919

10. *Ibidem*

11. *Ibidem*

12 *Ibidem*

13 *Idem*, dosar 8/1918

14. *Ibidem*

15. *Ibidem*

16. *Ibidem*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Părincea ; Valea Răcătău ; Sănduleni-Tescani ; Valea Tazlăul Mare ; Dărmănești-Uz, distrugerile însumînd cifra de 90.613 lei [17].

Și drumurile comunale au suferit distrugeri mari pe porțiunile Satul Sîmbrea-Comuna Agăș ; Valea Tulburată-Dealul Diaconești, ce constituia un drum strategic, în această zonă fiind distrus podul peste Trotuș ; drumul strategic Ciugheș-Frontieră ; porțiunea Văsiești-Comănești ; Moinești-Poduri-București ; Măgirești-Stănești-Solonț [18].

Pagubele și distrugerile suferite de județul Bacău și de statul român, în zonele amintite, sînt desigur evidente și lesne de înțeles dacă cunoaștem cîteva aspecte determinate. Unul ar fi lipsa combustibilului față de necesitățile armatei și populației la nivel de țară, lipsă cauzată de ocuparea de către inamic a principalului bazin petrolifer al țării, de pe Valea Prahovei, ceea ce a impus exploatarea intensivă a bazinului petrolifer-carbonifer din Valea Trotușului, precum și utilizarea intensivă a resurselor forestiere [19]. Un alt aspect îl constituie puternicele lupte ce s-au desfășurat la Oituz, dar și pe aproape întregul teritoriu al județului Bacău, îndeosebi în zona Tg. Ocna-Slănic, Onești-Adjud [20], unde se afla dispusă armata a II-a română.

QUELQUES DATES RELATIF A DESTRUCTIONES DE LES ROUTES DE TRANSPORTS ET DE COMUNICATIONS DANS LA REGION BACAU DANS LES ANNÊES 1916—1918

Résumé

Cet article content quelques dates d'archive relatif au prejucices suportée de la regione Bacău par les destructiones de ses routes de transports et de comunications, determinée par des lourdes luttes de liberation, déroulees sur son teritoire dans les années de la premiére guerre mondiale 1916—1918.

Relevant dans cet sens est la raport statistique de l'Ofice Regionale des Ponts et des Routes du Bacău, envoye au le Ministère du travails publiques a 15/28 dec. 1918, dans qui sont évaluées les destructionses de les ponts et de les routes nationales, régionales et communales.

17. *Ibidem*
18 *Ibidem*
19 Mărăști, Mărășești, Oituz, Editura militară, Buc. 1977, p. XV
20 *Idem*, p. XVI și XVIII

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

GHEORGHE GLOD — EROU AL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

de ELENA ARTIMON

MĂRĂȘTI, MĂRĂȘEȘTI, OITUZ — nume de localități de pe meleaguri moldovene, a căror pronunțare face să tresară inima oricărui român, căci pentru noi toți, ele „întruchipează, prin înălțătoarele fapte de arme săvîrșite de oștirea română în vara plină de speranță a anului 1917, vitejia măreață, ridicată pe trepte de legendă... În acest «TRIUNGHI EROIC» — MĂRĂȘTI, MĂRĂȘEȘTI, și OITUZ — este cuprins tot ce înseamnă luptă, dîrzenie, curaj, înălțare deasupra suferințelor, uitate de sine, avînt, sacrificiu suprem în numele patriei" [1].

În crîncenele încleștări desfășurate pe pămînt moldav, în urmă cu 75 de ani, armata noastră a împiedicat înaintarea inamicului, iar apelul lansat de generalul Eremia Grigorescu „PE AICI NU SE TRECE!" — a devenit scut de netrecut în fața armatei lui Mackensen, mult superioară numericește și tehnic.

La victoriile din ferbintea vară a anului 1917, care au contribuit la realizarea ROMÂNIEI MARI și-au adus o importantă contribuție și mulți fii ai meleagurilor băcăuane.

Despre fapta de eroism a fiecăruia în parte s-a știut atunci, mai mult s-au mai puțin, fiind menționați în ordine de zi ale armatei române, în presa vremii, în însemnările unor martori oculari, precum și în decrete regale date cu prilejul răsplătirii curajului și devotamentului cu care și-au apărat glia străbună, prin acordarea de ordine, medalii, decorații, s-au înaintare în grad.

Timpul s-a scurs repede, așternîndu-se de multe ori uitarea și praful pe documentele de arhivă. De aceea, cred că, din respect pentru cei ce au luptat, făcînd ca prin jertfa lor să renască ROMÂNIA MARE, trebuie să ne aplecăm cu pioșenie peste filele îngălbenite care ne vorbesc de eroii neamului românesc din 1916—1918, să-i readucem în memoria noastră și a generațiilor ce vor urma.

Gheorghe Gold este unul dintre eroii războiului de întregire, a cărui nume nu trebuie uitat niciodată [2].

---

1 Florian Tucă, *TRIUNGHIUL EROIC — MĂRĂȘTI, MĂRĂȘEȘTI, OITUZ*, Ed. Junimea, Iași, 1977, p. 7.

2 Primele informații despre eroul-voluntar Gheorghe Glod le-am primit de la prof. Gh. Apostol din Sascut, prilej cu care îi mulțumim și cu această ocazie. Alte informații am mai primit și de la regretatul prof. Mircea Țarălungă

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fiul lui Mihai şi Ruxandra (părinţi cu descendenţă din răzeşii lui Ştefan cel Mare) — Gheorghe Gold s-a născut la 23 ianuarie 1894 în satul Ţigăneşti, comuna Godineşti (azi Vultureni) [3]. Încă de mic copil Gheorghe Gold a dovedit înclinaţii spre învăţătură.

Moartea timpurie a tatălui — cînd Gheorghe avea doar 2 ani-şi recăsătorirea mamei sale cu Constantin Dobrovici, nu-l va împedica pe copil să cunoască tainele scrisului şi cititului [4]. Deşi modeşti, părinţii îi vor acorda şansa să urmeze cursurile şcolii primare în satul Godineştii de Jos pe care le continuă apoi la Bîrlad la Şcoala de aplicaţie, iar în 1915 va absolvi seminarul „Veniamin Costache" din Iaşi [5]. Fiind un copil dotat şi harnic, în cadrul seminarului ieşean va fi bursier. În toamna anului 1915, Gheorghe Gold era student al Facultăţii de drept din Iaşi, frecventînd în paralel cursurile Facultăţii de litere şi Filozofie ale Universităţii ieşene.

Primul an de studenţie îl parcurge în atmosfera sumbră a primul război mondial declanşat încă din 1914 pe bătrînul continent european şi în condiţiile de neutralitate a ţării noastre.

În această vreme personalităţi marcante ale vieţii politice şi militare româneşti au militat pentru intrarea României în război alături de „Antantă" (Franţa, Anglia, Rusia), grupare ce promitea uşurarea căii de realizare a României Mari.

Studenţimea, animată de împlinirea visului de reîntregire a României, a acţionat prin diverse mijloace — adunări, manifestări de stradă presă — pentru intrarea ţării noastre în război alături de aliaţi. Gheorghe Gold a fost unul din principalii conducători ai studenţimii ieşene care a militat pentru întrarea României în război şi împlinirea visului de reîntregire statală [6].

Absolvent al seminarului, Gheorghe Gold a fost scutit de efectuarea serviciului miiitar. De aceea în momentul intrării României în război, Gheorghe Gold a cerut, la fel ca mulţi tineri de seama lui, plini de speranţă într-un viitor mai bun şi mai liniştit, să se înroleze voluntar în armată. A plecat imediat la Tecuci, iar de aici a fost trimis la Şcoala de ofiţeri de rezervă din Botoşani şi după o instrucţie de 6

din Bacău. De asemenea mulţumim prof. Florica Glod din Bucureşti, fiica eroului, pentru înţelegerea de care a dat dovadă împreună cu tatăl ei şi a acceptat ca toate obiectele ce se leagă de cel ce a fost eroul-voluntar din 1917, Gh. Glod, să fie donate la muzeul băcăuan, instituţie de cultură din judeţul copilăriei lui.

3 Aducem mulţumirile noastre d-lui Matei Dobrovici, din Bucureşti, frate al eroului-voluntar, care cu multă amabilitate şi înţelegere ne-a pus în posesia unor importante date şi imagini foto referitoare la Gheorghe Glod. Acelaşi mulţumiri şi d-lui Costică Glod din Bacău (văr cu eroul) pentru informaţiile furnizate.

4 Informaţii primite de la M. Dobrovici.

5 Autobiografia (xeroxată, primită de la C. Glod).

6 Cf. informaţiilor primite de la M. Dobrovici şi din însemnările *„Amintiri de pe front"*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

luni a fost încadrat la 1 iunie 1917 în Regimentul 24 Infanterie Tecuci, cu gradul de sublocotenent [7].

Regimentul 24 Infanterie făcînd parte din cadrul Armatei a II-a, comandată de generalul Alexandru Averescu, a luat parte, în vara lui 1917 la luptele din zona Mărăşti.

Curajos, dîrz şi foarte hotărît, sublocotenentul Gheorghe Glod va prelua comanda unui pluton de voluntari ce avea misiunea să pătrundă în dispozitivul inamic, la început în zona Pralea, şi să culeagă toate informaţiile necesare pentru declanşarea atacului ce trebuia să ducă la înfrîngerea trupelor duşmane.

Într-una din misiunile de recunoaştere în dispozitivul inamic Gheorghe Glod s-a întors cu 19 prizonieri între care şi ofiţeri de la care a obţinut informaţii importante în vederea declanşării atacului în zona Mărăşti.

După lupte crîncene desfăşurate cîteva zile în şir, într-o confruntare puternică cu un inamic care dorea cu orice preţ să ne cucerească, dar care se izbea de un puternic zid de apărare, în timpul celui de al treilea atac, desfăşurat într-o dimineaţă de iulie [8], în zona „Poiana Încărcătoarei", o schijă l-a rănit grav la gît pe viteazul voluntar. Cu eforturi deosebite reuşeşte, mai mult prin semne, să dea ordine unui sergent cum să organizeze poziţia de luptă a batalionului pentru al patrulea atac.

Puterile îl părăseau, moartea îi dădea tîrcoale, iar cînd totul părea că se sfîrşeşte, a sosit caporalul Burleanu care împreună cu brancardierii l-au transportat la postul de prim ajutor al Batalionului, de acolo la Căiuţi, apoi la spitalul din Bacău unde rănile i-au fost închise şi pe urmă la Piatra Neamţ pentru refacere [9].

Voluntarul Gheorghe Glod a văzut moartea cu ochii, dar a avut şansa, după chinuri grele să scape. Totuşi rana a fost atît de puternică încît nu i-a mai permis să se întoarcă pe front.

Jertfa lui a fost răsplătită pe măsura faptei îndeplinite. I s-a acordat Ordinul militar „Mihai Viteazul" clasa III-a, „... pentru devotamentul demn de admirat, de care a dat dovadă, oferindu-se să comande plutonul de voluntari ce urma să înainteze la atac. S-a distins prin modul eroic cu care a condus oamenii la asaltul poziţiei Poiana Încărcătoarea, cucerind prima şi a doua linie de apărare inamică, pe care n-a cedat-o cu toate că forţe superioare inamice au contraatacat de nenumărate ori. A căzut grav rănit la 11 iulie 1917" [10]. (fig. 2/1). Dease-

7 Ibidem.

8 La ora 7 dimineaţa. Primul atac s-a declanşat la ora 4,45', cf. *„Amintiri de pe front"*.

9 Ibidem.

10 În colecţia de documente a muzeului de istorie la nr. inv. 1577 şi 1578 se află copia decretului nr. 26/190 (publicat în Monitorul Oficial nr. 239/20 Ian. 1919), de conferire a Ordinului militar „Mihai Viteazul", iar la nr de inv. 30.256 ordinul respectiv.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

menea Gheorghe Gold a fost numit Cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul", la fel ca și băcăuanul Procopie Strat [11].

Iată-l așadar pe băcăuanul Gheorghe Glod (fig. 1/1 și 1/2), voluntar în războiul pentru întregirea neamului, purtînd cu cinste și mîndrie, în zile mari de sărbătoare națională pelerina Ordinului „Mihai Viteazul".

Pentru meritele deosebite pe cîmpul de luptă, în afara ordinului militar menționat, sublocotenentul Gheorghe Glod a mai primit următoarele medalii și decorații: Crucea „Meritul Sanitar"; „Crucea comemorativă a primului război mondial"; „Crucea de război franceză" (1914—1918); medalia „Victoriei"; insemnul „F.I.D.A.C.". (Federația Interaliată a Foștilor Combatanți) și insigna invalizilor de război (1916/19) [12] (fig. 2/2, 3, 4, 5, 6, 7).

După luni de spitalizare care au urmat accidentului de pe front, sublocotenentul Gheorghe Glod se va întoarce la Iași pentru a-și continua studiile universitare pe care le termină în 1919, cînd devine licențiat al Facultății de drept și absolvent al Facultății de Litere și Filozofie ale Universității din Iași.

În 1921, participînd la un concurs organizat de Casa Școalelor din Ministerul Instrucțiunii, obține o bursă de studii în Franța în specialitatea drept penal și procedură penală [13]. La terminarea studiilor de la Paris, Gheorghe Glod a devenit doctor în drept și diplomat al Institutului de criminalogie al Facultății de drept din capitala franceză.

În perioada studiilor din străinătate a făcut practică în penitenciarele din Franța, Belgia și S.U.A., iar pe baza datelor și observațiilor acumulate a elaborat în anul 1937 lucrarea „Considérations sur les prisons belges" (prefața lucrării fiind semnată de Comte Carton de Wiart — președintele Asociației internaționale de drept penal și fost președinte al Consiliului de Miniștri al Belgiei).

După revenirea în țară, începînd din 1927, Gheorghe Glod va ocupa diferite funcții între care amintim: consilier tehnic și inspector general în Direcția Generală a Penitenciarelor din cadrul Ministerului de Justiție, secretar general al Ținutului Nistru (în perioada 1938—1940), apoi după răpirea Basarabiei a îndeplinit aceeași funcție la Craiova și Galați, profesor la Institutul de Științe Penale din București, primredactor al Revistei de Drept Penal și Știință Penitenciară [14].

În toate funcțiile pe care le-a deținut eroul-voluntar al primului război mondial, Gheorghe Glod a dat dovadă de corectitudine, cinste, înțelegere deplină față de cei nedreptățiți, severitate și hotărîre în a-

11 Vezi El. Artimon, *Carpica, XIV*, Bacău, 1982, p. 235—243.

12 Muzeul județean de istorie „Iulian Antonescu" Bacău, inv. 30.260, 30.257, 30.258, 30.259, 30.261, 30.325.

13 Cf. autobiografiei și informațiilor primite de la M. Dobrovici.

14 Ibidem.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

plicarea corectă fără nici o concesie a legilor țării în toate împrejurările. Simplitatea și modestia ce-l caracteriza l-a apropiat și mai mult de oameni pe care-i ajuta ori de cîte ori era nevoie.

Anii de pensie și-i petrece în București în simplitate și modestie, iar uneori se deplasa în satul copilăriei lui, unde cu bunătatea caracteristică-i îmbărbăta și încuraja pe consătenii lui, pe toți ce-i care-i cereau sfaturi să aibă răbdare, căci va veni și ziua cînd lucrurile se vor schimba și viața va lua o altă întorsătură, încît toți se vor bucura de roadele muncii lor. Dar nu întotdeauna timpul așteaptă. Astfel, în iulie 1988, în vîrstă de 94 ani, cel care a fost cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul", fiu al meleagurilor băcăuane se stinge din viață, lăsînd în urmă un trecut plin de glorie cu multe satisfacții, dar și unele insatisfacții ce însă nu-i vor diminua cu nimic personalitatea.

Pentru toți ce-i ce l-au cunoscut direct sau indirect, Gheorghe Glod a fost un exemplu demn de urmat, iar faptele lui săvîrșite atît pe cîmpul de luptă în aprigă încleștare din vara anului 1917 pentru apărarea gliei străbune, cît și în viața civilă îl așează în galeria eroilor neamului românesc ce nicicînd nu trebuie uitați.

GHEORGHE GLOD HÉROS DE LA PREMIÉRE GUEERE MONDIALE

— Résumé —

Dans cet article l'auter présente quelques témoignages documentaires sur un héras de la premiére guerre mondiale, le sous-lieutenant Gheorghe Glod, habitant du département de Bacău.

Gheorghe Glod étè grav blesse sur la front dans les lutte de zone Mărăști—Oituz.

Pour son héroisme et se abnégations accomplis pendant la guerre, le sons-lieutenant Gheorghe Gold a recu des nombreux ordres, médailles et decorations, parmi les quelles L'ordre „Michel Le Brave"" III-ème classe ; La croix comémorative de la première guerre mondiale 1916—1918 ; La corix de guerre francaise 1914—1918 ; La médaille „Victorie" ; La insigne „FIDAC" etc.

La achévemente la guerre, Gheorghe Glod continuer l'étude universitaire dans patrie et à l'étranger, devenire docteur ès droit et diplomate dans criminologie.

L'occupations divers le fonctions de direction dans La Ministère du Justice, Gheorghe Glod à donné preuve și honnêtete, correction et dévoument face patrie.

Si dans la vie civile Gheorghe Glod étè un fidèle héros.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LEGENDES DES FIGURES

Fig. 1. Héros Gheorghe Glod ; 1. Gheorghe Glod, chevalier l'ordre „Michel Le Brave" ; 2. Gheorghe Glod ensemble avec un groupe chevalier l'ordre „Michel Le Brave", participations à la cérémonie á considération l'héroisme.

Fig. 2. Des distinctions militares qui ont appartenu au sous-lieutenant Gheorghe Glod : 1. L'ordre „Michel Le Brave" III-éme classe ; 2. La croix „Merite sanitaire" ; 3. La croix commémorative de la première guerre mondiale 1916—1918 ; 4. La croix de guerre francaise 1914—1918 ; 5. La médaillé „Victoire" 6. La insigne „FIDAC" 7. La insigne infirmes de guerre 1916/1919.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1

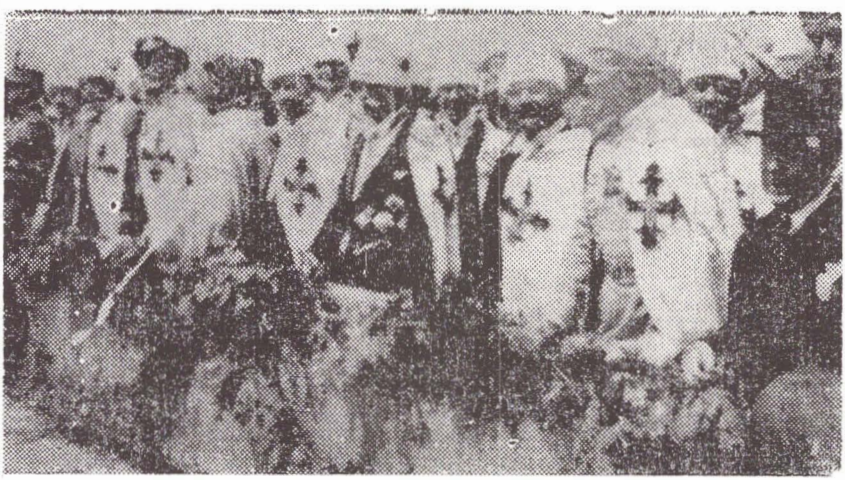

2

Fig. 1. Eroul Gheorghe Glod : 1. Gheorghe Glod, cavaler al ordinului „Mihai Viteazul" ; 2. Gheorghe Glod împreună cu un grup de cavaleri ai ordinului „Mihai Viteazul", participînd la o ceremonie de cinstire a eroilor.

http://www.cimec.ro / http://cimabc.ro

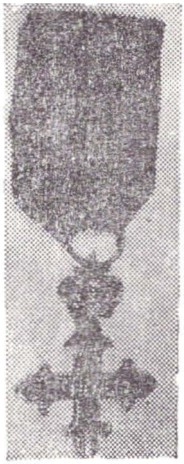

1

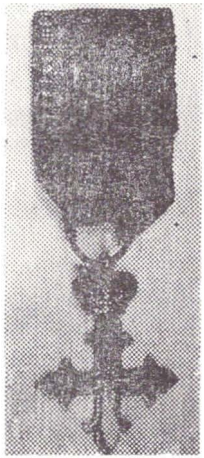

2

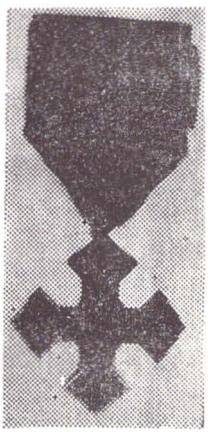

3

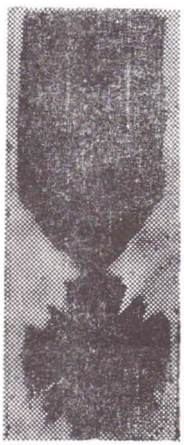

4

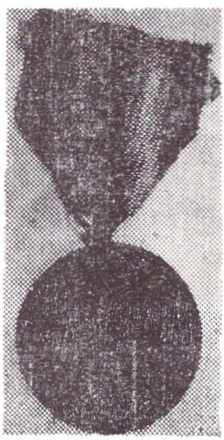

5

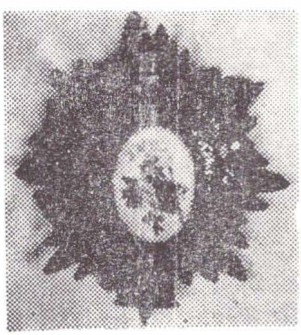

6

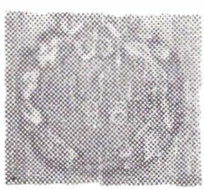

7

Fig. 2. Însemne militare care au aparţinut sbl. Gheorghe Glod : 1. Ordinul „Mihai Viteazul" cl. a III-a ; 2. Crucea „Meritul Sanitar" ; 3. Crucea comemorativă a războiului 1916—1918" ; 4. „Crucea de război franceză, 1914—1918" ; 5. Medalia „Victoria" ; 6. Însemnul „F.I.D.A.C." ; 7. Insigna invalzilor de război, 1916—1919.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CARACTERUL PLEBISCITAR AL ACTULUI MARII UNIRI

de IOAN CIUTA

Asemănător tuturor marelor acte din istoria poporului român, *Marea Unire din 1918* a fost rezultatul și produsul voinței națiunii române, a luptelor manifestate plenar și fără întrerupere de întregul neam românesc. Pe bună dreptate afirma poetul național — Mihai Eminescu — că lupta pentru unitate și independență națională la români, „reprezintă suma vieții noastre istorice". Această luptă s-a înfăptuit într-o unitate deplină și permanentă în consens național cu aspirațiile și idealurile nutrite de întregul popor. „Plebiscitum" — consultarea nemijlocită a întregii populații sau a celei mai mari părți a acesteia asupra unui principiu sau a unei probleme esențiale de politică internă sau internațională [1]. Moștenire străveche dacică și daco-romană, consultarea poporului în antichitate a exprimat stadiul „democrației militare" din cadrul obștilor sătești și „romaniilor populare", iar apoi s-a perpetuat de-a lungul întregului ev mediu românesc.

Subliniind că unitatea românilor a fost „o stare de conștiință care a existat totdeauna de la originea însăși a neamului nostru", marele savant-istoric — Nicolae Iorga — releva faptul că unitatea nu ar fi fost posibilă dacă, „nu ar fi cerut-o întotdeauna poporul românesc el însuși, dacă nu ar fi fost în conștiința acestui popor întreg, simțirea că nu-i nici o deosebire între un ținut românesc și alt ținut românesc, că toată românimea trăiește ca un singur popor într-o singură țară" [2]. Același mare istoric al neamului nostru — Nicolae Iorga — de la a cărui moarte am comemorat recent 50 ani — analizînd în perspectiva istoriei rolul jucat de obștile țărănești cu viața de stat proprie, cu obștea de stăpînire a pămîntului, cu judecata prin „oameni buni și bătrîni"... apreciază pe bună dreptate că, „voievozii, juzii și cnezii erau aleșii obștilor". [3]

Semnalul de ridicare la luptă al primului unificator politic de țară românească din 1600, Mihai Viteazul, a fost dat la 3/13 noiembrie 1594,

---

1 *Plebis, plebe* = popr, și *citum* — rostire cu glas tare, hotărîre. Plebicit = (lat. plebiscitum = hotărîrea poporului), după *Mica Enciclopedie de Politologie*, Edit. Științifică și enciclopedică, Buc., 1977, p. 347.

2 Nicolae Iorga, Dezvoltarea ideii unității politice a românilor, Vălenii de Munte, București, 1913, p. 21—22.

3 Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Edit. Științifică și Enciclopedică, Buc., 1983, p. 127.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

odată cu consultarea voinței poporului prin „Chemarea mulțimii ca în zilele mari ale țării și nimicirea în fața ei a catastivelor lui la turci, făgăduindu-le lor iertarea birului“ [4].

În epoca modernă, Unirea Principatelor Române Moldova Muntenia de la 24 ianuarie 1859, „Națiunea a făcut-o“ declara cu îndreptățită apreciere marele om politic — Mihail Kogălniceanu, iar ziarul de limbă germană „Kronstädter Zeitung, ce apărea la Brașov, arăta printre altele ; subliniind caracterul plebiscitar al actului unirii celor două țări de eliberare a României, este o zi memorabilă, din generație în generație, a poporului român. Prin alegerea *unanimă și liberă* (subl. ns.) a tuturor deputaților din Moldova și Țara Românească s-a realizat Unirea în persoana lui Alexandru Ioan Cuza. Puține popoare de pe globul pămîntesc au realizat cu sacrificii mai mari o operă patriotică atît de măreață“ [5].

Proclamînd, la 9 mai 1877, „sîntem independenți, sîntem natiune de sine stătătoare“. Mihail Kogălniceanu exprima prin actul solemn al independenței absolute de stat în fața Corpurilor Legiuitoare că, „sîntem o națiune hotărîtă să ne ocupăm de noi, să ne ocupăm de natiunea noastră, să ne ocupăm de dezvoltarea ei, de dezvoltarea bunei stări morale si materiale, iar nici de cum ca să îngrijim, să neliniștim pe cineva“ [6], iar Th. Văcărescu, reliefînd caracterul popular, plebiscitar al actului independenței, nota în memoriile sale „De la o margine a țării la alta, toate inimile sînt cuprinse de un nespus entuziasm. Autoritățile și corpurile constituite, orasele, satele, cătunele, toți într-un cuvînt, de la mic la mare, se rostesc fată la orice jertfă pentru a susține cu toate bunurile națiunii cu aurul și sîngele ei, libertatea si neatîrnarea patriei“ [7] Liga pentru Unitatea culturală a tuturor românilor, înființată în 1890 si al cărei centenar l-am aniversat, ca si miscarea memorandistă din Transilvania desfășurată între anii 1892—1894 dădeau noi impulsuri luptei pentru unitatea națională. Procesul intentat conducătorilor memorandiști a surescitat întreaga opinie românească din întreg spațiul de convietuire. La intervențiile și presiunile ministrului plenipotențiar al României la București, contele, Leyden, către regele Carol I de a se lua măsuri energice împotriva manifestațiilor cu caracter plebiscitar ce aveau loc în toată țara, acesta din urmă relata „Dvs. nici nu vă puteți face idee de sumedenia de scrisori și telegrame care îmi sosesc din toate părțile țării, determinate de acest proces și în care se face apel la mijlocirea mea pentru a stăvili mișcarea actuală iar starea de spirit din țară este astfel, încît dacă aș manifesta cea mai

4 Nicolae Iorga, *Scrieri de boieri, Scrieri de domni.* p. 147—148.

5 Kronstädter Zeitung (Brașov), nr. 36 din 5 martie 1859, appud. Mircea Mușat..., *op. cit.*, p. 289.

6 *Documente privind Istoria României ; Războiul pentru independență*, vol. II. Buc., p. 669.

7 Th. C. Văcărescu, *Luptele românilor în războiul din 1877—1878*, Buc., 1886—1887, p. 9.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ușoară înclinație pentru aceasta, s-ar porni în marș cu entuziasm împotriva opresorilor"[8].

Pe fondul precipitării evenimentelor care au generat primul război mondial, ca urmare a agravării contradicțiilor din lume, lupta privind dreptul națiunilor la autodeterminare s-a accentuat. Sînt bine cunoscute aprecierile președintelui american — Thomas Woodrow Wilson — privind dreptul tuturor popoarelor de a-și fi manifestat libertatea alegerii apartenenței lor etnice în spiritul căruia au acționat și românii.

Evocarea actelor istorice ale Unirii Țărilor Române căpăta la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru forță mobilizatoare, chema la acțiune. Confruntarea militară între marile puteri, declanșată prin agresiunea Austro-Ungariei contra Serbiei a determinat angajarea în luptă, într-un timp record, și a unor națiuni și state, ale căror obiective nu aveau nimic comun cu caracterul expansionist al războiului. Motivînd poziția de neutralitate în ședința Consiliului de Coroană de la Sinaia, din 3 august 1914, I.I. Brătianu, președintele Consiliului de miniștri și liderul Partidului Național Liberal, subliniind caracterul de plebiscit al momentului arăta printre altele „... Dacă în lucrurile mici se poate trece peste simțămîntul public, în ceasurile mari ale vieții naționale oamenii de stat trebuie neapărat să țină seama de voința poporului"[9] Pe parcursul desfășurării ostilităților primului război mondial care a condus la degringolada imperiilor ce l-au provocat, caracterul plebiscitar, al voinței unanime de luptă pentru unitatea națională s-a întărit. Semnificative ni se par în acest sens cuvintele diplomatului Saint Alaire, care printre altele, raporta „Voința lui Brătianu este de a da războiului un caracter național și de a-și ralia *unanimitatea opiniei publice*" (subl. ns.)[10]. Pe fondul derulării ostilităților și a rezultatelor obținute în anii 1916—1918, starea de spirit democratică-revoluționară se intensifica, iar ideea înfăptuirii ROMÂNIEI — ca patrie a tuturor românilor se contura tot mai pregnant. În acest context istoric mișcarea național-revoluționară cu larg caracter burghezo-democratic a cuprins și masele de români din întregul spațiu de conviețuire, inclusiv din teritoriul aflat între Nistru și Prut — Basarabia. Mișcările de eliberare națională a tuturor popoarelor din fosta Rusie țaristă s-au intensificat, favorizînd înființarea la Chișinău, la 3/16 aprilie 1917 a Partidului Național Moldovenesc, în frunte cu pan Halippa, Ion Inculeț, în programul căruia se prevedea „lupta alături de celelalte popoare ale Rusiei, pentru slobozeniile naționale ale tuturor"[11] La 21 noiembrie/4 decembrie 1917, Congresul de la Chișinău a hotărît autonomia teritorială și politică a Basarabiei și crearea Sfatului Țării, care într-un spirit pe deplin democratic a constituit Consiliul directorilor ca guvern al

8 Mircea Mușat și I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 324.
9 *Ibidem*, p. 444.
10 *Ibidem*, p. 483.
11 „Cuvînt Moldovenesc", nr. 28 din 9 aprilie 1917.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Republicii Moldovenești, iar la 24 ianuarie 1918 a fost proclamată independența Republicii Democrate Moldovenești. Adunările plebiscitare de la Bălți, Hotin, Chișinău ale diferitelor categorii de locuitori în perioada ianuarie — martie 1918 exprimau adeziunea unanimă față de ideea Unirii Basarabiei cu România, „„mama tuturor românilor", după cum se precizează într-o declarație. În acest entuziasm de voință deplină Sfatul Țării de la Chișinău a hotărît, în chip pe deplin democratic, la *27 martie/9 aprilie 1918* (subl. ns.) în numele maselor largi populare ai tuturor locuitorilor dintre Prut și Nistru, UNIREA REPUBLICII MOLDOVENE CU ROMÂNIA [12].

Către sfîrșitul anului 1918 lupta pentru făurirea statului național unitar român intra în faza sa decisivă. Constituirea la 18/31 octombrie 1918, în Transilvania a Consiliului Național Român Central ca unicul for care reprezenta voința poporului român din fosta dublă monarhie austro-ungară a declanșat o adevărată revoluție burghezo-democratică cu caracter larg popular. Organizarea gărzilor naționale românești a constituit cea de-a doua trăsătură fundamentală a procesului de eliberare națională a românilor În cronica actelor cu caracter plebiscitar a românilor o semnificație deosebită o are și marea adunare populară de la Celiabinsk, din Rusia Sovietică, a miilor de voluntari români din 29 octombrie 1918, prin care s-a manifestat dorința și voința neclintită a românilor de pretutindeni, care acasă la ei neputînd vorbi liber, afirmau gîndul lor prin glasul voluntarilor din Rusia, Italia și America pentru Marea Unire, o situație de altfel, mult asemănătoare cu cea din zilele noastre a fraților români dintre Prut și Nistru.

În Bucovina, la 2/15 noiembrie 1918 Consiliul Național Român al Bucovinei în frunte cu Iancu Flondor, Ion Nistor și alții a trimis o notă guvernului român de la Iași prin care ratifica hotărîrea luată de Constituantă, la 27 octombrie 1918, de împotrivire asupra planurilor perfide ale guvernului austriac și cel ucrainean, de cedare a Bucovinei către Ucraina. În consecință, după preluarea conducerii Bucovinei de către un guvern român, la *15/28 noiembrie 1918*, în palatul mitropolitan din Cernăuți s-au deschis lucrările Congresului general al Bucovinei, la care au luat parte pe baze democratice, deci cu caracter plebiscitar, 74 delegați ai Consiliului Național Român, 13 comunități ucrainiene, 7 ai Consiliului Național German și 6 ai Consiliului Național Polonez. Congresul a votat în unanimitate *Unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei* (subl. ns.) în vechile ei hotare pînă la Ceremuș, Calacin și Nistru cu regatul României. [14].

După eșuarea tratativelor de la Arad între delegațiile Cosiliului Național Român Central și Consiliului Național Maghiar, din noiem-

12 Mircea Mușat și I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 567.
13 *Ibidem*, p. 617.
14 *Ibidem*, p. 620.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

brie 1918, Consiliul Național Român Central a făcut cunoscut „regulamentul pentru alegerea deputaților Adunării Naționale. Consultarea poporului, deci acțiunea plebiscitară, reprezenta modalitatea cea mai demografică de rezolvare a problemei ce frămînta în acea perioadă conștiința întregii națiuni, române ca și ale altor națiuni și popoare.

Românii din Transilvania au trecut în acele condiții la pregătirea mărețului act plebiscitar — Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Pentru alegerea delegaților la Marea Adunarea Națională de la Alba Iulia, populația română, organizată în consilii naționale locale, a convocat adunări locale populare în care toată obștea românească își alegea delegații. Locuitorii români în adunări deschise, plebiscitar, își alegeau delegații pe bază de mandate, numite credenționale (împuterniciri) care să-i reprezinte la Alba Iulia hotărîrea lor de unire cu țara. Cei 1228 de delegați, secondați de peste 100.000 de participanți activi, prezenți la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din *1 Decembrie 1918* (subl. ns.) au *adoptat istorica Declarație de Unire cu Țara*. Președintele Adunării, Gheorghe Pop de Băsești a declarat Adunarea drept Constituantă. La Alba Iulia nu a fost vorba, acum 75 de ani, de o simplă adunare unde românii să rostească și să decidă asupra problemelor lor. La Alba Iulia veniseră în primul rînd împuterniciții aleși de masa poporului român din toate localitățile și colțurile Transilvaniei, Crișanei, Maramureșului, investiți cu acele credenționale (mandate speciale) pentru a fi adoptat hotărîrea supremă de Unire. Caracterul profund popular și democratic al actului Marii Uniri, manifestațiile entuziaste unanime, hotărîrea de neclintit a întregului popor român de pretutindeni de se fi unit într-un singur stat a reprezentat pe de-a întregul voința manifestată plebiscitar, înfăptuită în urmă cu 72 de ani. Conținutul larg democratic, adunările și manifestațiile plebiscitare ale hotărîrilor de *unire cu românii* (subl. ns.) de la *27 martie, 28 noiembrie și 1 decembrie 1918*, identitatea programelor mișcărilor de eliberare națională a românilor au ilustrat cu prisosință comunitatea idealului național și au dovedit prin fapte unitatea de simțire și de aspirații. Pe bună dreptate stihuea la acea dată la Alba Iulia, poetul ardelean, Petre Dulfu „La un loc tot neamu-i strîns/ Într-o mare Românie/ Veacuri lungi de jale-am plîns/ Plîngem azi de Bucurie".

Ca o prețuire pe deplin meritată și o recunoaștere cam tardivă a semnificației Marii Uniri, actuala putere postrevoluționară prin Parlamentul țării a votat și adoptat în unanimitate hotărîrea ca Ziua de *1 decembrie* să reprezinte pentru vecie — ZIUA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI.

14 — noiembrie — 1990.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

GENERALUL DE CORP DE ARMATĂ NICOLAE ŞOVA, STRĂLUCIT FIU AL OŞTIRII ROMÂNE

de EUGEN ICHIM

Născut la 8 noiembrie 1885, în comuna Poduri, judeţul Bacău, viitorul general Nicolae Sova urmează în perioada septembrie 1907 — iulie 1909 cursurile Şcolii de Ofiţeri de Infanterie şi Cavalerie din Bucureşti. La absolvirea acesteia este avansat sublocotenent şi repartizat comandant de pluton la Regimentul 27 infanterie. Aici se va remarca repede datorită spiritului său organizatoric, exigenţei dar şi grijii faţă de subordonaţi, teminicelor cunoştinţe pe care le folosea cu pricepere în instruirea subunităţii pe care o comanda. În 1912 urmează cursurile Şcolii Speciale de Infanterie, tot în acel an fiind avansat la gradul de locotenent.

Primul război mondial îl găseşte pe tînărul căpitan Nicolae Şova — fusese avansat în vara anului 1916 — la comanda unei companii de mitraliere care s-a distins în bătălia pentru Bucureşti parcurgînd apoi durerosul drum al retragerii armatei române pînă la porţile Moldovei.

A participat le eroicele lupte de pe valea rîului Pralea din ianuarie 1917, la efortul eroic depus în iarna aceluiaşi an pentru reorganizarea armatei române şi refacerea potenţialului combativ al armatei. Din 20 februarie 1917 şi pînă în preajma sîngeroaselor bătălii din vară va contribui din plin la instruirea pe baze noi a multor contingente de ostaşi în cadrul Centrului de instrucţie al Armatei a 2-a. Apoi, cu subunitatea sa se va acoperi de glorie în luptele grele desfăşurate în luna iulie 1917 în zona Oituzului, sectorul Cireşoaia. De la 1 august 1917 este numit şef al biroului operaţii din Divizia 7 infanterie, iar pentru vitejia şi faptele sale de arme, la 1 septembrie este avansat la gradul de maior. În anii 1918—1919 lucrează în statul major al Corpului 6 armată.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Bogata sa experiență de combatant, de participant direct la crîncenele încleștări cu un inamic superior în efective și tehnică, crud și perfid i-a fost în mod necesar și fericit completată tînărului maior Nicolae Sova de cursurile Școlii Superioare de Război pe care le urmează cu rezultate dintre cele mai bune în perioada 1 septembrie 1919 — 20 octombrie 1921. La absolvirea cursurilor acestei prestigioase institutii este repartizat în statul major al Diviziei 2 vînători unde va lucra pînă în 1923.

Interesele țării îl vor chema în statul major al Inspectoratului 3 armată unde își desfășoară activitatea în anii 1923—1924 și apoi în Comandamentul 6 teritorial între anii 1924—1927. În această perioadă, în anul 1925, la 10 mai este avansat locotenent-colonel.

Între 1 aprilie 1927 — 1 aprilie 1929 îndeplinește funcția de ajutor al comandantului Regimentului 83 infanterie, iar după aceea, de la 1 aprilie 1929 pînă la 1 aprilie 1931 este subșef al statului major al Corpului 6 armată.

La 1 aprilie 1931 i se încredințează funcția de comandant al Regimentului 83 Infanterie unde va rămîne pînă la sfîrșitul anului 1934. La 1 aprilie 1932 i se acordă gradul următor devenind colonel.

În perioada 1 ianuarie 1935 și pînă la 31 martie 1938 i se încredințează misiunea de mare răspundere de atașat militar la Viena unde prin modul în care reprezintă interesele țării noastre aduce importante servicii întăririi capacității de apărare.

La 31 martie 1938 se întoarce în țară, este avansat general de brigadă și numit comandant al Brigăzii 20 infanterie unde stă pînă la 5 februarie 1939 cînd este investit ca director al personalului din Ministerul Apărării Naționale. La 8 iulie 1940 este numit într-o altă funcție de mare încredere și răspundere — aceea de secretar general al Ministerului Apărării Naționale.

De la 10 ianuarie 1941 i se încredințează comanda Diviziei 1 gardă și va rămîne în această funcție pînă la 20 februarie 1943.

Cu această bravă divizie va participa generalul de brigadă Nicolae Sova la Campania din Est începînd cu 22 iunie 1941. Subordonată inițial Corpului 54 armată german din compunerea Armatei a II-a germane, această mare unitate va intra apoi în compunerea Corpului 5 armată român care acționează în cadrul Armatei a 4-a române.

Ordinul generalului Antonescu „Vă ordon treceți Prutul!" a început să fie îndeplinit conform planului în dimineața zilei de 4 iulie 1941 cînd Divizia de gardă forțează Prutul la Fălciu și după lupte grele reușește să cucerească un cap de pod în zona localității Țiganca, Stoenești, Epureni pe care îl menține cu prețul unor ridicate pierderi. La 15 iulie 1941, marile unități ale Corpului 5 armată trec la ofensivă din capul de pod realizat de Divizia de gardă și ulterior consolidat și lărgit și, după lupte îndîrjite, pînă la 26 iulie, ajung la Nistru.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Împreună cu marile unități ale Armatei a 4-a, Divizia de gardă va participa apoi la luptele sîngeroase duse pentru cucerirea Odesei unde pierderile suferite de această mare unitate se vor ridica la 34 % în efective, 10 % în artilerie, 18 % în mitraliere și 22 % în puștile mitraliere.

La 1 noiembrie 1941, Divizia de gardă împreună cu marile unități ale Armatei a 4-a a fost readusă în țară și demobilizată.

Energia, competența și profesionalismul de care a dat dovadă generalul Șova Nicolae, comandantul Diviziei de gardă în luptele pentru eliberarea Basarabiei vor fi unanim recunoscute atît de șefi cît și de subordonați și, fapt deosebit de important vor fi apreciate și „reținute" de sovietici. Dînd dovadă de un curaj legendar și bărbăție, generalul Șova era întotdeauna găsit în zonele fierbinți ale bătăliilor, acolo unde se hotăra deznodămîntul acestora.

Exigent, dar drept, găsea întotdeauna timp să-și asculte subordonații, să le dea un sfat, un îndemn, să-i îmbărbăteze în luptă, împărtășind cu ei aceleași vicisitudini.

Divizia de gardă va fi afectată începînd cu 30 noiembrie 1941, Armatei 1-a care avea drept scop apărarea zonelor amenințate ale Românici și, firesc, posibila eliberare a teritoriului răpit al Transilvaniei de nord.

In anul 1942, Nicolae Șova este avansat la gradul de general de divizie.

La 20 februarie 1943, generalul Nicolae Șova este numit subsecretar de stat la Ministerul Apărării Naționale pentru Marină și, în această funcție îl vor găsi imprevizibilele evenimente de la 23 august 1944.

În această demnitate, de înaltă răspundere, în anii de grea cumpănă pentru neamul românesc, generalul Nicolae Șova a depus eforturi considerabile pentru asigurarea capacității combative a marinei militare, pentru conservarea potențialului șantierelor navale românești, limitarea urmărilor bombardamentelor aeriene, sprijinirea acțiunilor desfășurate de trupele terestre în retragere etc.

Pentru meritele sale, în 1944 i se acordă gradul de general de corp de armată.

Schimbările produse la 23 august 1944 îl înlătură și pe generalul Nicolae Șova de la conducerea subsecretariatului de stat pentru marină și, pînă în septembrie același an, este pus la dispoziția Marelui Stat Major.

Consacrarea generalului Nicolae Șova ca militar, ca bun comandant și profesionist de excepție are loc în perioada în care este la comanda Corpului 7 armată septembrie 1944 — februarie 1945. Cu marile unități ale acestui corp de armată generalul Nicolae Șova a acționat în Banat împotriva trupelor hitleriste ce făceau parte din „Grupul de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

armate F", reuşind după lupte dîrze să arunce resturiie acestora în afara teritoriului naţional.

Corpul 7 armată a desfăşurat apoi grele acţiuni de luptă pe teritoriul Ungariei unde a participat la forţarea Tisei în zona MINDSZENT realizînd un cap de pod de unde apoi trupele române şi sovietice au dezvoltat o amplă ofensivă în pusta maghiară,

Începînd de la 29 octombrie, întregul corp de armată participă la operaţia „Budapesta" atacînd pe direcţia KAPLONA, TÖRTEL.

Trupele acestui viteaz corp de armată au eliberat în ziua de 31 octombrie oraşul Törtel continuînd apoi ofensiva pe direcţia generală Budapesta la ale cărei periferii se aflau la sfîrşitul anului 1944.

Capitala Ungariei fusese transformată de trupele hitleristo-hortiste într-un puternic centru fortificat, adînc eşalonat, cu trei poziţii semicirculare sprijinite pe Dunăre, orientate spre est şi alcătuite din cazomate, cîmpuri de mine, tranşee, adăposturi, reţele de sîrmă ghimpată etc.

La 11 noiembrie se reia ofensiva şi prin lupte extrem de sîngeroase, la 13 noiembrie 1944 este interceptată şoseaua Nagykata—Tápióbicke

Ofensiva începută pe 18 noiembrie de Corpul 7 armată, sprijinit de trupele sovietice, este concretizată în străpungerea primelor două linii de apărare şi ajungerea pînă la sfîrşitul anului 1944 la intrarea în Budapesta.

Odată pătrunse în oraşul Budapesta trupele române din compunerea Corpului 7 armată vor înainta de-a lungul şoselei Kerepes—Rakoczi ducînd lupte îndîrjite pentru fiecare stradă, pentru fiecare clădire care fuseseră transformate de inamic în puternice centre de apărare.

Lupte grele se dau pentru cucerirea Hipodromului (2—8 ianuarie 1945), Poştei Centrale (7 ianuarie 1945), cazărmii „Frantz Joseph" (10—11 ianuarie 1945), Gării de Est şi cimitirului Kerepes (11—15 ianuarie 1945), precum şi a numeroase edificii publice şi blocuri de locuinţe. Prin ordinul de zi dat de generalul Nicolae Şova se cerea trupelor Corpului 7 armată să se bată cu îndîrjire pentru a învinge, dar pretindea în acelaşi timp, să se poarte leal, cu demnitate şi omenie, pentru a nu micşora cu nimic măreţia victoriei dobîndite. La 15 ianuarie 1945, cînd acţiunile ofensive erau în plină desfăşurare, Corpul 7 armată primeşte ordin de a-şi regrupa marile unităţi în vederea angajării lor în luptele din Cehoslovacia.

Cu toate că un asemenea ordin nu avea nici un fel de justificare, mareşalul Rodion Malinovski a ţinut neapărat ca victoria eliberării capitalei Ungariei să revină, întreagă, doar trupelor sovietice. Era şi aceasta un mod nou, „tovărăşesc", de a-ţi trata aliatul pentru a nu se uita că armata română era în viziunea conducătorilor de la Kremlin o rudă săracă ce trebuia să se mulţumească cu ce rămînea şi pe front dar şi mai tîrziu la masa tratativelor de pace.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Jertfa celor peste 11.004 de ostaşi români din Corpul 7 armată căzuţi în luptele din cadrul operaţiei Budapesta a fost o contribuţie de seamă la înfrîngerea trupelor hitleristo-hortiste, o parte a efortului eroic al poporului român la victoria împotriva Germaniei fasciste şi a sateliţilor săi.

Cariera militară a generalului Nicolae Şova se apropia de sfîrşit. În viziunea învingătorilor toţi cei care participaseră la campania din Est, şi generalul Şova Nicolae nu era uitat de foştii săi inamici, sau făcuseră parte din guvenul mareşalului Antonescu trebuiau să plătească. Să plătească pentru că-şi slujiseră cu credinţă ţara, neamul şi comandantul. La 1 februarie 1945, generalul Nicolae Şova este chemat în ţară, iar la 24 martie, în acelaşi an, este trecut în rezervă.

Prin actul de acuzare din 24 septembrie 1946 generalul (r) Nicolae Şova este trimis în judecată în temeiul Legii 312/1945 ca fiind vinovat de „dezastrul ţării" şi arestat preventiv la închisoarea Văcăreşti.

Trecînd la judecarea cauzei înscrisă în dosarul nr. 1921/1947, Curtea de Apel Bucureşti, Secţia a IX-a prin decizia nr. 27 pronunţată în şedinţa publică din 6 februarie 1948 hotărăşte referitor la acuzarea generalului pensionar Nicolae Şova, condamnarea acestuia la 10 ani temniţă grea, degradarea civilă pe acelaşi termen şi confiscarea averii în folosul statului.

Aceasta era răsplata hărăzită de guvernul comunist instaurat cu sprijinul Moscovei la Bucureşti pentru un general român care aproape 38 de ani slujise fără preget armata română şi luptase pentru înfăptuirea României Mari şi apărarea frontierelor acesteia.

Şi asemeni generalului Şova au plătit şi alte cîteva mii de generali, ofiţeri şi subofiţeri români care n-au avut altă vină decît că şi-au slujit ţara participînd la Campania din Est.

Strălucirea „Coroanei României", a „Stelei României", a altor înalte ordine şi medalii româneşti şi străine pălise în faţa negrului destin croit de cei decişi să hotărască soarta României după război.

Trist şi îngrijorat de viitorul ţării şi al oştirii sale sfîrşeşte din viaţă la 14 martie 1966 dar poate, cu conştiinţa împăcată că el şi-a făcut datoria şi numai datoria de ostaş român care nu cunoaşte decît un stăpîn ŢARA.

Acum, în zilele de libertate pe care le trăim cu toţii după acel fierbinte Decembrie 1989, avem marea răspundere morală şi patriotică de a ne cunoaşte eroii, a-i repune în drepturi şi a-i cinsti cum se cuvine chiar dacă unii nu mai sînt printre noi cum este şi generalul Nicolae Şova, acest strălucit fiu al oştirii române şi al neamului românesc.

Muzeul Militar Naţional păstrează în colecţiile sale o plachetă cu 9 decoraţii şi medalii („Steaua României" în grad de cavaler, „Coroana României" în grad de ofiţer, ordinul „Steaua României" în grad de ofi-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ţer, ordinul rusesc „Sfînta Ana", însemnul onorific „XXV de ani de serviciu", două medalii „Avîntul ţării", „Crucea comemorativă 1916—1918" cu 5 barete, şi medalia „40 de ani de domnie a regelui Carol al II-lea", precum şi un set de fotografii care se află expuse în sala dedicată războiului antihitlerist unde s-a încheiat cariera militară a celui care a fost ostaşul de săvîrşire şi marele patriot, generalul Nicolae Şova.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1 *Arhiva Ministerului Apărării Naţionale, Dosar — Memoriu orginal al generalului Nicolae Şova.*

2 *Bărbaţi ai datoriei, 23 august 1944 — 12 mai 1945 Mic dicţionad,* Editura Militară, Bucureşti, 1985.

3 *Corp 7 Armată în „Operaţiunea Budapesta"*, Editura Militară, Bucureşti, 1974.

4 *Mesajul patriotic al unui ordin de zi,* Editura Militară, Bucureşti, 1980.

5 *România în războiul antihitlerist. 23 august 1944 — 9 mai 1945,* Editura Militară, Bucureşti, 1966.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

GENERAL NICOLAE ȘOVA

de ION DĂSCĂLESCU

O pagină glarioasă în onoarea istoriei miliare românești au înscris trupele Corpului 7 Armată română de sub comanda generalului Nicolae Șova, lansat la 30 octombrie 1944 în ofensiva spre Budapesta, adevărată „placă turnantă" a apărării dușmane din Ungaria. Drumul său victorios de luptă se va sfîrși, 80 de zile mai tîrziu, la 15 ianuarie 1945 în interiorul capitalei Ungare. Pentru faptele de arme săvîrșite, ostașii acestui corp au fost citați prin ordinul de zi nr. 48 din 17 ianuarie 1945, de către comandantul lor, generalul de corp de armată Nicolae Șova.

După 47 de ani de la această mare victorie, noi foștii luptători, azi veterani, trăim din amintiri și povestim fapte și date despre oameni care au fost și nu mai sînt.

Am lucrat în statul major al Corpului 7 Armată pe timpul operației ofensive „Budapesta".

Eram atunci căpitan în biroul de operații.

L-am cunoscut deci, pe generalul Nicolae Șova, în situația în care ființa omului poate fi văzută și înțeleasă la adevărata ei valoare și sînt mîndru că am avut ocazia să-i fiu subordonat. Mă voi referi doar la două situații caracteristice din acest timp, din care să pot trage concluzii corespunzătoare cu privire la personalitatea acestui mare bărbat comandant.

Prima situație. Înainte de a pătrunde în Budapesta, Corpului 7 Armată i se fixase de către Comandamentul Sovietic, o zonă de acțiune prin centrul orașului, avînd ca abiectiv final Dunărea. În noaptea de 31 decembrie 1944 spre 1 ianuarie 1945, același comandament, a schimbat limitele zonei de acțiune, așa fel, încît ele se adunau într-un punct la intrarea în oraș. Asta însemna scoaterea Corpului de Armată din Budapesta, gest lipsit de cea mai elementară considerație. La adresa unui aliat în luptă. Generalul Nicolae Șova, citind ordinul primit, a stat cîteva momente pe gînduri, după care mi-a ordonat să scriu și să comunic răspunsul — *„că ordinul primit nu poate fi decît o eroare de transmitere, că unitățile corpului de armată au trecut deja la atac în unele puncte ale frontului, în limitele anterioare ale zonei de acțiune".*

Reflecția generalului Nicolae Șova a fost de-a dreptul uimitoare și rapid formulată. Cîți în locul său în aceste momente, ar fi reușit această performanță ?

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Iată o trăsătură definitorie a personalității sale într-un moment de mare cumpănă.

A doua siutație. Luptele din Budapesta erau pe sfîrșite — 13 ianuarie 1945, cînd comandamentul sovietic a hotărît ca în oraș să ducă ultimele acțiuni, o grupare operativă compusă din două corpuri de armată sovietică și Corpul 7 Armată român, grupare pusă sub comanda generalului maior Aforin.

La comunicarea făcută în fața celor angajați în operație, generalul Nicolae Șova a atras atenția, cu tot tactul necesar, că un general de corp de armată, în speță comandantul Corpului 7 Armată român, nu poate fi pus în subordinea unui general mai mic în grad, respectiv a unui general maior, făcînd precizarea, bine subliniată, că în armata română așa ceva nu se obișnuiește și că a fi de acord cu măsura anunțată ar însemna atingerea demnității armatei române.

Pentru aceasta, a hotărît ca ordinele comandantului grupării să fie date generalului de brigadă Mihai D. Lăcătușu, comandantul Diviziei 19 Infanterie din componența corpului de armată, el, generalul Nicolae Șova păstrîndu-și neștirbită comanda.

Mare cinste ne-a făcut acest excepțional comandant, fiu al plaiurilor băcăuane, acest moldovean calm dar ferm în toate acțiunile sale, iubitor al pămîntului strămoșesc.

Veșnică să-i fie memoria.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ISTORICUL TEATRULUI DIN BACĂU

de LUCIA ANTOHI

Evenimentele politice, sociale și economice de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea, au favorizat dezvoltarea capitalismului în țările române (e drept mai tîrziu decît în Europa occidentală), creîndu-se premisele dezvoltării națiunii române.

O dată cu aceasta, ca o reflectare a intereselor de clasă ale păturilor progresiste din societatea românească în primele decenii ale sec. XIX, se încheagă treptat ideologia națională, ceea ce va stimula apariția unui climat favorabil dezvoltării valorilor originale. Dornică să aibă o economie și o politică proprie, națiunea română se va strădui să-și dezvolte asemenea altor națiuni, o cultură proprie.

În spirit național încep să se cultive în acea perioadă ca forme ale culturii originale istoria, limba și literatura română precum și diferite forme de artă ca pictura, muzica, teatrul, în sprijinul procesului de „închegare a națiunii și mai tîrziu de întemeiere a unui stat național unitar" [1].

Desigur, despre forme naționale de cultură se poate vorbi cu mult înainte de existența națiunii, încă de la primele tipărituri și scrieri ale cronicarilor, în acele timpuri biserica avînd rolul principal în promovarea culturii, prin cărturarii săi.

În perioada formării și dezvoltării relațiilor capitalismului, lupta pentru o cultură națională începe să capete o altă bază, în sensul efortului tot mai vizibil de asimilare a culturii occidentale, prin intelectualitatea românească formată în școlile Europei, dar și în sensul laicizării tot mai evidente în literatură și artă (deci și teatrul).

În aceeași perioadă, în condițiile asupririi interne și externe, cultura devenea un mijloc al desfășurării însești luptei pentru afirmarea națiunii. Și în acest sens, o expresie a gîndirii progresiste românești în primele decenii ale sec. XIX, o constituie apariția Societăților și Asociațiilor culturale reprezentate și susținute de noua burghezie progresistă și de unele elemente ale boierimii liberale.

Astfel prima Societate culturală creată în țările române după exemplul Occidentului unde deja exista o cultură dezvoltată, a fost Societatea filarmonică, înființată în octombrie 1933 la București de către

1 *Istoria teatrului în România*, Ed, Acad. R.P.R., 1965, vol. I, p. 141.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Ion Cîmpineanu și Ion Eliade Rădulescu, în scopul declarat de a acționa nemijlocit pentru „cultura limbii românești și înaintarea literaturii, întinderea muzicii vocale și instrumentale în Principat și spre aceasta formarea unui Teatru național“ [2].

Formarea Societății filarmonice constituie unul din momentele cele mai de seamă pe plan cultural din prima jumătate a sec. XIX.

Membrii Societății acordau o importanță deosebită teatrului ca instituție culturală de progres, prin aceasta încurajîndu-se însăși literatura dramatică în limba română.

De la bun început prin forța de influențare, prin contactul nău direct cu publicul, teatrul și-a asumat nobila misiune de a cultiva în rîndurile spectatorilor, a sentimentelor patriotice, a respectului și prețuirii față de istorie.

Referindu-se la această menire, Eliade Rădulescu sublinia dubla sa finalitate. Deci teatrul „cu bucățile sale potrivite pe înțelesul norodului“ influențează publicul pe două căi

Pe de o parte, prin piesele sale istorice, trezește interesul pentru istoria patriei.

Pe de altă parte, prin comedia satirică „războiește vițiul, aduce în rîs obiceiurile ruginite și bătrîne și insuflă gust pentru ale veacului“ [3].

Regulamentul Societății filarmonice din București, prevedea în articolul 20 obligația directorului școlii de a alcătui un repertoriu pentru viitorul teatru românesc. Numai că, într-o epocă în care dramaturgia românească se afla într-un stadiu de început, repertoriul de bază al teatrului îl constituiau traducerile după operele clasicilor universali.

În Moldova, primele reprezentații de teatru datează încă din perioada anilor 1809—1812, fiind datorate însă unei trupe străine, a lui Gaetano Madji, care neavînd unde-și desfășura spectacolele, a construit împreună cu antreprenorul trupei o clădire pentru teatru la Iași. Aceasta a fost prima clădire a teatrului moldovenesc.

În 1836, după exemplul Bucureștiului, a luat ființă la Iași primul Conservator filarmonic dramatic din Moldova condus la început de un Comitet format din Ștefan Catargi, Vasile Alecsandri (tatăl poetului) și Gh. Asachi. [4] iar începînd din 1840 de către Costache Negruzzi, Mihail Kogălniceanu și Vasile Alecsandri poetul [5].

În aceeași perioadă au fost înființate și alte societăți culturale precum Societatea literară din 1843 prin care Nicolae Bălcescu și Ion Ghica au pus bazele Asociației cu caracter politic-revoluționar „Frăția“. Așa încît aceste asociații și societăți culturale au marcat începutul unei ade-

2 *Lucrările Societății filarmonice, București,* 1835, artic. 5, (în *Istoria teatrului în România,* vol. I, p. 154).

3 I. Eliade Rădulescu, *Curierul românesc* din 7 iunie 1834, (în *Istoria teatrului în România,* p. 154).

4 *Istoria teatrului în România,* vol. I, p. 164.

5 *Ibidem.*—

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

vărate mișcări culturale românești cu caracter progresist — prin conținutul său programatic și scopul său finalizator dar și burghez — prin sponsorii săi. mișcare ce constituia un real sprijin al luptei împotriva feudalismului.

Teatrul însuși devenise prin spectacolele sale, locul unor manifestări cu caracter revoluționar. „... căci tinerii noștri actori erau în acelasi timp predominați de ideile progresiste cari dădeau îmboldire întregii junimi culte... cu care împreună luptau și căutau prin toate mijloacele a lovi în sistemul arbitrar de cîrmuire de pe atunci, care împila poporul și nesocotea adevăratele merite..." [6]

Or, această stare de lucruri determinase o serie de măsuri de încrădire de către politie. care, primise sarcina din partea reacțiunii, de a supraveghea spectacolele „a nu se împărți sau arunca în teatru, fără învoirea poliției. nici un fel de hîrtii tipărite sau manuscrise" [7].

O dată aprinsă scînteia mișcării culturale nationale în capitalele țărilor române. la Bucuresti și la Iași. aceasta se va extinde treptat și asupra altor orașe mai mari sau mai mici între care si Bacău.

Cunoscut ca unul din principalele centre economice ale Moldovei. Bacăul prezenta după cum reiese din documentele vremii, încă de la 1845. condițiile unei dezvoltări culturale, prin încercările unor tineri intelectuali animați de idei progresiste pentru înființarea unui teatru local. Între acestia. elucerul Alecu Vilner este inițiatorul unei trupe de diletanți în sprijinul căreia el se adresa celor ce puteau da doi sorcoveți de scaun și mai mult după filoțimia fiestecăruia" [8].

Documentele timpului menționează că trupa diletanților băcăuani ce dădeua spectacole pe unde putea, neavînd un sediu propriu, preluase repertoriul ieșean, compus în general din dramaturgia românească precum piesele de succes „Farmazonul din Hîrlău", „Conu Iorgu de la Sadagura", „Rămășagul". După 1848 cînd de fapt Alecu Vilner a reînființat teatrul local, repertoriul de bază îl constituiau comediile satirice și scenetele lui Vasile Alecsandri, Matei Millo și Costache Negruzzi [9].

Demersurile băcăuanilor de a avea un teatru local au devenit mai concrete prin Actul mărturisitoriu din 4 ian, 1852, prin care 41 de cetățeni ai Bacăului recunosteau că „nu pot tăgădui neașteptata propășire ce făcuse tînărul teatru băcăuan în cursul a două sezonuri, ce și avu existență sub diriguirea domniei sale Vilner" [10]. Era vorba de sta-

6 T.T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, vol. I, Iași, 1915, p. 319—320 (în *Istoria teatrului în România*, vol. I, p. 222).

7 *Idem*, p. 165.

8 *Biblioteca Academiei Române, ms. 497*, din 24 mai 1852, (în *Istoria teatrului în România*, p. 224).

9 *Arhivele Statului Iași, tr. 1772, op. 2020, dos. 15044, dec. 1848* — cererea și decizia de aprobare a înființării teatrului din Bacău (în *Istoria teatrului în România*, p. 224).

10 *Arhivele Statului Bacău, Fond. Primăria Bacău, dosar 29/1852*; Ioan Ciută, artic. *Pagini de istorie*, în Steagul Roșu, nr. 1749 din 7 sept. 1958.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

giunea anilor 1850 şi 1851, deşi activitatea lui Vilner în teatru era cunoscută şi apreciată de teatrul din Iaşi încă de la 1845.

Cert este că teatrul băcăuan prin activitatea sa mai mult sau mai puţin cunoscută pînă la 1850, a început să capete o importanţă tot mai evidentă după 1852 în viaţa culturală a oraşului Bacău şi chiar a Moldovei. Însuşi teatrul moldovean, ca instituţie naţională, îndrumat şi susţinut de animatori sufletişti, avînd o trupă de actori pătrunşi de un puternic sentiment de responsabilitate civică, se integra tot mai mult prin manifestările sale artistice în lupta pentru înaltele idealuri ale naţiunii române.

Înfiinţarea teatrului Naţional din Bucureşti, constituia pentru Alecu Vilner un important argument expus în cererea sa către Sfatul oraşului Bacău, prin care solicita sprijin băneşc, menţionînd că şi teatrul din Bucureşti „se bucură de sprijinul ocîrmuirii“ [11].

Argumentul se dovedeşte convingător, aşa încît, faţă de dorinţa băcăuanilor copleşiţi de „mulţumirea ce ne-a produs moralele privelişti teatrale“, Sfatul oraşului Bacău intervine favorabil pe lîngă departamentul lucrărilor publice din Iaşi de a aproba o subvenţie într-un paragraf bugetul“. Din păcate însă, raportul nr. 570, însoţit de Actul mărturisitoriu, înaintat de Sfatul Băcăului către departamentul lucrărilor publice din Iaşi, primeşte din partea acestuia din urmă un răspuns negativ, justificat cu motivul că „Devreme ce obştea doreşte înfiinţarea şi împlinirea unui asemenea teatru, apoi tot ea se cuvine a contribui la o întreţinere, căci mărginitele mijloace ale sfatului trebuiesc a se prefera pentru cheltuieli de folosire publică, precum poduri, ulite, apăducuri (n.n. canalizare) şi altele, iar nu pentru desfătări, pînă cînd oraşul nu va fi îmbunătăţit în aşa măsură prin a sfatului mijlocire încît să poată jertfi în asemenea obiecte“ [12].

În ciuda impedimentelor pe care le întîmpină încă de la începutul existenţei sale prin lipsa unui sediu propriu şi a unui sprijin financiar constant, teatrul băcăuan constituia principala atracţie la vremea aceea pentru localnici, încît, aşa cum povesteşte cu încîntare Costache Radu, primul monografist al Băcăului „de la boier pînă la gospodarul tăcut de prin mahalale, năvăliră la teatru“ [13].

Implicarea teatrului local în viaţa culturală a Băcăului se datorează atît lui Alecu Vilner cît şi altor băcăuani iubitori de cultură şi de teatru ca Iancu Gheorghiu Budu, fraţii Gheorghe şi Simion Hociung Gh. Livezeanu, fratii Costache si Dimitrie Bîrzu, Dimitrie Talianu, Stefănache Busuioc, Maria Vilner (devenită mai apoi Maria Mortun), ce reuşiseră să obţină pentru reprezentaţiile teatrului, ca spaţiu, salonul mare al caselor Mariei Mavromati Sion [14].

11 *Ibidem*.
12 *Ibidem*.
13 Costache Radu *Bacăul de la 1850 la 1900*, Bacău, 1905, p. 72.
14 Marin Cosmescu Delasabar, artic. *Alecsandri pe scena teatrului băcăuan*, (în suplimentul *Sinteze* al ziarului *Deşteptarea*, nr. 212, an. I, nr. 28 din 12 oct. 1990).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Un fapt cu totul deosebit pentru viața culturală băcăuană, îl constituie implicarea directă și rodnică în însuși debutul teatrului local, a lui Vasile Alecsandri — bardul poeziei românești, băcăuan de origine, deputat de Bacău în anii luptei pentru unire, animator al mișcării culturale și revoluționare moldovene. Cunoscutele sale piese de teatru „Păcală și Tîndală", „Cinel-Cinel", „Conu Iorgu de la Sadagura", „Piatra din casă", „Coana Chirița", au constituit primele reprezentații ale teatrului băcăuan, intrînd de la început în repertoriul său permanent.

În anii mișcării pentru Unire, respectiv în anii 1856—1859, teatrul din Bacău este tot mai implicat în viața culturală dar și în viața politică a țării, devenind un instrument de propagandă unionistă prin însuși repertoriul său, dominat de piesele satirice ale lui Vasile Alecsandri. Una din aceste piese, cunoscută pentru caracterul său caustic a fost „Păcală și Tîndală" reprezentată în 1857 de foarte multe ori și cu mult suflet și dăruire de către artiștii amatori ca Alecu Vilner și Costache Bîrzu, precum și unionistul Iancu Gheorghiu Budu despre care Costache Radu povestește că la un moment dat, în timpul reprezentației, acesta ieșea din sthal cîntînd la vioara lui „Hora Unirii" compusă tot de Vasile Alecsandri, melodie interzisă la acea vreme de autoritățile potrivnice, dar care în schimb stîrnise entuziasmul localnicilor [15].

Este așadar tot mai evidentă dubla finalizare a culturii naționale prin instituțiile și acțiunile sale ca mijloc de educație a maselor, dar și de sprijinire a vieții politice, atunci sînt aceasta viza însuși progresul țării.

Neavînd artiști profesioniști, teatrul băcăuan își desfășura reprezentațiile cu trupa sa de diletanți sau, apelînd deseori la artiștii ieșeni, precum Sterian Calcăntraur, Maria Bogdanovici, Maria Moruzan (care mai tîrziu va deveni soția prefectului de Bacău Gh. Hociung), sau Ștefănache Busuioc, actori ce vor găsi la Bacău un public deosebit de receptiv format mai ales din boieri și negustori doritori de spectacole cu piesele lui Vasile Alecsandri [16].

La 1870, Teatrul din Bacău încă nu avea un local propriu, spectacolele sale desfășurîndu-se provizoriu în sala mare a Isprăvniciei, unde studenții de la Școala de actorie din Iași, jucau în vacanțe, piesele lui Vasile Alecsandri, între turneele lui Matei Millo sau ale Ștefaniei Tardini [17], cunoscute personalități ale teatrului moldovenesc, ce încercau să sprijine mișcarea teatrală băcăuană.

Renumită pe la 1866 era trupa artistei și directoarei de teatru, Fani Tardini din Iași, la care ucenicise însuși Eminescu. Venind în 1869 la Bacău, artista este surprinsă de calda receptivitate a publicului bă-

15 Costache Radu, *op. cit.*, p. 72; Maria Cosmescu Delasabar, artic. cit.
16 Costache Radu, *op. cit.*, p. 74.
17 *Arhivele Statului Bacău*, fond. Primăria Bacău, dos. 67/1870; Marin Cosmescu Delasabar, *artic. cit.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

căuan, drept pentru care, în 1870, revenind cu trupa sa la Bacău cere primăriei prin adresa nr. 1262 din 12 aprilie, permisiunea de a da spectacole în curtea Primăriei pentru „a amuza pe cetățenii Bacăului pe cîtva timp prin reprezentațiunile teatrale“ [18].

Referindu-se la condițiile în care se desfășurau spectacolele teatrului băcăuan, Costache Radu povestește că la 1870 se folosea soluția improvizării unui „teatru de scînduri,“, adică „O baraică de scînduri, o hardughie mare în care se făcea loji, scenă și toate cele necesare ; încăpea în ea 700 de oameni“ [19].

Preocupată pentru obținerea unui local pentru reprezentații la Bacău, Fani Tardini ajunsese în 1872 datoare cu 600 de lei, pe care îi împrumutase de la Consiliul Comunal Bacău și din care reușise să achite doar 80 de lei.

Presată de administrația locală pentru achitarea integrală a împrumutului, artista cerea prin adresa din 2 august 1872, o amînare a plății, menționînd „că nu a luat pentru a face speculă, ci pentru a face acest local de teatru“, insistînd chiar, ca acest împrumut să fie considerat ca o subvenție, așa cum va obține și în alte orașe [20].

Cererea sa de a fi păsuită, rămîne fără ecou, ea fiind urmărită în turneele sale de adresa Consiliului Comunal Bacău.

Neavînd încă artiști profesioniști, teatrul băcăuan găzduia numeroase reprezentații date de trupe ambulante mai mult sau mai puțin profesioniste, în intenția de a mentine și dezvolta viața culturală a orașului. De altfel însusi Costache Radu povesteste că „Dragostea orășenilor pentru teatru trecuse hotarele orașului și adeseori o trupă bună din Iași sau din București precum și trupe străine, veneau întîi la Bacău“ [21].

Așa încît, Primăria era asaltată de numeroase cereri pentru aprobarea autorizației de desfășurare a unor spectacole tot mai diverse, pe lîngă cele de tearu, afișele anunțînd, spectacole de circ și menajerie, gimnastică, iluzionism, divertisment [22].

În martie 1867 o astfel de trupă străină condusă de Eduard Haiman, cerea permisiunea pentru deschiderea unei panorame în oraș peste drum de hotelul Smolenschi [23]. În luna mai, același an, Marcu Berger, profesor artist, cerea și el învoire de a da un concert în sala Școlii de fete [24]. Tot în luna mai 1867, Societatea dramatică din Iași, intervenea pentru o serie de reprezentații la Bacău [25].

În 1872 teatrul băcăuaan încă neavînd spațiu propriu, Ion Pisoschi solicita Primăriei, sala mare a acesteia, „spre a înființa unu mic

18 *Ibidem.*
19 Costache Radu, *op. cit.*, p. 73.
20 *Arhivele Statului Bacău*, fond. Primăria Bacău, dos. 95/1872—1873.
21 Costacse Radu, *op. cit.* p. 73.
22 *Arhivele Statului Bacău*, fond. cit. dos. 95/1872—1873.
23 Ioan Ciută, *artic. cit.*
24 *Ibidem.*
25 *Ibidem.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

theatru pentru acestu oraș“ [26]. Cererea primind un răspuns negativ, preocupările băcăuanilor pentru rezolvarea problemei sălii de teatru au continuat și în anii următori. Pînă cînd, așa cum povestește Costache Radu, „Gustul pentru teatru îndemnă pe concetățeanul nostru Neculai Drăgoian să facă la rîndul al doilea al hotelului ce construi în 1873 o sală proprie pentru teatru“ [27]. Autorul menționează cu încîntare că „În această sală încăpătoare și frumos alcătuită și mobilată se deschise teatrul în anul 1874 sub direcția lui Mihai Climescu, care aduse actori buni de la Iași și Botoșani“ [27bis].

În anul următor, deci în 1875, conducerea teatrului din care făcea parte și Costache Radu, aducea o trupă mai mare de actori din Craiova și București, la spectacolele căreia „În serile cînd se juca, îmbulzeala lumei era atît de mare, încît adeseori se făcea apel la poliție de a opri lumea că nu mai era loc“ [28].

Creșterea numărului de spectacole, a pretențiilor calitative, reclamînd însă cheltuieli materiale și bănești, conducerea teatrului din care făceau parte : Alecu Vilner, Mihai Climescu, Costache Radu, sprijinită de cetățeni băcăuani de vază ca Al. Georgescu, D. Holban, N. Mortun, G. Vasiliu, Racoviță, au adresat Primăriei Bacăului în anii 1874—1878, cereri pentru noi subvenții, menționîndu-se că „Una din necesitățile cele mai folositoare începe a se simte și la noi, ca în toate țările unde simțul nobil, gustul frumosului este o reclamă“ și că „Această necesitate sau mai bine zicînd această instituțiune, este tetrul“ [29]

Cererea din 14 septembrie 1874 menționa că „atît în alte țări precum și la noi, București, Iași, Craiova, Focșani, Botoșani, Bîrlad, guvernul și comunele contribuiesc pentru susținerea acestui templu.“ Semnatarii petiției arătau în continuare că „... noi cetățeni,i avînd înaintea noastră ideea de a contribui și noi pentru binele și înfrumusețarea acestui oraș... am sacrificat mult pentru a da viață Teatrului ce exista aici. Nu am cruțat nimic pentru ca publicul băcăuan să vie cu mulțămire înaintea unor spectacole executate de o bună trupă“ [30]

Solicitînd o subvenție de 3.000 de lei care să fie trecută în bugetul pe 1876, teatrul din Bacău își asuma răspunderea, într-o adresă „...să avem angajate persoane dintre actorii români, apte a intrepreta cu satisfacțiune rolurile ce li se încredința ; de a face opt reprezentații pe lună în cursul a patru luni care formează stagiunea de iarnă ; de a alege piese ale autorilor celor mai renumiți români și străini, pentru ca reprezentațiunile să aibă îndoit merit literar și moral“ [31].

---

26 *Arhivele Statului Bacău*, fond. cit. dos. 84/1872.
27 Costache Radu, *op. cit.*, p. 73.
27 Bis *Ibidem.*
28 *Ibidem.*
29 *Arhivele Statului Bacău*, fond. cit. dos. 94/1874—1878.
30 *Arhivele Statului Bacău*, fond. cit., dos. cit.
31 *Ibidem.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Interesant este şi afişul păstrat tot la arhivele locale, ce anunţa pentru ziua de 28 septembrie 1880, susţinerea la Teatrul băcăuan a spectacolului intitulat „Omul cu 36 de capete" cu cunoscutul la vremea aceea, artist francez Francisc de Blanche şi trupa sa de la teatrul Folies Bergere din Paris [45].

Acestea sînt doar cîteva date ce ilustrează succesul de care s-a bucurat teatrul băcăuan mai ales pînă la 1889, cînd frumoasa sală a teatrului a ars împreună cu hotelul lui Nicolae Dragoianu.

Costache Radu, ca martor direct, menţiona în monografia sa, că pentru a nu lipsi publicul de plăcerea teatrului, se obţine la 1895 o nouă sală de spectacol în clădirea palatului municipal, dar lumea începuse să nu mai acorde aceeaşi atenţie spectacolelor de teatru.

Apăruseră deja noi genuri de spectacole-muzicale, de circ, sportive, ceea ce a însemnat şi o diversificare a gusturilor publicului. Mai ales tineretul era tot mai captivat de muzica modernă ce se numea boston. Petrecerile cu muzică înlocuiau tot mai des spectacolele de teatru [45].

L'HISTOIRE DU THEÂTRE DE BACĂU

Résumé

Cette oeuvre prézente l'evolution historique du théâtre de Bacău dans la premiere part de sa existence par la periode des années 1852—1900.

Les documents d'archive locale et les loeuvres de spécialisée, consulté et mentioné ici, ilustre le rôle important du theéâtre de Bacău dans la vie culturelle de notre ville, encore de la première de sa existence.

En mode express est sublinié de son rôle dans le temps de l'eveniments historique décisives pour l'evolution de ville Bacău, ,mais et d'entière pays, par exemple: L'union dans l'année 1859 et la guerre pour l'independence du Roumanie dans les années 1877—1878.

L'evolution du théâtre et de culture dans Bacău pour l'affirmation de cette institution dans l'attention de l'opinie publique.

45 *Ibidem.*
46 Costache Radu, *op. cit.*, p. 75.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

FILE DIN CARTEA SCORȚENILOR — II — (1900 — 1950)

de Ecaterina MAGIRESCU
și Cedric MAGIRESCU

În prima parte a acestor File din *Cartea Scorțenilor (Carpica,* XVIII—XIX, 1986—1987, Bacău), am prezentat întemeierea satului Scorțeni pe meleagurile locuite de peste două milenii, sat atestat sigur în anul 1443 (deci cu 545 de ani în urmă) și, posibil, în 1436, 1437 și 1438 (deci cu 550 de ani în urmă), precum și dezvoltarea sa pînă în 1900, relevînd momente de seamă prezentate în documente de arhivă, monumente clădiri, obiecte și locuri cu denumiri evocatoare, ca și în harta localității.

A. *Primari și realizări în satul, comuna și plasa Scorțeni (între 1900 și 1950).*

Între anii 1900 și 1950, se succed la conducerea comunei Scorțeni 17 primari, care urmează celor șase atestați de actele deceniilor al șaselea — al zecelea ale secolului al XIX-lea. Documentele care-i atestă sînt în primul rînd registrele de stare civilă și mai puțin alte acte emise în timpul lor pentru dezvoltarea economico-socială și culturală a satului și a comunei. Asemenea acte sînt puține și numai din perioadele 1929—1932, 1939—1944 și 1947—1950.

Despre activitatea primarului *N.C. Antohi* și a ajutorului de primar *C. P.r. Cernat,* între 1900 și 1905 nu avem date. Dar dicționarele publicate anterior, pe baza informărilor date de aceștia pentru ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, sînt și o dovadă incontestabilă despre seriozitatea acțiunilor de dezvoltare a economiei satului și de rezolvare a problemelor sociale și culturale din această etapă.

Despre munca primarilor din perioada 1906—1915 vorbesc documentele din arhivele Parohiei, a Școlii Rurale și Judecătoriei Rurale Scorțeni. În timpul lui *Ioan Teodorescu* și *V. Săndulache,* s-au construit și dat în folosință noul local de școală (1910), biserica Sf. Voievozi (1909—1915) și localul primăriei (1913). Toate s-au realizat cu contribuția masivă a cetățenilor satului, care, încă din 1905—1907, plănuiesc în satul lor cele trei localuri, după cum văzuseră în alte sate. O dovedesc registrul cu sumele strînse și cuvîntarea din 26 aprilie 1915 a lui Enache Theodorescu (casier al Comitetului de construcție) la inaugurarea monumentului de artă eclesiastică al arhitectului Ion D. Trăjanescu și al pictorilor N.N. Tonitza și Constantin Bacalu, din arhiva bă-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

comună. Desființată din nou, comuna Grigoreni reapare odată cu raionarea teritoriului, în 1950, cînd primește satul Rîpa Iepii (azi Bogdănești), din comuna Luncani, Șerpeni și Pustiana. Comuna face parte din *plasa Scorțeni.*

Reproducem aici o scrisoare de la rubrica *Cutia cu scrisori,* din p. 2 a ziarului *Curentul Bacăului,* anul III, seria II, nr. 115, scrisoare intitulată *Păsul locuitorilor din Grigoreni:* „Domnule Director, cunoscînd ospitalitatea ziarului Dv. pentru cei nedreptățiți, venim și noi locuitorii din comuna Grigoreni pentru a vă aduce la cunoștință un caz care face vîlvă în lumea noastră, cică opincărească.

1. Prin legea din 1925, com. Grigoreni a luat ființă. De atunci pînă astăzi ne-am aranjat în așa fel, căci astăzi fără pretențiuni putem zice că suntem o comună destul de bine aranjată, prin silința sătenilor. Prin noua lege de unificare Ad-tivă am fost desființați pe data de 1 August, dar pentru ce? Noi nu cunoșteam și am dori să cunoaștem cauza. Cunoaștem și alte comune care au rămas, măcar că nu au 150.000 lei venit anual. Noi ne-am mulțumit cu administrația noastră, iar cei aleși de noi în fruntea comunei n-au pretenția de salar mare.

2. Cerem stăruitor să fim lăsați pe loc cu reședința. Ne pare rău că nu știm cine or fi deputații noștri, trimiși de la București și nu-i putem găsi, căci măcar că nu i-am văzut niciodată, nu credem să nu fie și ei oameni ca noi să ne înțeleagă. Da-i vorba unde-i găsim? D. Enache Teodorescu, președintele Comisiei interimare de la Scorțeni are șapte slujbe, cînd să mai vadă și de nevoile noastre? De asemenea și ajutorul lui, N. Stoica, e și agent de percepție. Scrieți și D-voastră la ziar că suntem cei mai liniștiți oameni, de ce ne îndeasă cu dragostea cei de la Scorțeni, ajutați de D. Prefect și ne ia comuna în care noi am clădit școală, biserică, local de primărie, fără ajutorul nimănui! Oare pe noi nu ne va auzi nimeni niciodată?

Opincarii din Grigoreni"

Între anii 1908 și 1913, în județul Bacău sînt 12 *plăși* și din 1913 pînă în 1925, cînd sînt șapte plăși, Scorțenii aparțin plășii Tazlău. Legea administrativă din 1925 înființează opt plăși, satul și comuna Scorțeni aparțin plășii Tazlăul Sărat. În 1928. Scorțenii este *reședință de plasă,* din care făceau parte șapte comune. În 1930, cînd funcționează în județ cinci plăși, Scorțenii fac parte din cele șapte comune ale plășii Tazlău. După legea din 24 septembrie 1932, pînă în 1935, Scorțenii aparțin plășii *Bistrița,* cu sediul la Gîrleni. În 1942 și 1943, Scorțenii fac parte din plasa *Tazlău,* cu sediul la *Tescani* apoi din plasa *Tescani,* cu același sediu.

În anii 1944—1946, din cele șase plăși ale județului, una se numește *Scorțeni* și are reședința în sat. Între 1947 și 1950, există trei plăși, din care una, *Scorțeni,* are reședința în satul Scorțeni.

Din cele 20 de pachete din fondul arhivistic bacăuan *Pretura plășii Scorțeni,* dintre 1928 și 1950, spicuim întîi cîteva nume de funcționari *V. Radu* — pretor — și *Gh. Lungu* — secretar — în 1927—1928,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Toma Ionescu prim-pretor, în 1936, *Gh. Trocan* — pretor, în 1942—1943. Un tabel cu funcționarii preturii înregistrează, fără a preciza perioada, pe *Durac Vasile*, pretor, *Buceag Romulus*, secretar. *Avram Ioan*, dactilograf, *Ioan Curpanaru*, secretar, *S. Mac* (Silvestru Mac), notar, *Emil Teodorescu*, secretar, *Ion Cernat*, casier, *Const. Lichi*, funcționar administrativ, cu date biografice și averea lor.

Sfatul Popular al plășii avea 60 de persoane și șase secțiuni. O situație de venituri, din 1942—1943, înregistrează, în Scorțeni, 1650 de locuitori din care 390 de contribuabili, și venituri ordinare de 247.957 de lei. Pretura plășii se ocupa și de transmiterea numirii funcționarilor comunali și înainta prefectului foi calificative concludente despre realizările economico-sociale.

B *Judecătoria Rurală de Pace-Scorțeni*

Cele 76 de pachete din fondul arhivistic judecătoresc-Scorțeni oferă o adevărată istorie a satului și comunei și a mai multor comune băcăuane vreme de peste jumătate de veac. Noi spicuim doar cîteva aspecte din acest vast material documentar. Mai întîi informații despre personalul Judecătoriei Rurale de Pace-Scorțeni, înființate în anul 1894, informații mai puțin bogate pînă în 1909.

În 1902, întîlnim semnătura grefierului *Ciuhureanu*. Din 1908, semnează judecătorii *I. Manea*, stagiar, *Cazimir Dobjanschi*, *D.C. Vasiliu* (fiul primarului *Costache Vasiliu*, și grefierii *Ioan Gr. Manoliu*, *Mihai Vasiliu* și *M. Nicolau*. Ca avocat, care întocmește, scrie și semnează numeroase acte autentice sau autentificate, de ordinul zecilor de mii întîlnim. din 1909, pînă după 1940, pe *N. P. Roșu*. Din 1909 *D. C. Vasiliu* lucrează ca avocat, iar judecători sînt și *Polțer* și *A.D. Liciu*. Din 1910, multe acte sînt semnate de judecătorii I. Manea și *C. Bossie* și de grefierii *C. I. Popea* și *Gh. Popeanu*. Un nou avocat este *I. Merică*. Din 1912, apar judecătorul stagiar *D.C. Cartofil*, grefierul *B.C. Brăteanu* și avocatul *Paul Missir*. În anul 1914, funcționează ca judecător stagiar *I(oan) D. Vasiliu* (Eugen D. Vasiliu), frate cu poetul George Bacovia. Aflat în convalescență, după spitalizarea la București, poetul stă un timp la Scorțeni, aceasta fiind prima sa vizită în satul de la confluența Pîrîului Boului cu Tazlăul Mare. De atunci cunoaște Bacovia satul cu oamenii săi, între care „cucoanele", cum numește el desigur mai întîi pe soțiile judecătorilor și ale grefierilor, de care vorbește în interviul luat de publicistul N.C. Munteanu-Muntmarg și apărut în *Curentul Bacăului* din 1931. Atunci, copil fiind, și mai tîrziu, tînăr, și matur, l-a văzut pe poet în casa tatălui său, primarul C. Pr. Cernat, apoi l-a primit în propria casă, locuitorul *Gheorghe C. Pr. Cernat* (1901—1986).

În perioada 1917—1925, apar, în procesele-verbale ale Judecătoriei Rurale de Pace-Scorțeni, judecătorii *Vasile Butureanu*, stagiar, *V Crăciun*, *Const, A. Crețu*, *Ilie Diaconu*, *Al. Barone*, *Dem. St. Demetrescu*, *Aurel Atanasiu* și *Gh. Palașanu*, și grefierii *Aristide Gh. Papaianopol*, *Mihai Gh. Popescu* și *Gh. Pătrău*. Începînd cu anul 1925, pînă în 1944, actele judecătorești emise în Scorțeni se datoresc în pri-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

persoane maistrul pensionar *Enache Theodorescu*, avocatul *V Grădinaru*, învăţătorul *C. Zugrăvel*, agricultorii *Dumitru I. Lazăr*, *Iordache Porascanu* şi *Ion Curpanaru* şi directorul Şcolii Elementare de Meserii, *Constantin Alexe*. Cooperativa are şapte cenzori (Vasile Lichi, Ch. Sachelaru, Const. Barbu, Ion I. Elisei, N.V. Stamati şi Dumitru V.I. Cernat) şi 670 de părţi sociale. Activitatea cooperativei durează pînă la 11 iunie 1948.

In urma actului naţionalizării din 11 iunie 1948, din noua eră a istoriei patriei noastre, la 6 iulie 1948, cooperativa *Progresul* fuzionează cu Banca Populară *Albina*, luînd naştere *Cooperativa de consum, aprovizionare şi desfacere SCORŢENI*. Sînt aleşi *P. Grigoraş* — preşedinte, *C.V. Avram* — vicepreşedinte, *V. Braşoveanu* — casier, *Elena E.I. Parascanu* — gestionară, consiliul reprezentativ avînd şapte membri. Judecătoria Rurală de Pace — Scorţeni autentifică actele la trei ianuarie 1950, ca urmare a proceselor-verbale nr. 93 şi 94 din 1 septembrie 1948, semnate de avocatul *B. Rioşianu*. Cooperativa are 1 009 membri asociaţi şi 810 000 lei părţi sociale.

Important este faptul că, şi înainte de, şi după naţionalizarea din 11 iunie 1948, Judecătoria Rurală de Pace — Scorţeni ajută la înlăturarea imediată a necinstei din activitatea cooperativelor, pentru ca membrii să nu fie păgubiţi.

D. *Eroii scorţeneni*

Actele de stare civilă ale Primăriei din Scorţeni vorbesc din plin de eroii scorţeneni din cele două războaie mondiale, adică de 167 de morţi şi de un număr de cel puţin 26 de veterani cunoscuţi de noi, dintre care 15 trăiesc încă (în anul 1986). Şi credem că, pe lîngă aceşti 193 de luptători înregistraţi în paginile Cărţii Scorţenilor, mai există încă şi alţii, care n-au putut fi depistaţi.

În primul război mondial, au căzut şi au fost înmormîntaţi pe loc, în judeţul Argeş, opt eroi : *Aniţoaie Costache* (cont. 1908), *Aniţoaie V. Dragomir* (39 de ani), *Cristea Neculai* (cont 1905), *Gavriluţă Neculai*, *Parascanu C. Ion* (caporal, cont. 1898, 40 de ani), *Popa C. Gheorghe* (cont. 1906), *Săndulache Gh. Costache* (22 de ani) şi *Zavate Dr. Vasile*. In judeţul Ilfov au căzut şi odihnesc 5 eroi *Cîmpanu Teodor* (cont. 1899), *Laslău J. Ştefan*, *Tataru Costache*, *Popa V. Constantin* şi *Zaharia Iordache* (cont. 1902, Otopeni). La Odorhei a căzut *Vornicu Ştefan* (Reg. 4 Vînători), iar la Cotești-Vrancea, *Pavel Costache (cont. 1901)*. In judeţul Bacău au căzut şi au fost înmormîntaţi la Cireşoaia, Poiana Uzului şi în alte locuri, 14 eroi : *Antohi Ioan* (27 de ani), *Antohi I. Neculai*, *Ceacă I. Ştefan*, *Coardă Ioan*, *Diaconu Ion*, *Pavăl E. Ioan* (cont. 1910), *Pătrău Dragomir*, *Roman Costache* (cont. 1916), *Salomia Ioan* (cont. 1912), *Sandu Constantin* (caporal), *Simion S. Ioan* (23 de ani), *Tataru V. Ioan* (32 de ani), *Toderiţă Ioan* (cont. 1902) şi *Vrotea Neculai* (cont. 1910).

Lor li se adaugă doi eroi al căror loc de moarte nu se cunoaşte, înhumaţi în colţul eroilor din cimitirul din Scorţeni *Dorhan Costache*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

(reg. 14 Infanterie) și *Popa Vasile* (Reg. 14 Infanterie)[3]. Locul de moarte și de înhumare nu se cunosc nici la alți șase eroi scorțeneni *Liche Iorgu* (cont. 1910), *Onu Costache* (cont. 1906), *Parascanu Elena Ioan*, *Spătaru Petrea* (Reg. 53 Infanterie), *Măgirescu V. Gheorghe* (28 de ani) și *Săndulache Ion* (Reg. 4 Vînători).

În Ungaria a murit *Munteanu Costache* (n. 1887), iar în Bulgaria — *Todiriță Costache*. În lagăr s-au stins 10 eroi *Avram Toader Dragomir* (cont. 1906), *Balica Costache* (cont 1905), *Bortoș Ioan*, *Stan Ioan Vărvărici Ion* (cont. 1902), *Crețu Ion* (n. 1882), *Crețu Cristea Garabet Cristea Neculai*, *Gabăr Moriț* (33 de ani) și *Lupașc Paraschiva Ioan* (41 de ani).

42 de eroi au murit în infirmerii sau în spitale în urma unor răni ori boli grave, contagioase mai ales : *Avădanei Anton* (cont. 1896), *Balint Ioan* (21 de ani), *Biliboc St. Gheorghe*, *Cernat N. Ion* (43 de ani), *Dobrovăț Gh.* (cont. 1905), *Burlacu Imbrea* (21 de ani), *Cernat C. Constantin* (40 de ani), *Fociorof Iosif* (24 de ani.), *Heris Ioan Gheorghe Homosi P. Ioan*, *Jigău Al. Gheorghe*, *Laslău Anton* (26 de ani), *Lules J. Mihai*, *Lules I. Ștefan*, *Maftei I. Neculai*, *Marian Dragomir* (cont. 1910), *Măgirescu Sandu* (cont. 1915), *Nedelcu Ioan* (24 de ani), *Nistor Ioan* (24 de ani), *Papuc V Petrea* (cont. 1894). *Săndulache I. Dragomir*, *Popa Dumitrache Costache* (cont. 1898, rănit în județul Ilfov : nepotul preotului scorțenean prezent în documente, Ilie Barna), *Săndulache N. Neculai* (37 de ani), *Săndulache Stefan*, (cont. 1897), *Tamaș Joiă*, *Tătaru A. Ioan* (46 de ani), *Tocilă C. Lazăr*, *Tocilă C. Vasile* (sergent, 26 de ani, cont. 1915), *Tudor V. Ioan* (31 de ani), *Ungureanu N. Neculai* (cont. 1898), *Bortoș I. Gheorghe* (25 de ani), *Buzatu N. Gheorghe* (24 de ani), *Cernat I. Ioan*, (cont. 1910), *Cernat N. Vasile* (36 de ani), *Cristea V. Vasile* (22 de ani), *Dumitrasc Vasile* (23 de ani), *Ionat I. Ioan* (34 de ani), *Laslău Joiă*, *Seciu I. Petrea* (43 de ani), *Șova Dr. Ioan* (30 de ani), *Tudor V Ioan* și *Țîrdeanu Ion*.

Au murit acasă luptătorii răniți *Balica Ioan* (cont. 1896), *Hanu Neculai* (cont. 1903), *Matieș Joiă* și *Prihoancă Neculai* (cont. 1901).

Cei mai mulți dintre acești 95 de eroi au făcut parte din regimentele 67 Infanterie și 27 Infanterie. O parte sînt din regimentele 14, 16, 25, 53 și 55 Infanterie, 4 Vînători, 2 Grăniceri, Obuziere și Vînători de Munte.

Cei din lagăre au fost comunicați de Ministerul de Război. O parte din eroi sînt din Pustiana și Grigoreni, sate care aparțineau comunei Scorțeni. În afară de aceștia, mai sînt 42 de eroi care nu figurează decît în Pomelnicul Eroi(lor) din 1916—1919, de pe zidul stîng interior al bisericii scorțenene din 1909—1915, a lui Ion D. Trajanescu, N.N. Tonitza și Constantin Bacalu, pomelnic în care sînt incluși și o parte

3 Regiment romașcan.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în medicină *Elena Ichim*, prezentă în sat în lunile august, septembrie şi octombrie 1945, pe medicul *David Şnapic* (n. 1885), în anii 1942—1944, pe medicul *Mihail Teja*, în 1945—1946, şi *N.C. Platon*, din 1946, pînă după 1950. În 1943, medicul circ. medicale Tescani gira şi pentru circ. medicală Scorţeni şi acorda şi certificate medicale. Este vorba de *Ioan Ştefanovici*. Adesea sînt folosiţi medicii din circumscripţile medicale vecine, de pildă *Saia Şapira* din Tescani.

Scorţenenii au avut noroc de cadre medii sanitare competente şi harnice. Din primul deceniu al secolului al XX-lea nu cunoaştem decît pe *Neculai Munteanu* (n. 1879), subchirurg, care lucrează în Scorţeni în anii 1906—1907, după care trece, pînă la pensie, la Mărgineni. Din 1914 pînă în 1944, adică timp de trei decenii, funcţionează la Scorţeni agentul sanitar *Neculai Anghel*, considerat „doctor" în toate satele de pe văile Tazlăului şi ale afluenţilor săi. Şi ziarul *Bacăul* consemnează adesea primul ajutor pe care îl acordă Neculai Anghel în diferite ocazii, cum ar fi o bătaie la Ripa Iepii, unde acordă prim ajutor lui D. Tudor, secretarul comunal, cum citim în numărul din 28 decembrie 1929. Între 1945 şi 1950, la Scorţeni lucrează moaşa *Profira Leahu*, infirmiera de Cruce Roşie *Petridian Lucia*, la Casa de naşteri şi moaşa *Drumea Natalia*, iar ca femeie de serviciu, între anii 1942 şi 1948, *Costin Elisabeta* (n. 1908, Scorţeni).

Statistici, situaţii şi tabele din fondul arhivistic sanitar judeţean Bacău demonstrează că, în ultimii ani ai perioadei la care ne referim, s-a desfăşurat o activitate fructuoasă, care o continuă pe cea dintre cele două războaie mondiale şi de mai înainte. O statistică din 2 ianuarie 1946 a circumscripţiei sanitare Scorţeni, care includea şi comunele Grigoreni, Băseşti şi Schitu-Frumoasa, înregistrează, pentru 1945, o populaţie de 9 756 de locuitori, din care 1840 la Scorţeni, 3 500 la Grigoreni, 2 640 la Băseşti şi 1 776 la Schitu-Frumoasa, natalitatea de 227 de copii, adică 23,26 la mie, mortalitatea de 155, adică 15,88 la mie, excedentul natural la mie fiind de 72 — cifră absolută — şi 7,38 la mie. S-au acordat 1697 de consultaţii, între care 205 la domiciliu. Sînt prezentate decesele pe cauze, bolile contagioase şi cele sociale şi se remarcă insuficienţa asistenţei lehuzelor, datorită prejudecăţilor populare. Activitatea agenţilor sanitari, inclusiv în şcoli, la mori, la cele 12 băcănii şi la fabrica de ape gazoase este mulţumitoare. În anii 1947 şi 1948, după seceta din 1946, s-au distribuit alimentele trimise de guvernul britanic cantinelor, caselor de naşter şi dispensarelor. În situaţiile din 1948, Scorţenii nu apar, deşi deparazitarea şi tratamentul bolnavilor se desfăşura în cele mai bune condiţii, medicul locuind aici. Doar într-un raport din 8 octombrie 1948, Scorţenii prezintă 4 născuţi vii şi un deces. Pelagră nu există aici, în vreme ce în circumscripţie erau 23 de cazuri, iar în satul Schit funcţiona zilnic din septembrie 1948, o cantină pentru o sută de pelagroşi.

Organele sanitare judeţene eliberau autorizaţii pentru cîrciume, prăvălii, băcănii, brutării şi fabrici. În 1937 şi 1938, se eliberează pentru

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Scorțeni 6 autorizații pentru cîrciumă (C.D. Pavel, Gh.C. Avram, V.I. Cernat), prăvălie și băcănie (I.I. Parascanu și Ion Simion) și brutărie (Ion V. Vrotea).

Fiindcă am cercetat dosarul de pensie și opera publicată, ca și manuscrise păstrate de fiica sa adoptivă, și fiindcă a slujit timp de trei decenii în Scorțeni, ne oprim mai mult la agentul sanitar și scriitorul *Neculai Anghel* (1888—1968), în anul centenarului nașterii sale, oferind un medalion celor care l-au cunoscut ca și celor tineri.

Născut la 5 octombrie 1888, la Palazu Mare, județul Constanța [6], fiu al lui Neculai și al Georgetei Anghel, urmează patru clase secundare la Constantța. Încorporat soldat recrut în octombrie 1909, Neculai Anghel a servit în compania a IV-a sanitară din regimentul 17 Artilerie, devenind plutonier. Înaltul decret nr. 58, din 31 ianuarie 1913, al regelui Carol I, îi conferă *Medalia pentru Bărbăție și Credință, cl. II*. La 13 mai 1914, e trimis la vatră, stabilindu-se la Anadalchioi-Constanța, unde este numit agent sanitar, la 15 martie 1914. La 1 august 1914 [7], Neculai Anghel este transferat la cercul sanitar Scorteni-Bacău, „Spre a se bucura de drepturile ce-i acordă legea", N. Anghel obține, cu media 7,75, un *Certificat de Agent Sanitar* [8]. Căsătorit cu Eugenia Orzecovshi, de 21 de ani, casnică [9] la 13 august 1916, cu două zile înainte de mobilizare [10], Neculai Anghel semnează declarația nașterii fiicei sale, Antoaneta [11], care devine profesoară și care moare de timpuriu, în 1942, N. Anghel, poetul, cîntînd-o în imaginea florii de zadă.

„Cazierele", cum se numesc fișele de încadrare și foile calificative din dosarul de pensie din anul 1948, conțin aprecieri bune și foarte bune ale agentului sanitar Neculai Anghel. Ele sînt scrise în ultima perioadă a activității sale de la Schitu-Frumoasa și Băsești și sînt semnate de medicii David Șnapic și N. C. Platon. În noiembrie 1945, cînd este propus pentru o gradație de merit, alături de alți șase agenți sanitari, din 70 existenți în județ, Neculai Anghel avea cinci gradații. Inspecțiile care i se fac relevă mai ales grija pentru depistarea și tratarea bolilor contagioase, în care era priceput încă din timpul stagiului militar.

Puțini scorteneni știu că Neculai Anghel este și scriitor, autor al cîtorva proze și articole și a cîteva sute de poezii. Considerat poet bacovian, numai pe baza primului volum publicat, Neculai Anghel este de fapt un simbolist rural, care reține din simbolism mai puțin tema-

6 *Actul nr. 55/1888.* Primăria Palazul Mare, Constanța (Arhivele Statului Filiala Constanța, Fond *Primăria Palazul Mare*-Constanța.

7 *D.M. 36.136/914.*

8 Eliberat de Ministerul de Interne, Direcțiunea generală a Serviciului Sanitar cu *nr. 63/1915*, în urma examenului pentru obținerea acestui titlu, ținut la 15 iunie 1915 (Arhivele Statului — Filiala Bacău, Fondul *Serviciul Sanitar Județean*, pachetul nr. 17).

9 *Actul nr. 17/1913* al Primăriei Călugăra — Bacău.

10. *Ordinul de zi nr. 1086/15 august 1916.*

11. *Actul nr. 79, 1916*, Registrul de stare civilă — Născuți (Scorțeni).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tica şi mai mult elementele formale privind cromatica (culori neaşteptate, în frunte cu negrul) şi sunetele, şi un însingurat, care se simte bine în mijlocul naturii şi lumii rurale. O dovedesc cele 87 de poezii publicate în volumul *Pustiuri dragi...*, Tipografia N. H. Margulius, Bacău, 1932, recenzat de Agatha Grigorescu Bacovia, care-l consideră mai mult original decît bacovian, şi *Solipsism*, Editura Institutului Dobrogea Nouă-Constanţa. Chipul poetului de sub cuşma pe care o poartă, veghează, într-un medalion, pe coperta volumului *Solipsism*, pictura din 1936, a *Elvirei Enea* (soţia pictorului *Nicu Enea*, trăitor între 1897 şi 1960), pictura care caracterizează versurile lui N. Anghel, prin fecioara imaterială parcă, învăluită în alb şi plutind într-un peisaj montan cu zadă şi corb.

Pînă la un incendiu, din 1960, ambele volume au existat în Scorţeni, în biblioteca lui *Neculai N. (I. I.) Măgirescu* şi a *Ecaterinei Măgirescu*. Fiii lor, Neculai (maior, veteran de război, invalid, Moineşti), Eugeniu (avocat, Vaslui), Leonida (Bacău) şi Cedric (Roman), au în memorie mare parte din versurile lui Neculai Anghel şi dedicaţiile care însoţeau volumele dăruite părinţilor: „Ecaterinei şi lui Neculai Măgirescu, „floarea gîndului" unui prieten, Neculai Anghel, Scorţeni, 25 decembrie 1932" şi „O lume-ntreagă de iluzii" celor cu care am uitat o clipă „mihnirile vieţii" — N. Anghel, Scorţeni, 1939"

Originalitate dovedesc şi cele trei caiete-manuscris din arhiva fiicei sale adoptive, Viorica Chiricuţă din Bacău. Din ele, în 1966, Neculai Anghel pregătea pentru tipar un al treilea volum de poezii, cu titlul *Dinamica frumosului*. Chemîndu-şi cititorii să reţină „un singur rînd" din versul său „cu triste năzuinţi", poezia sa ne duce „prin hugiuri neumblate", „sub cuşme de molid", ori în „casa bătrînă" dintr-un sat, „rai de grădină", dar şi pe malul mării, unde a copilărit. În poezii „poporane", cu imagini folclorice, sau în versuri libere, trăieşte idealul şi drumul vieţii poetului, care, în *Drumeţ*, scrie „În noapte / Drumul gîndului mi-l străbat,/îmi iau toiagul în mînă/şi trec cu el din sat în sat/ şi satele mi-s dragi ca-ntotdeauna / / Cu noaptea mă împac, / iar noaptea-i fioroasă uneori / şi vîntul năprasnic şi haiduc / şi greu e să răzbaţi înspre „etern"... / Şi-n noapte eu aduc... / / Drumul gîndului mi-l străbat: / iar drumul de-i pustiu, / e luna care acum va răsări / o voi privi-o cai pe draga mea / căci la mormînt tot ea va priveghea."

„Floarea gîndului" lui Neculai Anghel este vie în poezii care-l definesc, cum este *Nalbă neagră*, imaginea unei flori, „adusă de prin crîng", de vîntul care, în noaptea neagră, vine „floarea să-mi sărute". Iată strofa finală, cu destinul nalbei „Şi bate vîntul greu pe lîngă poartă / de-mi rupe floarea tristă, ofilită / şi-n poartă mi-o aruncă neagră, moartă / pe floarea mea cu ochii de iubită." / /

Mai citäm o strofă din una dintre numeroasele poezii care cîntă floarea de zadă, floarea preferată a fiicei sale dispărute, şi plaiurile ei „Senine stau, lăcrimătoare,/ albastre, albe, pe zăpor,/ în zada înviorătoare, / cu murmur dulce de izvoare / şi doine multe care dor."

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În anul centenarului nașterii acestui scriitor aproape necunoscut încheiem acest succint medalion cu cîteva *Versuri în panou:* „Inedita poezie / mi-o visam în lumea nouă / dimineţile cu rouă / mă trezeau din nostalgie. // Din mijlocul sărăciei / de pe culmile rebele, / mi-am prins gîndurile mele / de aripa poeziei.„ //

F. *Învățămîntul scorțenean în anii 1900—1950*

Ca și în procesele-verbale și actele dintre anii 1860 și 1899, primele patru decenii de existență a școlii scorțene, întîi în cătună Pustiana, comuna Scorțeni (1860—1865), apoi în centrul de comună, satul Scorțeni (după 1865), și în procesele-verbale din primii ani ai secolului al XX-lea, e prezentă la loc de frunte necesitatea unui nou local de școală, în locul celui ridicat de pr. Gheorghe Arghire, în 1868.

În 1900 și, parțial, în 1901, pe lîngă al patrulea învățător scorțenean [12], *Constantin Popoviciu* (care funcționează între 1900 și 1906, cu întreruperi), întîlnim pe suplinitorii *Ion V. Cojocaru, dra Ioana Gheorghiu Budu, dra Aneta Vasiliu,* și *Al. V. Tataru.* În 1902, pe lîngă Ana Vasiliu, suplinește și absolventul de seminar *Ion Cojan,* care predă la clasele a II-a și a III-a. Din 125 de elevi înscriși, sînt prezenți 65. Recensămîntele din 1902—1903 înregistrează 105 băieți și 100 fete deci 205 în total, iar la Sârbi — 40 (21 de băieți și 19 fete). În total, 245 de elevi. Învățător este *I. Ercuță,* din Cerdac-Bacău (al cărui nume îl poartă în jurul anului 1936, un cerc cultural al învățătorilor). Învățătorul *C. Popoviciu,* „om cult și instruit, avînd școala de institutori", este vizitat de învățătorul agricol ambulant *Gh. Șentea,* care înregistrează un început de „răsadniță caldă pentru zarzavat" încît grădina să fie un „mic colțișor de rai". Menținînd prezența a 30 de elevi din 49 de înscriși în „divizia I", la 22 noiembrie 1904, revizorul Eugen Stoica înregistrează rezultate „bune" la matematică, scriere, exerciții gramaticale, cunoașterea de către învățător a traforajului și cartonajului, necesitatea procurării de instrumente, ca și înființarea unei bănci populare, „mulțumită d-lui învățător" C. Popoviciu. La 25 mai 1905, revizorul școlar I. Grigorescu constată că învățătorul „depune multă stăruință în îndeplinirea datoriei", iar la 30 septembrie 1905, învățătorul agricol ambulant Gh. Șentea scrie despre recolta „de mijloc" de pe lotul școlar, într-un an de secetă.

În anul școlar 1906—1907, funcționează în Scorțeni renumitul pedagog băcăuan din Hemeiuși, *Grigore Tabacaru.* Nici un cercetător al vieții și operei sale nu a luat cunoștință pînă în prezent de procesul-verbal din 24 mai 1907, care înregistrează o situație specifică anului marii răscoale a țăranilor, cînd guvernul a luat măsuri de militarizare a instituțiilor.

Iată acest proces-verbal „Astăldzi anul 1907, luna Maiu în 24 zile, Noi, căpitan N. Steonescu, revizor militar școlar J. Bacău, inspectînd

12. După *Vasile Vasiliu* (1860—1881), *Vasile Scorțianu (1881—1893)* și *Theodor Demetrescu* (1894—1899),

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

şcoala din comuna Scorţeni, de sub direcţiunea D-lui Tabacaru, am constatat următoarele Şcoala este frecventată de 37 elevi înscrişi în cataloage în cl. 3, 4 şi 5, din aceştia lipsind 2. Elevii s-au prezentat bine. Instructorul Pătrău Iordache bine, nu are uniformă. Dl. diriginte ne dă tot concursul posibil cu toată buna voinţă."

Exagerat a fost prezentată de unii dintre cercetătorii vieţii şi operei pedagogului cunoscut prin multe lucrări şi experimente şi prin revista *Atenău*, scoasă împreună cu poetul G. Bacovia, „chemarea şcolarilor" din clasele I—V, un fel de recensămînt din anul şcolar 1906—1907. Pe coperta I sînt înscrise antetul şi denumirea documentului şcolar. „Catalogul" e fără semnătură. În clasa IV-a sînt înregistraţi cu creionul 11 elevi. Notele şi mediile lipsesc. Necunoscut pînă acum e şi procesul-verbal din 27 octombrie 1907, tot de la Şcoala Rurală-Scorţeni, care menţionează că Dumitru Mihălăchescu se afla „în locul D-lui Gr. Tabacaru", despre care se spune că este „ieşit din învăţămînt". În arhiva Primăriei Scorţeni, registrul de stare civilă din 1906 — de asemenea, necercetat pînă în prezent-cuprinde actul de naştere nr. 123, din 16 noiembrie al fiicei, Ecaterina *Grigore Tabacaru*, cu datele următoare : tatăl, Grigore Tabacaru, 24 de ani, institutor ; mama, Eugenia, 24 de ani, fără profesie ; martori : Enache Theodorescu, învăţător, Ion Pătrău, agricultor ; primar : Ioan Teodorescu ; locuinţa : casa lui Costache Lazăr [13]. Grigore Tabacaru, îmbogăţind biblioteca, a transformat felul de a împrumuta cărţi elevilor într-un adevărat cerc de lectură pentru săteni, acţiune despre care s-a scris mult şi relativ, exagerat.

De la 1 septembrie 1907, pînă la 1 septembrie 1921, funcţionează, la Şcoala Rurală Mixtă, *Dumitru Mihălăchescu*, „învăţător definitiv şi diriginte" [14]. Pe terenul de 68 mp, „actualmente se construieşte un nou local de şcoală", notează Gh. Sentea, învăţător agricol ambulant, în procesul-verbal din noiembrie 1907, unde se mai menţionează despre terenul şcolar că „o mică porţiune disponibilă a desfundat D-l Diriginte prin arătură" şi „va pune începutul unei mici pepinării (sic !) de pomi".

Procesul-verbal din 25 ianuarie 1908, încheiat de revizorul Toma C. Tabul, menţionează numărul de 43 de elevi prezenţi în clasele a II-a şi a III-a, care „ posed" (sic !) bine materia făcută mai înainte „la geografie", „citesc binişor", iar muzica vocală se face foarte bine". Învăţătorul este apreciat şi pentru lecturile sale de specialitate şi cultură generală. La 2 iunie 1908, Gheorghe Şentea înregistrează, într-un proces-verbal cei 30 de pomi plantaţi la şcoală, iar 19 noiembrie 1908, revizorul şcolar V. Vasiliu aduce mulţumiri doamnei Maria Mihălăchescu, pentru că „fără (...) să fie plătită cu ceva de către comună", preda lucrul manual la fete.

13. Unde se aflau şi şcoala şi primăria.
14. Diriginte — director.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„Rezultate mulțumitoare", faptul că „se tinde la citirea estetică", conducerea școlii" cu demnitate și pricepere", determină ca. la 15 mai 1912, Dumitru Mihălăchescu să obțină „înaintarea pe loc" Procesul verbal din 2 ianuarie 1910 menționează că la 1 noiembrie 1909, Școala s-a mutat în noul local. Permanent, procesele-verbale remarcă întreținerea localului, frecvența bună și nevoia unui al doilea post de învățător, ca și a înființării unei școli de fete.

Primul război mondial aduce cu sine mobilizarea lui Dumitru Mihălăchescu, care este suplinit de soția sa, Maria Mihălăchescu, apoi de *Ioan Ronet,* student în medicină, care cheltuiește, din buzunarul său, 100 de lei pentru reparații, sumă mare pentru acea vreme. Prezența ostașilor ruși face ca arhiva școlii să fie parțial distrusă, iar localul să ajungă într-o stare foarte rea. Și frecvența elevilor este foarte slabă.

În 1919, sînt numiți, la Școala Rurală-Scorțeni, *Magdalena Dospinescu* și *Virginia Teodorescu,* absolvente a patru clase profesionale, ca și suplinitorul *N. Pielmuș,* școala avînd patru posturi. Localul e menținut tot în stare rea. Dar singurul care este tras la răspundere este Dumitru Mihălăchescu, care este mutat la Bacău, în 1920, ca institutor. Deși învățătorul fusese pe front, revizorii școlari I. Tudorache și Gh. Todiriță vorbesc de nepăsarea criminală" a lui Mihălăchescu, cerînd pedepsirea sa și achitarea de bani pentru mobilier [15].

De la 1 septembrie 1921, pînă în 1951, școala din Scorțeni se bucură de activitatea învățătorului *Dimitrie Mareș* (1897—1952). Originar din Borzești-Sarata, comuna Băhnășeni, Dimitrie Mareș a urmat Școala Normală *Vasile Lupu* din Iași, în vremea directoratului renumitului pedagog, profesor și om de cultură *Ioan Mitru* (1867—1947), din Bogzeștii-Romanului. Bun profesor și un foarte bun gospodar, Ion Mitru realizează la Iași un model de gospodărie care să sădească în elevi dorința ca, și în satele unde vor profesa ca învățători, să creeze grădini, livezi, sere de flori și legume, ateliere, care să reprezinte utilul și frumosul pentru locuitori. Și la Borzești-Sarata, în primii ani de învățămînt, și la Scorțeni, între 1921 și 1949, Dimitrie Mareș pune în practică învățăturile lui Mitru, cum rezultă și din procesele verbale de inspecție și din amintirile foștilor elevi și ale bătrînilor satului. Absolvenți ai școlii normale, și Mareș și colegul și prietenul său, Pintile Radu intră voluntari în 1916, apoi devin ofițeri și luptători pe front, înainte de a-și începe cariera didactică, în timpul căreia colaborează și rămîn buni prieteni. Încadrat învățător în 1918, ca și Pintilie Radu. Dimitrie Mareș lucrează în Scorțeni din 1921, pînă în 1951, iunie, ca învățător și director, cu întreruperi între 1928 și 1931, cînd este subrevizor școlar și, din 20 octombrie 1949 pînă în 15 ianuarie 1951, cînd funcționează la Cetățuia, comuna Strugari, făcînd naveta și îmbolnăvindu-se grav de inimă, decedînd în 1952.

15. Arhivele Statului — Filiala Bacău, Fondul *Școala Scorțeni, pachetul 18, Condica de procese verbale dintre 1894—1927.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În aceşti treizeci de ani la Scorţeni, Dimitrie Mareş obţine cinci gradaţii şi gradele definitive, II şi I în învăţămînt, toate „la prima chemare", ultimul cu cea mai mare medie (8,83) din patru judeţe ale Moldovei. Toate procesele verbale de inspecţie relevă faptul că Dimitrie Mareş a fost un învăţător de frunte, cu rezultate optime în activitatea şcolară şi extraşcolară, aflat în raporturi excelente cu sătenii şi cu autorităţile. Spicuim din aceste procese-verbale, pentru a convinge pe cititori că aşa a fost, cum şi-l amintesc şi elevii săi, inclusiv autorul şi fraţii săi.

Încă din primul an de funcţionare la Scorţeni, revizorii şi inspectorii şcolari relevă calităţile acestui învăţător ; „D-l Dimitrie Mareş este un viitor dascăl bun. Se bucură de autoritate în sat şi stă bine cu autorităţile".(24 februarie 1922, subrevizorul Gh. Spiridonescu). „În general constat că atît în şcoală cît şi în comitetul şcolar, D l Mareş munceşte conştiincios. Îi place să fie la curent cu diferite chestiuni didactice, citeşte diferite cărţi de literatură, ştiinţă şi pedagogie". (2 februarie 1923, acelaşi subrevizor) Grădina şcolară „de 10 prăjini, cu pomi altoiţi, legume şi zarzavaturi", e considerată „model pentru elevi şi săteni". (4 septembrie 1923) „(...) materia se posedă de către elevi", aceştia „fac împletituri de paie şi cusături naţionale". (2 mai 1924, subrevizorul Gh. Spiridonescu). Procesul-verbal din 6 octombrie 1933, încheiat de inspectorul şcolar *Victor Davidescu*, din minister, în urma inspecţiei speciale pentru acordarea gradului I, după ce înregistrează rezultate foarte bune în munca cu elevii şi cu adulţii, relevă şi meritele în înfiinţarea şi conducerea de bănci populare la Băhnăşeni şi Scorţeni, în activitatea culturală, cultura sa bogată şi variată, colaborarea la gazete cu articole, schiţe şi epigrame, compunerea unei scenete şi *Monografia şcoalei Scorţeni*. Inspecţia specială îl notează cu 9,50. În 1930, Mareş e propus pentru *Răsplata muncii în învăţămînt cl. I.* mai ales că şi munca de subrevizor şcolar se distinge prin grijă pentru adevăr, exactitate şi ordine, cum atestă rapoartele şi situaţiile întocmite,păstrate în fondul arhivistic al Inspectoratului Şcolar Judeţean Bacău din Filiala Bacău a Arhivelor Statului.

În anii celui de al doilea război mondial, Dimitrie Mareş este concentrat, ca şi colegii şi prietenii săi, Pintilie Radu (Bacău) şi Gheorghe Popa (Băseşti). Îl înlocuiesc colegii şi, în deosebi, soţia, *Eleonora Mareş* (născută *Stoica*, în Scorţeni 1913). Cînd e prezent la post, Mareş are o deosebită grijă pentru cantina şcolară, la care iau masa 19 elevi. Corespondenţa sa arată că mereu este preocupat şi de familia sa, în special de fiica sa, *Anisia-Crizantema* (n. 1936, Scorţeni), astăzi profesoară de matematică în Bacău, şi de fiul său, *Octavian* (n. 1934, Scorţeni), astăzi tehnician la Institutul de Proiectări Hidrotehnice-Bacău. Concentrat pînă în 1945, Mareş îşi continuă activitatea şi după război, fiind la fel de apreciat. „În timpul cînd administraţia locală şi judeţeană nu pot face faţă nevoilor cu sumele ‚bugetare", Mareş îşi creează fonduri necesare întreţinerii şcolii, se notează într-un prim

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

proces-verbal. La 20 septembrie 1945, inspectorul școlar. N.N. Bibiri propune „Onor Ministerului" „a fi recompensată" munca lui Mareș pentru repararea localului, pentru care strînsese 462 de mii de lei, de reînființare a atelierului, de cultivare a grădinii de două mii m/p și a lotului școlar de 2 ha, de sprijinire a căminului cultural *Cezar Petrescu*, fondat în 1934.

Deși funcționase, cu rezultate optime, 27 de ani, iar, din 1948, învățătorul muncește și pentru alfabetizarea neștiutorilor de carte și i se acordă calificativul *foarte bine*, fiind apreciate, în mai și iunie 1949, metodica sănătoasă", orientarea elevilor spre dezvoltarea noii vieți în regimul de democrație populară, din octombrie 1949, pînă în ianuarie 1951, D. Mareș e mutat la Cetățuia, com. Strugari. Director devine tînărul *I. Dobrea*.

Între cele două războaie mondiale, își desfășoară activitatea și învățătorii *Magda Dospinescu* (din 1919, numindu-se, din 1927, prin căsătorie Magda Zugrăvel), *Constantin Zugrăvel* (din 1925) și *Maria Mîrza* (tot din 1925), *Artemiza Mironescu* (din 1926 pînă în 1931), *Ecaterina Gherman*, *A. Mîrza* (din 1931), *Rarița Stamate* (din 1932) și *pr. N. C. Munteanu* (venit în sat. în 1928), cunoscut ca publicist sub numele *N.C. Munteanu-Muntmarg*.

Cele mai multe procese-verbale, care permit prezentarea corectă a acestor slujitori ai școliiscorțenene, privesc pe *Magda Dospinescu-Zugrăvel*, *Constantin Zugrăvel* și *Rarița Stamate*, Toți trei învățători au obținut gradele didactice definitiv, II și I. Gradul I este acordat lui Constantin Zugrăvel în 1938, de către inspectorul general dr. C. Dimitriu din București. Magdei Zugrăvel, în 1939, îi acordă gradul I revizorul Constantin Moscu. În urma inspecției speciale efectuate în 1945, de către inspectorul Gh. V. Samoilă, Rarița Stamate obține și ea gradul I Toți trei au lucrat monografii succinte ale satului și școlii, lucrări care însă nu s-au păstrat. Ei și-au adus un aport deosebit la viața culturală a satului. „Învățător bun, harnic și priceput" [16], C. Zugrăvel conduce și căminul cultural *Cezar Petrescu* din Scorțeni.Rarița Stamate are elevi cu un scris frumos și acordă o importanță deosebită dexterităților din programa școlară. Așa și-o amintesc elevii săi, de pildă, juristul *Eugen N. Măgirescu* (n. 13 II 1922) din Vaslui, scorțenean de origine, care nu uită nici pe *Maria Mîrza*, învățătoare cu calități asemănătoare. Și *Leonida N. Măgirescu* (n. 5. X. 1924), ofițer și tehnician pensionar din Bacău, tot scorțenean și el, și *Neculai N. Măgirescu* (n. 2 XI 1919), precum și autorul au cuvinte de laudă și pentru apropierea sufletească de elevi și pentru măiestria pedagogică a Magdei Zugrăvel, Rarița Stamate, a lui Constantin Zugrăvel și a lui Dimitrie Mareș. De aceea, credem că, pe nedrept, spre sfîrșitul carierei lor, soții Zugrăvel, Rarița Stamate și Dimitrie Mareș au fost mutați la alte

16. Ibidem.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

şcoli din sate unde trebuiau să facă naveta : la Năsoieşti — soţii Zugrăvel, la Pustiana — Rariţa Stamate, şi la Cetăţuia — Dimitrie Mareş.

In partea următoare a acestor *File din CARTEA SCORŢENILOR*, vom prezenta absolvenţi ai Şcolii Rurale Mixte din Scorţeni, mai ales din perioada 1900—1950.

In prima jumătate a secolului al XX-lea, între anii 1904 şi 1943, timp de patru decenii, funcţionează în Scorţeni *Şcoala Elementară de Meserii.* Înfiinţată la 1 octombrie 1904, un anunţ tipărit, din 1906, prezintă *Condiţiuni pentru admiterea elevilor în Şcoala elementară de meserii din Scorţeni, jud. Bacău* [17]

„Se aduce la cunoştinţa generală că înscrierile în Şcoala elementară de meserii încep de la 1 septembrie a.c., fiind vacante 35 de locuri.

Elevii sînt toţi externi. Cei lipsiţi de mijloace vor lua masa la cantina şcoalei în limitele fondului cantinei. Învăţămîntul în şcoală este teoretic şi practic. Învăţămîntul practic se compune din lemnărie, rotărie, strungărie şi vopsitorie.

Durata învăţămîntului este de 2, 1/2 ani din care cea din urmă jumătate este numai pentru practică. Condiţiunile de admitere sînt Să aibă cursul primar complet şi etatea de la 12 ani în sus. Se primesc elevi şi cu 3—4 clase, însă să aibă etatea de 14 ani împliniţi, să ştie a scrie, citi şi să cunoască cele 4 operaţiuni cu numerele întregi. Cererea de înscriere se va adresa şcoalei împreună cu următoarele acte Extractul de naştere, actul de vaccină şi certificatul de studii. Elevii au parte de 1/2 din beneficiul net al şcoalei. Orice alte lămuriri se vor lua de la direcţiunea şcoalei. Direcţiunea".

Sigiliul şcolii cuprinde stema judeţului în centru. Ovală, de culocale albastră, are gravate cuvintele *Ministerul Instrucţiunii Publice* — sus, cuvintele *Şcoala elementară de meserii* — în mijloc şi cuvintele *Scorţeni jud. Bacău* — jos. Primul director al şcolii este *Enache Theodorescu,,* care a funcţionat aici timp de peste trei decenii. Născut în 1880, absolvent al unei şcoli de meserii, maistru tîmplar, s-a stabilit în Scorţeni, fiind căsătoriit cu Maria Vasiliu, fiica primarului Costache Vasiliu. În repetate rînduri primar, Enache Theodorescu este şi administrator al moşiei moştenitorilor lui Vasile Tataru şi se află şi la conducerea unor societăţi, a băncii populare şi a unor comitete. În anul 1936, realizează o expoziţie cu 37 de obiecte create la traforaj de către elevii săi, expoziţie despre care scrie ziarul *Bacăul* din 2 iulie 1936. Alături de E. Theodorescu, ori după pensionarea sa, lucrează lemnărie *Gh. Palamaru, Gh. Gheţoiu şi Costică Alexe,* într-un atelier de 10,2 mp (în 1941) şi fierarii *Costică Avram, Ţigănescu,* şi *Gh. Creţu,* într-un atelier de 19,40 mp (în 1941). Toţi semnează în condicile de prezenţă ale Şcolii Rurale Mixte, de aceea cercetătorii superficiali afirmă că lipsesc complet actele acestei şcoli.

17. Arhivele Statului — Filiala Bacău, Fondul *Şcoala Pîrjol,* pachetul 3 (1906—1908).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În anul 1924, începe să funcționeze regulat *grădinița de copii* înființată în 1918. Condusă de *Marieta N. Ionescu*, care muncește „cu pricepere și folos „procesul-verbal din 12 februarie 1924 al revizorului școlar Gh. Spiridonescu) [18], are 45 de copii „curați și ordonați, tratați cu blîndețe și știind să spună frumos poezii" (procesul-verbal din 20 mai 1924) [19]. Procese-verbale remarcă și sprijinul dat de judecătorul N. Ionescu și de avocatul N. P. Roșu în realizarea frecvenței copiilor și necesitatea unui spațiu mai larg pentru grădiniță.

PAGES DU LIVRE DE SCORTZENI

Résumé

La deuxième partie des Pages de *Livre de Scortzeni* est l'histoire du village de l'arondissement de Bacău Roumanie dans la première moitié du XX-ème siècle.

On présente d'abord les 17 maires et leurs réalisations, comme l'école, construite en 1909, la mairie, construite en 1913, et l'église de l'architecte *Jean D. Trajanesco* et les peintres *N.N. Tonitza* et *Constantin Bacalu*, la reforme agraire de 1945. Puis, nous voyons les 167 héros et un nombre de combatants surtout des invalides, de deux guerres mondiales (1916—1919, 1941—1945). La coopératioan, la Justice de Paix, les actions sanitaires, surtout-celle de l'officiant sanitaire Nicolas (Neculai) Anghel (1888—1968), en même temps poète, sont d'autres domains presentés ici.

La dernière partie de l'étude, consacrée à l'enseignement de ce village, est une suite des portraits des maîtres d'école comme : *C. Popoviciu, Grégoire Tabacaru, Démètre Mihalakesko, Démètre Maresch, etc...*

On présente aussi l'histoire de l'École élementaire des arts et metiers (1904—1913).

18. Arhivele Statului Filiala Bacău, Fondul *Școala Scorțeni*, pachetul 8. *Condica de procese-verbale dintre 1894—1927.*

19. Ibidem.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

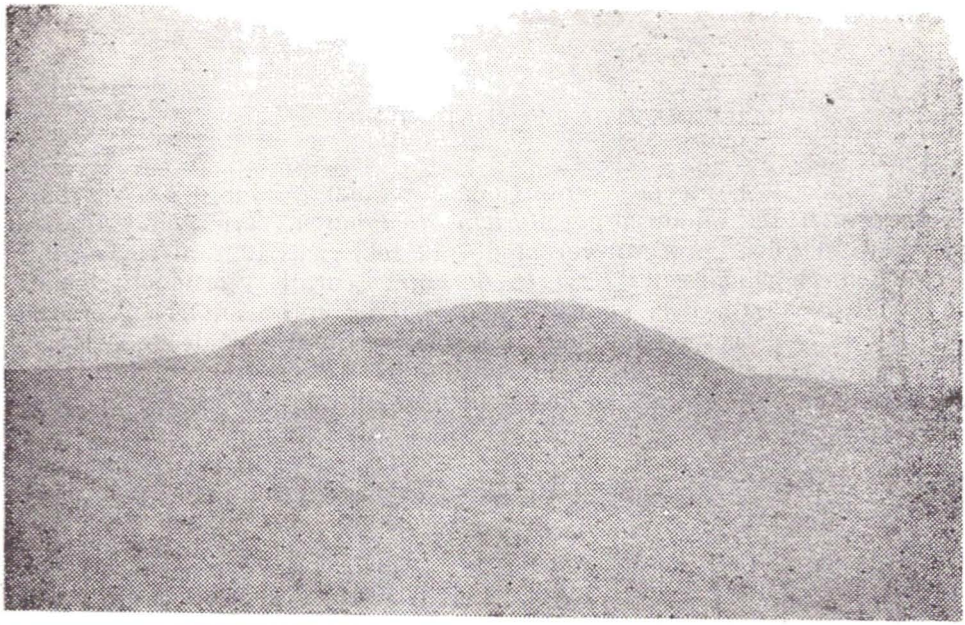

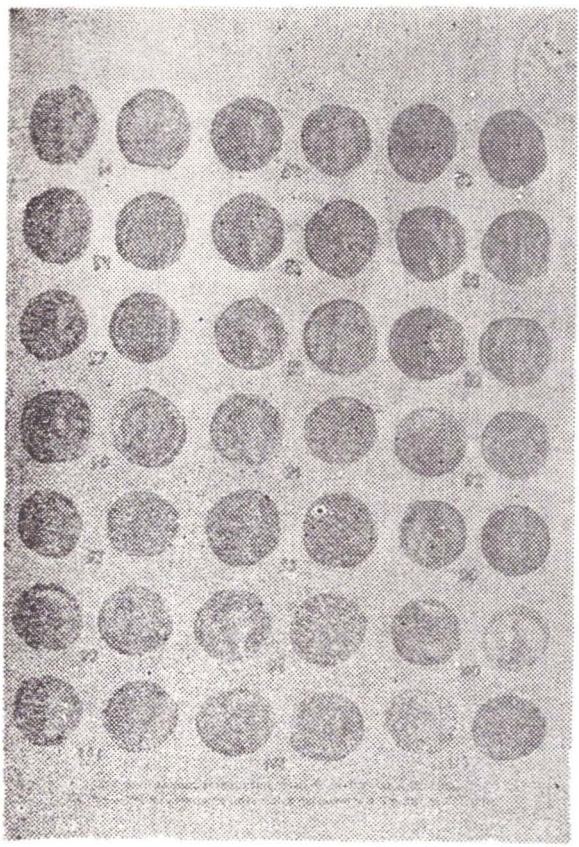

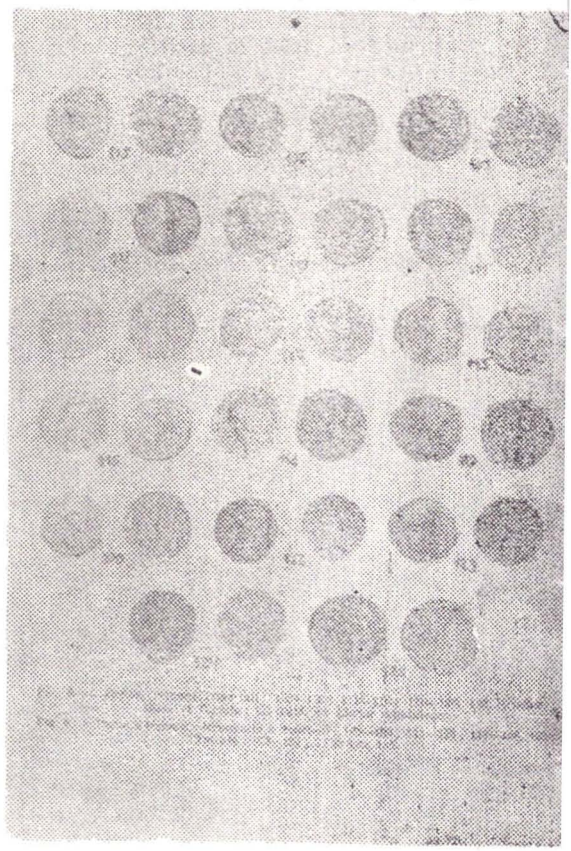

Fig. 1. Scorţeni. 1 Movila de pe dreapta Tazlăului mare. 2—3 Monede din tezaurul roman.

Fig. 1. Le Monticule (435 m. sur la rive droite du Grand Tazlaou).

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

Fig. 2. — Scorţeni. 1. Piatra Bădeştilor, din anul 1777. Altitudine 1799.
Fig. 2. La Pierre de Badeschty (l'année 1777).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

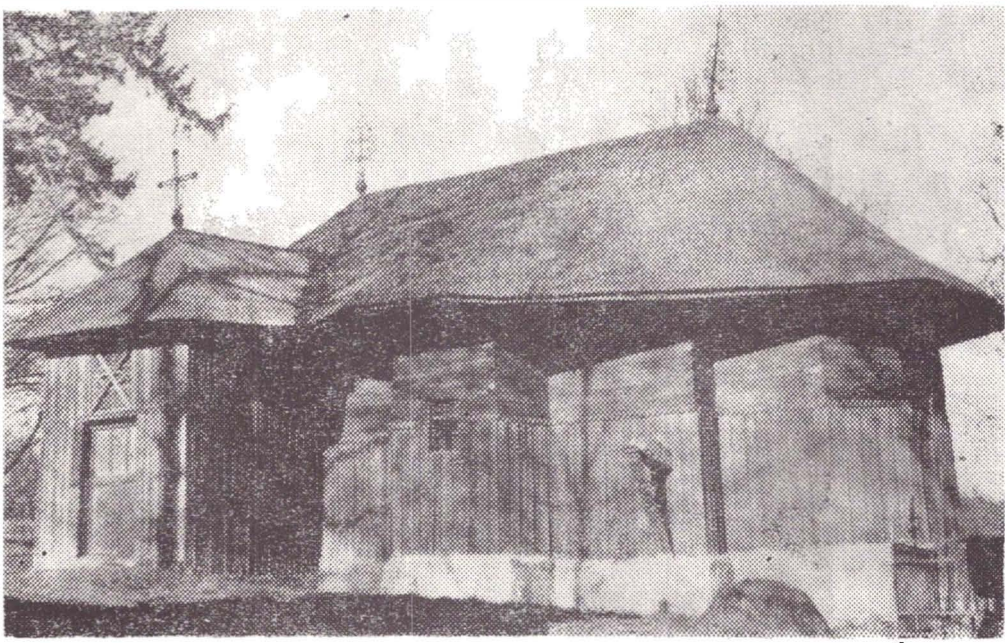

Fig. 3. — Scorțeni. Biserica din lemn Merișor (anul 1799).
Fig. 3. Le monument d'architecture en bois Merischer, l'année 1799.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 1. — Scorțeni. 1—4 Sigiliile satului : 1840, 1866, 1883, 1893.
Fig. 4. Des sceaux du Skortzeny : 1840, 1866, 1883, 1893.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UN FIU AL BACĂULUI : MIRCEA CANCICOV

de VILICA MUNTEANU

În dimineața zilei de 24 august 1884 orele 8,00 vedea pentru prima oară lumina zilei, în casa din str. Bacău-Ocna (Calea Oituz) nr. 29, Mircea Cancicov, fiul lui Theodor Cancicov, funcționar la primărie și Ralucăi Cancicov, născută Ioan Stanciu, casnică, ambii de naționalitate română și religie ortodoxă [1].

Clasele primare, tînărul Mircea Cancicov, le urmează la Școala primară de băieți nr. 3 Bacău, pe care le absolvă în anul 1895. În baza certificatului nr. 17/29 iunie 1895, eliberat de școala respectivă, se înscrie la Liceul de băieți din Bacău. În cei opt ani de liceu se remarcă o curbă ascendentă a rezultatelor elevului. Dacă în primii ani se situa pe locurile 8—10 din clasă, în ultimele două clase ajunge pe locul I. Obiectele preferate ale tînărului Mircea Cancicov erau științele naturii, limba română, dar mai ales filosofia și economia politică, la care era cel mai bun din clasă [2]. Pasiunea pentru științele sociale l-au determinat ca, la terminarea liceului, să se înscrie și să urmeze cursurile facultății de drept din București între anii 1903—1907.

În anul terminării cursurilor universitare Mircea Cancicov își începe cariera juridică, fiind numit avocat la Baroul avocaților Bacău, al cărui membru, stagiar, în primii ani, apoi definitiv, a fost pînă în 1934. Este perioada în care viitorul ministru și-a consolidat cunoștințele juridice, a susținut un mare număr de procese, în fața instanțelor din Bacău, dar și din alte centre urbane din țară. Profesionalitatea, competența, modul în care susținea cauzele clienților să-i l-au făcut să a-

1. Arh. St. Bacău, Colecția Stare Civilă, Bacău, 148/1884, act. nr. 326.
2. Idem, fond Liceul „G. Bacovia" Bacău, dosar 12/1901, f. 5.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

jungă unul din cei mai apreciaţi avocaţi ai Bacăului şi să pledeze în procese destul de dificile, unele din ele desfăşurîndu-se pe parcursul mai multor ani, dintre care se distinge cel în care a susţinut cauza principelui Ghönther Schönburg-Waldenburg şi surorii sale principesa Sofia de Albania, început în anul 1923 şi terminat în 1933, cu o revenire în 1936 [3].

În problemele de organizare profesională a celor din aceeaşi breaslă Mircea Cancicov era unul dintre cei consultaţi şi a cărui părere, de multe ori conta cel mai mult. Astfel, la începutul deceniului trei s-a pus problema organizării unui sindicat de notariat al avocaţilor din baroul Bacău (pînă la reorganizarea justiţiei, în 1952, tribunalele şi judecătoriile întocmeau şi actele notariale). Pentru acest sindicat s-au pronunţat mulţi din avocaţii băcăuani [4]. În raportul înaintat decanului Baroului avocaţilor Bacău la solicitarea acestuia privind sindicatul, Cancicov consideră „ca cea mai mare erezie juridică interpretarea ce vrea să se dea legii pentru organizarea corpului de avocaţi, în sensul că prin votul unei adunări generale să se decidă obligator sindicalizarea onorariilor pentru acte de notariat... pentru toţi avocaţii ca şi pentru toţi clienţii care ar voi să recurgă la serviciile avocaţilor din Bacău. Dar nu numai erezie juridică. Consider o asemenea interpretare ca cea mai gravă ofensă ce s-a putut aduce vreo dată prestigiului unui corp de intelectuali şi legişti". [5] Poziţia lui Cancicov faţă de sindicat a fost adoptată şi de alţi avocaţi, astfel că organizaţia înfiripată la sfîrşitul anului 1992 a avut o viaţă scurtă.

Marele succes parlamentar al d-lui ministru Mircea Cancicov

Camera a votat afişarea discursului

Răspunsul d-sale la buget a fost un triumf parlamentar în toată accepţia cuvîntului. Model de oratorie civilizată şi de pronunţată cunoaştere a tuturor chestiunilor economice, discursul d-sale a risipit prin cifre documentate şi vervă sclipitoare, toate sustinerile adversarilor.

„Ministrul Bacăului" a ţinut un discurs adevărat, continuu sublinîat de aplauze entuziaste atît în părţile polemice cît şi în pasajele de simplă expunere a realizărilor guvernului său.

Camera i-a făcut o călduroasă manifestaţie de simpatie, votînd afişarea discursului.

Succesul d-lui ministru M. Cancicov constituie un nou examen de competenţă pentru d-sa şi o nouă cinste pentru judeţul nostru. Bc.

Se ştie că discuţia la buget constituie pentru opoziţie un excelent prilej de critică, iar pentru guvern un moment dificil în care e silit să-şi explice întreaga sa politică.

De astă dată, sarcina de a expune parlamentului opera politică a guvernului ţării, a revenit distinsului nostru concetăţean, d. ministru de finanţe Mircea Cancicov.

Modul de abordare a unor situaţii, consecvenţa cu care îşi susţinea punctele de vedere în diverse chestiuni, îmbrăţişarea anumitor idei l-au îndreptat pe Mircea Cancicov spre activitatea politică, devenind adept şi susţinător al ideologiei liberale. Membru marcant în organizaţia judeţeană a Partidului liberal, ajunge liderul acestuia în noiembrie 1932. La un an de la preluarea şefiei partidului său zaristul băcăuan I. Stoica scria „Prin talentul său a izbutit să se impună în baroul ţării. De multă vreme nu-

3. Ibidem, fond Tribunalul jud. Bacău, secţia I, dosar 2/1929.
4. Ibidem, fond Colegiul avocaţilor Bacău, dosar 4/1923, passim.
5. Ibidem, fila 226.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mele lui Cancicov a trecut limitele județului. Concetățenii săi — cam tîrziu i-au dat o satisfacție : președintele Partidului național liberal...“ În primul an în care a avut această calitate prin munca de zi cu zi, muncă serioasă și pusă în serviciul cetățenilor din acest județ, s-a întărit credința într-un viitor mai bun. Cuvîntul său măiestrit și fermecător a fost ridicat pentru dreptate și adevăr atît în parlamentul țării cît și la întrunirile cetățenești [6].

Calitățile politice și profesionale, pregătirea de „enciclopedist strălucit“ [7] l-au impus pe scena politică românească, iar în toamna anului 1934 avea să fie numit ministru secretar de stat la finanțe în guvernul lui Gheorghe Tătărăscu. Începe, astfel, o nouă etapă în cariera lui Mircea Cancicov, etapă care avea să-l propulseze definitiv printre personalitățile României. În calitatea pe care o avea, la un minister deosebit de important a contribuit din plin la redresarea finanțelor atît prin măsurile pe care le-a luat, cît și prin modul cum a susținut în fața parlamentului chestiunile cu care se confrunta. Unul din expozeele sale era apreciat ca „un triumf parlamentar, model de oratorie civilizată și de profundă cunoaștere a dificilelor probleme economice, fapt ce a determinat Camera să voteze afișarea discursului“ [8].

Deși avea o funcție importantă la București, Mircea Cancicov a fost, așa cum promitea băcăuanilor imediat după numire, permanent alături de orașul și județul Bacău, pe care le-a sprijinit cum a știut mai bine. Activitatea sa între 1934—1939, aprecia ziarul „Bacăul“ la 6 februarie 1939, „a adus îmbunătățiri pe care nu le-au adus 20 de ani de guvernare a partidelor politice, deși Bacăul a mai avut oameni politici tot așa de influenți. Fiul modestului funcționar de la primăria orașului, crescut în nevoi și deprins cu munca de mic copil nu și-a uitat orașul natal. Bacăul, prin Mircea Cancicov, rîvnește astăzi întîiatatea printre celelalte orașe din Moldova. Autostrada principală, gara, palatul Administrației financiare, palatul Asigurărilor sociale, biserica din cartierul C.F.R. reparațiile și înzestrările celorlalte biserici, școlile din oraș, societățile de ajutorare, spitalele, problema islazurilor în foarte multe comune din județ“ [9]. O contribuție importantă a avut-o la organizarea parcului din orașul Bacău, denumit pînă în 1946 „Parcul nou“, dar neoficial mai era denumit „Mircea Cancicov“ [10].

Pentru meritele sale deosebite în 1937 a fost ales vicepreședinte al Băncii Românești, iar dintre distincții, cea mai importantă era cea conferită de președintele Republicii Franceze, „Cordonul Legiunii de Onoare“ distincție deosebită care împodobea pieptul a foarte puține personalități [11].

6. Ziarul, „Bacăul“ nr. 298 din 6 noiembrie 1933.
7. Ibidem, nr 833 din 13 septembrie 1937.
8. Ibidem, nr. 803 din 15 februarie 1937.
9. Ibidem, nr. 908, din 6 februarie 1939.
10 Eugenia Mărioara Mihalcea, „De ce nu Parcul Libertății“ în ziarul „Deșteptarea“ nr. 815 din 18 februarie 1993.
11. Ziarul „Bacăul“ nr. 815 din 17 ianuarie 1938.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Demisionat din guvern la 1 februarie 1939, [12] Mircea Cancicov întrerupe pentru o perioadă activitatea de ministru, dar avea să revină în aceeași demnitate și să-și aducă din plin contribuția la sporirea finanțelor naționale într-o perioadă destul de grea, aceea a războiului.

Avea să-și încheie definitv cariera în august 1944, dar faptele unui bun român, rămîn indiferent că anumite împrejurări politice au încercat să scoată din istorie unele personalități.

12. Ibidem, nr. 908 din 6 februarie 1939.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

PARCUL EMINESCU (LIBERTĂȚII) DIN BACĂU

de LUCIA ANTOHI

Oricine vizitează orașul Bacău rămîne plăcut impresionat de aspectul său modern, deschis, cu străzi largi și blocuri înalte, chiar dacă dimensiunea sa teritorială îl clasează printre orașele mijlocii ale țării, fiind în schimb, ca o compensație, printre primele centre economice românești.

Unul din punctele de atracție ale orașului îl constituie marele său parc, cunoscut de băcăuani ca Parcul Libertății.

Mai puțini știu, că actualul parc nu a existat dintotdeauna și că primul său nume a fost Eminescu.

Apariția acestui parc în peisajul băcăuan, a fost o necesitate impusă de însăși evoluția sistematică a orașului.

După cum informează documentele păstrate în arhivele locale, demersurile pentru amenajarea acestui punct de atracție al orașului nostru, s-au declanșat în perioada interbelică, mai precis în anul 1935, cînd orașul Bacău avea deja un profil bine conturat, industrial și comercial, cu multe instituții publice cuprinzînd peste 2.000 funcționari și avînd o populație totală de 60 000 locuitori [1].

Orice localitate cu o asemenea structură socio-economică trebuie să dispună și de locuri publice de agrement. La fel de adevărat este și faptul că la acea vreme orașul Bacău dispunea de o Grădină publică încă de la 1850 [2] precum și de Parcul de la Gherăiești, amenajat în 1930, [3] ca locuri de agrement.

Dar prima era mai potrivită promenadelor duminicale iar parcul Gherăiești, de altfel destul de întins (24 ha), se afla pe malul drept al Bistriței, în afara orașului, nefiind deci la îndemîna oricui, mijloacele de transport fiind rare și scumpe.

Acesta a fost de fapt și motivația cererii adresată de localnicii băcăuani, Primăriei, la 26 marte 1935, prin care solicitau amenajarea unui parc central pe „terenul dintre Spitalul Pavel și Ana Cristea, Calea ferată și Stadion" [4].

Numai că, pe această temă s-au declanșat curînd o serie de dispute aprinse. Terenul respectiv, prin hotărîri anterioare ale Primăriei.

1 *Arhivele Statului Bacău, fond. Primăria Bacău, dos. 65/1953, f. 3.*
2 Costache Radu, *Bacăul de la 1850 la 1900, Bacău, 1905.*
3 Grigore Grigorovici, *Bacăul din trecut și de astăzi, Bacău, 1934.*
4 *Arhivele Statului Bacău, fond. Primăria Bacău, dos. 65/1935, f. 2.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

era destinat pentru împroprietărirea cu loturi de casă pentru cei îndreptățiți de lege", [5] aceștia fiind, după cum menționa reprezentantul și apărătorul lor, consilerul comunal, avocatul Mihai Văgăunescu, demobilizații și văduvele cu orfanii de război.

Ideea amenajării unui parc era însă prea tentantă pentru majoritatea urbei, încît, drept răspuns la cererea și planul înaintat către Primărie, la 5 iulie 1935, de către Serviciul Tehnic Comunal privind „crearea unui parc de agrement pe terenul propietatea Primăriei, în partea de Vest a municipiului Bacău, cuprins între C.F.R., drumul la Sărata și liziera orașului, în conformitate cu planul întocmit de serviciul tehnic comunal" [6], Consiliul Comunal „revine și suspendă deciziunile comunale anterioare în ce privește destinația acelui teren" [7].

La 10 iulie 1935, inginerul agronom al orașului înaintează Primăriei, un memoriu ce cuprindea detaliile procesului de amenajare a parcului numit de la început Eminescu. Întocmit pe baza unor calcule, memoriul menționa în primul rînd că „acest parc se poate face ieftin dacă persoanele interesate în această chestiune vor voi să dea spriinul necesar a se executa această lucrare care e necesară orașului Bacău" [8]. Memoriul concepea amenajarea parcului în temen de maxim 3—4 ani, urmînd ca în final aceasta să cuprindă „o ornamentație sistematică, modelele de alei frumoase..., avînd și loc suficient de distracție ca patinaj în timp de iarnă și vara plimbare cu bărcile pe lacuri" [9]. Alături de parc se găseau „Stadionul sportiv care are intrarea prin parcul Eminescu și 2 pavilioane de muzică și berărie" [10]

Memoriul respectiv, cu un conținut bine gîndit, miza pe faptul că „Plantarea acestui parc se poate face foarte ușor cu intervenția domnului ministru Mircea Cancicov, de a se da din pepinierele statului C.A.P.S. și pădure, puieți suficienți, care nu costă decît transportul, scosul și plantatul, manopera de lucru la suma de 75 000 lei" [11].

Se sugera în acelasi document că plantarea să se facă eșalonat în timp de 2 ani iar „Puieții necesari la această plantație se pot aduce din ocoalele silvice Traian, Fîntînele, Valea Rea, Mînăstirea Casin și Regina Elisabeta". [12] de unde se puteau procura specii de ulm, tei, castan, molid, pin (silvestru și austriac), lemn cîinesc, iasomia, alun, salcîm, liliac, mesteacăn alb și roșu, salcie pletoasă, rododendrom, fag, stejar, măcieș, specii ce continuă și astăzi să înfrumusețeze parcul orașului.

La 18 ianuarie 1936, Primăria Bacăului primea proiectul de plan făcut de arhitectul peisagist Eduard Pinard, [13] privind amenajarea par-

5 *Idem, Proces verbal din 26 nov. 1936.*
6 Idem, *Cererea din 5 iulie 1935.*
7 *Idibem.*
8 *Idem, Memoriul din 10 iulie 1953.*
9 *Idibem.*
10 *Idibem.*
11 *Idibem.*
12 *Idibem.*
13 *Idem, Adresa din 18 ian. 1936.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cului solicitat de băcăuani, proiect însoţit de o adresă conţinînd unele observaţii critice din Partea Serviciului tehnic al municipiului Bacău, semnată de inginerul şef şi arhitectul Sterian. Conform descrierilor celor doi asupra planului făcut de arhitectul peisagist Pinard, parcul urma să aibă în primul rînd un aspect sistematizat, după cum sugerase ministrul de finanţe Mircea Cancicov (el însuşi fost localnic cu înalte funcţii în administraţia băcăuană).

Ca atare, proiectul prevedea ca parcul să cuprindă două zone o zonă mai mare situată în faţa stadionului sportiv şi care trebuia să includă o piscină mare şi un bazin decorativ, avînd în dreapta şi în stînga locuri de joc şi tenis „totul încadrat de pergole şi trandafiri“ [14].

O altă zonă prevedea „un lac artificial, cu boschete şi perspectivele scurte de la locurile de joc sau odihnă asupra unor partere de flori şi pieţe...“

Observaţiile şi sugestiile priveau dispunerea aleilor şi amenajarea lacului, care însă pentru momentul respectiv era imposibil din motive obiective care erau „lipsa de apă, lipsa de canal pentru scurgerea apelor şi betonarea pereţilor şi a fundului lacului, lucrare foarte costisitoare“ dar care era necesară pentru „a evita formarea de mîl şi infiltraţiuni, terenul fiind din argilă nisipoasă...“

Exceptînd problema lacului, rămasă nerezolvată pînă în ziua de astăzi, planul făcut de Pinard a fost acceptat în întregime, el stînd la baza amenajării parcului băcăuan în forma cunoscută şi astăzi, cu unele îmbunătăţiri făcute în răstimpuri.

Pentru protejarea parcului se prevedea împrejmuirea sa pe o lungime de 2 km, cu un gard de sîrmă ghimpată, în care scop Serviciul Tehnic Comunal solicita Primăriei, prin adresa din 9 febr. 1937 [15], un sprijin material şi financiar pentru procurarea cantităţilor de 400 bulamaci şi 4.000 kg sîrmă ghimpată, totul costînd 35 000 lei.“

În 1837 locuitorii oraşului Bacău continuau să asalteze Primăria cu cercetări privind amenajarea unui parc „de cel puţin 30—40 hectare, în care să fie amenajat un lac pentru plimbarea cu bărcile, iar iarna să fie transformat într-un mare patinaj pentru tineret. O asemenea grădină amenajată cu pomi, aîee, bufete etc., ar face mare cinste oraşului şi totodată ar fi un singur loc prielnic pentru distracţie de vară şi iarnă...“

„Tot pentru estetica oraşului şi pentru accesul parcului propus“ se sugera „... înfiinţarea unui bulevard de 30—40 metri lăţime, paralel cu Calea Ferdinand, pînă în faţa fabricei de hîrtie Letea, plantat cu pomi piramidali pe ambele părţi“ [16]. Este vorba de strada Calea Mărăşeşti, care între timp, prin noi sistematizări ale oraşului, şi-a modificat mult aspectul devenind astăzi mult mai largă, mărginită de blocuri cu 12 etaje.

14 *Ibidem.*
15 *Idem, Adresa din 9 febr. 1837.*
16 *Ibidem.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

După cum se poate constata deci, ideile privind sistematizarea și înfrumusețarea orașului, nu lipseau, mai mult chiar, ele au găsit teren fertil pentru aplicare, grație spiritului gospodăresc al edililor orașului.

La 8 februarie 1937, Primăria orașului Bacău informa printr-o adresă — Inspectoratul General și Director al Regiunii Silvice din Ministerul de Domenii București, că urmare a măsurilor luate de forurile locale, parcul urma să fie amenajat începînd cu primăvara anului 1937, după topirea zăpezii, prin plantarea cu specii de pomi conform sugestiilor ministrului de interne Mircea Cancicov. [17].

Pentru protejarea primelor plantări de copaci și a lucrărilor pentru amenajarea parcului — începute în primăvara respectivă, Primăria orașului trimite la 6 aprilie o adresă către Generalul Comandant al Garnizoanei Bacău, prin care se solicita "a se dispune ca unitățile militare din acest municipiu, Școala militară a ofițerilor de rezervă, de a nu mai face instrucție pe terenul proprietatea municipiului din dosul Spitalului, întrucît pe acel loc a început plantațiunea noului parc" [18].

Desigur, disputele au continuat să se desfășoare între Primărie și avocatul Mihai Văgăunescu, consilier la Cosiliul Municipal Bacău, apărător al invalizilor, demobilizaților și văduvelor cu orfanii din primul război mondial, ce urmau să fie împroprietăriți cu terenuri pentru case — din această zonă. În cele din urmă Primăria Municipiului aplanează diferendele, cedînd în schimbul zonei vizate pentru amenajarea parcului, terenuri din vecinătatea gării. La finele anului 1937, Consiliul Municipal Bacău consemna în procesul verbal din 8 decembrie, adoptarea măsurilor pentru iluminarea electrică a parcului [19].

Marele parc băcăuan numit inițial Eminescu, apoi cunoscut ca Parcul Libertății a existat în forma proiectată pînă în anii 1961—1963, cînd în cadrul unor noi sistematizări ale orașului, a suferit modificări parțiale prin construcția Teatrului de vară în partea sa de N—V, ceea ce a însemnat sacrificarea unei porțiuni, compensată însă de înzestrarea orașului cu un lăcaș de cultură din păcate prea puțin pus în valoare. Măsurile anuale de primenire și îngrijire dar și de modernizare, îi conferă și astăzi statutul de cel mai plăcut loc de recreere pentru populația municipiului Bacău. Locul proiectat inițial ca unul din punctele de atracție ale parcului, a fost amenajat mult mai tîrziu, abia după 1985 și la dimesiuni reduse.

---

17 *Ibidem.*
18 *Ibidem.*
19 *Idibem.*

Notă explicativă Documentele de arhivă din perioada anilor 1935—1937, menționate în această lucrare privind istoricul parcului Libertății din Bacău, au fost grupate în dosarul nr. 65/1935, de către directorul filialei băcăuane a Arhivelor Statului, domnul Vilică Munteanu, căruia îi mulțumim și pe această cale pentru amabilitatea și receptivitatea sa față de orice solicitare și mai ales a colaboratorilor săi.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ISTORICUL UNUI FOST EDIFICIU BĂCĂUAN: „PAVILIONUL" DIN GRĂDINA PUBLICĂ

de IOAN UNGUREANU

Viața trepidantă a acestui sfîrșit de secol imprimă ființei umane alte ritmuri și valori cu care, volens-nolens, aceasta trebuie să se acomodeze. Pentru generațiile mai în vîrstă, habitatul „bacovian" se identifică însă, adesea nostalgic, cu dimensiunile oarecum patriarhale ale tîrgului de altădată, unde preocupările mondene se regăseau (atunci ca și acum) pierdute în vîrtejul cotidian.

Și totuși, dacă edificiile și evenimentele mai importante din trecut se instalează „sui generis" în memoria celor ce le-au trăit, este cu atît mai bine dacă istoria lor poate fi reprodusă prin analiza documentelor. Iată de ce, dacă, spre exemplu GRĂDINA PUBLICĂ a reprezentat pentru băcăuanul de altădată un loc idilic și romantic, ca și un leit-motiv de inspirație pentru poetul concitadin, atunci merită să ne oprim asupra cronicii unui edificiu care, prin două construcții succesive și diferite ca aspect și structură, dar preluînd aceeași denumire și funcție, a împodobit, timp de 130 de ani, acest (altădată) frumos părculeț din centrul orașului PAVILIONUL.

* *
*

Grădina Publică, croită pe la 1850 [1], ca loc de agrement, prin rolul și poziția sa în viața urbei, are o istorie destul de interesantă. Într-o manieră minuțioasă și nostalgică, fostul primar de Bacău, dintre anii 1889—1890 și 1894—1895, COSTACHE RADU, în monografia sa, ne descrie în detaliu ambianța transformărilor ce le cunoștea tîrgul în cea de a doua jumătate a secolului trecut. De aceea am considerat că este bine să ne lăsăm puțin „furați" de narațiunea și expresia sa arhaică... „De la 1850—1857, era așa zisă o „grădină publică" fiindcă publicul putea să intre în ea. Era situată între gârla morei Paharnicului Iordache Popovici și Bistrița. Nu era mai mare ca de 50 prăjini și mai ca la 50 copaci avea. Fiind proprietate particulară, era închiriată lui Nastasă

1. Costache Radu, *Bacăul de la 1850—1900*, Tipografia H. Margulius, Bacău, 1906, p. 9.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cofetarul, cel dintîi și cel din urmă cofetar din oraș (...). Mai la o parte construise un pavilion mai mult lung decît larg, și rădicat pe șarampoi nanți, ca să nu-l poată lua apa cînd venea Bistrița mare ; te suiai pe scări. în el. În acest pavilion, avea totce putea da meșteșugul lui de cofetar covrigi de zahăr împletiți, acadele, cofeturi în forma fasolei, rahaturi, baclavale, dulcețuri de tot felul, vin bun și eftin. Cofeturile de Paris se vindeau la spițerie și galanterie.

În zilele de sărbătoare, se umplea grădina, se plimba, se răcorea lumea și asculta cu plăcere cîntecele tarafului lui Angheluță, alte ori ale lui Gîndac și Săuceanu. Lăutarii totdeauna începeau cu marșul lui Bem și sfîrșeau cu marșul lui Napoleon. (...) În 1853 și 1854 grădinița asta era în toată fudulia ei" [2]. (fig. 1).

Mi-am permis în mod deliberat să prezint „in extenso" cele relatate de Costache Radu, despre „grădinița asta", tocmai pentru a justifica obiectul studiului, de față, pentru a sublinia că acest parc a avut încă de la începuturi un pavilion (fig. 3), iar istoricul acestuia nu poate fi tratat ca parte, ca subiect în sine, fără a ne referi și la întreg, la ansamblul funcțional al Grădinii Publice.

Această grădină avea să-și merite întrutotul numele abia după anul 1864, cînd primarul de atunci, Gheorghe Negel, cu sprijinul prefectului Dimitrie Cracte, începuse o susținută campanie de modernizare și sistematizare a tîrgului, demolînd barăcile și casele insalubre „din ulița mare". Atunci „se făcu trotuare cu borduri pe unele străzi, și plantă grădina publică ; căci astăzi unde tronează chipul bronzat al iubitului bard al Românilor, Vasile Alecsandri, pînă la acea dată era ocolul de vite !" [3] (Devenit squarul din fața fostei clădiri a Poștei : prin deceniul al 7-lea, al sec. XX, datorită extinderii noilor construcții bustul a fost instalat în fața Liceului Vasile Alecsandri, unde este și astăzi — n.a.)

Cam acestea sînt, în mare, puținele și primele informații despre ceea ce a însemnat în viața orașului, Grădina Publică și „Pavilionul" de aici. La începutul deceniului patru din veacul al XX-lea, grădina era tot mai frumoasă, dar pavilionul ridicat de Nastasă Cofetarul era în stare jalnică.

Preocupările de sistematizare și de înfrumusețare edilitară a orașului erau însă, în mod firesc, tot mai accentuate și, de cîteva din acestea ne propunem să ne ocupăm în cele ce urmează.

Înainte de a pătrunde în detaliile acestei investigații, o primă remarcă demnă de subliniat este aceea că la jumătatea anilor '30 ai secolului nostru, creșterea preocupărilor estetice ale locuitorilor Bacăului și, implicit a „presiunii" exercitate asupra edililor, de a dezvolta zonele de agrement, reflectau în sine, o expresie a creșterii păturilor plutocratice și chiar a unei relative bunăstări în straturi sociale mai largi.

2. Idem.
3. Ibidem, p. 8.
4. Arhivele Statului, Filiala Bacău, *fond, Primăria Municipiului Bacău*, dos. 48/1936, f. 1—2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

A doua observaţie ar fi aceea că ideea de amenajare a PARCULUI EMINESCU (azi Parcul Libertăţii), a pornit simultan cu cea a sistematizării şi îmbunătăţirii dotării Grădinii Publice. Aceasta rezultă din faptul că, dacă la 18 ianuarie 1936, şeful Serviciului Tehnic Comunal, arhitectul George Sterian, prezenta primarului municipiului propunerile profesorului arhitect şi peisagist Ernest Pinard, cu privire la distribuirea aleilor şi construirea unei piscine în parcul Eminescu [4], parc ce abia se înfiripa, la 3 februarie, aceiaşi înalţi demnitari prezentau anteproiectul modernizării Grădinii Publice, întocmit tot de Pinard [5]. Că se urmărea amenajarea într-o viziune integralistă a spaţiilor verzi şi a grădinilor municipale rezulta şi mai clar din faptul că la data de 5 februarie 1936, proiectele întocmite de E. Pinard, în acest scop, erau în faza de avizare [6].

Planul de modernizare a Grădinii Publice prevedea, în principal, construirea unui pavilion-bufet „cu spatele spre strada Unirii, în locul pavilionului de lemn din mijlocul grădinei, care e pe cale de a se ruina". Construcţia, ce trebuia să aibă „un caracter decorativ şi monumental" urma să angajeze costuri estimative de 240 mii lei [7].

Numai după două săptămîni, la 19 februarie 1936, proiectul pavilionului era deja întocmit şi înaintat spre avizare [8], pentru a intra în faza de execuţie. În aceeaşi zi, în urma notificării şi aprobării proiectului de către primar şi secretarul general al primăriei [9], s-a creat posibilitatea licitării publice pentru luarea în antrepriză a execuţiei obiectivului. Aceasta avea să se facă cunoscută prin Publicaţia Primăriei Municipiului Bacău, din 2 martie, sub semnăturile lui Alexandru Coşner, (ajutor de primar) şi Nicolae Vlahuţă (secretar general), prin care se stabilea licitarea publică a construcţiei, în valoare de 198 mii lei, la data de 19 martie 1936, ora 10 a.m. [10].

La licitaţie s-au prezentat trei ofertanţi ing. A. Goldenberg, Enrico Roman şi Neculai F. Boacă [11]. Oferta cea mai avantajoasă a prezentat-o cel din urmă care, angajîndu-se să realizeze obiectivul cu un rabat de 2,25 % sub nivelul devizului, a cîştigat licitaţia. Oferta lui Boacă l-a contrariat pe Goldenberg, care nu numai că nu a semnat procesul verbal, dar a şi părăsit şedinţa [12]. În urma şedinţei de licitaţie, cei cinci delegaţi ai Consiliului Comunal au autorizat conducerea primăriei să încheie contractul de luare în antrepriză a lucrărilor de către Neculai F. Boacă [13].

Idem, *Adresa din 3 februarie 1936*, f. 3.
6. Ibidem, *Adresa din 5 februarie 1936*, f. 5.
7 Ibidem, f. 3.
8. *Ibidem*, f. 4.
9. Ibidem, f. 4 verso.
10. Ibidem, *Publicaţia Primăriei Bacău*, f. 7.
11. Ibidem, *Ofertele din 19 martie 1936*, f. 15, 16 şi 17.
12. Ibidem, *Procesul verbal din 19 martie 1936*, f. 18.
13. Ibidem, *Procesul verbal al şedinţei Consiliului Comunal*, f. 19

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Între timp, la data de 4 martie, s-a trecut la demolarea vechiului pavilion de lemn [14], care se afla în centrul parcului. Trecînd printr-o filieră întreagă de avizări, trebuie observat că această construcție care fusese aprobată și de Consiliul Comunal [15], era evaluată inițial printr-un deviz sumar, la costuri în valoare de 240 mii lei [16], dar licitarea s-a făcut, după cum s-a văzut, pentru un deviz final de 198 mii lei.

Așa cum se întîmplă de obicei, orice lucru început provoacă noi idei și sugestii de îmbunătățiri care, odată însușite, angajează și eforturi materiale, și financiare suplimentare. Și în cazul nostru, acestea nu au lipsit și nici nu au fost puține. Primele dintre ele aveau să se materializeze într-un deviz suplimentar de 120 mii lei, întocmit de arhitectul Sterian, pentru realizarea unor lucrări complementare la pavilionul principal —, dependințe și o terasă [17].

Aflate în acest stadiu, toate preparativele consumate în primul trimestru al anului 1936 se încheiaseră cu folos, deschizîndu-se toate căile pentru începerea acestei construcții. Dar... cum în toate împrejurările intervine cîte un „dar", de data aceasta avea să se interpună unul benefic, prin care se punea punct la tot ce se gîndise pînă atunci, sub aspectul mijloacelor și soluțiilor constructive.

Se încheiase astfel, o etapă din spirala edificării construcției, trecîndu-se la cea de a doua, fără ca procesul să fie întrerupt. Numai că, de data aceasta intervenea o schimbare radicală de optică, am putea spune, o întoarcere de 180° în ceea ce privea întregul ansamblu. La „sugestia cetățenilor", după cum se motivează în documentele primăriei, se modifică radical proiectul de construcție și, implicit costurile. La propunerea aceluiași arhitect, primarul și delegații Consiliului Comunal, vor aproba [18] modificările prevăzute ; construirea pavilionului cu o înălțime de zece metri (în loc de șapte metri, cît se prevăzuse inițial), din cărămidă, și nu din lemn, „pentru a putea fi folosit și iarna" [19], inclusiv modificarea devizului inițial, de la 198 mii lei, la 396.521 lei, urmînd ca lucrările să fie executate de același antrepenor. Toate acestea se petreceau la data de 7 aprilie 1936.

Deoarece inițial construcția trebuia să fie din lemn, iar cîștigătorul licitației de preluare a lucrărilor în antrepriză fusese, după cum am arătat, Neculai F. Boacă, specialist în astfel de construcții, antreprenorul se va vedea obligat să solicite primăriei, aprobarea de a-și asocia un specialist în construcții din zidărie. Îl propune în acest scop, pe Em. Saghy, urmînd ca tot ce va fi înlocuit cu zidărie, față de proiectul inițial, în care se prevăzu-se doar lemn și paiantă, să treacă în sarcina asoci-

14. Ibidem, *Adresa din 4 martie 1936*, f. 6.
15 *Ibidem*, f. 8.
16. Ibidem, *Devizul din 3 februarie 1936*, f. 9.
17. Ibidem, *Adresa din 10 martie 1936*, f. 10.
18. Ibidem, *Copie după Decizia din 7 aprilie 1936*, f. 12.
19. Ibidem, *Adresele din 7 și 15 aprilie 1936*, f. 11 și 13.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

atului. Ca urmare, Em. Saghy a acceptat în scris și fără alte condiții cele stipulate în acest document [20].

Fără a se mai organiza o altă licitație, așa cum se hotărîse anterior, delegații Consiliului Comunal au aprobat nu numai continuarea lucrărilor în zidărie cu Em. Saghy, dar au și autorizat semnarea contractului de către autoritățile primăriei cu noul antreprenor [21], care la început, a fost lansat sub „acoperirea" lui N. F Boacă.

Noul contract încheiat, de data aceasta cu Em. Saghy, „domiciliat în strada Cuza Vodă Nr. 21" [22], prevedea un termen de predare la cheie a construcției de 70 de zile, cu derulare de la data de 8 aprilie 1936, adică pînă la data de 17 iunie, iar cheltuielile trebuiau să se încadreze în limita ultimului deviz 396.521 lei.

În acele timpuri, administrația locală era subordonată Ministerului de Interne. În mod firesc, o asemenea investiție trebuia să fie aprobată și la acest nivel, astfel că în urma unui schimb de adrese, Direcțiunea Administrației Locale [23] din acest minister a avizat Decizia Primăriei Municipiul Bacău, din 7 aprilie 1936, cu privire la darea în antrepriză a lucrărilor de execuție a pavilionului [24]. Numai după aceasta, secretarul general al primăriei a putut semna contractul cu antrepenorul [25]. Chiar dacă nu rezultă din documente, se poate totuși presupune că despre o asemenea construcție nu se putea să nu fie măcar informat și Ministrul de Finanțe, cu atît mai mult cu cît atunci acest portofoliu era deținut de avocatul băcăuan Mircea Cancicov, destul de legat material și sentimental de orașul său de baștină, în care multe edificii amintesc de numele lui.

Modificarea radicală a soluțiilor constructive în direcția ridicării nivelului arhitectonic și de confort, dar și a durabilității edificiului, a impus ca și cheltuielile pentru dependințe și terasă să fie mai mari, astfel că, față de 120 mii lei cît se estimase în devizul din luna martie, după numai cinci săptămîni, serviciul tehnic solicita o suplimentare ce urca la 260 mii lei [26] La data de 20 aprilie, Consiliul Comunal a adoptat și acest nou deviz [27].

---

20 Ibidem, *Cererea antreprenorului Neculai F. Boaca*, f. 14.

21 Ibidem, *Decizia Nr. 1 din 7 aprilie 1936*, f. 20.

22. Ibidem, *Contractul încheiat cu antreprenorul*, f. 21.

N.n. Casa din strada Cuza Vodă Nr. 21, la care Em Saghy își preciza domiciliul reprezintă o frumoasă construcție realizată de acesta în anul 1933, purtînd astăzi numărul stradal „33" și fiind în proprietatea d-nului Dinu Chelman. Întîmplător, autorul acestui studiu locuiește la aceeași adresă, tot într-o casă ridicată de Em. Saghy în anul 1936. După unele informații, neverificate însă, clădirea în care își are sediul Inspectoratul Pentru Cultură al Județului Bacău, din strada Cuza Vodă, o altă clădire din strada Războieni nr. 46, ca și alte edificii din municipiu, sînt tot opera lui Saghy. Putem conchide că acest vrednic constructor a lăsat o puternică amprentă asupra orașului Bacău.

23. Ibidem, *Adresa către Ministerul de Interne*, f. 22.

24. Ibidem, *Adresele Ministerului de Interne*, f. 25 și 26.

25. Ibidem, *Scrisoarea Primăriei Bacău către antreprenor*, f. 27.

26. Ibidem, *Scrisoarea din 16 aprilie 1936*, f. 23.

27. Ibidem, *Procesul verbal din 20 aprilie 1936*. f. 24.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Lucrările de construcție avansează rapid cu meșterii lui Em. Saghy. Pentru menținerea ritmului prevăzut în contract și în graficul de execuție, erau necesare soluții rapide și pentru alte faze de lucru. De aceea, Serviciul Tehnic Comunal a întocmit devizul de materiale necesare instalației electrice, în valoare de 21 mii lei [28], pentru care s-a organizat licitația din 16 mai, la care s-au prezentat cinci ofertanți, din care a cîștigat Gheorghe Opincaru [29].

În aceeași idee, Consiliul Comunal a aprobat la data de 18 mai [30] soluția dată în cadrul licitației publice organizată cu patru zile mai înainte pentru lucrările de apă-canal ale pavilionului, la care se prezentaseră trei ofertanți [31].

Din nefericire, de la acest stadiu al lucrărilor și pînă în anul 1939, timp de aproape trei ani, în arhiva Primăriei Municipiului Bacău, apare un hiatus în ceea ce privește păstrarea (sau poate emiterea ?!) documentelor referitoare la obiectivul de care ne ocupăm. De aici și întrebările care se pun de la sine : cînd s-au încheiat lucrările de ansamblu la „Restaurantul Pavilion" ? La ce dată i-au păsit pragul primii consumatori ? Desigur, un răspuns care să ne satisfacă, fie și cu o oarecare aproximație, l-ar mai putea încă da unii localnici aflați la vîrsta senectuții...

Se poate presupune însă, că termenele contractuale au fost, în linii generale respectate. În orice caz, o astfel de supoziție ia în calcul faptul că limita de dare la cheie pînă la 17 iunie 1936 nu a fost cu mult depășită, pentru că săptămînalul local de orientare liberală, intitulat sugestiv „PRESA" aviza cititorii, la începutul lunii iulie 1936, în felul următor : „Se aduce la cunoștința Onor publicului Bacăuan că în curînd se va deschide Marele Restaurant și Berărie „PAVILION", în Grădina Publică a Mun. Bacău" [32]. Am putea deci, accepta ideea că inaugurarea unității s-a realizat pînă la sfîrșitul lunii iulie 1936.

O nouă serie de documente referitoare la acest obiectiv, ce se emit în cursul anului 1939, urmăresc doar unele extinderi, amenajări și dotări care să-i ridice gradul de eleganță, confort și de funcționalitate. Astfel, în acel an, au fost aplicate pe pereți oglinzi masive, furnizate de Fabrica de Oglinzi din București [33]. Tot atunci arhitectul Sterian, solicita aprobarea unui deviz de 34 mii lei pentru acoperirea bucătăriei și pardosirea curții restaurantului [34]. Pentru că la data de 14 august 1938, prin Decret-lege, țara fusese împărțită în ținuturi [35], autoritățile

28. Ibidem, *Adresa din 14 mai 1936*, f. 28.
29 Ibidem, *Procesul verbal din 16 mai 1936*, f. 29 și 30.
30 Idem., *Procesul verbal din 18 mai 1936*, f. 32.
31 Idem, *Proces verbal din 14 mai 1936*, f. 31.
32 Ziarul săptămînal „PRESA", Bacău, anul V, Nr. 95, 4 iulie 1936, p. 4.
33 Arhivele Statului, Filiala Bacău, fond cit, dos. 48/1936, *Adresa Fabricii de Oglinzi din București*, f. 33.
34 Idem, *Memoriul din 1 august 1939*, f. 35.
35 Istoria României, în date, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 365.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

locale s-au adresat Rezidenței Regale a Ținutului Prut, de la al cărei reprezentant, I. Andriescu, s-a obținut aprobarea de continuare a lucrărilor prevăzute în devizul de 34 mii lei [36].

Această nouă investiție s-a dovedit însă, greu de pus în operă, deoarece nu presupunea un volum semnificativ și tentant de lucrări, la o valoare care să-i atragă pe antreprenori. Au fost anunțate trei licitații consecutive, din cauză că la primele două, „deși s-a făcut publicitate și în presă, la strigările făcute nu s-a prezentat nici un concurent" [37].

Purtînd semnătura primarului Dionisie D. Ionescu și a secretarului general Nicolae Vlahuță, Publicația de organizare a primei licitații a fost emisă la 17 august [38], iar cea de a doua, la 11 septembrie [39]. În orice caz, abia la data de 7 noiembrie 1939 erau întrunite condițiile organizării unei noi licitații [40], care s-a și desfășurat la data de 10 noiembrie, cu participarea a trei ofertanți [41]. Licitația a fost cîștigată de Pietro Toppani [42], astfel că, după data de 30 noiembrie s-a încheiat contractul de luare în antrepriză a acestor lucrări [43].

Odată cu aceasta, primele etape ale construcției, amenajării și dotării acestui local, s-au încheiat. Noul edificiu avea să fie preluat de un negustor priceput în ale meseriei, DRĂGAN „borțosul" [44].

Restaurantul „PAVILION" reprezenta tot ce avea mai select la dispoziție publicul băcăuan în acele timpuri (fig. 9). Construcția solidă din zid, cu dotări corespunzătoare deceniului al 4-lea, cu parchet pe jos, candelabre somptuoase și plante exotice de mare volum, localul este apreciat și solicitat. Se organizează recepții și agape, banchete de sfîrșit de an și, seară de seară, localul este plin. Grătarul lui Drăgan era renumit, vinurile aduse „din jos" erau din cele mai bune, orchestra era bine cotată. În timpul estival, joia, sîmbăta și duminica, în chioșcul din Grădina Publică, cînta fanfara militară, angajată special de către autoritățile comunale. De altfel, această activitate avea o veche tradiție, pentru că încă din anul 1865, primăria înființase „muzica comunală", care cînta regulat în grădina publică din oraș [45].

În plină epocă de glorie și de viață animată, noul pavilion va cunoaște numai după cinci ani de existență, o cu totul altă clientelă,

36 Arhivele Statului, Filiala Bacău, fond. cit., *Adresa Serviciului Tehnic al Ținutului Prut*, f. 34.

37 Ibidem, *Procesul verbal din 29 septembrie 1939*. f. 38.

38 Ibidem, *Publicația Orașului de Reședință Bacău din 17 august 1939*, f. 36.

39 Ibidem, *Publicația... din 11 septembrie 1939*, f. 37.

40 Ibidem, *Adresa din 7 noiembrie 1939*, f. 39.

41 Ibidem *Procesul verbal din 10 noiembrie 1939*. f. 40.

42 Ibidem, *Procesul verbal din 30 noiembrie 1939*. f. 41.

43 Ibidem, *Contractul de lucru în antrepriză*, f. 42

44 *Conform unui material documentar cu caracter monografic* pus la dispoziția autorului de către domnul Mina Făghian de la SOCALP (fost I.C.S.A.P.).

45 Gr. Grigorovici, *Bacăul din trecut și de azi*, Tipografia Primăriei Municipiului Bacău, 1933, p. 14.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

aceea în cizme şi haine militare, impusă de declanşarea celui de al doilea război mondial, căpătînd tot mai mult un aspect de tavernă. Sărăcia şi mizeria postbelică avea să-i menţină şi în continuare cam acelaşi statut al decăderii.

După naţionalizarea din 11 iunie 1948, sub incidenţa căreia au intrat şi unităţile comerciale, „Pavilionul" trece din fondul de producţie şi utilitate comercială, într-unul cu totul diferit, dîndu-i-se o destinaţie culturală. Aici va funcţiona Teatrul de Păpuşi „Licurici", recent înfiinţat [46]. Transformat în sală de spectacole pentru copii, acest local va acoperi şi alte cerinţe ale timpului, fiind folosit şi ca sală de şedinţe, de întruniri şi activităţi politice, de repetiţii şi activităţi cultural-artistice etc. [47]

La data de 1 iunie 1954, H.C.M.-ul Nr. 739 ce avea, între altele, ca obiect dezvoltarea reţelei comerciale, stabileşte ca localurile ce avuseseră în trecut o asemenea folosinţă şi căpătaseră o altă destinaţie, să fie transferate unităţilor comerciale.

Pe baza acestui act normativ, prin adresa Secţiunii Culturale a Sfatului Popular Regional Bacău, (semnată de Ernest Gavrilovici şi Gheorghe Călinescu), se solicita Oficiului Juridic al aceleiaşi institutii „elaborarea deciziilor pentru trecerea localului Teatrului Licurici de păpuşi (...) din str. N. Bălcescu Nr. 55 (adică a Pavilionului-n.n.), în folosinţa T.A.P.L., cu data de 11 iunie 1954, în baza Hotărîrii şedinţei Comitetului Executiv din 11 iunie 1954" [48].

Prn Decizia Comitetului Executiv al Sfatului Popular al Regiunii Bacău din 22 iunie 1954, emisă în baza H.C.M. nr. 739 din 1 iunie, se stabileşte că „Teatrul Licurici din grădina publică se mută în localul Casei de cultură şi Educaţie Sanitară din str. N. Bălcescu nr. 98, (Adică la adresa unde funcţionează şi astăzi — n.n.) Teatrul Licurici (a se înţelege clădirea în sine, Pavilionul-n.n.) se transmite în folosinţa T.A.P.L. Bacău, pentru a servi ca restaurant" [49].

În urma acestor hotărîri, în tabelul întocmit de Comitetul Executiv al Sfatului Popular al Oraşului Bacău, între cele vreo 20 de unităţi ce fuseseră în trecut restaurante, cîrciumi, bodegi, magazine agroalimentare şi care îsi recăpătau destinaţia iniţială, găsim la poziţia nr. 1, Restaurantul Pavilion din Grădina Publică [50], ceea ce semnifică va-

46 Conform informaţiilor veridice furnizate de persoane care au fost implicate sau au avut tangenţă cu ceste activităţi (Ion Bubă, Aurel Calimandrie, Gh. Călinescu ş.a.).

47 Idem.

48 Arhivele Statului, Filiala Bacău. fond. Sfatul Popular al Regiunii Bacău, *Decizii, vol. I* 1954 : idem, *Adresa nr. 19587 din 16 iunie 1954*, filă nenumerotată.

49 Idem, Deciziunea nr. 20306 din 22 iunie 1954, a Comitetului Executiv al Sfatului Popular al Regiunii Bacău, copie, filă nenumerotată.

50 Idem. Comitetul Executiv al Sfatului Popular al Oraşului Bacău, Tabel Nominal de spaţiile care au fost folosite în trecut de unităţi de desfacere de produse alimentare şi care trebuiesc redate comerţului conf. H.C.M. nr. 739 din 1 iunie 1954, f. f. nr.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

loarea deosebită a acestui obiectiv în raport cu celelalte. (Explicația reducerii drastice a unităților de alimentație publică după anul 1948 nu poate fi alta decît sărăcia cumplită în care se afla țara după război, cînd i s-au impus grele datorii ca despăgubiri către imperiul sovietic, în condițiile naturale vitrege manifestate prin seceta din anii 1946—1947 etc. Lărgirea și dezvoltarea spațiilor comerciale devenise posibilă după 1954 în urma așa-zisei „reduceri" a acestor datorii).

După cum aflăm din tabelul amintit, Casa de Cultură și Educație Sanitară în care se muta Teatrul Licurici fusese înainte de 1948 cinematograf particular. Din diverse informații rezultă însă, că spațiul de aici a fost folosit și pentru diverse spectacole și, prin închiriere, pentru diferite alte trebuințe (inclusiv pentru petreceri).

Prin coroborarea datelor furnizate de aceste documente, putem stabili cu o relativă exactitate perioada în care Grădinii Publice și Pavilionului de aici li s-au dat denumirea de „PARCUL TRANDAFIRILOR". Deducem aceasta și din faptul că, după o perioadă de reparații și readaptări impuse de transformarea din spațiu de cultură într-unul comercial, Pavilionul se va redeschide ca restaurant în luna decembrie 1955 [51], sub noua firmă de „Parcul Trandafirilor". Înființarea restaurantului cu și noua sa denumire se hotărîse definitiv printr-o decizie a Comitetului Executiv al Sfatului Popular Regional Bacău din septembrie 1955, în care se prevedea „înființarea extraplan a unui restaurant cu denumirea „Parcul Trandafirilor", tip 102 în Bacău, în strada N. Bălcescu nr. 55" [52].

În legătură cu această decizie, ne-am putea permite să enunțăm și o altă ipoteză și anume aceea că, tocmai prin această „botezare" a Pavilionului, la mijlocul lunii septembrie 1955, este posibil ca și Grădinii Publice să i se fi transmis de la sine și în timp, aceeași denumire.

Reîncepută activitatea cu un număr de numai patru salariați [53], între care și șeful de unitate, Petrescu Mihai, avînd în unii ani și formație orchestrală permanentă, iar în alții, numai în sezonul cald, restaurantul își profila deja un specific de locaș de seară.

După anul 1960, urmează o perioadă de mari și consecutive investiții ce se vor derula pe o perioadă de mai bine de 10 ani și care vor fi

51 Arhiva SOCALP, cf. statelor de plată a personalului și a discuțiilor cu pensionari ce au lucrat în unitatea respectivă.

52 Arhivele Statului, Filiala Bacău, fond, Sfatul Popular al Regiunii Bacău, Decizii, vol. II, 1955; Decizia nr. 28783, nedatată, Datarea documentului, cu o mică relativitate, am efectuat-o conducîndu-mă după următoarele indicii:

a) faptul că este îndosariat între alte două decizii ce poartă data de 10 și, respectiv, 16 septembrie 1955;

b) Deciziza din 10 septembrie 1955 are nr. 28648, iar cea din 16 septembrie, are nr. 31451, deci sînt în ordine crescîndă;

c) respectivele decizii au ca obiect probleme similare. De aceea am ajuns la concluzia că denumirea de „Parcul Trandafirilor" s-a dat prin respectiva decizie, la mijlocul lunii septembrie 1955.

53 Arhiva SOCALP, cf. statelor de plată a personalului.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

orientate în direcția măririi capacității, a gradului de confort, de eleganță și intimitate, a dotării și funcționalității. Acum se realizează unele anexe din zidărie, se construiește un grup sanitar corespunzător, se introduce încălzirea centrală pe bază de gaz metan, cu un cazan propriu, tip Rb-16, construit la Cooperativa „Metalica" București, ce asigură 346.000 kcal/h pentru încălzire și apă caldă menajeră [54].

Tot în primii ani ai deceniului al 7-lea s-a amenajat grădina de vară (fig. 8) cu o capacitate de 500 locuri la mese și, prin reorganizare s-au asigurat 140 locuri în interiorul localului. În astfel de condiții, grădina crea un cadru ambiental în care toamna se amenajau mustării unde, de multe ori, tescuirea strugurilor de viță nobilă se realiza la vederea clientelei, spre faima și buna carte de vizită a unității. La cursul de atunci al leului se reusea o desfacere zilnică la producția proprie în medie, de circa 1500—2000 lei, cu excepția zilelor de sîmbătă și duminică, în acestea realizîndu-se încasări mai mari.

În anii 1965—1966 se acoperă și se compartimentează partial grădina de vară, iar în toamna anului 1968, unitatea cunoaște o nouă renovare, dar fără schimbări de substanță. Cele mai mari investitii se fac însă, începînd cu anul 1969, cînd se mărește capacitatea grădinii de vară cu încă 200 locuri la mese, se realizează acoperirea în întregime a careului acesteia si se compartimentează în stil moldovenesc, cu lemn ars, se instalează felinare de epocă, se închid peretii cu sticlă colorată, care crează o lumină difuză, de intimitate în toate spatiile exterioare.

La data de 22 noiembrie 1970, după două luni de lucrări de modernizare, spatiile interioare ale unitătii devin de nerecunoscut: cu peretii salonului principal îmbrăcati în stofă fixată în ancadramente si ornamente de steiar si paltin lustruit cu lambriuri din lemn furniruit cu alte ornamente si motive din ceramică glazurată, (fig. 7) cu pardoselile placate în marmură si cu aproape întregul mobilier nou, unitatea putea fi considerată de lux (fig. 5—6).

Spărgîndu-se, astfel, aspectul său clasic si original, cu tot regretul si nostalgia, tot în acei ani s-au înlocuit vechile si masivele candelabre si s-au instalat altele din lemn de steiar lustruit si cu motive nationale, din fier forjat (fig. 4), care se vor înscrie în noua notă ambientală creată de modificările aduse întregului spatiu interior [55].

În primăvara anului 1971, grădina restaurantului se mărește cu încă 200 de locuri, extinzîndu-se pînă la limita de vest a parcului. Acum se fac noi plantatii de arbusti si de sălcii plîngătoare, iar municipalitatea construiește lîngă latura de sud a terasei de vară un nou chioșc din lemn de stejar în care fanfara cînta în zilele de sărbătoare.

54 Informațle reieșită din Proiectul nr. 551/1975, din arhiva SOCALP, întocmit în baza Decretelor 620 și 680 din 1975, privind economisirea energiei și optimizarea consumurilor.

55 Arhiva SOCALP, Adresa nr. 1881 din 15 februarie 1967 a T.A.P.L. Bacău, către Grupul Nr. 1 Santiere Constructii: Idem, Devizul general, în valoare de 12000 lei, privind lucrările de reparatii la instalatia electrică.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În mijlocul grădinii restaurantului se amenajase o fîntînă arteziană în al cărei bazin se asigura zilnic o cantitate de 200 pînă la 500 kg, de pește viu, constituind „materia primă" pentru grătarul mult solicitat de consumatori.

Cu o grădină ce fusese asfaltată între timp, în care mobilierul se pierdea printre boscheți, în adevărate separeuri naturale, la care trebuie adăugată și o deservire selectă, se creaseră suficiente atuuri ca cele circa 1 000 de locuri existente la mesele din acest spațiu să fie zi de zi, aproape în întregime ocupate.

Evidențierea aspectelor de mai sus nu ar fi suficientă dacă nu am sublinia că transformarea acestui pavilion într-o unitate etalon pentru întreaga alimentație publică băcăuană, nu ar fi fost posibilă dacă nu ar fi fost condusă de oameni inimoși și de înaltă calificare, în toată perioada sa de existență [56].

Toate aceste împrejurări au contribuit la atribuirea acestei unități, pentru o relativ lungă perioadă de timp, începînd cu anii '60, a rolului de restaurant-școală, în care s-au format sute de bucătari și ospătari care azi sînt, în mare parte, fie șef de secții, fie șefi de unități.

*

...16 noiembrie 1980. Abia s-a reușit ca în mare grabă să se evacueze inventarul mobil, că buldozerele, excavatoarele și cazmalele s-au înfipt adînc în pereții Pavilionului. Cerințele sistematizării și urbanizării impuneau sacrificarea a jumătate din acest parc, iar Pavilionul „cădea" exact pe axul actualului Bulevard Nicolae Bălcescu. Sacrificarea edificiului nu mai putea fi evitată.

Cu numai o zi înainte, noul șef care preluase unitatea cu doar trei luni în urmă, inaugurase în interiorul localului o bogată expoziție cu vînzare, de preparate culinare din pește [57]. Bineînțeles, succesul acesteia a fost determinat și limitat numai de existența sa efemeră, de o zi...

Mutilată și înjumătățită, fără Pavilionul ce-i făcuse faimă altădată, Grădina Publică a rămas în mare măsură, de domeniul amintirilor, iar fostului local i se șterge, odată cu dispariția generațiilor care l-au cunoscut, și acest ultim „privilegiu".

Au rămas doar planurile întocmite de arhitectul George Sterian, lucrate cu migală pe 13 planșe, cu toate detaliile acestui măreț edificiu, aflate la dosarul ce cuprinde documentele ce au stat, în cea mai mare

56 Idem, cf. statelor de plată a personalului. Iată cîteva nume reprezentative: Petrescu Mihai (1955), azi decedat; Bărbulescu Ilie (1956 și 1969—1976), azi pensionar; Dracea Gheorghe (1958), pensionar; Strugaru Mircea (1976), azi șef al Restaurantului „Select": Gunea Vasile (1978—1980), azi șeful Restaurantului „Aviatori", Adochiței Neculai (1980), azi șeful Restaurantului „Pasaj".

57 Cf. relatării ultimului șef de unitate, Adochiței Neculai.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

parte, la baza acestui studiu[58]. A mai rămas și denumirea de „Restaurantul Parcul Trandafirilor" transferată, odată cu darea în exploatare în anul 1985 a unui nou local, la parterul și mezaninul blocului construit în latura sudică a ceea ce mai exista din fostul parc. Dar categoric, nu a mai rămas nimic din ceea ce a fost pentru băcăuani PAVILIONUL DIN GRĂDINA PUBLICĂ.

58 În eforturile de a concentra și ordona întreg materialul documentar care angajează direct sau indirect, personalitatea lui MIRCEA CANCICOV, avocat băcăuan care a devenit și a îndeplinit timp de mai mulți ani funcția de ministru de finanțe, colectivul Filialei Bacău a Arhivelor Statului, a dovedit nu numai o strădanie lăudabilă și înalt profesionalism, ci și o benefică inițiativă civică. Adresez și pe această cale mulțumiri domnului profesor Vilică Munteanu, directorul acestei instituții, ca și specialiștilor Eugenia Mihalcea și Constantin Păduraru, care ne-au pus la dispoziție documentele referitoare la tema de față.

Aceleași mulțumiri le adresez și domnilor Ion Bubă, Ilie Bărbulescu, Gh. Dracea, Mircea Strugaru și Neculai Adochiței, pentru informațiile date. Deosebite mulțumiri și domnului Mina Făghian, d-nei Maria Borș și d-rei Daniela Tănase, de la SOCALP, care mi-au încredințat materialul documentar de care au dispus.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

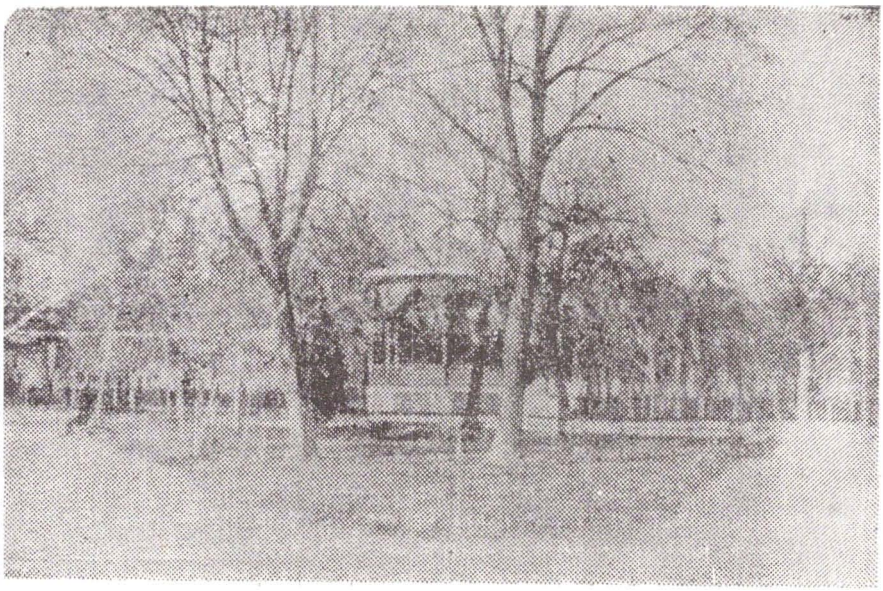

Fig. 1. Grădina Publică la cumpăna veacurilor XIX—XX. (Se observă primul chioşc în care a cîntat muzica comunală şi fanfara militară)...

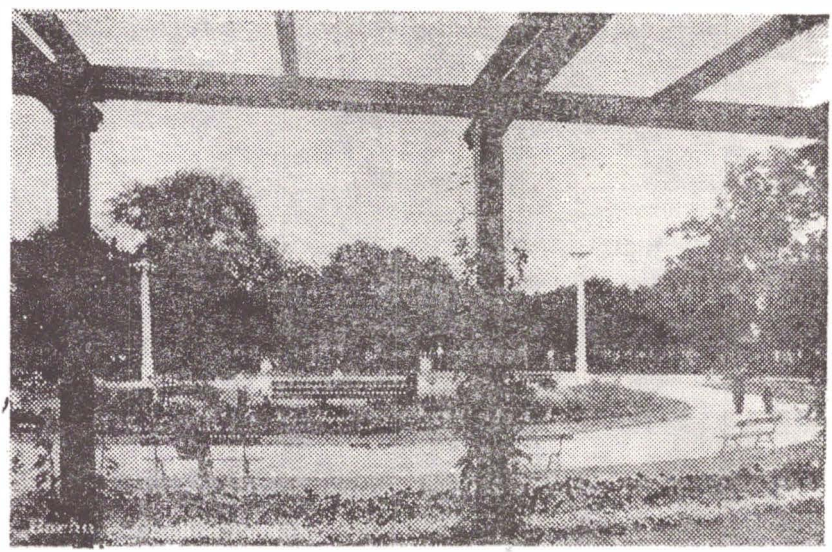

Fig. 2. ... şi aceeaşi grădină devenită „Parcul Trandafirilor", înainte de anul 1980. Imagine de la intrarea de sud-vest.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

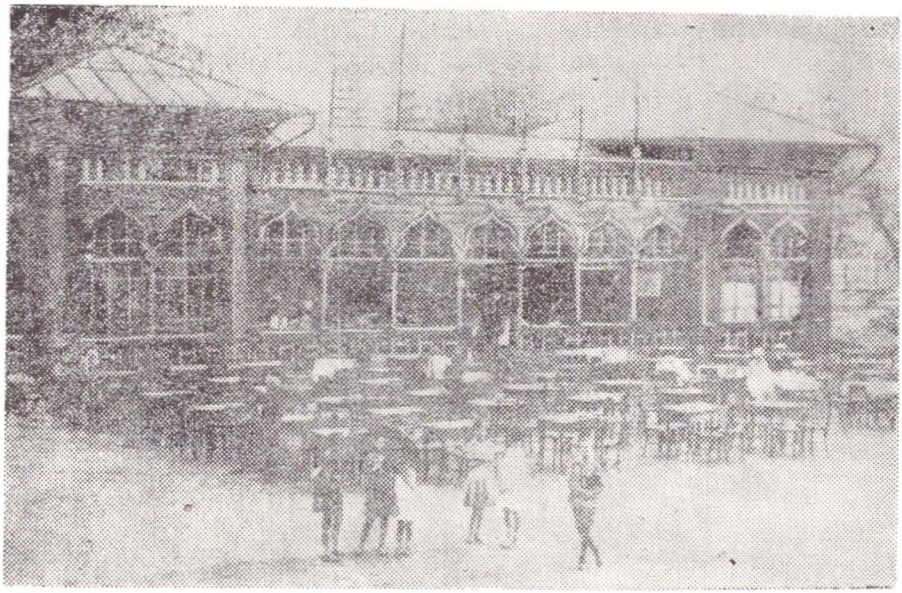

Fig. 3. Pavilionul lui Nastasă Cofetarul, demolat la 4 martie 1936.

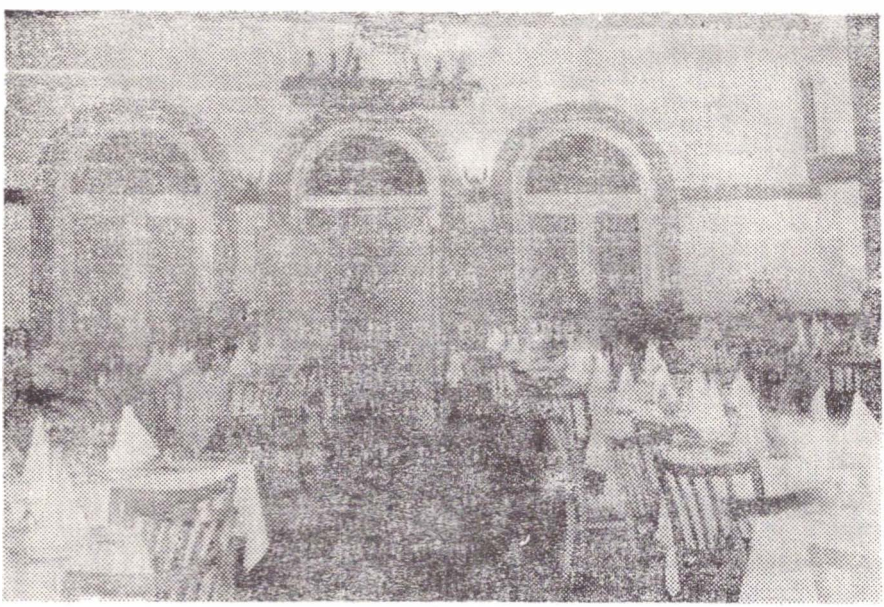

Fig. 4. Salonul Pavilionului construit în anul 1936, după primele modernizări din deceniul al 7-lea...

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

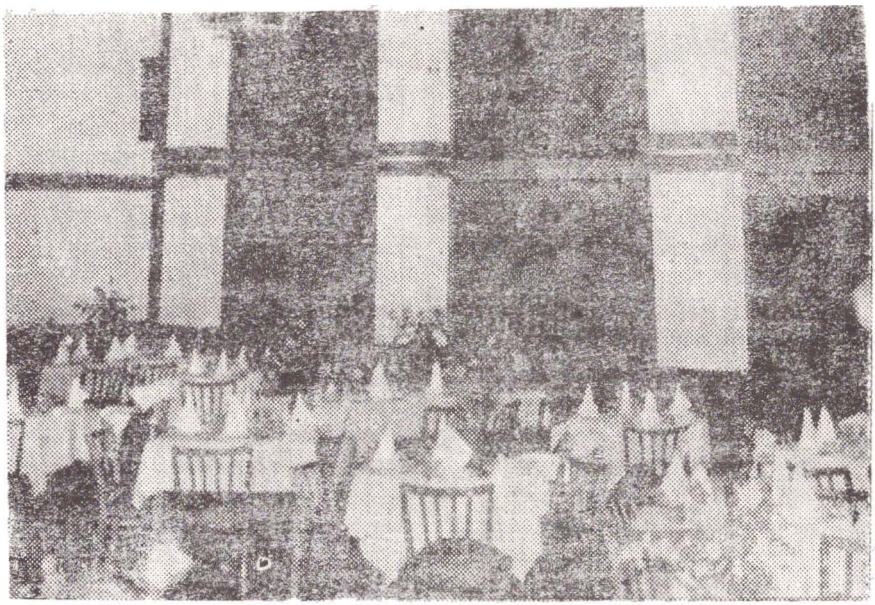

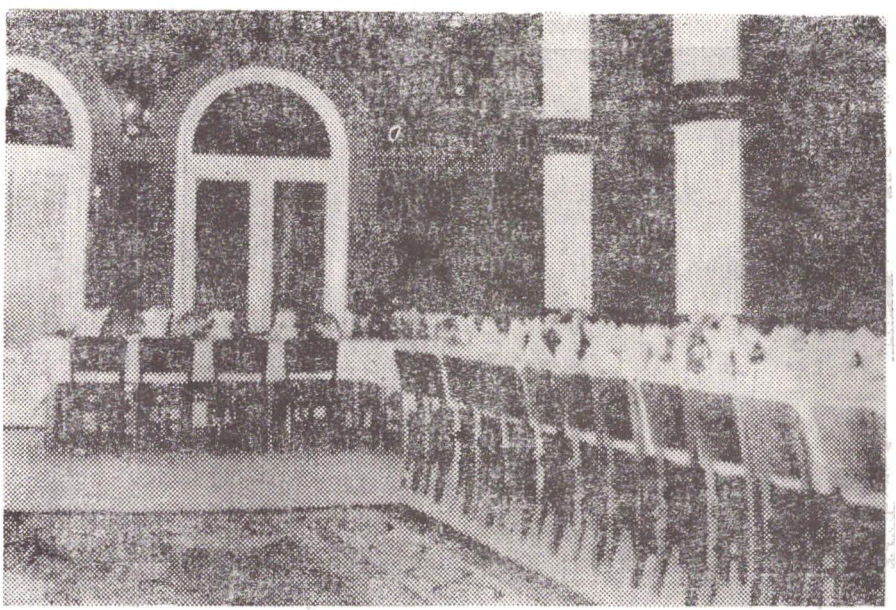

Fig. 5—6 și înainte de demolare, la 16 noiembrie 1980.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. Holul de intrare în Pavilion. (Ceramică glazurată la ancadramente și pe pereți, aplicată la sfîrșitul anilor '60).

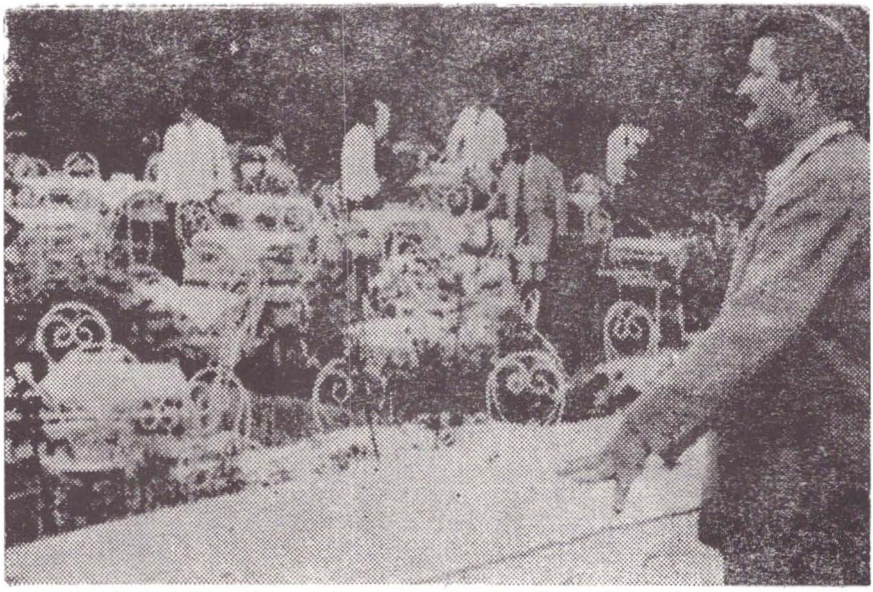

Fig. 8. Grădina de vară a restaurantului, înainte de extindere și modernizare. (De pe terasa Pavilionului, șeful de unitate, Ilie Bărbulescu, [illegible] pentru deschidere...)

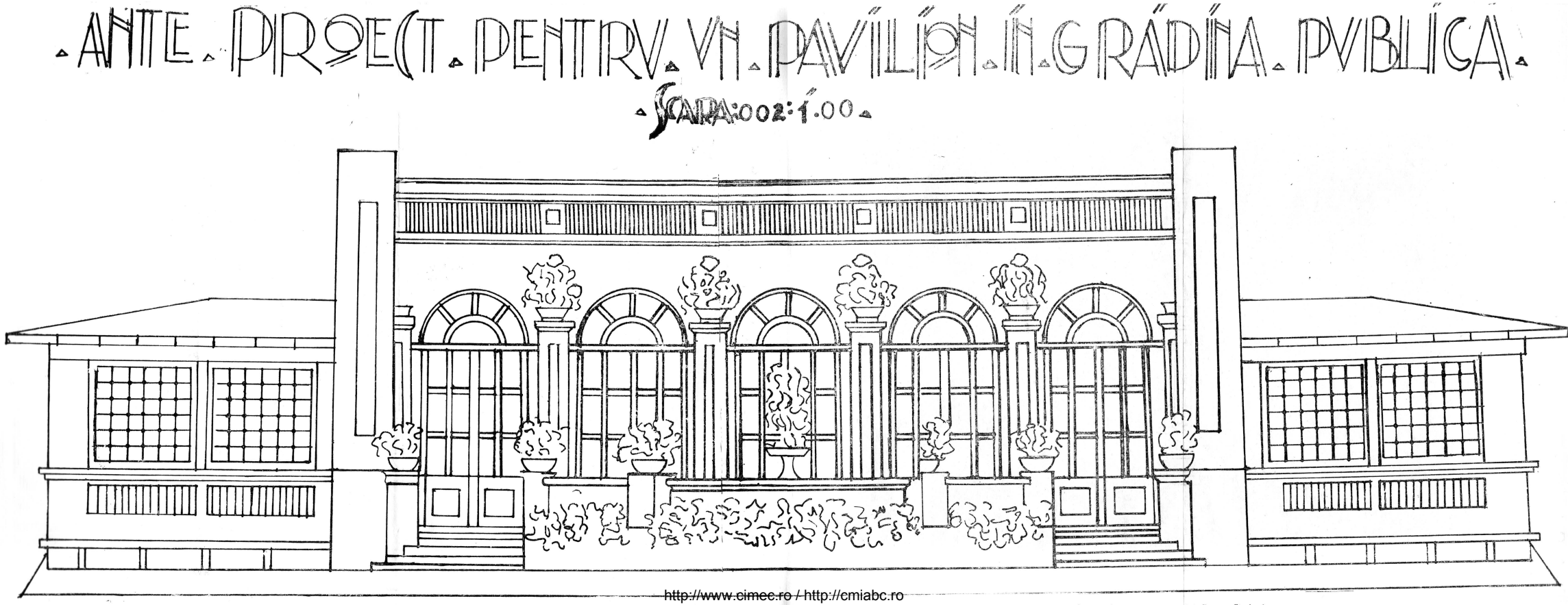

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 9. Fațada Pavilionului, executat în anul 1936 de Em. Saghy, așa cum s-a păstrat, în linii generale, până la demolare. (Facsimil după planul original al arhitectului George Sterian.)

PREZENȚI ÎN FOCUL REVOLUȚIEI DIN DECEMBRIE 1989

de CORNELIU CHIRIEȘ

Meleagurile județului Bacău nu au cunoscut luptele sîngeroase ale Revoluției din decembrie 1989. În schimb, mulți băcăuani au fost prezenți în zonele fierbinți ale revoluției. Unii dintre ei au dat supremul sacrificiu, luptînd sau căzînd victime în necruțătorul duel de foc armat din acele zile. Ei își dorm somnul de veci în Cimitirul Eroilor Revoluției din București sau în alte locuri din țară. Cei mai mulți au fost înhumați în localitățile natale, pentru a fi mai aproape de familiile îndoliate.

În cinstea lor s-au amenajat morminte, s-au înălțat monumente și troițe, care împreună cu mormintele și monumentele eroilor din războaiele trecute, formează pentru noi românii cea mai autentică moștenire a gloriei neamului în lupta permanent vie pentru libertate, independență și unitate.

Cimitirul Central din municipiul Bacău adăpostește patru morminte ale eroilor băcăuani căzuți în timpul revoluției la București.

— Căpitan inginer post-mortem NECHITA GEORGE-DOREL — 22 decembrie 1989.

— Sublocotenent post-mortem PINTEA CIPRIAN — student anul III la Academia Militară Tehnică — Facultatea de Aviație — 22 decembrie 1989.

— Sublocotenent post-mortem HASAN MARIUS-COSTEL — militar în termen — 22 decembrie 1989.

— Muncitorul RUSU GHEORGHE — 25 decembrie 1989.

În satul Țepoaia, comuna Motoșeni se află mormîntul eroului IANCU HRISTACHE — răpus de gloanțele ucigașe în ziua de 24 decembrie 1989 la Brașov.

În cimitirul din satul Bîlca, comuna Cotofănești, a fost înmormîntată POPA VERONICA — rănită grav în ziua de 27 decembrie 1989 la București. A mai trăit 4 zile. A murit în spital la 31 decembrie 1989. Se odihnește pentru veșnicie, alături de părinții ei, în satul natal.

În decembrie 1989 au mai căzut pe timpul revoluției

— PETRICĂ LADARU — din Liliecl, comuna Hemeiuși.

— EUGEN ANTAL — din Ghimeș.

— VASILE BINTU — din Agăș.

— TIMOȘENCO VALENTIN — din Bereștl-Bistrița.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

— CHEUCHISAN TEOFIL — din Comănești.
— PETREA ȘTEFAN — din Onești.
— NICOLAE MONOREANU — din Gioseni, com. Tamași.

Pe lîngă cei morți în revoluție, județul Bacău se mai înscrie și cu 17 tineri, care au fost răniți în acele zile.

Spre slava și aducerea mereu aminte a sacrificiului lor, în unele localități băcăuane au fost înălțate monumente sau troițe.

— În comuna Dofteana s-a dezvelit la data de 16 februarie 1990, troița eroilor revoluției.

— În ziua de 22 martie 1990 la Onești, în fața intrării principale a Combinatului Petrochimic, a fost dezvelit monumentul erolor revoluției. Pe placa de metal găsim scris „În memoriam 16—22 decembrie 1989".

— În comuna Mănăstirea Cașin, pe platoul din fața mănăstirii construită de domnitorul Gheorghe Ștefan, locuitorii au ridicat în iulie 1992, o cruce troiță din lemn, pe care stă scris „În cinstea eroilor neamului, căzuți pentru libertatea și demnitatea neamului românesc în revoluția din decembre 1989".

Au trecut trei ani de la acest moment istoric. Ne îndreptăm gîndurile cu recunoștință spre jertfa tuturor celor care au luptat pentru libertatea poporului român, pentru un crez, pentru un ideal. Fie ca jertfa lor să fi fost cu folos spre viitorul luminos al patriei române libere și independente.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

COLECȚIA MUZEALĂ A PROFESORULUI PAUL ȚARĂLUNGĂ DE LA PRĂJEȘTI

de ALEXANDRU ARTIMON

O muncă neobosită de aproape o viață a întreprins profesorul Paul Țarălungă din Prăjești, comuna Traian, județul Bacău în vederea colecționării unor valoroase obiecte muzeale de arheologie, istorie, etnografie, științele naturii, cît și realizării Grădinii Botanice ce cuprinde peste 300 de specii de plante, inclusiv exotice, cît și a Parcului dendrologic cu arbori din aproape întreaga lume.

Acest inimos om de cultură a realizat o importantă instituție Muzeul satului, rod al activității neobosite desfășurată pentru depistarea și colecționarea obiectelor muzeale încă din 1945.

Fiu al satului Prăjești, născut la 14 decembrie 1921, a avut pasiunea adunării și depistării de valori istorice încă din timpul cînd funcționa ca învățător.

Pe parcursul a peste 45 de ani de muncă cu sprijinul elevilor și locuitorilor din Prăjești a reușit să adune un imens material istoric, arheologic, etnografic și de științele naturii.

Datorită pasiunii și dăruirii exemplare reușește să organizeze primul muzeu sătesc din Prăjești în 1965, într-o sală de laborator a școlii din localitate. Peste cîțiva ani, rod al perseverenței și muncii va reuși să finalizeze muzeul din localitate într-un spațiu corespunzător, în localul fostei primării din Prăjești și să inaugureze această importantă instituție de cultură la 7 iunie 1970.

Acest muzeu sătesc prezintă vestigii bogate ale trecutului atît sub aspect arheologic, cît și istoric, etnografic, geologic și botanic. Pentru a cunoaște toate aceste comori de istorie locală, mărturii ale unor locuiri continuie în această parte a județului Bacău, au fost întreprinse de către acest inimos profesor cercetări și investigații în zonă, studierea unor materiale documentare, aflate la instituțiile centrale și locale, ori găsite la cetățeni.

Cu acest prilej a reușit să colecționeze valoroase obiecte care atestă existența unor vechi așezări, distrugerile provocate de năvălirea unor popoare migratoare, ori datorate invaziilor tătărești, turcești, activitatea românilor care și-au apărat și consolidat vetrele strămoșești.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Un mare sprijin a primit din partea elevilor din școală și în mod deosebit de la săteni. Ei au răspuns cu multă pasiune donînd diferite obiecte păstrate cu grijă.

Dacă ne referim la cele mai vechi urme de cultură materială păstrate în această colecție nu putem să nu enunțăm nucleele și lamele din silex aparținînd epocii paleolitice. Tot atît de interesante sînt și vasele din lut, unele pictate, aparținînd epocii neolitice — cultura Cucuteni.

La fel de numeroase sînt topoarele din piatră și din metal aparținînd epocii bronzului și fierului.

Merită de relevat existența ceramicii dacice și carpice, a numeroaselor tezaure romane depistate de profesorul Paul Țarălungă și păstrate în depozitul Muzeului de Istorie din Bacău și care au făcut obiectul unor studii elaborate în colaborare cu numismați și cercetători din țară.

Pe parcursul anilor de muncă a reușit să adune și materiale, e drept mai puține, din peroada secolelor IV—X.

Din epoca medievală se remarcă topoarele, săbiile, vîrfurile de săgeți, inele sigili, lănci, sulițe etc.

Relevăm faptul că prin strădania sa, a fost descoperit un valoros tezaur monetar, din secolul XIII, format din patru monede de aur, emisiuni de la împăratul bizantin Ioan al III-lea Ducas Vatatzes (1222—1254) și 52 monede tătărăști, emisiuni pentru Hoarda de Aur.

La fel de interesante sînt și cele 9 monede olandeze emise pentru orașele Zwollen, Campen, Utrecht, Westfriesland, Deventer și care au fost depistate în zona satului Prăjești fiind datate în secolul al XVII-lea.

Între alte obiecte menționăm un inel sigilar din argint și un cercel tot din argint de formă poliedrică cu șase fețe romboidale și opt triunghiuri ornamentale cu piramide de granule, datați în sec. XVI—XVII.

Colecția muzeală mai cuprinde și obiecte din epoca modernă, precum baionete, sigilii, săbii.

Un loc aparte îl prezintă colecția de etnografie formată din piese grupate pe îndeletnicirile locuitorilor. Ne referim la obiecte de țesut, obiecte folosite la prelucrarea lînii, cînepii, costume populare, obiecte folosite la stîni, la strînsul finului etc.

Sînt prezente multe costume și piese de vestimentație cu motive ornamentale locale, specifice zonei realizate cu multă măiestrie : ii, fote, marame, brîie, basmale, cămăși. Ele sînt lucrate din lînă, bumbac ornamentate cu motive geometrice și florale, inspirate din natură, rod al talentului locuitorilor din Prăjești.

Colecția de biologie și zoologie cuprinde materiale deosebit de valoroase printre care se remarcă o sală în care sînt prezentate mamifere și păsări din zona Prăjești, dar și din țară.

O atracție o prezintă și scoicile și melcii colecționați din fauna actuală a M. Negre. Mai există în cadrul muzeului o colecție de embrioni umani de diferite vîrste și o colecție de animale din mediul acvatic (marin și din rîuri).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Deosebit de interesantă ni se prezintă și colecția de paleontologie, (fosile sarmatiene, scoici, melci, colecția de corali, stele de mare). Sînt și cranii de bos primigenius și fragmente din scheletul unui mamut.

Colecția de geologie este formată din roci sedimentare, roci magmatice (vulcanice sau eruptive).

Această importantă colecție muzeală ce cuprinde peste 4 000 de piese reprezintă activitatea neobosită a harnicului și talentatului profesor Paul Țarălungă care pe parcursul a peste 45 de ani de muncă și strădanii a reușit să realizeze un frumos muzeu sătesc, un complex format din grădină botanică și parcul dendrologic și care face cinste acestui om de cultură, cît și locuitorilor din Prăjești.

Prin activitatea desfășurată în domeniul culturii, profesorul Paul Țarălungă și-a înțeles pe deplin menirea, a crezut în muncă și și-a făcut din ea un crez. A fost și este pentru noi un exemplu demn de urmat.

Întreaga colecție muzeală a acestui inimos om de cultură, rod al cercetărilor de teren, desfășurate sistematic în ani și ani de zile, al respectului pentru valorile trecutului — se recomandă ca o importantă instituție de cultură și educație patriotică.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

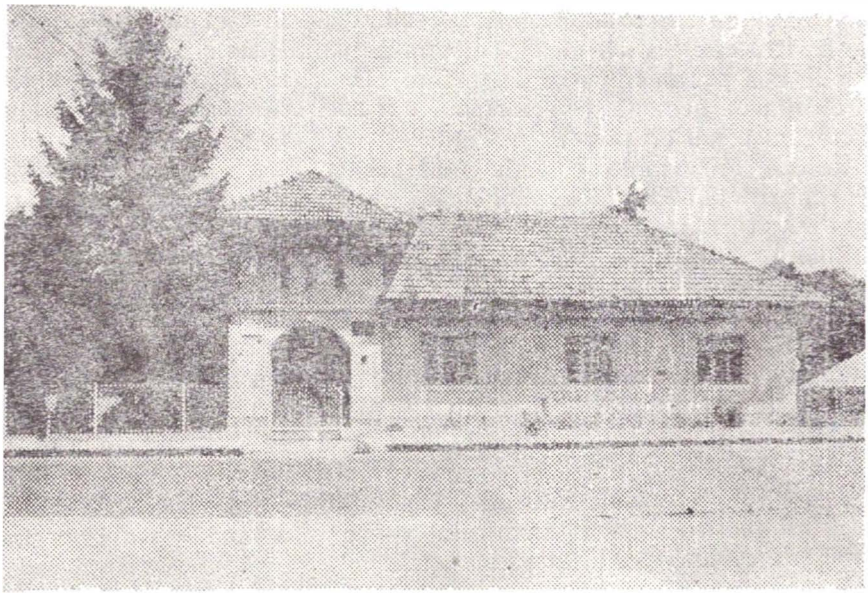

Clădirea muzeului din Prăjești

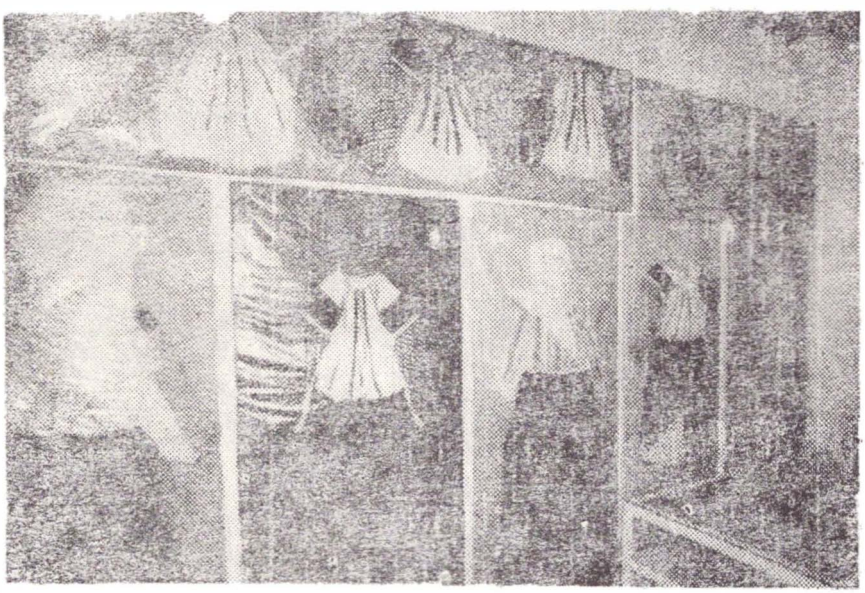

Vedere din sala de muzeu rezervată secției de etnografie

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

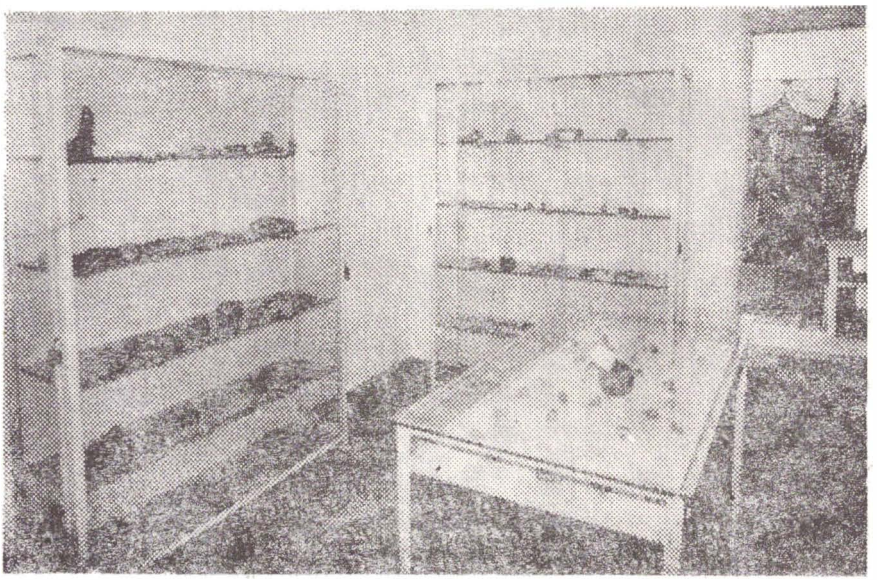

Prăjești. Aspecte din sala de arheologie

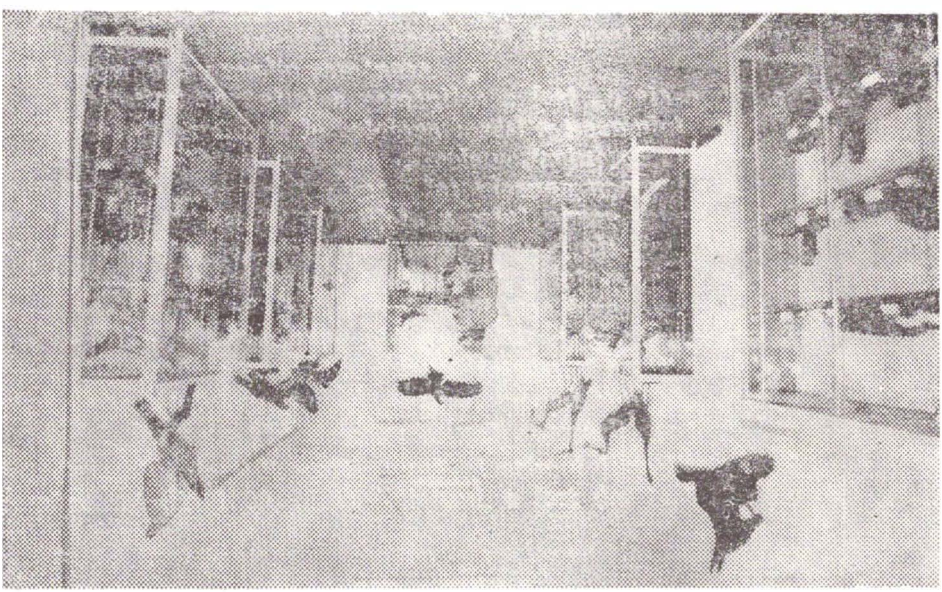

Prăjești. Aspecte din sala de biologie

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

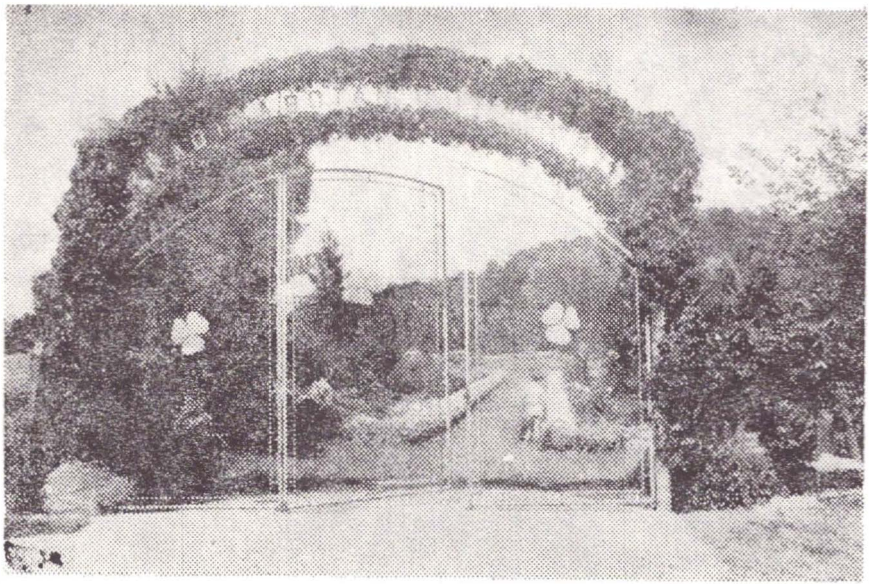

Prăjești. Intrarea în Grădina Botanică

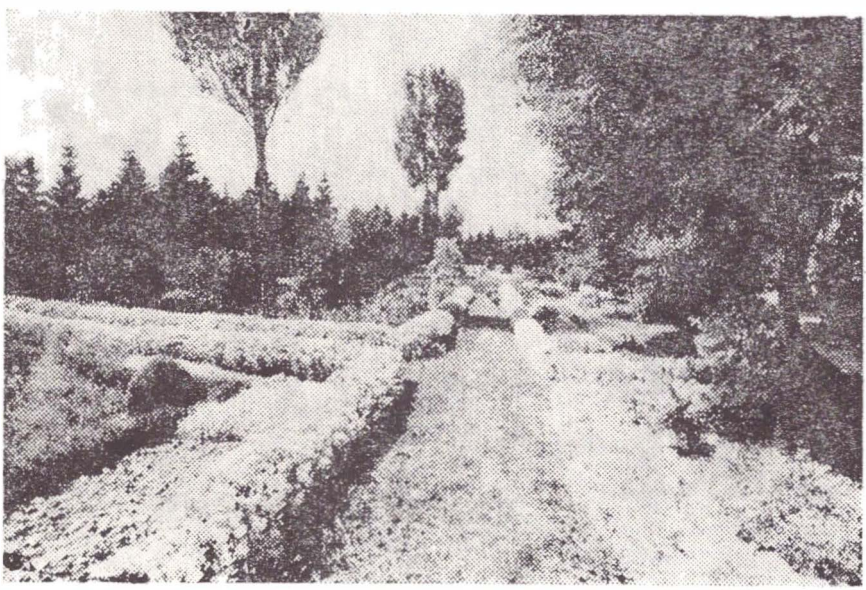

Vedere de ansamblu din interiorul Grădinii botanice din Prăjești

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

In memoriam
MIHAIL KOGĂLNICEANU

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MIHAIL KOGĂLNICEANU — 100 DE ANI DE LA MOARTE

de GABRIEL LEAHU

S-a născut la 18 septembrie 1917 la Iași, într-o joi dimineața, la ceasurile 9 — după o însemnare autografă a tatălui său.

Studiile le face la Iași și în străinătate, în Franța — la Lunèville și Nancy în 1834—1835 și în Prusia, la Berlin, între 1835 și 1838, fiind trimis de domnitorul Mihail Sturza, împreună cu beizadelele Grigore și Dimitrie. În 1838 își încheie studiile la Facultatea Juridică din Berlin, fără a mai continua cu obținerea doctoratului, atît din lipsă de fonduri cît și din cauza pierderii încrederii suveranului protector. A fost cel dintîi student român al Universității din Berlin, deschizînd calea lui Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, Mihai Eminescu. Revenit în țară în martie 1838, va fi numit totuși aghiotant domnesc.

Editează *Alăuta românească* (1838), *Foaia sătească a Prințipatului Moldovei* (1840—1845), *Dacia literară* (1840), *Arhiva românească* (începînd cu 1841), *Propășirea* (1844, împreună cu Nicolae Bălcescu și Ion Ghica), *Progresul* (1863), *Steaua Dunării* (1855—1856) — al cărei articol-program apărut la 1 oct. 1855 prezenta dezideratul național-unionist al românilor : „... Unirea Principatelor a fost visul de aur, țelul isprăvilor marilor bărbați ai României, al lui Iancu Huniad, ca și al lui Ștefan cel Mare, ca și al lui Mihai Viteazul, al lui Vasile-Vodă, ca și al lui Matei Basarab. Unirea Principatelor este dar dorința vie și logică a marii majorități a românilor..."

La 24 nov. 1843, rostește lecția inaugurală a cursului de istorie națională la Academia Mihăileană, în care autorul înțelege prin patria sa „toată acea întindere de loc unde se vorbește românește și, ca istorie națională, istoria Moldovei, a Valahiei și a fraților din Transilvania". Cunoașterea istoriei este înțeleasă ca „magistra gentium" descifrînd trecutul, ea oferă norme de conduită pentru prezent : „Dătătorul de legi bărbatul de stat, în istorie învață tocmelile ocîrmuitorilor, puterea și slăbiciunile lor, pricinile de sporire sau de scădere a staturilor, felurile de guvern sub care au înflorit mai mult, legile care au avut înrîurirea cea mai priicioasă sau cea mai stricăcioasă asupra puterii, asupra culturii, asupra moralului noroadelor Oșteanul în istorie găsește pildele cele mai drepte și adevărate despre strategie ; cărturarul, filosoful în ea vede înaintarea duhului omenesc, rătăcirile sale, descoperirea geniului,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pricinile neștiinței, a superstiției și a întunericului". În ceea ce privește raportul cu istoria universală, Mihail Kogălniceanu dădea prioritate celei naționale ; „Inima mi se bate cînd aud rostind numele lui Alexandru cel Bun. al lui Ștefan cel Mare, al lui Mihai Viteazul. Da, domnilor mei, și nu mă rușinez a vă zice că acești bărbați pentru mine sînt mai mult decît Alexandru cel Mare, decît Anibal, decît Cezar. Aceștia sînt eroii lumii, în schimb cei dintîi sînt eroii patriei mele. Pentru mine, bătălia de la Războieni are mai mare interes decît lupta de la Termopile și izbînzele de la Rahova și de la Călugăreni îmi par mai strălucite decît acele de la Maraton și Salamina, pentru că sînt cîștigate de către români".

După eșecul revoluției de la Iași, din martie 1848, Mihail Kogălniceanu se refugiază la Cernăuți, unde elaborează „Dorințele partidei naționale în Moldova" și „Proiectul de constituție pentru Moldova", prima fiind apreciată de Nicolae Iorga ca lucrare „sintetică și desăvîrșită", constituind un adevărat program pentru făurirea României moderne ; cu acest prilej, unirea este considerată a fi „cheia bolții fără de care întreg edificiul național s-ar prăbuși".

Mihail Kogălniceanu este cel care va elabora hotărîrile Adunării ad-hoc din Iasi. adoptate la 7 oct. 1857 (unirea, autonomia, prinț străin, neutralitate, Adunare reprezentativă), de numele său fiind legat și celebrul discurs ținut în fața noului domn al Moldovei la 5 ian. 1859, pe care considerăm că nu trebuie să obosim să-l cităm, „Măria Ta", atît pentru conținutul său programatic, cît și pentru continua sa actualitate : „După una sută cincizeci și patru de dureri, de umiliri și de degradație națională, Moldova a reintrat în vechiul său drept consfințit prin capitulațiile sale, dreptul de a-și alege pre capul său, pre domnul. Prin înălțarea Ta pre tronul lui Ștefan cel Mare, s-a reînălțat însăși naționalitatea română. Alegîndu-te de capul său, neamul nostru a voit să împlinească o veche datorie către familia Ta, a voit să-i răsplătească sîngele strămoșilor Tăi, vărsat pentru libertățile publice. Alegîndu-te pre tine Domn în țara noastră, noi am vroit să arătăm lumii aceea ce toată țara dorește : la legi nouă, om nou. Doamne ! mare și frumoasă îți este misia ! Constituția din 7 (19) august ne însemnează o epocă nouă și Măria Ta ești chemat să o deschizi ! Fii, dar, omul epocei fă ca legea să înlocuiască arbitrariul fă ca legea să fie tare, iară Tu, Măria Ta ca Domn, fii bun, fii blînd, fii bun mai ales pentru acei pentru care mai toți domnii trecuți au fost nepăsători sau răi. Nu uita că cincizeci de deputați te-am ales domn, însă ai să domnești peste două milioane de oameni ! Fă, dar, ca domnia Ta să fie cu totul de pace și de dreptate, împacă patimile și urile dintre noi și reintrodu în mijlocul nostru strămoșească frăție. Fii simplu. Măria Ta, fii bun, fii Domn cetățean, urechea Ta să fie pururea deschisă la adevăr și închisă la minciună și lingușire. Porți un frumos și scump nume, numele lui Alexandru cel Bun. Să trăiești dar mulți ani, ca și dînsul ; să domnești ca și dînsul, și fă, o, Doamne, ca prin dreptatea Europei, prin dezvoltarea instituțiilor

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

noastre, prin simțămintele tale patriotice, să mai putem ajunge la acele timpuri glorioase ale nației noastre cînd Alexandru cel Bun zicea ambasadorilor împăratului din Bizanți că *România nu are alt ocrotitor decît pre Dumnezeu și sabia sa* ! Să trăiești, Măria Ta !"

Prim-ministru între 1863 și 1865, va impune Legea secularizării averilor mănăstirești (1863), Legea rurală (1864), Legea electorală, Legea instrucțiunii publice, Legea justiției și încă multe altele.

Ministru de externe în timpul pregătirii și desfășurării Războiului de Independență (1876—1879), rostește în Adunarea deputaților discursul prin care se anunța proclamarea Independenței României, la 9 mai 1877 „În stare de război, cu legăturile rupte, ce sîntem ? Sîntem independenți, sîntem națiune de sine stătătoare".

După 1879, va fi trimisul plenipotențiar al României la Paris pînă în 1881, an în care va reveni în activitatea parlamentară, unde va fi prezent pînă la moarte, survenită la 20 iunie 1891, ora 10 dimineața, la Paris.

În concluzie, privind retrospectiv viața și activitatea lui Mihail Kogălniceanu, putem să-l considerăm, fără teama de a greși, drept unul din strălucitii reprezentanți ai spiritualității românești din atît de bogatul secol al XIX-lea. Om politic, istoric, publicist, a desfășurat o activitate prodigioasă pentru edificarea României moderne, numele său fiind legat mai mult decît al multor conducători de cele mai de seamă înfăptuiri ale perioadei 1859—1890. Patriot profund, orator fără egal, a militat cu o impresionantă consecvență pentru ridicarea neamului său, pentru împlinirea acestuia prin Unire și Independență. „Începător al culturii românești moderne", după fericita expresie a lui Nicolae Iorga, Mihail Kogălniceanu rămîne o personalitate polivalentă a uluitorului secol XIX.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MIHAIL KOGĂLNICEANU — CENTENAR

de IULIAN NEGRILA

La 20 iunie 1991 s-a împlinit un secol de la moartea celui ce-a fost cel mai mare bărbat de stat al țării noastre din veacul al XIX-lea, sinteză a spiritului pașoptist, făuritorul României moderne.

Fiul vornicului Ilie Kogălniceanu din Iași a fost, de asemenea, un destoinic îndrumător cultural și literar, prozator, memorialist și om politic. Făcîndu-și o cultură solidă, mai întîi cu dascălul Gherman Vida și la pensioanele franceze din Moldova, apoi prin studiile de la Lunéville și Berlin, Mihail Kogălniceanu își însușește o orientare liberală și democratică. Reîntors în țară, în 1838, începe o nestăvilită activitate culturală prin „Alăuta Românească", iar în 1840, prin „Dacia literară" — revistă ce inaugurează direcția națională și poporală în literatura română. Acestor publicații le urmează „Arhiva Românească" în 1841 și „Propășirea", în 1844.

În calitate de scriitor, deschide drumul realismului românesc, dîndu-ne prima proză publicată, *Filosofia visului* (1838), iar *Tainele inimei*, deși lucrarea a rămas neterminată, este prima încercare de roman tipărită în cultura română („Gazeta de Moldova", 1850), devenind precursorul lui Nicolae Filimon.

Alături de scrierile sale literare, se remarcă studiile sociale, cum ar fi *Dezrobirea țiganilor* (1844), precum și activitatea de istoric, marcată de cuvîntul la deschiderea cursului de istorie națională de la Academia Mihăileană și inițiativa de tipărire a volumului întîi din *Letopisețul Țării Moldovei*, în 1846.

Deputat în Divanul Ad-Hoc, prim-ministru sub Al.I. Cuza, ministru de externe la 1877, întîiul ambasador al României la Paris, senator etc., M. Kogălniceanu a întreținut bune relații cu contemporanii săi. Două scrisori adresate episcopului de Roman, Melchisedec, *publicate acum pentru prima dată*, sînt o dovadă în acest sens

11 martie 1863

Preacuvioase,

Ați făgăduit lui Bolliac o monedă moldovenească... De aceea, vin a vă ruga să nu-l dați uitării. Al Preacuvioasei Voastre plecat servitor, Kogălniceanu

București, 10 noiembrie 1878

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Ilustre şi Venerabile Părinte şi Amic,

Vă fac o rugăminte Vă prezint pe înfăţişatul acesta, George Ariton. Vă rog mult, luaţi în consideraţiune cererea şi faceţi un om fericit. Prin aceasta mă obligi mult. Prea sîntu vostru devotat servitor şi amic, Kogălniceanu".

Scrisorile au fost cercetate la Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu" din Iaşi, Arhiva XXXVIII — 54 şi, respectiv, M. IV—48.

Ca omagiu adus marelui om de stat, M. Kogălniceanu, din iniţiativa lui Mihail I. Kogălniceanu, nepotul său de fiu, care a donat multe din obiectele ilustrului său bunic, în 1934 s-a iniţiat înfiinţarea Fundaţiei Culturale „Mihail Kogălniceanu", în Bucureşti, pe strada Izvor, nr. 10, în al cărei *Apel* se menţionează : „Alături de contemporanii săi şi mai presus de cei mai mulţi, Mihail Kogălniceanu a pus bazele statului român modern şi a fost cel mai mare răspînditor de cultură din secolul său. Se cuvine ca România întregită să-şi aducă aminte de Mihail Kogălniceanu. Aici, în Bucureşti, Capitala României, trebuie să se ridice un aşezămînt de cultură, demn de dînsul şi de contribuţia sa la cultura românească şi să se perpetueze chipul lui Mihail Kogălniceanu. Adresăm un călduros apel poporului român de a găsi mijloacele necesare pentru dotarea fundaţiunii culturale ce poartă numele său şi pentru ridicarea unui monument lui Mihail Kogălniceanu. Această fundaţiune va avea menirea să publice o ediţie completă a tuturor operelor lui Mihail Kogălniceanu, să adăpostească un muzeau şi o bibliotecă publică. Strîngerea fondurilor se va face prin Banca Naţoinală şi sucursalele din provincie. Domnul Mihail I. Kogălniceanu, nepot de fiu al lui Mihail Kogălniceanu, a donat ca prim fond, pentru zestrea muzeului şi a bibliotecii fundaţiunii, întreaga sa colecţiune compusă din obiecte ale ilustrului defunct, o colecţiune de medalii, statui, tablouri, masca mortuară a lui Mihail Kogălniceanu, o colecţiune de documente vechi ale familiei Kogălniceanu şi ale altor familii înrudite, acte publice, diplomatice, scrisori şi întreaga sa bibliotecă de cărţi vechi româneşti.

Avem credinţa că oriunde va bate o inimă românească, apelul nostru va găsi un răspuns generos, astfel că, în curînd, monumentul lui Mihail Kogălniceanu să se ridice falnic în Capitala Ţării, iar fundaţiunea ce poartă numele său să-şi desfăşoare activitatea, spre cea mai mare cinste a cuîturii române".

Apelul a fost semnat de Nicolae Iorga (Preşedinte de onoare), G.G. Mironescu (Preşedinte), I.P.S.S. Nicodim, C.I. Brătianu, N. Titulescu, C. Angelescu, Alex. Donescu, Octavian Goga, Mihail Sadoveanu, Nicolae Lupu, Gh. I. Brătianu, I. Simionescu, Pamfil Şeicaru, M.I. Kogălniceanu (Membri) şi a fost cercetat de noi la Arhivele Statului din Arad, unde se păstrează un exemplar în *Colecţia de Documente, Dosarul* nr. 25/1934.

Pătruns de o frumoasă simţire românească, discursul lui M. Kogălniceanu, *Dezrobirea ţiganilor, ştergerea privilegiilor boiereşti, emanciparea ţiganilor*, din 1891, i-a fost şi „cîntecul de lebădă !"

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

RELAȚIILE LUI MIHAIL KOGĂLNICEANU CU BĂCĂUANII

de EUGEN BUDĂU

A.D. Xenopol, în discursul său de recepție din 17 martie 1895, rostit la Academia Română, despre marele său înaintaș, îl caracteriza în felul următor „Literator distins, istoric fruntaș, mare orator și încă și mai mare om de stat, Mihail Kogălniceanu a fost una din acele naturi alese, ce greu încap cîte două alături în veac".

În adevăr, cu douăzeci de ani înainte (la 15 septembrie 1872), B.P. Hasdeu numea cele două mari personalități ale veacului trecut *Kogălniceanu* („în literatura istorică a României") și *Alecsandri* („în literatura noastră poporană"), iar în secolul nostru, N. Iorga îl aprecia ca pe un „om genial, cel mai mare conducător cultural și politic pe care l-au avut românii în epoca modernă".

Cu toate acestea, citatele de mai sus nu pot ilustra, decît în parte, admirabila acțiune socială, politică, culturală, literară și istorică a lui M. Kogălniceanu, derulată exemplar în peste cincizeci de ani de viață activă în slujba intereselor poporului său. Fruntaș al Revoluției din 1848, militant de seamă în divanul ad-hoc al Moldovei în 1857, unul din făuritorii Unirii Principatelor (se știe, a renunțat la domnie în favoarea lui C. Negri), sfetnic principal și prim-ministru al domnitorului Unirii, Al. I. Cuza (vreme în care a contribuit direct la emiterea unor legi fundamentale pentru tînărul stat român, ca secularizarea averilor mănăstirești. Legea rurală și cea electorală, sau la ființarea unor instituții necesare precum cuntea de conturi și consiliul de stat, universitatea, școlil și colegii, stabilimente militare ș.a.], făuritorul Independenței la 1877—1878. A fost ministru de interne în guvernul lui Dimitrie Ghica și ministru de externe în guvernul liberal al lui I.C. Brătianu. Însuși Kogălniceanu ne mărturisea în acest sens „Eu, în această țară, la orce act mare s-a săvîrșit, am pus pietricica mea".

M. Kogălniceanu nu a fost, se înțelege, singur: Acțiunile sale s-au sprijinit pe faptele glorioase, izvorîte din mari conștiințe românești, între care se numără și cele originare sau în legătură directă cu Bacăul V. Alecsandri, C. Negri, C. Rosetti-Tescanu.

În 1869 îi scrie, patetic, lui Alecsandri, autoexiliat la Mircești „Hai, scumpul și vechiul meu prieten, părăsește pentru cîteva săptămîni retragerea ta poetică și vino să ne ajuți ca să salvăm țara, care

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ți-e dragă și căreia tu i-ai cîntat gloria și nefericirile. Te cer toți colegii, și tu n-ai decît să alegi. N-ai putea ca să faci și pe scumpul nostru urs de la Ocna să-și părăsească vizuina?" „Ursul" de la Tg. Ocna nu era altul decît C. Negri, autoexilat din motive politice. În sprijinul activității sale politice și patriotice, M. Kogălniceanu apelează insistent la vechii săi prieteni și tovarăși de idei. În calitate de ministru de interne, se adresează, tot în 1869, și lui C. Negri: „Avem nevoie de un ministru al lucrărilor publice", informîndu-l cu proiectul construcției unei căi ferate ce lega Brașovul cu o linie pe V. Oltului și cu Tg. Ocna, cerîndu-i efectiv ajutorul „Ești singurul în stare să pună la punct chestiunile atît de importante pentru țară. Hai, dragul meu, nu ne refuza..." Argumentele sale sînt și de natură sentimentală „Gîndește-te că cele mai multe din aceste chestiuni privesc propriul tău județ și scumpul tău Târgu-Ocna. Dacă ne refuzi, voi veni să asmut pe cetățenii din Ocna contra ta...". Pînă la moarte însă, C. Negri, unul din artizanii Unirii, nu va mai părăsi localitatea băcăuană Tg. Ocna.

M. Kogălniceanu a corespondat o viață întreagă cu V. Alecsandri. În 1886 poetul îi trimitea o scrisoare consolatoare marelui istoric, retras la Constanța, în care îi zicea: „Eu, contemporanul tău, amicul tău din copilărie, nu pot să te știu astfel părăsit...", iar în 1889 Alecsandri îi scrie de la Mircești, deprimat de nivelul scăzut al vieții politice, că s-ar retrage din luptă amîndoi, dar „ce faci cu inima care nu vrea să îmbătrînească?"

Un capitol aparte al relațiilor cu băcăuanii îl constituie aprecierea pozitivă pe care M. Kogălniceanu a dat-o unui mare unionist băcăuan, *Costachi Rosetti-Tescanu* (1814—1879). De altfel, conacul de la Tescani a însemnat, în lupta pentru Unire, un loc de consiliere, fiind vizitat, între 1855 și 1859, în afară de M. Kogălniceanu, și de Al. I. Cuza, C. Negri, V. Sturza, M. Millo ș.a. Interesele naționale comune i-au determinat ca la 4 ianuarie 1859 M. Kogălniceanu să subscrie, alături de C. Rosetti-Tescanu ș.a., la o petiție prin care se cere Adunării să cerceteze dacă momentul este oportun sau nu pentru Unire. În altă ordine de idei, încă din 1855 M. Kogălniceanu îl elogiase pe boierul progresist din Tescani pentru eliberarea robilor înainte de hotărîrea guvernului, iar în 1877, în senat, la cererea de demisie a lui C. Rosetti-Tescanu, face elogiul activității sale publice.

Alte contacte cu personalități băcăuane relevă o activitate socială extrem de benefică. În 1859, în publicația sa, „Steaua Dunării", îl apără pe *Ion Ionescu de la Brad*, care fusese îndepărtat din funcția de director al statisticii, iar în 1870 este chemat în minister un alt băcăuan, *Nicu Ghica-Comănești*, despre care scria că era „un patriot înflăcărat, spiritual, partizan înflăcărat al reformelor sociale și care întrunea în el toate calitățile bune..."

Ca istoric și nu numai, se pronunțase în cîteva rînduri despre alți băcăuani. Astfel, M. Kogălniceanu atribuie lui *Nicolae Muste*, originar

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

din Bogdănești — Bacău, o cronică a anilor 1662—1729, publicată la 1845 (să reamintim că Gr. Tabacaru stabilește, în arborele genealogic bacovian, pe N. Muste drept un strămoș al acestuia). Aprecieri elogioase a adus și celui care este considerat primul ziarist român, băcăuanul *Ionică Tautu* (numit de Ibrăileanu „cel mai mare pamfletar român", precizînd și epoca de afirmare anii 1820—1840), un adevărat „bărbat care pentru țara sa, în grele împrejurări, au lucrat mai mult decît o întreagă generație" (în „Steaua Dunării", nr. 25/1855). Un alt băcăuan — un adevărat deschizător de drum în cultura locală — *Iancu Gheorghiu-Budu* — debutează cu poezie în aceeași „Steaua Dunării", iar M. Kogălniceanu (alături de V. Alecsandri, C. Negri, Cezar Bolliac ș.a.) publică, la rîndul său, în efemerele periodice, scoase de acesta la Bacău, „Provincialul" (1876—1878) și „Muncitorul" (1878—1879).

Identitatea de spirit cu Alecsandri s-a manifestat și în alte forme de prețuire literară reciprocă. În 1844, M. Kogălniceanu saluta cu însuflețire premiera comediei lui V. Alecsandri *Conu Iorgu de la Sadagura*, pe care o considera „cea dintîi piesă, putem zice românească". Peste ani, în 1874, Alecsandri îi dedică piesa *Boieri și ciocoi*, ca unul care a luptat toată viața împotriva absolutismului.

Legăturile cu Bacăul (prin vizite, răspunsuri la interpelări în Parlament, scrisori către oficialitățile orașului ș.a.m.d.) scot în evidență travaliul social uriaș și energia inepuizabilă ale lui M. Kogălniceanu, preocupat de rezolvarea, chiar în detaliu, a celor mai diverse situații. După ce în 1857 se află la Bacău, împreună cu D. Rallet și V. Alecsandri, într-o misiune propagandistică prounionistă (într-un periplu care a cuprins și Romanul și Neamțul), este nevoit, mai tîrziu și în mai multe rînduri, în calitate de ministru, să soluționeze, printr-o politică de interes obștesc, cazuri de abuzuri ale unor prefecți de Bacău. În 1869, în scrisoarea către Miller, prefect, îl îndeamnă să se preocupe de nevoile social-edilitare din județ „Puneți toată silința pentru grabnica îndreptare a podurilor pe linia Bacău—Ocna și Ocna—Căiuți, pînă la lucrări serioase făcute de Ministerul Lucrărilor Publice chemați în ajutor comunele pentru muncă și proprietarii pentru lemn. În 1879 are de rezolvat un abuz electoral săvîrșit de prefectul Vidrașcu care, după alegeri, se purta răzbunător, revocînd pe toți primarii care votaseră împotriva sa. Iată explicațiile ministrului Kogălniceanu, foarte interesante de altfel, rostite în Parlament „Vă dau, domnilor, toate aceste lămuriri, ca să vedeți că mă ocup cu tot dinadinsul de cele ce se petrec la Bacău, fiindcă se știe că băcăuanii nu prea sînt liniștiți, știți că de mult ei au dat loc la proverbul care zice : Și-a găsit Bacăul ! De aceea, ori de cîte ori primesc vreun raport de la prefectul de Bacău îi deschid ochii ca să văd dacă este adevărat sau...", conchizînd astfel (și oferind adevărate informații de ordin documentar) „Purtarea lui (a prefectului, n.n.) este a unui soldat, căci dumneavoastră ați văzut că s-au zis că în timpul alegerilor a umblat cu drapelul pe uliță, aceasta însă nu poate să fie o culpă, căci la Bacău s-a umblat cu drapelele pe uliță și în timpul Re-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

gulamentului și al Convenției. Și aceasta să nu vă mire pentru cuvîntul că Bacăul este aproape de granița ungurească și acolo este știut că ungurii nu fac alegerile pînă nu întrebuințează drapelul..."

După moartea lui M. Kogălniceanu, băcăuanii au dat numeroase semne de recunoștință acestui adevărat ctitor de România modernă. În iunie 1896 se inaugurează la Bacău, prin grija lui V.A. Urechia, care rostește și discursul de rigoare, monumentul ridicat lui Kogălniceanu, în aceeași zi cu dezvelirea monumentului lui Alecsandri, iar în 1899, tot la Bacău, cu ocazia unei festivități în care au fost evocate figuri de luptători, mulțimea asistentă s-a îndreptat, în semn de veneratie, la bustul lui M. Kogălniceanu. În 1922, prima revistă școlară din Bacău, cu profil pedagogic și literar, aparține Școlii Normale și este rodul eforturilor creator ai membrilor Societății Culturale „M. Kogălniceanu". În 1876, un alt bust al marelui patriot este dezvelit în Parcul Libertății, fiind opera lui E. Avramescu-Hariga. La fel în Onești se găsește o statuie a lui Kogălniceanu, iar dramaturgul *I. Luca* (1894—1972), care a scris multă vreme la Bacău, îl surprinde cu exactitate, în piesa *Cuza-Vodă*

M. Kogălniceanu, ca și alți mari patrioți ai veacului trecut, a ars ca o flacără pentru marile idei ale timpului său. La lucrarea istoriei au contribuit — nu se putea altfel — și relațiile sale statornice, exemplare, constructive, cu oamenii de suflet băcăuani.

BIBLIOGRAFIE

1. M. Kogălniceanu, *Scrisori. Note de călătorie,* Buc., 1967 ; 2. M. Kogălniceanu, *Opere,* I, 1974 ; II, 1976 ; III, IV, V, 1978 ; 3. M. Kogălniceanu, *Tainele inimei. Scrieri literare și istorice,* Buc. 1978 ; 4. *G. Călinescu, Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent,* Buc., 1982 ; 5. D. Hîncu, *Kogălniceanu,* Buc., 1960 ; 6. Al. Zub, *M. Kogălniceanu,* Buc., 1984 ; 7 Al. Săndulescu, *Literatura epistolară,* Buc., 1972 ; 8. I. Luca, *Teatru,* Buc., 1963 ; 9. M. Platon, *Dacia literară. Destinul unei reviste. Viața unei epoci literare,* Iași 1974.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MIHAIL KOGĂLNICEANU — OMUL RENAȘTERII ROMÂNEȘTI SAU ETERNA DATORIE FAȚĂ DE ÎNAINTAȘI

—Omagiu la centenar—

de IOAN DĂNILĂ

Spiritualitatea națională deține dimensiunea și calitatea etniei pe care o reprezintă : întemeiată pe creația populară, nutrită de aceasta și etalînd-o cu orgoliu meritat, cultura românească are a se măsura nu atît cu ale altor națiii cît mai ales cu ea însăși. Provocînd un astfel de reflex, ne creăm starea analitică și, prin aceasta, una prospectivă („Tradiția — ne învăța L. Blaga — are într-adevăr un rost numai dacă devine un factor creator, altfel e o cîrjă pentru atîtea și atîtea slăbiciuni ale unui neam").

Ceea ce a urmat Revoluției din 1989 s-a tradus — pentru unii dintre noi, în imediata apropiere de acest eveniment — prin senzația de vid interior, populat la repezeală cu tot ce ne-a ieșit în cale. Ne-am croit planuri (în fapt, niște improvizații), le-am împărțit în dreapta și în stînga, dar prea puțin ne-am întors privirea către cei ce au fost și, pentru că au fost, au creat și gîndit pentru această țară. Iar clipele postrevoluționare erau decisive. Cu dreptate spunea M. Eliade încă în 1934 „Viața și cultura unei țări nu se măsoară nici cu azi, nici cu mâine ; se măsoară cu decadele, cu veacurile. Ceea ce contează pentru un popor est acel înspăimîntător poimâine, acea a doua zi după ceva care se întâmplă. Mai grav decât revoluția este ceasul când revoluția s-a consumat și istoria începe să creeze forme noi. Mai important decât o victorie este prima zi de luciditate de după victorie."

Avem în spiritualitatea românească vîrfuri de expresie a căror viziune politică, socială, economică și desigur culturală se poate converti în sugestii măcar, dacă nu în modele perene, căci față de marii istorici și gînditori români avem datoria morală similară celei arătate pentru părinții și dascălii noștri. Un astfel de model îl constituie savantul și patriotul Mihail Kogălniceanu, „cel mai mare conducător cultural și politic pe care l-au avut românii în epoca modernă", cum îl găsea N. Iorga. Poate de aceea, în ceasuri de aducere-aminte, am considerat că se cuvine o rememorare a coordonatelor personalității complexe date de acest corifeu al renașterii românilor, dar, în aceeași măsură, am gîndit că omagiul nostru, al românilor situați la capătul drumului de un veac, se cere arătat în acte concrete, materiale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În consecință, la 20 iunie 1991, adică în chiar ziua împlinirii unui secol de la trecerea în eternitate a lui Mihail Kogălniceanu, am întreprins o „excursiune" istorico-literară în județul Bacău, Neamț și Suceava, readucînd în amintire momente semnificative din biografia ilustrului înaintaș. De reținut este faptul că acțiunea în sine, etichetată drept una dintre cele mai reușite din cîte au fost organizate de băcăuani, împreună cu slujitori ai culturii și școlii, nemțeni și suceveni, nu a fost una expozitivă, formală și deci pasivă, ci una deliberat activă, creatoare, de clădire a unor nuclee care să amintească de centenarul unei mari personalități.

Punctul de plecare a fost *Bacăul*, mai precis Casa-Muzeu „Vasile Alecsandri". Biografiile celor doi iluștri înaintași s-au intersectat în mai multe puncte, între care esențial s-a arătat izvorul comun al părinților, V. Alecsandri și M. Kogălniceanu avîndu-și rădăcinile în pămîntul basarabean. De asemenea, a fost prezentat, în contextul unei manifestări comemorative de la Muzeul de Istorie și Arheologie „Iulian Antonescu" din Bacău, bustul lui Mihail Kogălniceanu, dăruit urbei de către V. A. Urechia pe la 1893. S-a hotărît plasarea acestei opere de artă în fața noii clădiri a Arhivelor Statului — filiala Bacău.

Municipiul *Roman* ne-a primit pentru a aduce un pios omagiu marelui cărturar Miron Costin, la 300 de ani de la moarte. S-a rememorat, în fața statuii din centrul orașului, clipa cînd M. Kogălniceanu a publicat — în 1845 — cronicile moldovenești, completate în a doua ediție cu cele muntenești.

• La *Tîrgu-Neamț*, popasul a fost mai lung. Localitatea și împrejurimile sînt intim legate de biografia kogălniceniană : gîndind la bunul mers al economiei românești, ca și la propria prosperitate, și-a instalat „în cîmpul moșiei Tîrgului-Neamț", „în mărime de 4 fălci", curînd renumita fabrică de postav. În 1860, avea în antrepriză poșta din Tîrgu-Neamț, iar încă din 1851 ținea în arendă moșia Tîrgu-Neamțului, Oglinzilor și Răuceștilor. De asemenea, este cunoscut rolul binefăcător jucat în activitatea de conservare a ruinelor Cetății Neamțului, ca membru al comisiei de gospodărire a urbei de la poalele acesteia. (Luase atitudine împotriva celor care își construiau cîrciumi din pietrele desprinse din zidurile cetății). La Casa de Cultură a avut loc un simpozion comemorativ, timp în care pe zidul Școlii Nr. 5 din localitate a fost așezată o placă de marmură, adusă atunci de la Bacău, amintind că localul școlii s-a ridicat pe temelia caselor lui M. Kogălniceanu. Binefăcătoarea coincidență a făcut să asistăm la botezul — *și* la propunerea noastră — acestei unități de învățămînt cu numele ilustrului înaintaș și să rememorăm cu toții spusele lui și ale altor înfiăcărați pașoptiști școala publică este „viitorul nației noastre".

• Următorul punct din itinerar — *Mănăstirea Rîșca*, județul Suceava. Aici, în 1844, M. Kogălniceanu „fu închis șapte săptămîni", „obligat unui regim de severă supraveghere", Motivul conflictul cu stăpînirea,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

din pricina „Propășirii", între altele. Atunci a copiat și tradus fragmente din cronici, pentru uzul străinătății, a scris o lucrare „asupra caselor de economie" și o serie de articole. În semn de omagiu la centenar, i-a fost închinat — împreună cu preoții și călugării mănăstirii, cu preotul paroh al bisericii din comună și cu oamenii satelor din jur — un frumos parastas. De la Bacău am adus, de asemenea, o placă de marmură care, prin slove aurite, amintește de trecerea lui M. Kogălniceanu prin acel loc. Atunci a fost inaugurată — cu concursul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Suceava — Camera Memorială „M. Kogălniceanu", în vechiul turn de la intrarea în mănăstire. Dar locul are și alte amintiri de preț: cronicarii începutului de secol consemnează trecerea lui M. Eminescu prin Mănăstirea Rîșca. Mai mult decît atît, aici „se află încă și azi camera unde poetul a locuit cîteva luni și unde a compus multe din versurile lui frumoase", între care și poezia „Singurătate" (*Tribuna*, Arad, 1909). A fost vizitată construcția nouă de lîngă mănăstire și s-a prezentat portretul lui M. Eminescu, o dată cu legămîntul celor de față pentru a se amenaja Foișorul (Odaia) Memorial(ă) „Mihai Eminescu". (În 1992, cu sprijinul credincioșilor din comună și sub supravegherea slujitorilor bisericii, punctul respectiv a fost deja configurat ca un colț muzeistic.)

• În comuna *Răucești* (Răuceștii de Jos), se află la loc de cinste, în pronaosul bisericii satului, o pictură murală reprezentîndu-l pe M. Kogălniceanu. Popasul nostru a însemnat așezarea pe zidul bisericii a unei plăci cu înscrisul LĂCAȘ DE CULT CTITORIT DE MARELE PATRIOT ȘI OM DE CULTURĂ MIHAIL KOGĂLNICEANU și realizarea unui izbutit moment evocator, cu ajutorul școlii, al primăriei și, desigur, al preotului paroh.

• La 24 februarie 1853, s-a întemeiat la marginea orașului Tîrgu-Neamț, în satul *Blebea*, „prima fabrică integrată de lînă din țară și cea mai modernă fabrică de postav din Moldova." Clipa de răgaz pe care ne-am propus-o s-a materializat în așezarea — cu sprijinul școlii din satul Blebea —, pe zidul unei clădiri de pe malul Ozanei, a unei plăci amintind de „stabilimentul industrial" al „lui conu Mihalache". (Actualmente, orașul are o modernă unitate a industriei textile.)

• Itinerarul nostru a rămas deschis ar fi urmat parcurgerea, în semn de rotund al fabtei, a unui alt punct de pe raza județului Bacău în 1885, fabrica de postav de la Tîrgu-Neamț se va muta la Buhuși, după ce cu șase ani mai înainte, M. Kogălniceanu fusese silit să o concesioneze.

S-a încheiat astfel o zi extrem de plăcută și densă, cu ecouri profunde și durabile mai cu seamă în inimile și conștiințele elevilor băcăuani— organizatorii „excursiunii" — și ale colegilor din Roman, Tîrgu-Neamț, Rîșca, Răucești, Oglinzi, Blebea, Buhuși. Ne-au stat alături mereu oficialitățile locurilor (în special, primarul orașului Tîrgu-Neamț), membrii societăților „Lumina" a Casei de Cultură „Ion Creangă" din

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tg. Neamț și, respectiv, „Miron Costin" din Roman, cadrele didactice și corpul clerical din zonele itinerate, scriitori, descendenți ai familiei celui evocat. Mulțumirea supremă a tuturor este și acum aceea că au fost părtași la ZIDIRI, la ÎNTEMEIERI DE PUNCTE MĂRTURISITOARE despre cel care „a lăsat după el o mare dungă de lumină" — Mihail Kogălniceanu. Toți ne-am ales cu învățătura că la un centenar — clipă cosmică ! — se cuvine nu numai să evocăm personalitatea ilustrului înaintaș (fapt, de altminteri, absolut necesar), dar mai cu seamă să-l punem în evidență prin marcarea pașilor de lumină gravați pe solul românesc.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

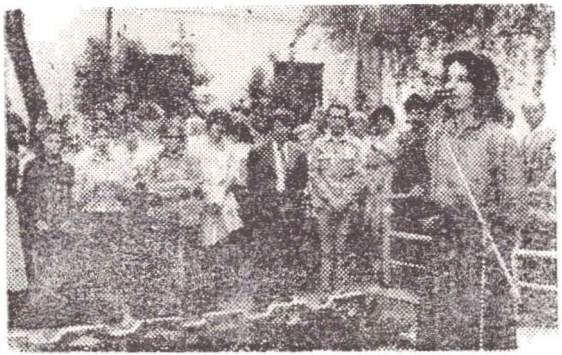

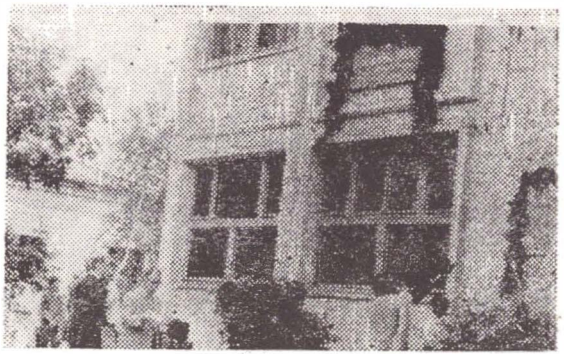

20 iunie 1991 — Şcoala Nr. 5 din oraşul Tîrgu-Neamţ, aflată pe locul caselor lui Mihail Kogălniceanu, primeşte numele marelui patriot şi om de cultură.

Casa Culturii „Ion Creangă" Tîrgu-Neamţ. Aspect din timpul desfăşurării Simpozionului „Centenar Mihail Kogălniceanu", comemorativ

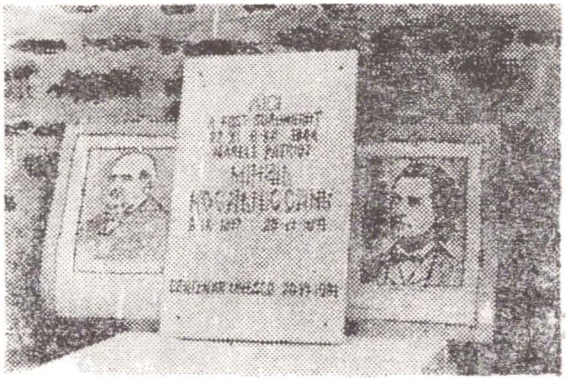

Mănăstirea Râşca, judeţul Suceava. Se pun bazele unor aşezăminte amintind de şederea lui M. Kogălniceanu între aceste ziduri şi de trecerea legendară a lui M. Eminescu pe aici.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

RECENZII

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VASILE GOLDIȘ — CORESPONDENȚA (1888 — 1934) SCRISORI TRIMISE VOL. I

(Recenzie)

Cartea a apărut în anul 1992 prin Editura Dacia din Cluj Napoca, într-o ediție îngrijită de profesor doctor Gheorghe Șora. Frumos legată într-o copertă cartonată, de culoare mov, avînd sub titlu negativul unei imagini de epocă a Aradului, totul încadrat în chenar alb, cartea cuprinde 311 pagini tipărite cu text la care se adaugă în partea finală, 16 pagini cu fotografii de epocă și extrase după scrisori, documente, presă. Fiecare pagină cuprinde un subsol bogat, cu trimiteri precise și amănunțite la sursele informative studiate și comentate de autorul ediției.

Onorată cu un „Cuvînt înainte" semnat de reputatul om de știință academician profesor Ștefan Pascu, lucrarea cuprinde un „Studiu introductiv" semnat de autorul ediției, profesorul doctor și cercetător Gheorghe Șova, care, avizîndu-ne asupra conținutului cărții, se dezvăluie ca un neobosit și pasionat cercetător al istoriei poporului român și cu deosebire asupra activității și personalității lui Vasile Goldiș, unul dintre principalii făuritori ai Marii Uniri de la 1 decembrie 1918.

Rod al unei îndelungate munci migăloase de cercetare și documentare prin 11 biblioteci și 8 arhive din toată țara, desfășurată de Gheorghe Șova cu pasiune, cartea cuprinde un mare număr de scrisori inedite semnate de marele patriot român Vasile Goldiș.

Această corespondență adunată, grupată și comentată cu migală și dăruire de cercetător, ilustrează vasta și multipla activitate desfășurată de Vasile Goldiș în slujba țării, a poporului, a românilor din Ardeal, contribuția sa determinantă la rezolvarea marilor probleme de ordin politic, național și cultural, preocuparea sa insistentă, marcată de un puternic patriotism, pentru desăvîrșirea unității naționale, politice și statale a tuturor românilor, pentru înfăptuirea României Mari.

„Nota asupra ediției" semnată de același autor, informează asupra prețiozității scrisorilor redactate și semnate de Vasile Goldiș, în perioada anilor 1888—1934, prin conținutul lor, acestea reușind să contribuie la realizarea unei imagini clare asupra cadrului politic, național și cultural-istoric românesc de la sfîrșitul sec. XIX și prima jumătate a sec. XX. Corespondența a fost aranjată în volum, după cum mărturisește autorul Ghe. Șova, pe probleme de activitate, după autori în ordinea alfabetică respectîndu-se în ansamblu cronologia.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fără a interveni în originalitatea scrierii și exprimării autorului scrisorilor, respectînd ardelenismele acestuia, Ghe. Șova a corectat doar semnele ortografice și de punctuație.

Corespondența bogată a lui Vasile Goldiș în perioada anilor 1888—1934, conduce la concluzia, pe de o parte, a unei intense activități zilnice de redactare a unui mare număr de scrisori, în medie cîte 20—25 pe zi, unele cuprinzînd cîte 8—10 pagini.

Pe de altă parte, această corespondență ilustrează vastitatea și varietatea relațiilor de activitate ale lui Vasile Goldiș cu un mare număr de oameni din toate categoriile sociale și de cele mai diverse vîrste și profesiuni (profesori, oameni de știință, publiciști, artiști, oameni ai bisericii, oameni politici, poeți, scriitori, medici, avocați, țărani, economiști), precum și multitudinea de probleme care l-au preocupat pe Vasile Goldiș, probleme social-politice, culturale, economice, artistice (teatru), administrative la rezolvarea cărora a contribuit direct și hotărîtor.

Realizînd prin conținutul său imaginea societății timpului, corespondența lui Vasile Goldiș conturează clar, în același timp, profilul moral-politic și social al marelui patriot român ardelean, evidențiind originea și formația sa spirituală, temperamentul său activ, vocația sa civică, caracterul său militant de om al epocii, trăsături care l-au determinat să renunțe la cariera sa de profesor și să-și asume misiunea grea a luptei politice pentru binele poporului român.

Citind cu atenție scrisorile cuprinse în acest volum, constatăm că un obiectiv al preocupărilor permanente ale lui Vasile Goldiș, îl constituia realizarea unirii tuturor românilor într-o Românie Mare.

Convins că „De-am putea face vreun bine neamului nostru, răsplata ne va fi bucuria constiinței noastre", excluzînd superficialitatea și punînd la baza întregii sale activități politice cunoașterea istoriei, experiența de viață, Vasile Goldiș, a dovedit permanent certe calități de conducător și organizator în desfășurarea luptei politice a românilor ardeleni, ceea ce i-a permis să-și poată sfătui colaboratorii precum Ioan Halic, din Lipova, avocatul Ioan Senchea din Făgăraș, istoricul Ioan Lupaș, poetul Octavian Goga, memorandistul Mihai Veliciu, Ioan Mihu și alții în legătură cu „Organizarea și sistematizarea lupte politice."

Cunoscînd divergențele dintre români si maghiari în problema înfăptuirii Unirii cu tara mamă, Vasile Goldiș îndemna la o strînsă colaborare între cele două etnii, exprimîndu-și în scrisorile sale dorința" ca românii si ungurii să trăiască în bună înțelegere", combătînd cu hotărîre politica de asuprire și maghiarizare a națiunii române, politică promovată de conducerea șovinistă a Ungariei, potrivnică ideii de autonomie a românilor din Ardeal.

Demonstrînd în scrisoarea adresată lui Ioan Mihu la 9 nov. 1910 că în Ardeal „există un popor românesc compus din cel puțin 3 milioane de suflete", Vasile Goldiș sublinia necesitatea recunoașterii drepturilor naționale proprii ale acestui popor" în raport cu însemnătatea lui nu-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

merică, economică și culturală." De altfel nu o dată, Vasile Goldiș își declara public, în corespondența și activitățile sale, crezul său că „Legea română trebuie să fie o lege a dreptății", că „Toate naționalitățile acestei țări trebuie să se simtă acasă în România, deoarece poporul român respinge orice nedreptate" față de naționalitățile conlocuitoare. Dorința marelui patriot român ardelean se identifica cu cea a poporului român, ca istoria să înscrie faptul că acesta „ a fost o națiune care nu a vrut să asuprească un alt popor și această națiune este națiunea română".

O altă preocupare a lui Vasile Goldiș, desfășurată permanent și în paralel cu lupta politică, a constat în promovarea, creșterea și îmbogățirea culturii române, cum bine specifică autorul acestei ediții și după cum reiese din corespondența adunată în această carte. În concepția lui Vasile Goldiș, realizarea idealului de libertate și unitate a poporului român era strîns legată și chiar condiționată de însăși creșterea orizontului său de cunoaștere, de progresul său spiritual, de creșterea nivelului său cultural.

De altfel încă din vremea cînd era profesor la Brașov, Vasile Goldiș era ferm convins asupra rolului covîrșitor al culturii ca mijloc de formare și educare a gîndurilor și sentimentelor, de cultivare a voinței de acțiune în vederea realizării idealurilor de libertate și dreptate, după după cum mărturisea personal în scrisorile sale către Iosif Vulcan.

Schimbul de scrisori cu mari personalități ale timpului precum Nicolae Iorga, Duiliu Zamfirescu, Eugen Lovinescu, Petre Locusteanu, prilejuiește lui Vasile Goldiș sincere mărturisiri privind respectul și prețuirea sa pentru munca culturală la sate convins că „satul constituia temelia etnicității noastre și această temelie trebuie ridicată la lumina culturii și civilizației".

Un alt obiectiv deosebit de important al activității sale, ce transpare din bogata sa corespondență și care se leagă strîns cu celelalte obiective amintite, a fost publicarea, popularizarea și comentarea operelor scriitorilor români în ziarul „Românul" din Arad al cărui director era.

Stabilind legăturile directe cu aproape toți scriitorii români de seamă ai timpului, Vasile Goldiș reușește să asigure în același timp popularizarea ziarului arădean „Românul", creșterea prestigiului Partidului Național Român care era organizatorul și conducătorul luptei românilor din Ardeal și Ungaria pentru unitate politică și statală și realizarea marii sale dorințe de a mobiliza spiritualitatea românească a timpului, în lupta pentru idealul dreptății și unității naționale a tuturor românilor.

Voluminoasa corespondență a lui Vasile Goldiș cu mari scriitori ai epocii ca George Coșbuc, Liviu Rebreanu, I.L. Caragiale, N. Iorga, M. Sadoveanu, Octavian Goga, Cezar Petrescu, I. Al. Brătescu-Voinești, Șt. O. Iosif, Dimitrie Anghel, Ilarie Chendi, Eugen Lovinescu, C. Dobrogeanu Gherea, Gheorghe Bogdan-Duică, A.D. Xenopol, Al. Vlahuță, Aron Cotruș, Lucian Blaga, Ion Agîrbiceanu, a căror operă este închinată vieții neamului românesc, demonstrează în același timp unitatea spirituală a

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

poporului român, dar și imensa capacitate a patriotului ardelean de a-și apropia oamenii punînd în valoare calitățile acestora, Vasile Goldiș contribuind din plin prin scrisorile sale, la cultivarea conștiinței naționale a românilor, la promovarea idealului unității naționale.

Fire deschisă, Vasile Goldiș își exprima cu generozitate veneraţia sa, prețuirea față de gîndirea, concepția și operele marilor oameni ai epocii, ce îmbogățeau zestrea culturală românească.

Impresionantă și elocventă este ca exemplu în acest sens, scrisoarea către I.L. Caragiale de la care Vasile Goldiș, cu nerăbdare după cum singur mărturisea „Cu toată mulțumirea mea față de un geniu atît de mare ca I.L. Caragiale, așteptam totuși o vorbă de ocară măcar, căci de la dumneata iubite dragă nene Iancule și ocara e miere dulce pentru mine".

Ultimele pagini ale volumului, așa cum menționam la începutul recenziei, cuprind 33 fotografii și fotocopii după scrisori, documente și presă ce-l prezintă pe marele luptător ardelean de la 1918, în diferite momente ale vastei și multiplei sale activități pentru unitate și propășire culturală.

În aceste imagini Vasile Goldiș este ușor de recunoscut printre membrii Consiliului Dirigent care au participat la predarea actului unirii regelui Ferdinand sau ca ministru de instrucțiune și culte din Consiliul Dirigent, împreună cu membrii ministerului. Alte fotografii îl prezintă alături de colaboratori ai săi ca Ioan Suciu, principalul organizator al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia sau împreună cu Ioan Leric, țăran din Dumbrăvița, județul Arad, țăran ce fusese maltratat de autoritățile regimului austro-ungar în 1904. Cîteva imagini îl prezintă pe Vasile Goldiș ca președinte al Asociației culturale „Astra" din Arad între anii 1923—1932, perioadă cînd face o vizită de lucru la Chișinău (în 1925). Alte fotografii prezintă o parte din colaboratorii apropiați ai lui Vasile Goldiș ca Vasile Branișteș, Teodor Bucurescu, Onisifor Ghibu, doctor Aurel Halic, Ioan Mihu, Aurel Lazăr, Avocatul Ioan Senchea, memorandistul Mihai Veliciu. Fotocopiile sînt făcute după documente personale ale patriotului român ardelean, scrisori, cuvîntarea solemnă rostită de Vasile Goldiș la 1 decembrie 1919 la Alba Iulia și presa timpului (ziarul „Românul").

Ca o concluzie finală se poate afirma fără nici o reținere că volumul recenzat, prin publicarea corespondenței lui Vasile Goldiș din perioada anilor 1888—1934, prin grija profesorului Gheorghe Șova, constituie o contribuție valoroasă la completarea și cunoașterea personalității marelui luptător, om politic și cărturar român ardelean, un important izvor de informație asupra epocii respective, o prețioasă contribuție la îmbogățirea tezaurului bibliografic al istoriografiei române.

LUCIA ANTOHI

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE ȘI CULTURALE

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CRONICA ACTIVITĂȚII MUZEULUI JUDEȚEAN DE ISTORIE „IULIAN ANTONESCU" BACĂU, ÎN PERIOADA ANILOR 1990 — 1992

de IOAN UNGUREANU

Ultimii trei ani au însemnat pentru instituția muzeală băcăuană o perioadă de reevaluare și relansare a activității specifice în toate planurile, aceasta fiind marcată și de aniversarea în anul 1992, a 35 de ani de existență a muzeului local.

Oportunitatea reorganizării și restructurării activității muzeistice după specificitatea profilului a constituit un factor de prim ordin al asigurării unei mai bune orientări și funcționalități. Aceste deziderate au fost atinse la sfîrșitul trimestrului I 1990, cînd a devenit posibilă descen-

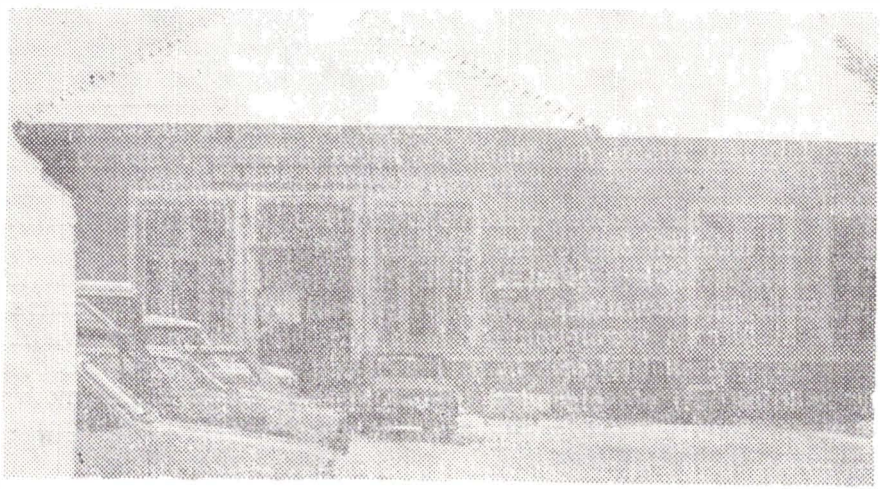

tralizarea și desfacerea Complexului Muzeal în trei unități distincte, pe baza secțiilor care s-au dezvoltat continuu de-a lungul anilor istorie, arta-etnografie-patrimoniu, științe naturale.

În urma acestei benefice măsuri, instituția noastră a funcționat, mai întîi, sub denumirea de „Muzeul Județean de Istorie și Arheologie", pentru ca, începînd cu a doua jumătate a anului 1991 să i se atribuie denumirea de „Muzeul Județean de Istorie „Iulian Antonescu" Bacău. Aceasta constituia o încununare a demersurilor conducerii instituției,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pentru cinstirea memoriei profesorului, istoricului, muzeografului și omului de vastă cultură care a întemeiat, a dezvoltat și a adus ani de-a rîndul, un binemeritat prestigiu muzeului băcăuan, ca și muzeografiei din întreaga țară, și care s-a stins prematur din viață, în luna ianuarie 1991.

Devenind unitate cu autoritate juridică de sine stătătoare, Muzeul Județean de Istorie „Iulian Antonescu" s-a restructurat astfel secția de arheologie Bacău ; secția muzeală de istorie și arheologie Onești ; secția de istorie modernă și contemporană Bacău (aceasta încorporînd și expoziția muzeală Buhuși) ; sectorul administrativ-gospodăresc.

După anul 1990, odată cu definitivarea organigramei și a statului de funcțiuni s-a constituit Consiliul de administrație în următoarea componență Viorel Căpitanu — directorul instituției ; Alexandru Artimon-director adjunct ; Ecaterina Seniuc-șef contabil ; Silvia Iacobescu-șef secție arheologie Bacău ; Ioan Ungureanu-șef secție istorie modernă și contemporană ; Constantin Eminovici — șef secție istorie și arheologie Onești.

Prima mare realizare a muzeului din această perioadă, a fost obținerea transferului — grație solicitudinii de care au dat dovadă autoritățile locale — a fostei săli de ședințe din strada Mărășești Nr. 6, către instituția noastră, prin aceasta asigurîndu-se spații mult mai adecvate decît cele anterioare, pentru expoziția de bază ca și pentru cele temporare și alte activități cultural-științifice.

Ca urmare, eforturile depuse de întregul colectiv pentru amenajarea noului spațiu expozițional au fost finalizate cu succes, iar la jumătatea trimestrului IV al anului 1990, acesta a fost pus la dispoziția publicului vizitator.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Dar cea mai importantă realizare cu care peste cîțiva ani se va mîndri întregul municipiu, este aceea a finalizării proiectului, a deschiderii finanțării și a punerii în operă a unei mari investiții în materie de muzeografie în plan local, de către Prefectură și Consiliul Județean Bacău, care au permis începerea în anul 1992, a construcției noii clădiri a Muzeului de Istorie, obiectiv ce este amplasat în centrul istoric al orașului, vis-a-vis de Biserica Precista.

În perioada de referință, specialiștii muzeului și-au concentrat eforturile în direcția continuării sistematice a cercetărilor arheologice pe șantierele mai vechi ca și în siturile recent investigate, a creșterii continue a fondului muzeistic și de patrimoniu, a valorificării științifice a întregii activități de cercetare, precum și a lărgirii și diversificării mijloacelor și formelor de activitate cu publicul.

Cercetările arheologice s-au desfășurat prin vaste campanii de investigații și săpături pe șantierele ce privesc culturile și civilizațiile străvechi și relicvele de istorie veche și medie din acest spațiu geografic. În acest mod, activitatea de studii și cercetări a specialiștilor secției de arheologie a avut un caracter de permanență și continuitate.

Deși s-au făcut și unele săpături de salvare și de suprafață pe unele șantiere noi, ponderea activității s-a concentrat în siturile mai vechi, din care s-au scos la lumina zilei noi elemente care lărgesc și consolidează atît baza concluziilor anterioare, cît și patrimoniul propriu-zis al muzeului.

Astfel, arheologul *Silvia Iacobescu*, și-a concentrat activitatea în acești ani în zona satului Leontinești, comuna Ardeoani, unde s-au sem-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nalat mai multe așezări aparținînd culturilor Starčevo-Criș și Cucuteni. În anul 1990, a efectuat săpături arheologice de salvare în așezarea neolitică de pe Dealul Chetrei, la ieșirea din satul Leontinești spre Moinești, unde prezența fragmentelor ceramice și a uneltelor din piatră și silex, precum și a unor fragmente de chirpici de la locuințele caracteristice culturilor Criș și Cucuteni, atestau un areal de locuire destul de reprezentativ și totodată, expus distrugerii ca urmare a lucrărilor de defrișare efectuate pe pantă și implicit, a alunecărilor de teren. De aceea s-a impus și a procedat la efectuarea unui sondaj de salvare, în vederea stabilirii întinderii și stratigrafiei sitului respectiv.

În anul 1991, săpăturile arheologice de la Leontinești au continuat sub supravegherea și coordonarea aceluiași arheolog, la punctul „Podiș", printr-un sondaj în așezarea Criș, identificată prin cercetările de suprafață efectuate aici în anii anteriori. Sondajul a avut ca scop și aici, stabilirea stratigrafiei și delimitarea întinderii așezării. Între descoperirile din această așezare amintim, ca aspect principal, surprinderea unei locuințe de suprafață, prin fragmentele dispersate de chirpic și aglomerări de ceramică. Inventarul scos în urm săpăturilor a constat din fragmente ceramice, nuclee și lame de silex, obsidian și

gresie silicoasă, un fragment de altăraș, topoare de marnă, percutoare de gresie etc.

Cercetările din punctul „Podiș" de la Leontinești, au continuat și în anul 1992, prin extinderea dezvelirii locuinței identificate în campania anterioară. Și de această dată s-au descoperit mai multe lame de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

silex, doi idoli antropomorfi din lut ars și alte obiecte care au condus la cristalizarea concluziei că în această așezare avem de-a face cu o comunitate neolitică stabilă, care se îndeletnicea cu cultivarea primitivă a pământului și cu creșterea animalelor. Dovezile sînt date de prezența plevei și a paielor folosite ca degresant în pasta vaselor și ca liant în chirpicul locuințelor, a rîșniților și a oaselor calcinate provenite, probabil, din animalele domestice folosite ca mijloc de hrană de către locuitorii acestei civilizații de tip Starčevo-Criș.

Vreme de 25 de ani, arheologul *Viorel Căpitanu*, a scos la lumina zilei, inestimabile valori materiale ale culturii și civilizației geto-dacice din dava de la Răcătău (Tamasidava). Și în ultimii ani, rezultatele cercetărilor au fost destul de fructuoase. Astfel, în anul 1990, în zona cercetării de pe acropolă au fost deschise două secțiuni (S XXXI și S XXXII) cu scopul de a verifica intensitatea locuirii. Au fost descoperite urme de la locuințele de suprafață, precum și foarte multe gropi bogate în resturi menajere ceramice și faunistice, aparținînd ultimelor niveluri de locuire. Între piesele de excepție descoperite în această campanie, este *opaițul cu 7 ciocuri*, precum și *toarta în formă de semilună*.

În campania anului 1991 a fost deschisă o nouă secțiune pe acropolă — S XXXIII —, în apropierea turnului-locuință. Aici a fost descoperită o groapă de formă dreptughiulară ce avea un culoar de legătură cu

turnul-locuință, și care era bogată în materiale arheologice geto-dacice din sec. I î.e.n. — I e.n.

Cea de a doua secțiune, S XXXIV, de pe acropolă, a furnizat o mare cantitate de material arheologic și foarte multe gropi bogate în

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

resturi ceramice, faunistice și de altă natură. În cadrul inventarului scos la iveală în această campanie de săpături, semnificativă este fără îndoială, acea piesă din os bine lustruit, de forma piramidală, descoperită în groapa nr. 1. Această piesă unicat, din descoperirile de pînă acum, aparținînd civilizației geto-dacice, avînd cele trei fețe și muchiile sculptate cuo înaltă măiestrie pe motive, reprezentări și scene dionysiace (sînt sculptați Dionysos, Hermes și o panteră), constituie un obiect de mare valoare artistică și istorică.

Campania arheologică a anului 1991 a fost continuată de către specialistul Viorel Căpitanu, în cetatea dacică de la Moinești. Reluarea cercetărilor efectuate aici în anii anteriori, a fost axată pe investigarea integrală a turnului-locuință. Cu această ocazie s-au descoperit unelte din fier, pietre de rîșniță, precum și multă ceramică dacică și fragmente de amfore de tip provincial roman.

Descoperită cu totul întîmplător, în toamna anului 1989, prin săparea a peste 20 de șanțuri pentru însilozarea cartofilor, necropola cu morminte de incinerație de la Poiana, comuna Negri, în punctul „La Pînzaru", a necesitat efectuarea unor săpături de salvare în campania anului 1991, de către Viorel Căpitanu, împreună cu Vasile Ursachi, de la Muzeul de Istorie din Roman. Necropola își justifică existența prîn apropierea ei de o așezare din secolele II—III, cunoscută la rîndul ei, încă din 1969, pe baza unor cercetări de suprafață efectuate de colectivul șantierului cetății dacice de la Brad, aflat sub coordonarea arheologului Vasile Ursachi.

În cadrul inventarului descoperit și investigat în anul 1991, prin dezvelirea unui număr de 11 morminte, sînt urnele cu resturile de incinerație în 7 din aceste morminte și resturile incinerării din alte 4 gropi simple. În urne s-au găsit și cîteva fibule, un lănțișor de bronz de tip carpic și mărgele.

Continuarea cercetărilor pe „acropola" de la Răcătău, în anul 1992, de către Viorel Căpitanu, în S XXXV, a condus la descoperirea a noi și importante dovezi arheologice aparținînd civilizației geto-dacice din perioada clasică, între care cea mai reprezentativă este un vas din ceramică neagră, în formă de butoi, folosit ca *recipient pentru libatie*, în cadrul unor ritualuri cultice. Pe vas sînt modelate și aplicate două siluete umană si animalieră —, călărețul aflat pe butoi (care este totodată și corpul calului), ce are în prelungire gîtul și capul cabalinei.

Tot în această secțiune s-au mai descoperit și o serie de obiecte provenite din lumea romană, între care mai multe amfore și un Skiphos fragmentar cu o scenă erotică.

O susținută activitate de cercetare arheologică desfășoară de mai mulți ani și colaboratorul muzeului nostru, profesor dr. *Ioan Mitrea*, specializat pe investigarea perioadei dintre secolele III—X, ce corespunde formării limbii și poporului român. În perioada la care se referă această cronică, sub coordonarea și îndrumarea acestui specialist au continuat cercetările privind istoria și civilizația dacilor liberi și a epocii de formare a poporului român. În 1990 s-au încheiat cercetările în necro-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pola carpică de la Onceşti-„Canton", din estul judeţului Bacău, unde au fost descoperite cca. 100 de morminte. Toate mormintele descoperite sînt de incineraţie, de tipul celor în urnă, cu sau fără capac, sau de tipul celor în groapă simplă.

Analiza preliminară a materialelor descoperite, permite încadrarea necropolei de la Onceşti-„Canton", între jumătatea sec. II şi jumătatea sec. III e.n.

În 1990—1991 au continuat cercetările sistematice şi în aşezarea de la *Gutinaş, din comuna Ştefan cel Mare,* jud. Bacău. Obiectivul principal al cercetărilor l-a constituit *aşezarea din epoca formării poporului român* (sec. V—VIII e.n.). Aici au fost descoperite şi mărturii de civilizaţie mai vechi, respectiv din perioada eneolitică, geto-dacică şi epoca dacilor liberi (sec. II—IV e.n.).

Din aşezarea aparţinînd epocii de formare a poporului român reţinem descoperirile de noi complexe de locuire cu un inventar caracteristic secolelor V—VII e.n. Inventarul descoperit aduce noi argumente privind prezenţa şi continuitatea populaţiei autohtone, a relaţiilor dintre autohtoni şi slavii care pătrund în aceste regiuni în ultimele decenii ale sec. al VI-lea e.n.

Continuarea cercetărilor în aşezarea de la Ştefan cel Mare, se impune cu atît mai mult dacă avem în vedere că este singura aşezare din epoca formării poporului român cercetată sistematic în Valea Trotuşu-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lui, autentică axă de legătură între Transilvania și regiunile est-carpatice.

În zona satului Răcăciuni există mai multe situri arheologice ce atestă urmele de viață și continuitate începînd cu epoca bronzului (cultura Monteoru) și pînă în evul mediu dezvoltat (sec. XVI—XVII). Între acestea se află și așezarea carpică din apropierea Complexului de Ovine, descoperită cu ocazia săpăturilor pentru canalele de irigații. Aici s-au descoperit obiecte de ceramică lucrată la roată și cu mîna din secolele II—III e.n., iar prin sondajul de verificare efectuat în anul 1990 ,s-a găsit un brăzdar de tip roman din secolul IV e.n.

În anul 1991, săpăturile din această zonă au fost preluate de tînăra muzeografă *Lăcrămioara Boroș*, care a investigat o suprafață de cca. 300 metri pătrați, prin șase secțiuni săpate într-o întinsă așezare carpică din sec. II—III e.n., aflată în punctul „Răstoaca".

În cadrul acestei investigații au fost găsite la suprafață, pe o întindere de zeci de hectare, fragmente ceramice începînd cu secolele IV—V e.n. și pînă în feudalismul tîrziu. S-au descoperit urme de locuințe, gropi menajere și materiale ceramice specifice culturii Sîntana de Mureș. Descoperirile atestă existența unei populații autohtone ce practica agricultura și care ducea o viață stabilă.

În ceea ce privește preocuparea de a continua și dezvolta investigarea și cercetarea elementelor de civilizație din perioada evului mediu românesc, evidențiem eforturile specialistului *Alexandru Artimon*, pentru elucidarea unor noi date cu privire la geneza, înflorirea și decăderea fostului oraș Tg. Trotuș, atestat documentar pentru prima dată, prin actul emis de Alexandru cel Bun, la data de 6 octombrie 1408.

Rezultatele remarcabile obținute în această direcție în toate campaniile arheologice efectuate aici de către Alexandru Artimon, între anii 1976—1992, au fost completate cu noi date științifice și în urma săpăturilor din ultimii trei ani.

În perioada de care ne ocupăm, au fost continuate săpăturile începute în anul 1983, de dezvelire a unei vechi biserici românești (ortodoxe) din secolul al XIV-lea, cît și cercetarea unui întins cimitir din veacurile XV—XVII, obținîndu-se importante date cu privire la situația stratigrafică din interiorul și exteriorul bisericii, ca și asupra evoluției cimitirului medeval, a permetrului și timpului cînd acesta a fost abandonat. Cercetările arheologice au stabilit că biserica face parte din tipul de construcții dreptunghiulare, cu absida altarului aproape semicirculară. Pînă în prezent, este cel mai vechi monument istoric descoperit în județul Bacău.

Investigațiile au arătat că biserica a fost incendiată la mijlocul secolului al XV-lea și că a fost rapid refăcută. Un alt incendiu o va distruge complet. În vremea lui Ștefan cel Mare, către sfîrșitul domniei, se întreprind ample lucrări de refacere și se ridică biserica din zid. Din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, biserica va fi abandonată și dezafectată.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pe baza cercetărilor s-a putut stabili că necropola s-a format imediat după construirea bisericii și că a avut întrebuințare maximă în secolul al XVI-lea, cînd orașul ajunsese la apogeul înfloririi sale și la o creștere demografică semnificativă.

Bogăția și varietatea materialelor scoase în cadrul investigațiilor arheologice din vatra veche a orașului, fac dovada nivelului înalt de dezvoltare a acestui centru urban din Valea Trotușului, care avea intense relații cu orașele din Transilvania.

Anul 1991 a prilejuit medievistului Alexandru Artimon, investigarea prin săpături de profunzime și de sondaj, a perimetrului exterior al bisericii din satul Oprișești, comuna Răchitoasa, județul Bacău, care reprezintă un monument istoric din secolul al XVIII-lea. Cercetarea a fost impusă de începerea unor lucrări de restaurare la acest obiectiv, care necesitau restabilirea unor detalii de construcție din faza inițială.

Un alt monument istoric investigat de Alexandru Artimon în vara anului 1991, a fost Casa Domnească de la Mănăstirea Cașin. Cercetarea arheologică de aici a avut ca obiectiv elucidarea datelor istorice privind vremea cînd s-a ridicat acest monument istoric, refacerile ce s-au intreprins și timpul cînd a fost distrus.

S-a constatat că monumentul, avînd o lungime de 50 metri și o lățime de 18 metri, construit la mijlocul veacului al XVII-lea de către domnitorul moldovean Gheorghe Ștefan, a fost distrus în secolul al XIX-lea. A mai rezultat că această construcție a fost ridicată concomitent cu zidurile înconjurătoare și înaintea bisericii, chiliilor și a altor construcții din complexul arhitectonic al Mănastirii Cașin. Mai exact, construcția a fost ridicată după anul 1653 și, în orice caz, la 1655 cînd a avut loc vizita călătorului străin, Paul de Alep, Casa Domnească era deja terminată. Obiectivul istoric a avut de suferit distrugeri generate în special de cutremure, în anii 1717, 1802 și 1821.

Încercînd a aborda o altă categorie de probleme presupusă de tematica noastră, nu putem să nu subliniem activitatea științifică desfășurată și pe alte planuri de către muzeografii secțiilor de arheologie și de istorie modernă și contemporană, exprimată prin participarea acestora cu comunicări și referate la simpozioanele, sesiunile și colocviile științifice din organizarea proprie cît și la ale unor prestigioase instituții din țară. În multe cazuri, aceste activități au fost prilejuite de anumite aniversări, comemorări și evocări, iar altele s-au înscris ca acțiuni distincte. pe o anumită problematică științifică, dar toate constituindu-se în mijloace de valorificare și de schimb de informații asupra obiectului, amploarei și concluziilor științifice în domeniul cercetat.

Astfel, în perioada 7—10 iunie 1990 s-a desfășurat la Arad cea de-a XXIV-a ediție a Sesiunii anuale de rapoarte arheologice, în cadrul căreia, *Viorel Căpitanu*, directorul muzeului din Bacău, a susținut comunicările „Așezarea cucuteniană de la Fulgeriș, jud. Bacău" ; „Depozitul de bronzuri de la Gioseni, com. Tamași, jud. Bacău" și „Fortificația da-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cică de la Moinești, jud. Bacău" (colaborare cu Vasile Ursachi). În cadrul aceleiași sesiuni, colaboratorul muzeului nostru, *Ioan Mitrea*, a susținut comunicarea „Necropola daco-carpică din secolele II—III e.n. de la Onceşti, jud. Bacău", iar *Alexandru Artimon* a prezentat „Noi descoperiri arheologice în fostul oraș medieval Tg. Trotuș, jud. Bacău".

În aceeași lună, *Silvia Iacobescu* a participat la Sesiunea științifică a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol" din Iași, unde a susținut comunicarea „Descoperiri geto-dacice în bazinul Trotușului", iar cu prilejul simpozionului desfășurat în comuna Huruiești, în toamna aceluiași an, dedicat savantului Vasile Pârvan, a prezentat referatul „Dascălul Pârvan".

La cel de al XIII-lea Simpozion de Tracologie desfășurat la Piatra Neamț în anul 1990, sub patronajul Institutului de Tracologie, muzeul băcăuan a fost reprezentat de arheologul *Viorel Căpitanu* care, împreună cu *Vasile Ursachi* de la Muzeul de Istorie din Roman, a prezentat comunicarea „Noi descoperiri arheologice în cetățile dacice de la Răcătău și Moinești". În același simpozion s-a susținut de către *Viorel Căpitanu* și comunicarea „Noi descoperiri monetare antice pe teritoriul județului Bacău".

Unii specialiști din instituția noastră au fost prezenți și la cea de-a 11-a Sesiune de Comunicări Științifice a Oficiului pentru Patrimoniul Cultural Național al Municipiului București, desfășurat în luna decembrie 1990. La această activitate, *Viorel Căpitanu* a susținut comunicarea „Descoperiri geto-dacice cu semnificație culturală în dava de la Răcătău, jud. Bacău". Cu aceeași ocazie, medievistul *Alexandru Artimon* a prezentat comunicarea: „Ceramica ornamentală de la Curtea Domnească din Bacău".

Anul 1991 se remarcă printr-o participare crescîndă a muzeografilor băcăuani la diverse activități de natură științifică în plan local și în țară, cît și peste hotare. Între acestea semnalăm participarea la cea de a XXV-a Sesiune anuală de rapoarte arheologice asupra rezultatelor din anul 1990, desfășurată la Piatra Neamț în luna mai 1991.

În cadrul acestei sesiuni, *Silvia Iacobescu*, șefa secției de arheologie din Muzeul de Istorie Bacău, a prezentat raportul „Așezarea de tip Cucuteni de la Leontinești — «La Tătăroaia», jud Bacău" *Viorel Căpitanu* a prezentat „Șantierul arheologic Răcătău, jud. Bacău"; *dr. Ioan Mitrea* (Bacău) și *Constantin Eminovici* de la Muzeul de Istorie Onești a raportat pe tema; „Așezarea din secolul V—VII de la Ștefan cel Mare — «La Silișete» — jud. Bacău" (Campaniile din anii 1988—1990). În cadrul aceleiași sesiuni, *Alexandru Artimon* a prezentat rapoartele: „Curtea Domnească din Bacău Turnul-locuință. Considerații finale", și „Necropola medievală de la Tg. Trotuș, jud. Bacău".

„Descoperiri aparținînd culturii Noua, din Valea Berheciului", au constituit obiectul comunicării făcute de *Marilena Florescu* de la Insti-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tutul de Arheologie din Iași și *Viorel Căpitanu* de la Muzeul de Istorie din Bacău, la Simpozionul Internațional cu tema „Cultura Noua-Sabatinovka", organizat în octombrie 1991 la Călărași de către Ministerul Culturii și Institutul de Tracologie, în colaborare cu muzeul local.

Între intervențiile făcute în simpozionul organizat de muzeul nostru pe tema „Vasile Pârvan — fondatorul arheologiei moderne în România", desfășurat în zilele de 27—28 septembrie 1991, cea realizată de *Viorel Căpitanu* s-a intitulat „Cetatea dacică de la Răcătău".

O amplă manifestare a fost și cea dedicată aniversării a 500 de ani de la ctitorirea Bisericii „Precista" din Bacău, prin organizarea simpozionului științific „Curțile Domnești din Moldova", în ultima decadă a lunii noiembrie 1991, în care medievistul *Alexandru Artimon* a prezentat comunicarea „Date istorice și arheologice privind Curtea Domnească din Bacău".

Între activitățile științifice de nivel internațional la care a fost reprezentată și instituția noastră, se situează Sesiunea a III-a a Seminarului „Procesele etnoculturale și etnosociale la finele mileniului I î.e.n. — prima jumătate a mileniului I e.n. în sud-vestul URSS și teritoriile limitrofe", manifestare ce s-a desfășurat între 27 și 29 noiembrie 1991, sub egida Universității de Stat din Chișinău. Cu acest prilej, specialistul *Viorel Căpitanu* a susținut comunicarea „Cetatea dacică de la Răcătău, județul Bacău", care a trezit interesul specialiștilor din țările participante.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În aceeași perioadă, la Sesiunea Anuală de Studii și Comunicări Științifice a Complexului Muzeal Județean Vrancea, *Alexandru Artimon* susținea comunicarea „Cîteva considerații privind civilizația urbană din sud-vestul Moldovei în secolele XIV—XVI".

La mijlocul lunii decembrie 1991, satul Secuieni, reședința comunei cu același nume din județul nostru, își sărbătorea jubileul de 500 de ani de la prima atestare documentară. Fiind implicat și sub alte aspecte în pregătirea acestei sărbători, Muzeul de Istorie din Bacău a fost prezent și cu comunicările „Mărturii arheologice privind trecutul așezărilor din comuna Secuieni", susținută de *Viorel Căpitanu*, și „Date documentare privind așezările sătești din comuna Secuieni", prezentată de *Alexandru Artimon*.

Dintre toți anii la care ne referim, 1992 reprezintă anul cu cea mai bogată prezență a muzeografilor instituției băcăuane la diverse activități științifice locale și din alte județe. Începutul s-a făcut prin participarea directorului instituției noastre, *Viorel Căpitanu*, la sfîrșitul lunii decembrie 1992, la colocviul științific organizat de Institutul de Tracologie din București, la Muzeul Național de Arheologie din Constanța, care a prezentat referatul : „Preocupările Muzeului de Istorie «Iulian Antonescu» din Bacău privind dezvoltarea cercetării din județ". Semnificativă a fost și participarea lui *Alexandru Artimon* la manifestările orgnizate de instituțiile științifice, de cultură și monahale din județul Suceava, cu prilejul aniversării, a 535 de ani de la urcarea pe tronul Moldovei a voievodului Ștefan cel Mare. Desfășurată în primele zile ale celei de a doua decade a lunii aprilie, sub genericul „Ștefan cel Mare — eroul națiunii românești", în cadrul vastei și diversei problematice prezentate s-a înscris și tema „Mărturii arheologice privind epoca lui Ștefan cel Mare în zona central-vestică a Moldovei", susținută de muzeograful băcăuan.

O bună prezență a specialiștilor băcăuani a existat și la cea de la XIV-a Sesiune Anuală de Comunicări Științifice „Acta Moldaviae Meridionalis", a Muzeului Județan „Ștefan cel Mare" din Vaslui, desfășurată la mijlocul lunii mai 1992. În cadrul sesiunii dr. Ștefan Cucoș a prezentat comunicarea „Modelarea și decorarea ceramicii cucuteniene", directorul muzeului băcăuan, *Viorel Căpitanu*, a intervenit cu tema „Reprezentări dionysiace în dava de la Răcătău", *Alexandru Artimon* a comunciat pe tema „Date istorico-arheologice privind geneza orașelor medievale din partea central-vestică a Moldovei", iar *Elena Artimon* a susținut comunicarea „Ștefan cel Mare oglindit în medalistică".

Prezența arheologilor băcăuani la cea de a XXVI-a Sesiune națională de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1991, desfășurată la Iași între 15—17 mai 1992, a prilejuit evidențierea bunelor rezultate obținute și pe șantierele din județul nostru. Cu această ocazie, *Silvia Iacobescu* a prezentat raportul „Așezarea neolitică Starčevo-Criș, de la Leontinești, jud. Bacău", iar *Viorel Căpitanu* a susținut împreună cu romașcanul *Vasile Ursachi* un număr de trei rapoarte ce

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

reflectau, în sine, o prodigioasă colaborare în activitatea concretă de investigare pe diferite șantiere, și anume „Cetatea dacică de la Răcătău", „Cetatea dacică de la Moinești, jud. Bacău" și „Necropola carpică de la Poiana-Negri, jud. Bacău". Tot aici, arheologul începător, *Lăcrămioara Boroș*, a prezentat raportul „Așezările din mileniul I (sec. IV—X) de la Răcăciuni, jud. Bacău" Rezultatele ultimelor sale cercetări au fost expuse și de medievistul *Alexandru Artimon* prin rapoartele „Casa Domnească de la Mânăstirea Cașin, jud. Bacău" și „Biserica și necropola medievală de la Tg. Trotuș, Considerații finale".

În cadrul sesiunii de comunicări a ICOM desfășurată la Muzeul Național Cotroceni între 16 și 19 mai 1992, directorul instituției noastre muzeale, *Viorel Căpitanu*, a prezentat orientările privind organizarea și structura viitorului muzeu ce se va realiza prin noua investiție, prezentate prin expozeul „Noul edificiu al Muzeului de Istorie din Bacău".

Prilejuită de festivitățile de nivel național, onorate și de prezența Președintelui României, Ion Iliescu, desfășurate între 25 și 31 mai 1992, înmănuncheate sub genericul „ROMAN — 600", Sesiunea de Comunicări Științifice „600 de ani de la prima atestare documentară a orașului Roman, (1392—1992)", a motivat participarea mai multor muzeografi băcăuani cu referate și comunicări încadrate într-o problematică diversă, dar convergentă acestui eveniment. În secțiunea de arheologie și istorie veche, *Silvia Iacobescu* a prezentat tema „Descoperiri arheologice aparținînd culturii Starcevo-Cris, în jud. Bacău", *Viorel Căpitanu* și *Florentina Căpitanu* au susținut referatul „Epoca geto-dacică în județul Bacău" În cadrul secțiunii de istorie postromană și medievală, *Lăcrămioara Boroș* a expus pe tema „Descoperiri arheologice în județul Bacău, în epoca de formare a poporului român", Alexandru Artimon a prezentat comunicarea „Considerații privind unele aspecte din istoria orașelor din S-V Moldovei", iar Elena Artimon a susținut un material pe tema „Curțile domnești din Moldova în izvoarele scrise". În fine, în secțiunea de istorie modernă și contemporană, muzeograful *Ioan Ungureanu* a susținut comunicarea „Moșia statului din comuna Călinești, județul Roman, sub incidența Legii pentru vînzarea către țărani a moșiilor statului și pentru răscumpărarea embaticurilor, din anul 1889".

Între amplele manifestări dedicate aniversării a 75 de ani de la luptele desfășurate la Mărăști, Mărășești și Oituz, s-au înscris și sesiunile de comunicări și simpozioanele științifice organizate la Focșani, Bacău și Oituz. În sesiunea științifică de comunicări intitulată „75 de ani de la epopeea românească de la Mărăști, Mărășești și Oituz", desfășurată la Focșani în ziua de 11 iulie 1992, *Elena Artimon* a susținut comunicarea „Procopie Strat, erou al primului război mondial", iar *Ioan Ungureanu* a intervenit cu expozeul „Mari strategi și comandanți militari români în luptele din vara anului 1917".

Înscris sub același generic, simpozionul științific „Mărăști, Mărășești, Oituz — simbol al luptei pentru reîntregirea neamului", desfășurat la Bacău pe data de 7 august 1992, a prilejuit intervenția despre

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„Un erou voluntar al primului război mondial — băcăuanul Gheorghe Glod", de către *Elena Artimon* și cu subiectul „Epopeea Oituzului, 1916—1917," de către *Ioan Ungureanu*. Muzeografa *Lucia Antohi* a prezentat la aceeași activitate referatul „Cîteva date privind distrugeri ale căilor de transport și de comunicații din județul Bacău, în anii 1916—1918".

Culminînd cu activitățile complexe din ziua de 14 august 1992 de la Oituz, manifestările dedicate celor 75 de ani de la luptele din vara anului 1917, s-au încheiat cu Simpozionul Științific „Memoria Oituzului", în cadrul căruia și muzeografii băcăuani au avut o serie de intervenții. Astfel, *Elena Artimon* a prezentat referatul „Eroi băcăuani ai războiului pentru reintregirea neamului", *Ioan Ungureanu* a intervenit cu referatul „Primul război mondial-școala de formare a unor bravi ofițeri români", iar *Alexandru Artimon* a dezvoltat tema „Monumente ale eroilor din primul război mondial în județul Bacău".

De o rezonanță pe măsura amploarei sale s-a bucurat și simpozionul internațional organizat la Tulcea, sub patronajul ICOM, în luna iulie 1992, în cadrul căruia arheologul *Viorel Căpitanu* a susținut comunicarea „Descoperiri traco-geto-dacice în bazinul Siretului mijlociu".

Desfășurat la Deva, între 31 august și 4 septembrie 1992, cel de al XII-lea Simpozion National de Istorie și Retrologie Agrară a României, a ocazionat muzeografului *Ioan Ungureanu* susținerea comunicării „Unele consideratii cu privire la aplicarea legislației agrare și administrative în comuna Călinești, județul Roman, în perioada 1864—1892".

În suita activităților de înaltă ținută științifică din această perioadă, se înscrie și cel de al XIV-lea Simpozion de Tracologie, organizat în luna septembrie 1992 în județele Caraș-Severin și Mehedinți, cu precădere în stațiunea balneară Herculane, sub patronajul Institutului de Tracologie. La această prestigioasă activitate instituția noastră a fost reprezentată de arheologul *Viorel Căpitanu*, care a susținut comunicarea „Reprezentări dionysiace descoperite în dava de la Răcătău".

Pentru muzeul băcăuan, luna octombrie 1992 a fost pusă sub semnul pregătirii și desfășurării sesiunii științifice de nivel național, intitulată „Vasile Pârvan — 110 ani de la nastere". În cadrul sesiunii directorul instituției noastre *Viorel Căpitanu* a prezentat tema „Transilvania în opera lui Vasile Pârvan" Și tot pentru cinstirea memoriei marelui savant, Institutul de Arheologie din Iași a organizat la începutul lunii noiembrie 1992, Simpozionul omagial „Vasile Pârvan", în cadrul căruia arheologul *Viorel Căpitanu* a prezentat comunicarea „Piese de excepție descoperite în dava de la Răcătău"

În aceeași lună s-a desfășurat la Botoșani, Sesiunea științifică anuală a muzeului din localitate, unde același specialist băcăuan a expus pe tema „Dava de la Răcătău, județul Bacău".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O ultimă manifestare științifică de amploare națională la care Muzeul Județean de Istorie „Iulian Antonescu" a fost reprezentat, a fost Simpozionul aniversar „Șapte decenii de cercetare etnografică — Transilvania", organizat sub egida Inspectoratului de Cultură și a Muzeului Etnografic al Transilvaniei din Cluj-Napoca, în zilele de 11—12 decembrie 1992. În acest simpozion, muzeograful *Ioan Ungureanu* a prezentat referatul „Componente etnografice în Muzeul Țesutului și Postăvăritului din Buhuși".

Activitatea științifică și culturală desfășurată de specialiștii din colectivul nostru a cunoscut o gamă destul de diversă, care s-a adresat inclusiv marelui public. Considerăm că în acest cadru s-au înscris și expozițiile tematice și simpozioanele organizate de muzeul băcăuan sau în colaborare cu alte instituții de profil din țară, realizîndu-se în acest mod un bogat schimb de informații între specialiști asupra celor mai semnificative descoperiri arheologice din ultimii ani. Asemenea activități au fost motivate, în primul rînd de introducerea în circuitul muzeal și științific a rezultatelor campaniilor arheologice din anii 1990 și 1991, ca și de organizarea unor manifestări tematice privind aria de răspîndire a unor culturi și civilizații, interferența acestora în bazinul Siretului mijlociu și inferior, evidențiate prin descoperirile făcute de-a lungul anilor de diferite colective de arheologi din această parte a țării.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pe linia unor astfel de preocupări, anul 1991 a debutat prin organizarea la Casa de Cultură, a unui simpozion numismatic și a expoziției cu tema : *„Arta medievală transmisă generațiilor de azi prin monede și ctitorii medievale"*.

Organizată cu concursul și intervențiile specialistilor Viorel Căpitanu și Alexandru Artimon, în colaborare cu sectia Bacău a Societătii Numismatice Române, Filiala Bacău a Arhivelor Statului, Casa de Cultură și Inspectoratul de Poliție Bacău, această activitate ce s-a desfășurat în zilele de 26 și 27 ianuarie 1991, s-a constituit într-o remarcabilă manifestare științifică și culturală.

În perioada de care ne ocupăm, prin străduința directorului instituției, Viorel Căpitanu, și a muzeografei Silvia Iacobescu, au fost organizate simpozioane și expoziții privind descoperirile arheologice din campaniile anilor 1990 (în luna aprilie 1991) și 1991 (în luna feburarie 1992), în cadrul cărora si-au prezentat realizările muzeografii acestei secții din cadrul muzeului băcăuan.

De o bună reușită s-au bucurat simpozioanele și sesiunile cultural-științifice tematice cu privire la *„Ceramica daco-carpică în colecțiile muzeului băcăuan"* (luna mai 1991) ; *„Arme de valoare istorică din colectiile muzeului băcăuan"* (simpozion și expoziție organizate prin colaborarea celor două sectii ale institutiei, în luna iunie 1991 ; *„Ceramica medievală din colectiile muzeului"*, (organizator Alexandru Artimon, luna iunie 1991) ; *„Valori de patrimoniu din colectia profesorului Paul Tarălungă din Prăjești"*, (organizatori Viorel Căpitanu, Silvia Iacobescu si Alexandru Artimon, în luna iulie 1991) ; *„Valori de patrimoniu apartinînd colectionarilor : Alexandru Aparu, Vasile Heisu, Petre Vasile, Costache Teletin si Paul Tarălungă"* (organizatori Viorel Căpitanu, Silvia Iacobescu și Alexandru Artimon, cu concursul colectionarilor Alexandru Aparu și Paul Tarălungă, în luna septembrie 1991) *„Viața si activitatea preotului colectionar, Vasile Heisu din Răcăciuni"* (organizatori Viorel Căpitanu, Silvia Iacobescu, în luna noiembrie 1991).

Organizate în luna noiembrie 1991 de către Alexandru Artimon simpozionul stiințific si expozitia *„Curțile domnești din Moldova"*, dedicate aniversării a 500 de ani de la ctitorirea Biserici „Precista" si a Curtii Domnesti din Bacău, au beneficiat de participarea unor personalități consacrate în domeniu, de la Institutele de Arheologie din București si Iași, precum si de la muzeele de istorie din Suceava, Iași, Piatra Neamț, Roman si Focșani. În cadrul expoziției s-au prezentat unelte, arme, monede, vase de metal, sticlă si ceramică, elemente decorative si alte obiecte descoperite în curțile domnesti de către specialistii din unitătile reprezentate.

Activități de această natură au continuat și în anul 1992, între care s-au impus atenției, expoziția si colocviul științific *„Arta statuară neolitică"*, organizate în luna aprilie, de arheologii Ștefan Cucos și Silvia Iacobescu, în colaborare cu muzeele din Bîrlad, Sf. Gheorghe-Covasna, Piatra Neamț, Roman, Vaslui si cu Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O preocupare constantă a colectivului secției de arheologie a fost și evocarea unor mari presonalități ale vieții științifice românești. Din acest punct de vedere, am putea considera anii 1991 și 1992, ca ani „pârvanieni", deoarece multe activități din perioada respectivă au fost dedicate comemorării și aniversării marelui om de știință, arheolog și istoric, Vasile Pârvan, născut pe aceste meleaguri. Astfel, în luna septembrie 1991, sub directa coordonare a directorului instituției și cu implicarea tuturor muzeografilor, a fost organizat simpozionul științific „*VASILE PÂRVAN* — fondatorul arheologiei moderne în România", la care au fost prezenți peste 20 de specialiști de la Institutul de Istorie din Iași (prof. dr. Alexandru Zub, Institutul de Arheologie Iași (prof. dr. Dan Gh. Teodor), Universitatea de Stat din Chișinău (prof. dr. Ion Niculiță), Universitatea „Al. I. Cuza" Iași, muzeele din Brăila, Galați, Tulcea, Focșani, Roman, Piatra Neamț, Bîrlad și Buzău. Activitatea s-a desfășurat în două etape, prima zi fiind la Bacău, iar a doua, constînd din vizita de documentare pe șantierele arheologice de la Brad (Zargidava), Răcătău (Tamasidava) și la expoziția memorială „Vasile Pârvan", din comuna Huruiești, unde au continuat dezbaterile din cadrul simpozionului.

Comemorarea a 65 de ani de la moartea lui Vasile Pârvan a fost marcată de asemenea, printr-o suită de manifestări. Figura marelui savant a fost evocată în cursul lunii iunie 1992 de către colectivul secției de arheologie, prin simpozioane și expuneri organizate la Bacău, (26 iunie), Răcătău (28 iunie) și Huruiești (29 iunie).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Sub semnul aceleiași comemorări, colectivul secției de arheologie a organizat la începutul lunii iulie 1992, expoziția și simpozionul *„Descoperiri geto-dacice în davele de pe Siret"*, la care au contribuit și muzeele din Brăila, Buzău, Focșani, Galați, Roman și Tecuci, precum și specialiștii acestora, care au prezentat propriile descoperiri în acest domeniu.

Cu prilejul aniversării a 110 ani de la nașterea lui Vasile Pârvan, a fost inițiată o altă suită de mafestări. În ziua de 24 septembrie 1992, muzeul Județean de Istorie „Iulian Antonescu" a organizat în colaborare cu muzeele de istorie din Buzău, Roman, Tecuci și Focșani, expoziția și simpozionul științific pe tema *„Civilizația tracică în bazinul Siretului"*. În perioada 24—28 septembrie 1992 au avut loc conferințe

și simpozioane organizate de muzeografii instituției și în localitățile Huruiești, Perchiu, Găiceana, Răcătău Tg. Trotuș, Onești, Tg. Ocna și Buhuși.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

De un larg ecou în lumea științifică și în mass-media, între care și posturile naționale de radio și televiziune, s-a bucurat simpozionul național organizat de muzeul nostru, în zilele de 26 și 27 octombrie 1992, pe tema *„VASILE PÂRVAN — 110 ani de la naștere"*. La această prestigioasă manifestare, desfășurată la Bacău și Huruiești (localitatea natală a savantului), au fost prezente personalități marcante ale istoriei și arheologiei românești, din București și Iași (Alexandru Zub, Ioan Opriș, Petre Roman, Vasile Boroneant, Alexandru Suceveanu, Silviu Sanie, Dan, Gh. Teodor, Marilena Florescu ș.a.), alte cadre universitare, istorice și muzeografi din mai multe localități din țară. La reușita acestei manfiestări, o contribuție substanțială au avut-o atît colectivul de arheologi în frunte cu directorul instituției, cît și specialiștii secției de istorie modernă și contemporană, între care, Elena Artimon, Sonia-Nicoleta Lungu, Florela Andreca-Mihăilă, Valentina Radu și Ioan Ungureanu, care au refăcut și reactualizat expoziția fotodocumentară „VASILE PÂRVAN" din satul Perchiu. Mai trebuie evidențiat și faptul că la această manifestare de nivel național a fost prezentă și o echipă de reporteri și operatori ai Televiziuni Române, în frunte cu Horia Vasiloni, care a prezentat ulterior pe postul național TV, un reportaj pe tema acestei manifestări de circa o jumătate de oră.

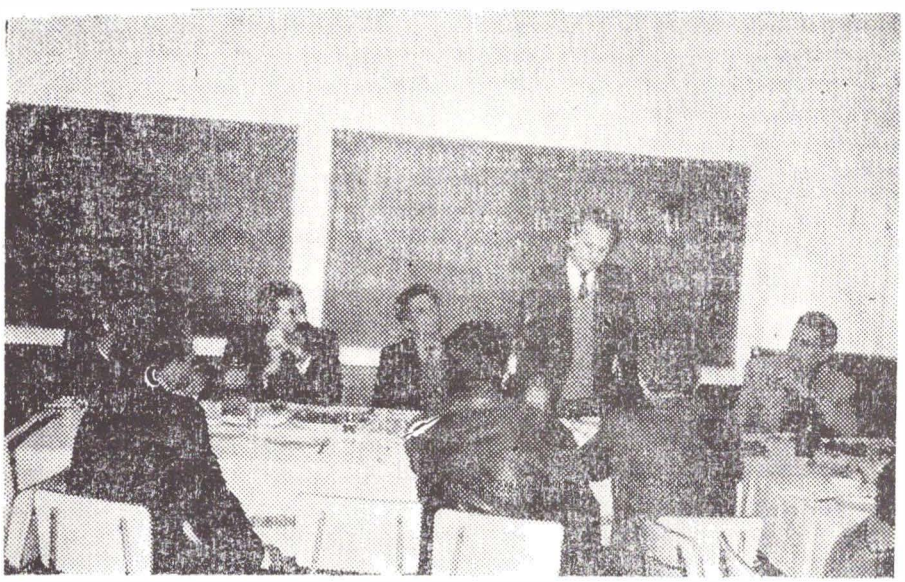

Păstrînd și continuînd ceea ce a fost pozitiv în tradiția activităților cultural-științifice și specific-muzeistice, prezentînd istoria prin prisma rigorii și adevărului științific, și înlăturînd orice interpretare și viziune subiectivă și partizană, și colectivul de specialiști din cadrul secției de is-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

torie modernă şi contemporană şi-a concentrat eforturile în direcţia valorificării propriilor cercetări prin prezenţa lor, aşa după cum s-a văzut, la diferite manifestări cu caracter ştiinţific, în publicistica de specialitate, dar şi într-o multitudine de activităţi de natură culturală destinate marelui public.

Marcarea marilor evenimente ale istoriei României, ca şi ale civilizaţiei universale, aniversarea, comemorarea şi evocarea faptelor unor mari personalităţi ale neamului românesc prin variate şi multiple genuri de activităţi — simpozioane, colocvii, conferinţe, dezbateri, expoziţii temporare etc. — s-au înscris de fiecare dată, ca o reuşită demnă a bunei tradiţii a instituţiei noastre.

În acest context, trebuie evidenţiat faptul că în anii la care ne referim, cu deosebire după obţinerea noului spaţiu expoziţional în toamna anului 1990, colectivul acestei secţii a organizat asemenea activităţi —, în special simpozioane şi expoziţii dedicate sărbătoririi sau evocării unor evenimente majore ca Unirea Principatelor de la 24 Ianuarie 1859, 9 Mai-Ziua Independenţei de Stat a României şi a victoriei asupra fascismului, Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 (cu o asemenea activitate s-a inaugurat, la sfîrşitul lunii noiembrie 1990, noua sală de expoziţii din strada Mărăşeşti nr. 6). ş.a.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

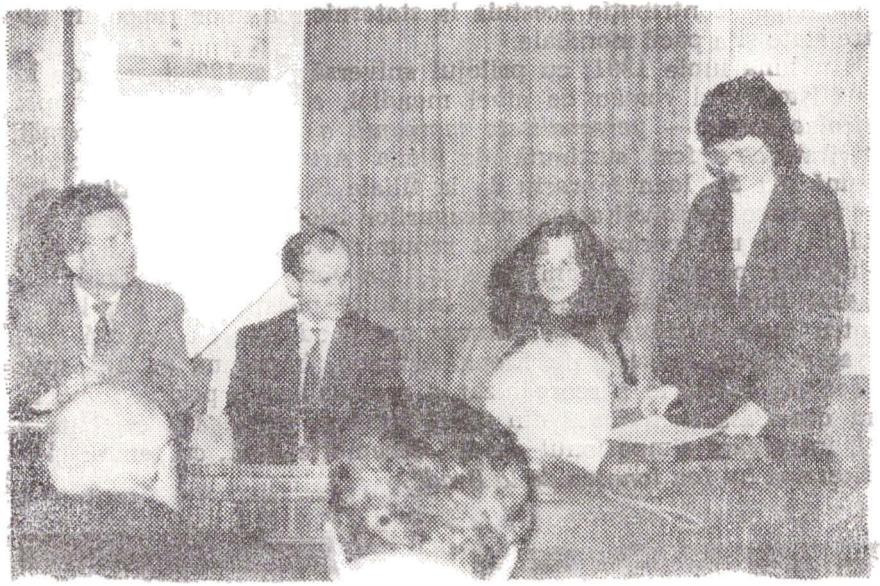

Se cuvine evidențiat ca simpozioanele și expozițiile dedicate acestor evenimente cruciale ale istoriei naționale au fost organizate din inițiativa și preocuparea muzeografei Elena Artimon, cu sprijinul muzeografilor Ioan Ungureanu, Lucia Antohi, Sonia-Nicoleta Lungu, precum și a unor colaboratori din cadrul filialelor Bacău ale Arhivelor Statului, Societății de Științe Istorice, Asociației Veteranilor de Război, Comitetului Județean pentru Restaurarea și Întreținerea Monumentelor și Cimitirelor Eroilor ș.a.

În același cadru al aniversării marilor momente ale istoriei patriei, se circumscrie și organizarea în anii 1991 și 1992, prin preocuparea muzeografului Ioan Ungureanu, a simpozioanelor și expozițiilor dedicate *Unirii Basarabiei cu România*, la 27 martie 1918, ca un prim act al făuririi Romăniei Mari.

Unele activități au fost inițiate în ideea necesității deschiderii către valorile culturii și civilizației universale. Astfel, din inițiativa muzeografilor Lucreția Boroș și cu participarea specialiștilor Lucia Antohi și Ioan Ungureanu, în luna februarie 1991, a fost organizat simpozionul *S.U.A. — o privire asupra democrației americane*, activitate ce a avut în completare și vizionarea unei casete cu imagini din America, ce a fost obținută de la Biblioteca Americană din București.

Între marile personalități care au fost evocate în această perioadă se înscrie la loc de cinste și marele patriot, jurist și diplomat român, *Nicolae Titulescu*. Simpozioanele și expozițiile fotodocumentare organizate de către specialiștii secției de istorie, sub conducerea lui Ioan Ungureanu, în anul 1991; la comemorarea a 50 de ani de la moartea acestuia și în 1992, la aniversarea a 110 de la nașterea sa, au urmărit

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

evidenţierea complexei personalităţi a diplomatului de talie europeană şi mondială, contribuţia acestuia la statornicirea unor raporturi normale între state şi a păcii mondiale.

În luna iunie 1991, cu prilejul aniversării a 120 de ani de la naşterea istoricului român de nivel mondial, a fost organizat simpozionul *„Nicolae Iorga — personalitate marcantă a ştiinţei istorice româneşti"*, activitate ce a fost susţinută de Elena Artimon şi Lucia Antohi, împreună cu dr. Ioan Murariu de la filiala Societăţii de Ştiinţe Istorice.

O mare personalitate a meleagurilor băcăuane care a fost comemorată în această perioadă, a fost renumitul om de ştiinţă agronom, revoluţionar paşoptist şi om de stat, Ion Ionescu de la Brad. La centenarul încetării sale din viaţă, instituţia noastră s-a implicat direct pentru buna desfăşurare a tuturor manifestărilor cu această dedicaţie. În acest scop, muzeografa Elena Artimon, împreună cu alţi specialişti ai secţiei de istorie a reorganizat şi reactualizat expoziţia fotodocumentară din Casa memorială din satul Brad şi a pregătit celelalte activităţi, între care simpozionul din 12 decembrie 1991, cu tema *„Viaţa şi activitatea lui Ion Ionescu de la Brad"*.

Pentru pregătirea şi desfăşurarea în bune condiţii a tuturor activităţilor dedicate acestui centenar, instituţia noastră a colaborat îndeaproape cu Filiala Bacău a Societăţii de Istorie şi Retrologie Agrară, cu Direcţia Judeţeană pentru Agricultura şi Industria Alimentară şi cu

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Staţiunea de Cercetare şi Producţie Legumicolă, Ferma Brad, fapt ce a permis ca lucrările de reparaţii la Casa Memorială „Ion Ionescu de la Brad", să fie finalizate în timp optim.

Anul 1992 a pus întreaga activitate a Muzeului de Istorie sub un semn jubiliar, întrucît la data de 1 aprilie s-au împlinit 35 de ani de existenţă a acestei instituţii. Fondat în anul 1957 şi dezvoltat printr-o asiduă şi neegalată dăruire din partea celui care a fost primul său director, IULIAN ANTONESCU, Muzeul de Istorie poartă azi cu înaltă cinste acest nume, atribuit cu aprobarea organelor în drept.

De altfel, tot ca un omagiu adus acestei mari personalităţi a ştiinţei istorice şi muzeografiei româneşti, în ziua de 27 ianuarie 1992, colectivul acestei instituţii a vernisat împreună cu invitaţii din alte judeţe, expoziţia fotodocumentară permanentă *„Iulian Antonescu"*, realizată la sediul muzeului, din iniţiativa directorului, Viorel Căpitanu, şi cu contribuţia Lăcrămioarei Boroş şi Soniei-Nicoleta Lungu. La aceeaşi dată a fost organizat simpozionul comemorativ „Iulian Antonescu", la un an de la trecerea în nefiinţă a acestui devotat specialist, manifestare la care au participat muzeografi şi oameni de cultură din Bucureşti, Bacău, Piatra Neamţ şi Roman, foşti colegi şi colaboratori care i-au evocat personalitatea. Între personalităţile prezente semnalăm şi pe acelea a distinsei doamne Eugenia Antonescu, specialist al Muzeului Naţional de Artă din Bucureşti, soţie şi colaborator apropiat a celui comemorat.

Organizarea simpozionului şi a expoziţiei fotodocumentare *„35 de ani de activitate muzeală băcăuană"*, la data de 1 aprilie 1992, nu a însemnat numai un moment aniversar, ci şi de evidenţiere a meritelor lui Iulian Antonescu, care a pus bazele muzeografiei băcăuane.

Reuşita activităţii, în care a fost implicat tot colectivul instituţiei, în frunte cu directorul acesteia, s-a măsurat în primul rînd, prin participarea unor specialişti cunoscuţi din domeniul muzeografiei şi cercetării istorice, de la Direcţia Muzeelor şi Colecţiilor, Institutele de Arheologie din Bucureşti şi Iaşi, ca şi de la mai multe muzee din ţară.

Cu expoziţii fotodocumentare şi simpozioane, la care şi-au dat concursul muzeografii Elena Artimon, Lucia Antohi şi Sonia-Nicoleta Lungu, au fost marcate şi aniversările altor două mari personalităţi ale istoriei şi vieţii politice româneşti: Costache Negri şi A.D. Xenopol. Pe data de 12 martie 1992, s-a desfăşurat simpozionul *„Costache Negri — viaţa şi activitatea"*, cu prilejul aniversării a 180 de ani de la naştere, iar pe data de 18 martie 1992, în colaborare cu Filiala Bacău, a Societăţii de Ştiinţe Istorice, prin dr. Ioan Mitrea, s-a realizat simpozionul şi expoziţia fotodocumentară *„Viaţa şi activitatea marelui istoric A.D. Xenopol"*, manifestări ce au fost dedicate aniversării a 145 ani de la naşterea acestuia.

În suita manifestărilor consacrate marilor personalităţi ale culturii şi civilizaţiei româneşti se înscriu şi simpozionul şi expoziţia fotodocu-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mentară „*Pionieri ai aviației românești și mondiale*", organizate la sfîrșitul lunii aprilie 1992, din inițiativa muzeografului Ioan Ungureanu. Simpozionul aniversar și totodată comemorativ, în cadrul căruia alături de inițiatori au avut intervenții ofițeri superiori din cadrul Unității Militare de Aviație din localitate și de la Societatea AEROSTAR Bacău, ca și expoziția, au fost dedicate marilor figuri ale științei și tehnicii aeronautice românești TRAIAN VUIA (120 ani de la naștere), AUREL VLAICU (110 ani de la naștere) și HENRI COANDĂ (20 de ani de la moarte).

În urma demersurilor făcute în anul 1991 de conducerea instituției noastre și la inițiativa președintelui Comitetului Județean pentru Restaurarea și Îngrijirea Monumentelor și Cimitirelor Eroilor, colonel (r) Corneliu Chiries, Prefectura Județului Bacău a decis ca o altă mare personalitate de pe aceste meleaguri să fie repusă la locul de cinste ce i se cuvine în urma serviciilor aduse țării și onorarii militare E vorba de generalul Nicolae Șova, comandantul Corpului 7 Armată Român, care a avut merite hotărîtoare în fruntea acestei mari unități și o contribuție decisivă în eliberarea Budapestei, în cel de al doilea război mondial.

Prin această decizie s-a stabilit ca o stradă din municipiul Bacău și o alta din orașul Moinești, precum și Școala Nr. 1 din comuna Poduri (localitatea natală a eroului), să poarte denumirea „GENERAL NICOLAE ȘOVA".

Acțiunile de cinstire a acestui brav și demn comandant din rîndurile armatei române au fost îndeplinite sub patronajul instituției noastre, cu sprijinul Muzeului Militar Național, prin colonelul Eugen Ichim, precum și al col. (r) Corneliu Chiries care a conlucrat îndeaproape cu rudele generalului Șova, din București și din comuna Poduri. Astfel, cu prilejul aniversării a 115 ani de la Proclamarea Independenței de Stat a României și a 47 de ani de la victoria asupra fascismului, în zilele de 7 și 8 mai 1992, a fost organizat simpozionul itinerant „*Viața și activitatea generalului Nicolae Șova*", ce s-a desfășurat la Bacău, Poduri și Moinești. În cadrul simpozionului au avut intervenții Viorel Căpitanu, col. Eugen Ichim, Ioan Ungureanu, col.(r) Corneliu Chiries, veterani de război și alți cetățeni care l-au cunoscut și prețuit.

În cadrul acestor manifestări s-au înscris și expozițiile fotodocumentare pe aceeași temă, de la Bacău (cu caracter temporar) și de la Școala Nr. 1 Poduri (permanentă), realizate de către muzeografii secției de istorie modernă și contemporană, pe baza materialelor provenite de la Muzeul Militar Național și de la rudele eroului, mai ales de la cele din capitală.

În anul 1991, dar și în 1992, Ziua Internațională a Muzeelor — 18 Mai — a fost marcat de către Muzeul de Istorie printr-un șir de activități complexe și eșalonate pe durata unei săptămîni. Specialiștii Viorel Căpitanu, Alexandru Artimon, Lucia Antohi, Elena Artimon, Sonia-Nicoleta Lungu, Constantin Eminovici (la Onești), Ștefan Cucoș și Valentina Radu, au organizat dezbateri, simpozioane, expuneri, conferințe

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cu proiecții de diapozitive și alte activități care s-au adresat atît specialiștilor, cît și marelui public. În același context, pe data de 22 mai 1992, prin strădunța muzeografului Ioan Ungureanu, s-a redeschis, într-o structură expozițională îmbunătățită, Muzeul de Istorie Buhuși, care fusese închis timp de un an și jumătate pentru ample lucrări de consolidare, obiectivul fiind catalogat ca monument istoric.

Ziua Eroilor, sărbătorită la data de 4 iunie 1992, a ocazionat colectivului secției de istorie organizarea simpozionului *„Figuri de eroi ai armatei române"* Beneficiind de colaborarea Cercului Militar Bacău și a filialei Asociației Veteranilor de Război, precum și a Comitetului Județean pentru Restaurarea și Îngrijriea Monumentelor și Cimitirelor E-

roilor, simpozionul și expoziția fotodocumentară și tridimensională, la care au contribuit muzeografii Ioan Ungureanu și Elena Artimon, col.(r) Corneliu Chiries și alte cadre militare active, s-au constituit într-un moment de pioasă cinstire a unor eroi ai luptei poporului român pentru independență, unitate statală și neatîrnare, în galeria cărora un loc de frunte l-a ocupat mareșalul Ion Antonescu, militar de carieră și omul de stat căruia, prin această manifestare, i se aniversau 110 ani de la naștere, dar se și comemorau 46 de ani de la aducerea sa în fața plutonului de execuție, în urma unei judecăți nedrepte și impusă de regimul de ocupație sovietică.

Comemorarea a 488 ani de la moarte și sanctificarea marelui voievod Ștefan cel Mare, la data de 2 iulie 1992, a prilejuit directorului adjunct al muzeului, Alexandru Artimon, organizarea simpozionului *„Figura legendară a voievodului moldovean Ștefan cel Mare"*, la care au

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mai colaborat președintele filialei Societății de Științe Istorice, dr. Ioan Mitrea, precum și subfiliala Bacău a Asociației Naționale a Veteranilor de Război.

Personalitatea marelui om politic și de stat, istoric și diplomat, Mihail Kogălniceanu, a fost de asemenea, marcată prin simpozioanele organizate în ultimii doi ani de referință. În luna iunie 1991, la comemorarea a 100 de ani de la moarte, s-a realizat simpozionul *„Mihail Kogălniceanu — personalitate marcantă a României moderne"*, activitate ce a fost susținută de Elena Artimon, Lăcrămioara Boroș și dr. Jean Ciută. În luna septembrie 1992, s-au împlinit 175 de ani de la nașterea acestui mare patriot român, iar evenimentul a fost aniversat printr-un alt simpozion realizat de Elena Artimon, în colaborare cu filiala Societății de Științe Istorice. Ambele activități au scos în relief îndelungata activitate a lui Mihail Kogălniceanu, consacrate înfăptuirii României moderne.

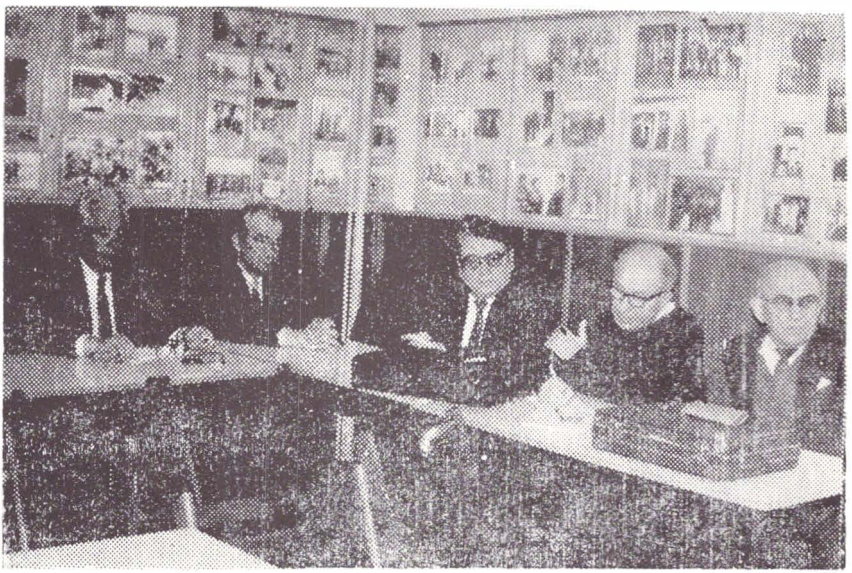

Așa după cum s-a arătat mai înainte, prima jumătate a lunii august 1992 a canalizat activitatea muzeografilor din secția de istorie modernă și contemporană și chiar a întregii instituții, în direcția pregătirii și organizării marilor manifestări cerute de aniversarea a 75 de ani de la eroicle bătălii din vara anului, 1917, înmănunchеate și consacrate sub genericul „MĂRĂȘTI-MĂRĂȘEȘTI-OITUZ". Astfel, prin preocuparea muzeografilor Elena Artimon și Ioan Ungureanu, cu concursul celorlalți muzeografi ai secției de istorie, pe data de 4 august a fost vernisată expoziția fotodocumentară și cu obiecte tridimensionale ce au aparținut eroilor și ostașilor armatei române din primul război mondial, aflate în patrimoniul muzeului nostru, dar și în al Muzeului Mixt și Cercului

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Militar Tecuci, precum și în fondul de documente al Filialei Bacău a Arhivelor Statului, care au colaborat în această problemă cu multă solicitudine.

De asemenea, smpozionul științific din 7 august 1992 organizat la Bacău de secția de istorie, modernă și contemporană al beneficiat și de intervenția unor specialiști de la institutele de istorie din Iași, a unor cadre universitare și militare active sau în rezervă, a altor muzeografi de la muzeele din Bacău, Roman și Tecuci. Pregătite de Ioan Ungureanu și Alexandru Artimon, manifestările de la Oituz din 14 august 1992 au avut un caracter complex, la reușita cărora au fost antrenate și alte forțe cum sînt : Comandantul Militar și Centrul Militar Bacău, Filiala Bacău a Asociației Veteranilor de Război și corul acesteia, fanfara militară și subunitățile militare pentru defilare și gardă la monumentele eroilor din Oituz. Au mai colaborat, de asemenea, Complexul Muzeal Vrancea și filialele Bacău ale Societății de Științe Istorice și Arhivele Statului.

Activitatea complexă din 14 august de la Oituz, a constat din vernisarea expoziției fotodocumentare permanente, pregătite de colectivul secției de istorie din muzeul nostru, din festivitatea depunerii de coroane de către Prefectură și Consiliul Județean Bacău, Garnizoana Militară Bacău și unitățile economice și social-culturale din comuna Oituz —, precum și din simpozionul științific *„Memoria Oituzului"* în cadrul căruia au avut intervenții și profesori universitari și cercetători de la institutele de istorie din Iași, a căror prezență o datorăm Fundației de Cultură Patriotică „Mărăști-Mărășești-Oituz", președintelui executiv al acesteia, Alexandru-Costel Crihană.

Pentru a aduce un omagiu eroului băcăuan, maiorul Constantin Ene, cu prilejul aniversării a 115 ani de la marile bătălii ale Războiului de Independență de la Plevna și Rahova, unde acesta și-a jertfit viața, Muzeul „Iulian Antonescu", împreună cu Comitetul Județean pentru Restaurarea și Îngrijirea Monmentelor și Cimitirelor Eroilor, a organizat pe data de 19 noiembrie 1992, simpozionul *„Vitejii neamului"*, în cadrul căruia au expus, col. (r) Corneliu Chiriș, Elena Artimor și Ioan Ungureanu. Și pentru că, de atît de multe ori, istoria zbuciumată a neamului românesc s-a scris cu sînge tînăr, în fiecare din anii la care ne referim, în ultima decadă a lunii decembrie, în preajma sărbătorilor de iarnă, muzeul nostru a cinstit și omagiat, alături de întreaga țară, memoria celor care s-au jertfit în *Revoluția din Decembrie 1989*, între care și un număr de tineri băcăuani, mai ales din rîndul celor aflați sub drapel, a căror amintire a fost evocată cu adîncă pioșenie și recunoștință.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Rezultatele cercetărilor și studiilor în domeniile și problematica prevăzute în preocupările proprii ale fiecărui specialist al muzeului băcăun, au fost valorificate și în planul publicisticii cu caracter științific și cultural. În acest sens, se cuvine făcută precizarea că după o intrerupere de trei ani, în anul 1991 au ieșit de sub tipar un număr de trei volume ale publicației muzeului nostru din seria „CARPICA", respectiv volumele XX, XXI și XXII, corespunzînd anilor 1989, 1990 și 1991.

Considerîndu-l un an bogat sub aspect publicistic, tot în 1991 a ieșit de sub tipar, în cadrul Bibliotecii „Carpica" și ghidul „Curtea Domnească și Biserica «Precista» din Bacău", redactat de medievistul *Alexandru Artimon,* care a desfășurat ani de-a rîndul și a finalizat cercetările la aceste monumente.

Tot în același an a fost tipărit și pliantul cu imagini reprezentative din expoziția de bază a muzeului.

În anul 1992 s-a introdus la tipar volumul „Carpica" XXIII, redactat în două părți, prima avînd caracter omagial „Vasile Pârvan", la cea de-a 110-a aniversare a nașterii sale, iar cea de a doua, cuprinzînd rezultatele cercetărilor arheologice ale specialiștilor băcăuani și ale unor colaboratori din țară.

Așa după cum se observă, volumul de față, al XXIV-lea, are anul de apariție 1993 (cu dată preconizată pînă la jumătatea lunii iulie).

În primul volum tipărit în această perioadă, al XX-lea, (Arheologie), sub semnăturile unor muzeografi băcăuani se regăsesc titluri ca „Locuințele eneoliticului final din zona subcarpatică a Moldovei" *(Ștefan Cucoș)*; „Cîteva considerații cu privire la unele probleme ale eneoliticului final de la est de Carpați" *(Ștefan Cucoș)*; „Depozitul de bronzuri de la Gioseni" *(Alexandru Vulpe, Viorel Căpitanu)*: Obiecte de podoabă și piese vestimentare descoperite în dava de la Răcătău, jud. Bacău" *(Viorel Căpitanu)*; „Tezaurul de monede romane imperiale de la Călugăreni, comuna Dămienești, jud. Bacău" *(Viorel Căpitanu)*; „Noi descoperiri de monede antice și bizantine intrate în colecțiile muzeului din Bacău" *(Viorel Căpitanu)*; „Topoare din secolele X—XI descoperite în județul Bacău" *(Alexandru Artimon)*; „Cercetările arheologice de la Tg. Trotuș din anii 1987—1989" *(Alexandru Artimon)*.

În volumul XXI (Istorie), materialele publicate aparțin numai colaboratorilor. În volumul XXII (Cultură și Civilizație), un capitol distinct îl formează evocările „Iulian Antonescu", între care amintim: „Iulian Antonescu, ctitor al muzeelor din județul Bacău" *(Viorel Căpitanu)*; „Gînduri despre Iulian Antonescu" *(Alexandru Artimon)*; „Așa l-am cunoscut pe Iulian Antonescu" *(Ioan Ungureanu)*.

Volumul „Carpica" XXIII, partea I, pînă la data acestor consemnări, nu a ieșit încă de sub tipar, care se execută la Iași; partea a II-a, tipărită la Imprimeria „Bacovia" Bacău, a fost deja scoasă la jumătatea lunii mai a.c. Printre titlurile semnate de multe personalități consacrate ale științei istorice și arheologice, *Viorel Căpitanu,*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

publică în partea I, studiul „Noi contribuții la cunoașterea civilizației geto-dacice în bazinul Siretului mijlociu. Dava de la Răcătău."

Partea a II-a a acestui volum, conține într-un prim segment, evocări, telegrame și scrisori referitoare la memoria lui Iulian Antonescu, cu prilejul comemorării unui an de la moartea acestuia. Referitor la personalitatea celui evocat, *Viorel Căpitanu*, directorul muzeului, semnează articolul „35 de ani de existență a Muzeului de Istorie din Bacău".

În segmentul de arheologie al volumului, muzeografii băcăuani semnează următoarele studii și consemnări „O nouă așezare Criș descoperită în județul Bacău" *(Silvia Iocobescu)*; „Necropola carpică de la Poiana-Negri, județul Bacău" *(Viorel Căpitanu și Vasile Ursachi)*; „Tezaurul de denari romani imperiali de la Prăjești, comuna Traian, județul Bacău" *(Viorel Căpitanu* și *Paul Țarălungă)*; „Descoperiri arheologice la Răcăciuni, județul Bacău" *(Lăcrămioara Boroș)*; „Colecția Alexandru Aparu, Găiceana" *(Viorel Căpitanu)*, „Colecția de arheologice Vasile Heisu, Răcăciuni" *(Silvia Iacobescu)*; „Colecția de arheologie Vasile Petrea, Valea Seacă" *(Silvia Iacobescu)*; „Colecția Costache Teletin, Bărboasa" *(Viorel Căpitanu)*. În finalul volumului, *Viorel Căpitanu* semneoză necrologul † „ȘTEFAN CUCOȘ" †, cinstind memoria fostului coleg care s-a stins din viață în plină putere creatoare, în urma unei lungi și grele suferințe, în luna noiembrie 1992.

Volumul al XXIV-lea „Carpica", ce se încheie cu această cronică și care, în treacăt fie spus, ne-am străduit a o redacta într-o formă cît mai concisă, dar și cît mai fidelă și completă, depășind și unele dificultăți create de adunarea, structurarea, sistematizarea și sintetizarea materialului pe perioada de trei ani —, este sectorizat pe domeniile de istorie, cultură și civilizație. În el găsim studii privind „Considerații istorico-arheologice privind geneza și evoluția orașelor medievale din sud-vestul Moldovei" *(Alexandru Artimon)*; „Unele considerații cu privire la aplicarea legislației agrare și adminsitrative în comuna Călinești, județul Roman, între anii 1864—1892" *(Ioan Ungureanu)*; „Ordine, medalii și decorații din timpul primului război mondial aflate în colecțiile Muzeului de Istorie din Bacău" *(Elena Artimon)*; „Cîteva date privind distrugeri ale căilor de comunicații și transport din județul Bacău în anii 1916—1918" *(Lucia Antohi)*; „Gheorghe Glod, erou al primului război mondial" *(Elena Artimon)*; „Istoria Teatrului din Bacău" *(Lucia Antohi)*; „Parcul Eminescu (Libertății) din Bacău" *(Lucia Antohi)*; „Istoricul unui fost edificiu băcăuan „PAVILIONUL" din Grădina Publică" *(Ioan Ungureanu)*; „Colecția muzeală a profesorului Paul Țarălungă de la Prăjești" *(Alexandru Artimon)*. În partea finală a volumului, *Lucia Antohi*, semnează o recenzie asupra cărții „Vasile Goldiș, corespondență (1888—1934)".

Activitatea publicistică a personalului specializat al muzeului se regăsește și prin materialele apărute în unele publicații din țară ca și în diferite organe de presă. Astfel, în volumul „SIMPOZIA" VIII, din

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

anul 1990 editat de Institutul de Tracologie, care a fost publicat de această dată la Piatra Neamț, unde s-a desfășurat cel de al XVIII-lea Simpozion de Tracologie, *Viorel Căpitanu* semnează rezumatele „Depozitul de bronzuri de la Gioseni, comuna Tamași, jud. Bacău" și „O lucernă romană descoperită în dava de la Răcătău, jud. Bacău". Același autor a publicat în „CATALOG", 1992, studiul „Civilizația geto-dacilor din bazinul Siretului" (în colaborare).

În anul 1991, *Elena Artimon* a publicat în „Revista Muzeelor", unele articole de popularizare privind expozițiile organizate în instituția noastră cu prilejul unor evenimente aniversare cum ar fi „9 Mai 1877 — Independența de Stat a României" sau expoziții tematice ca „Arme de valoare istorică din colecțiile muzeului".

Tot în acești ani, unele studii și articole, mai ales cu caracter evocativ dar și de popularizare a unor preocupări de specialitate, au fost publicate de Alexandru Artimon în presa locală, respectiv în revista „Ateneu", în ziarul „Deșteptarea" și în periodicul „Zburătorul" din Oneșt. În „Ateneu" Nr. 3/1993 *Ioan Ungureanu* publică materialul „Generalul Nicolae Șova". Ar mai fi de adăugat că toate acțiunile inițiate și organizate de colectivul muzeului băcăuan au fost larg poularizate în mass-media, în presa centrală și locală, chiar și din alte județe, precum și la radio-televiziunea română, de acest domeniu ocupîndu-se, de regulă, semnatarul acestor rînduri.

Bun de tipar 08.07.1993
Format 16/70 x 100 coli tipo 20,5
Tiparul executat sub comanda
5160/993 la Imprimeria Bacovia Bacău

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ERATĂ

Pag.	Rîndul, alineatul	În loc de	Se va citi
160	11—12 de jos, al. 5	efecturată	efectuată
161	4, al. 2	noşia	moşia
161	11—12 de la note	cu sensul	cu sensul anulat
161	16, note	esidentă	evidenţă
161	26, note	marile agronom	marele agronom
241	Conontitlu	Canciov	Cancicov
254	24, al. 5	Prn	prin
297	10, al. 2	secţilor	secţiilor
300	18, al. 2	în urm	în urma
302	6, al. 1	cuo	cu o
304	11 de jos, al. 7	cimitirulu medeval	cimitirului medieval
304	Idem	permetrului	perimetrului
306	8 de jos, al. 6	a raportat	au raportat
308	17, al. 3	decembrie	februarie
308	21 de jos, al. 3	problematice	problematici
311	9 de jos, al. 6	Transilvania	Tamasidava
322	5 de jos, al. 6	marcat	marcată
324	14, al. 2	consacrate	consacrată
324	7 de jos	eroicle	eroicele
325	11, al. 2	Comandantul	Comandamentul
327	2, al. 1	baznul	bazinul
327	15, al. 3	arheologice	arheologie
327	19, al. 3	semneoză	semnează

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro